

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

**ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ - ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Δ.Π.Μ.Σ.) "ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ"**

**Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:
ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ
ΠΡΩΗΝ ΣΟΒΙΕΤΙΚΟΥ ΜΠΛΟΚ ΣΤΗΝ
ΚΥΨΕΛΗ**

Ειρήνη Λιόβα

Μεταπτυχιακή Εργασία που υποβάλλεται
για μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων
για το Διεπιστημονικό - Διατμηματικό
Δίπλωμα Ειδίκευσης
του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Πολυτεχνείου
"Περιβάλλον και Ανάπτυξη"

Αθήνα, Οκτώβριος 2010

Επιβλέπων: Επίκουρος Καθηγητής Ι. Σαγιάς

Επιτροπή Παρακολούθησης:

Καθηγητής Κ. Κουτσόπουλος
Καθηγήτρια Ε. Παναγιωτάτου

**Περιβάλλον
και
Ανάπτυξη**

Πίνακας Περιεχομένων

1. Περίληψη	
1.1 Περίληψη στα ελληνικά.....	5
1.2. Περίληψη στα αγγλικά	10
2. Εισαγωγή.....	13
2.1. Το φαινόμενο της μετανάστευσης γενικότερα – Η προβληματική της έρευνας.....	13
3. Θεωρητικό υπόβαθρο	20
3.1. Θεωρητικές Αναφορές για τη Μεταναστευτική Διαδικασία. Από τη Σχολή του Σικάγο στη Χώρο-κοινωνική Προοπτική (Socio-spatial Perspective)....	20
3.1.1. Χώρο-κοινωνική Οργάνωση του Αστικού χώρου στα Έργα των Κλασικών.....	20
3.1.2. Οι Οπαδοί και οι Επικριτές της Σχολής του Σικάγο.....	22
3.1.3. Νεομαρξιστικές Θεωρίες για την Αστική Ανάπτυξη.....	23
3.1.4. Χώρο-κοινωνική Προσέγγιση Μελέτης των Πόλεων.....	26
3.2. Η Μετανάστευση του Πληθυσμού και τα Ζητήματα Μετατροπής του Κοινωνικού Ιστού της Πόλης.....	28
3.2.1. Μετανάστευση και Βασικοί Παράγοντες Μετανάστευσης.....	28
3.2.2. Μετανάστευση και Παγκοσμιοποίηση: Η Περίπτωση του διεθνικού μετανάστη	30
3.2.3. Η Ενσωμάτωση των Μεταναστών στις Ευρωπαϊκές Κοινωνίες.....	35
3.2.4. Παράγοντες Οικονομικής Ένταξης των Μεταναστών.....	38
3.3. Ο Ρόλος των Κοινοτήτων στις Αστικές Διαδικασίες.....	45
3.3.1. Τα Προβλήματα Προσδιορισμού της Έννοιας της «Κοινότητας».....	45
3.3.2. Τα Βασικά Ζητήματα στη Μελέτη της Σύγχρονης Κοινότητας.....	46
3.3.3. Ο Διαχωρισμός στις Πόλεις.....	51
3.3.4. Η Γειτνιές στην Αστική Ζωή.....	52
3.4. Οι Θεωρητικές Βάσεις του Φαινομένου της Διεθνούς μετανάστευσης.....	55
3.4.1. Η «Γέννηση» της Διεθνούς Μετανάστευσης.....	55
3.4.2. Το Σύγχρονο Ευρωπαϊκό Μεταναστευτικό Σύστημα.....	58
3.5. Τα Μοντέλα της Ενσωμάτωσης και οι Ιδιαιτερότητές τους Υπό τις Συνθήκες της Βιώσιμης Ανάπτυξης.....	62
3.5.1. Γερμανία: «Το Εθνοτικό Μοντέλο» στην Πράξη.....	64
3.5.2. Γαλλία: Οι Ιδιαιτερότητες του «Πολιτικού Μοντέλου» της Ενσωμάτωσης	

των Μεταναστών.....	70
3.5.2.1. Η Αντίληψη της Υπηκοότητας στη Γαλλία.....	72
3.5.2.2. Η Ιδιαιτερότητα της Απόκτησης της Υπηκοότητας Από τους Μετανάστες.....	73
3.5.2.3. Ο Αφομοιωτικός Χαρακτήρας της Ενσωμάτωσης των Μεταναστών...	74
3.5.3. Το Βρετανικό Μοντέλο της Ενσωμάτωσης των Μεταναστών.....	77
3.6. Η Εξέλιξη της Μεταναστευτικής Πολιτικής στα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι Προτεραιότητές της.....	82
4. Περιγραφή του γενικότερου πλαισίου της μελέτης-περίπτωσης. Η μετανάστευση στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία.....	96
4.1. Η Μετανάστευση προς την Ελλάδα.....	96
4.1.2. Θεσμικό Πλαίσιο.....	96
4.1.3. Η Μεταναστευτική Πολιτική της Ελλάδας.....	97
4.1.4. Η Δομή του Μεταναστευτικού Πληθυσμού.....	105
4.1.5. Η Χώρα Προέλευσης των Μεταναστών.....	107
4.1.6. Το Επίπεδο Εκπαίδευσης των Μεταναστών.....	108
4.1.7. Ο Τόπος Εγκατάστασης των Μεταναστών.....	109
4.1.8. Οι Κυριότεροι Λόγοι Εγκατάστασης στην Ελλάδα.....	110
4.1.9. Τα Νοικοκυριά των Οικονομικών Μεταναστών.....	111
4.1.10. Οι Κατοικίες των Οικονομικών Μεταναστών.....	112
4.1.11. Το Εισόδημα των Μεταναστών.....	114
5. Η Έρευνα.....	115
5.1. Εισαγωγή- Η προβληματική της έρευνας.....	115
5.1.2. Ομάδα-στόχος της έρευνας.....	119
5.1.3. Δείγμα.....	119
5.1.4. Διαδικασία επιλογής δείγματος.....	120
5.1.5. Διάρκεια.....	120
5.1.6. Είδος έρευνας: Μελέτη πεδίου με ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα.....	120
5.1.7. Ερευνητικά ερωτήματα.....	121
5.1.8. Εργαλείο συλλογής δεδομένων.....	122
5.1.9. Στατιστική ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων.....	123
5.1.10. Χρησιμότητα της έρευνας.....	124
6. Το ειδικότερο πλαίσιο: Περιγραφή της κατάστασης στο χώρο της Κυψέλης Αττικής.....	125
6.1. Η Χωρική οργάνωση και η Οικιστική Εξέλιξη της Κυψέλης.....	125
6.2. Η Μετανάστευση Προς την Κυψέλη Αττικής.....	132

6.3.	Τα Δημογραφικά και Κοινωνικά Χαρακτηριστικά των Μεταναστών της Κυψέλης. Ο Χαρακτήρας της Γειτονιάς και η Παρουσία των Μεταναστών.....	134
7.	Αποτελέσματα.....	137
7.1.	Παρουσίαση και σχολιασμός αποτελεσμάτων.....	137
7.1.1	Τμήμα 1 ^ο : Γενικές πληροφορίες.....	137
7.1.2	Τμήμα 2 ^ο : Περιοχή κατοικίας και οι κατοικίες των μεταναστών.....	148
7.1.3	Τμήμα 3 ^ο : Εκπαίδευση, Υγεία και Πρόνοια.....	153
7.1.4	Τμήμα 4 ^ο : Επίπεδο ζωής και Ψυχαγωγία.....	154
7.1.5	Πρόσθετες ερωτήσεις στο πλαίσιο του διαλόγου: Σχέση με τους ντόπιους Έλληνες στην περιοχή και εικόνα τους τους προς τα έξω	156
8.	Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	159
	Βιβλιογραφία.....	166
	Παράρτημα Ερωτηματολόγιο.....	173

1. Περίληψη

1.1 Περίληψη στα ελληνικά

Εισαγωγή

Το σύγχρονο φαινόμενο της μετανάστευσης των πληθυσμών και η εγκατάστασή τους σε διαφορετικά μέρη του κόσμου θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνδέεται με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης, ενώ πολλά σύγχρονα κράτη έχουν δημιουργηθεί από μετανάστες. Έλλειψη εργασίας, φτώχεια, πόλεμοι και πολιτικές καταδιώξεις δεν είναι παρά λίγες από τις αιτίες για τις οποίες εκατοντάδες εγκαταλείπουν την γενέτειρα τους ψάχνοντας ένα καλύτερο αύριο, ενώ δεν λείπουν και οι επεκτατικές πρακτικές διαφόρων χωρών και, στις μέρες μας, οι μετακινήσεις επαγγελματιών στο πλαίσιο της διεθνούς αγοράς εργασίας. Η επανάσταση στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και της Πληροφορικής, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης και των διαφόρων γεωπολιτικών ανακατατάξεων, συνέβαλε στο «άνοιγμα» των πολιτιστικών συνόρων και συναλλαγών, καθώς και των στεγανών της μαζικής πληροφόρησης αναφορικά με τις ανισότητες της διαβίωσης ανάμεσα στις διάφορες χώρες και τον παγκόσμιο χάρτη των διαφαινόμενων ευκαιριών για βελτίωση των συνθηκών ζωής των φτωχών και καταπιεζομένων ανά τον κόσμο μαζών, γεγονός που οδήγησε στην ενίσχυση των μεταναστευτικών κυμάτων.

Από την άλλη πλευρά, οι αποτυχίες της διαχείρισης των μεταναστευτικών διαδικασιών σε πολλές χώρες, όπως η Ελλάδα, η έλλειψη ορθολογικών και με φαντασία σχεδίων μεταναστευτικής πολιτικής, η ύπαρξη πολυάριθμων ρευμάτων μη ελεγχόμενης μετανάστευσης, τα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούνται και η αυξανόμενη ξеноφοβία απέναντι στους μετανάστες, χρήζουν νέων θεωρητικών προσεγγίσεων και τρόπων αντιμετώπισης, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, προϋποθέτουν μία βαθύτερη κατανόηση της ουσίας τόσο των ερμηνειών των διαφόρων μεταναστευτικών ρευμάτων όσο και των ιδιαίτερων προβλημάτων που ανακύπτουν κατά περίπτωση.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η αναγνώριση και ανάλυση των χαρακτηριστικών των μεταναστών που προέρχονται από τις χώρες του πρώην Σοβιετικού Μπλοκ και διαμένουν στην Κυψέλη, καθώς και η κατανόηση ορισμένων διαστάσεων της κοινωνικής ενσωμάτωσής τους στην περιοχή. Η διερεύνηση και κατανόηση των χαρακτηριστικών τους, της συμπεριφοράς τους, των πιθανών

ιδιαιοτεροτήτων και αλληλεπιδράσεών τους με τον κοινωνικό περίγυρο της περιοχής είναι δυνατόν να συμβάλουν στη διαμόρφωση αποτελεσματικής μεταναστευτικής πολιτικής και πιθανών κρατικών μεταρρυθμίσεων.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι, σε πρώτη φάση, η μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης, ιδιαίτερα δε της δυναμικής των σύγχρονων μεταναστευτικών συστημάτων, που θα βασίζεται τόσο στη διεθνή όσο και στην ελληνική βιβλιογραφική ανασκόπηση, με στόχο τη συμβολή στη θεωρητική κατανόηση του φαινομένου και την ανάδειξη νέων τρόπων προσέγγισης και αντιμετώπισής του.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την κυρίως έρευνα που εκπονήσαμε με στόχο τη μελέτη των διαδικασιών κοινωνικής ενσωμάτωσης μίας συγκεκριμένης ομάδας μεταναστών στο πλαίσιο του άμεσου οικιστικού και κοινωνικού περιβάλλοντος της γειτονιάς και της περιοχής στην οποία ζουν και αλληλεπιδρούν με την ιδιόμορφη σχέση τους ως μελών μίας τοπικής κοινότητας και πιο συγκεκριμένα, της Κυψέλης. Ένα από τα κριτήρια κατηγοριοποίησης των μεταναστών είναι και η χώρα προέλευσης, Στη συγκεκριμένη περίπτωση επιλέξαμε να επικεντρωθούμε στην κατηγορία των μεταναστών που προέρχονται από τις χώρες του λεγόμενου πρώην Σοβιετικού μπλοκ, η οποία δεν έχει μελετηθεί αρκετά, αποκλείοντας συγχρόνως κάποιες συγγενείς ομάδες, που έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και τυπική προσέγγιση από την υπάρχουσα νομοθεσία (όπως π.χ., οι ομογενείς και οι ρωσοπόντιοι), ώστε στη σύνθεση του πληθυσμού να διασφαλιστεί μία σχετική ομοιογένεια.

Τα ερωτήματα της έρευνάς μας με τη μορφή της μελέτης περίπτωσης του συγκεκριμένου πληθυσμού αφορούν κυρίως σε ορισμένες βασικές πλευρές της ενσωμάτωσης του πληθυσμού αυτού στην τοπική κοινότητα, τη σύνθεσή του ως προς τα δημογραφικά, μορφωτικά και επαγγελματικά του χαρακτηριστικά, την οικονομική και κοινωνική του κατάσταση, τη σχέση του με τους εντόπιους της περιοχής και τα ιδιαίτερα προβλήματά του, όπως τα ίδια τα μέλη τα αντιλαμβάνονται και τα ιεραρχούν.

Μεθοδολογία

Πληθυσμός – στόχος της έρευνας αποτέλεσαν τα 20 νοικοκυριά μεταναστών που προέρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση και διαμένουν στην Κυψέλη της

Αθήνας (καθολικό δείγμα μελέτης περίπτωσης). Τα στοιχεία για τους μετανάστες της Ελλάδας και της Αθήνας αντλήθηκαν από τα δεδομένα Απογραφής Πληθυσμού το 2001, που πραγματοποιήθηκε από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

Τα κριτήρια επιλογής των μεταναστών για την συμμετοχή στην συγκεκριμένη έρευνα ήταν να είναι κάτοικοι της Κυψέλης και η χώρα καταγωγής τους να είναι μία από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Κριτήρια αποκλεισμού ήταν να μην είναι ομογενείς, να μη είναι «Ρωσοπόντιοι», διότι η ομάδα αυτή είναι μια ξεχωριστή ομάδα του πληθυσμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και να δέχονται τη συμμετοχή τους στην έρευνα.

Το είδος της έρευνας πεδίου που πραγματοποιήθηκε ήταν **η μελέτη περίπτωσης**. Η μέθοδος **της ποιοτικής έρευνας** χρησιμοποιήθηκε με στόχο να συλλεχθούν και αναλυθούν όσο περισσότερα στοιχεία είναι δυνατό, ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τη συμπεριφορά των μεταναστών και τους λόγους που διέπουν την εν λόγω συμπεριφορά τους (αντιλήψεις, ερμηνείες, κοινωνικές αναπαραστάσεις, στάσεις) μέσω της τεχνικής της ημι-δομημένης συνέντευξης στο δικό τους περιβάλλον.

Τα υπό μελέτη δεδομένα συγκεντρώθηκαν από την έρευνα πεδίου που πραγματοποιήσαμε σε μέλη των 20 νοικοκυριών κατά την περίοδο Απριλίου – Μαΐου του 2008. Για το σκοπό αυτό σχεδιάστηκε **οδηγός συνέντευξης – ερωτηματολογίου**, που παρατίθεται στο παράρτημα. Ο βασικός στόχος της συνέντευξης ήταν να αποτελέσει το απαραίτητο εργαλείο συλλογής ποιοτικών, ως επί το πλείστον, αλλά και ποσοτικών δεδομένων, που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα. Τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας αναλύθηκαν με τη μέθοδο της συστηματικής συγκρότησης σημασιολογικών κατηγοριών. Η στατιστική ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων έγινε με το SPSS 17.

Αποτελέσματα και συζήτηση

Η έρευνα στους μετανάστες από τις χώρες του πρώην σοβιετικού μπλοκ, που κατοικούν πλέον στην Κυψέλη, έδειξε ότι οι βασικοί λόγοι μετανάστευσης είναι η ύπαρξη μεγάλου ποσοστού και ξαφνικής ανεργίας στην χώρα τους, καθώς και η δυσχερής οικονομική κατάστασή τους. Αρκετοί από αυτούς (7/20) αποφάσισαν τη μόνιμη παραμονή τους στην Ελλάδα, ενώ άλλοι επιθυμούν να γυρίσουν στην χώρα καταγωγής τους, πρόλο που παραμονή τους στην Ελλάδα αποφέρει αξιόλογη οικονομική ενίσχυση στις οικογένειές τους. Αλλάζοντας τόπο διαμονής αλλάζουν και τον τομέα απασχόλησης, ενώ αισθάνονται ότι κοινωνικο-οικονομικά υποβιβάζονται.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι διαθέτουν ένα υψηλότερο από το αναμενόμενο επίπεδο εκπαίδευσης και μόρφωσης, σε σχέση με άλλες μεταναστευτικές ομάδες. Ως προς τη σύνθεση της συγκεκριμένης ομάδας μεταναστευτικού πληθυσμού κατά φύλο, η πλειοψηφία αποτελείται από γυναίκες, που είναι και χαρακτηριστικό στοιχείο των μεταναστών από το πρώην ανατολικό μπλοκ. Το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών των μεταναστών που εξετάστηκε ανέρχεται στα 1.500 ευρώ. Η απασχόληση όλων αποτελεί θετικό στοιχείο για την κοινωνική τους αναγνώριση στην κοινότητα. Στα βασικά εργασιακά τους προβλήματα συγκαταλέγονται οι χαμηλές αποδοχές, οι δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, οι κακές συνθήκες δουλειάς, η ελλιπής ή και η μη αναγνώριση των προσόντων και των επαγγελματικών ικανοτήτων τους και, ιδίως, η δυσκολία στην επικοινωνία με τους συνεργάτες τους.

Τα διαμερίσματα των μεταναστών που ερωτήθηκαν, στο πλαίσιο αυτής της της έρευνας πεδίου, βρίσκονται σε παλιές και καθόλου συντηρημένες πολυκατοικίες. Ως μειονεκτήματα της περιοχής της Κυψέλης οι ερωτηθέντες θεωρούν την έλλειψη πρασίνου, την πυκνοκατοίκηση και τη σχετικά αυξημένη εγκληματικότητα¹. Κατά την άποψη των ερωτηθέντων το επίπεδο διαβίωσης όλων των ανθρώπων που μένουν στην περιοχή χειροτέρευσε και αυτό οφείλεται στην παρουσία των «ξένων». Ως «ξένους» ορίζουν τους έγχρωμους, τους Πακιστανούς, τους Αλβανούς και άλλες εθνικότητες, εκτός των Σλάβων. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι γονείς θεωρούν πως τα σχολεία δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών τους, ενώ συγχρόνως πιστεύουν ότι τα παιδιά τους είναι απομονωμένα στη συγκεκριμένη περιοχή. Επίσης δείχνουν χαμηλή εμπιστοσύνη στους υπάρχοντες ιατρούς του Ε.Σ.Υ..

Αναφορικά με τη διασκέδασή τους, βρίσκουν διέξοδο στην πραγματοποίηση φιλικών και οικογενειακών συγκεντρώσεων σε σπίτια συγγενών και φίλων, που βρίσκονται στην ίδια γειτονία ή σε άλλους δήμους της Αθήνας, μια φορά την εβδομάδα ή συχνότερα. Ωστόσο, σε κέντρα διασκέδασης και εστιατόρια πηγαίνουν σπάνια, κυρίως για λόγους οικονομικούς.

Γενικά, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, αντιλαμβάνονται τη σχέση τους με τους Έλληνες της γειτονικής περιοχής ως «κανονικές», οι οποίες όμως διαμορφώθηκαν με την πάροδο κάποιου χρόνου και με τις συχνές επαφές. Η αντίληψη της προς τα έξω εικόνας τους είναι σχετικά υψηλή, μια που θεωρούν ότι δεν διακρίνονται από κάποια αρνητικά (για τους ντόπιους) χαρακτηριστικά στο ντύσιμο, τις συλλογικές συνήθειες,

¹ Οι ερωτηθέντες αναφέρουν ότι πλέον δεν νιώθουν την ίδια ασφάλεια που ένιωθαν πριν τρία χρόνια. Αυτό οφείλεται στο ότι οι ξένοι δείχνουν περισσότερη επιθετικότητα και «θράσος».

στην εξωτερική εμφάνιση, στο μορφωτικό επίπεδο, στο σεβασμό των κοινόχρηστων χώρων κτλ. Κυριότερο εμπόδιο θεωρούν τη διαφορετικότητα στη γλώσσα και την άγνοια σχετικά με τις εμπειρίες και τις προθέσεις τους, κάτι που πιστεύουν ότι έχουν ξεπεράσει τα νεαρά άτομα, που έχουν σπουδάσει στην Ελλάδα και έχουν αρκετά ενσωματωθεί. Έχουν αρκετή αυτοπεποίθηση ως προς τη «διαφορετικότητά τους» και στην προς τα έξω εικόνα τους. Δείχνουν κατανόηση για τη φιλυποψία των ντόπιων, όταν τη συναντούν, για τις υπερβολικές απαιτήσεις των εργοδοτών, ακόμη και για την έλλειψη σεβασμού παρόλο που αυτή τους πικραίνει. Γι αυτό και δεν αισθάνονται καμία κατωτερότητα απέναντι στους Έλληνες, αντίθετα θεωρούν ότι χρειάζεται και εκείνοι να αλλάξουν πολλά, προκειμένου να υπάρξει μεταξύ τους αρμονική σχέση και συνύπαρξη. Από την άλλη πλευρά, έχουν απαιτήσεις ως προς την ποιότητα ζωής που θα έπρεπε να τους προσφέρει η ελληνική κοινότητα, αλλά και από τον εαυτό τους.

Γενικά, πρόκειται για μια κατηγορία μεταναστών με διακριτική παρουσία στο χώρο και σε αυτό έχει συμβάλει και το γεγονός ότι ζουν σε ολιγομελείς οικογένειες, διάσπαρτες στην περιοχή, ενώ τόσο οι συνήθειες, όσο και το μορφωτικό τους επίπεδο δεν φαίνεται στα μάτια των περιοίκων ότι συμβάλλουν στην υποβάθμιση του επιπέδου ζωής στη συγκεκριμένη μικρή, αστική κοινότητα, παρόλο που η καχυποψία και η επιφυλακτικότητα των ντόπιων Ελλήνων προς αυτούς ως «ξένους» δεν παύει να γίνεται μερικές φορές αισθητή.

Συμπεράσματα

Για να βελτιωθεί η ζωή των συγκεκριμένων μεταναστών θα πρέπει να προχωρήσουν οι κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις στα ζητήματα της μετανάστευσης και της αναβάθμισης των περιβαλλοντικών συνθηκών της αστικής περιοχής, να βελτιωθεί η οικονομική κατάσταση της χώρας, γενικά, να λυθεί το θέμα των διαδικασιών απόκτησης άδειας παραμονής, να λυθούν άλλα γραφειοκρατικά ζητήματα και, το σημαντικότερο, να αλλάξει η νοοτροπία των γηγενών (Ελλήνων) απέναντί τους, που αποτελεί και έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες της κοινωνικής τους ένταξης στη χώρα υποδοχής τους.

Η ανάλυση του περίπλοκου φαινομένου της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών δεν μπορεί να βασίζεται μόνο στη συλλογή και ερμηνεία αποπροσωποποιημένων στατιστικών στοιχείων, αλλά χρειάζεται να γίνονται και στοχευμένες ποιοτικές έρευνες, οι οποίες θα παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες για

κάθε μία από τις ομάδες των μεταναστών, για το ρόλο τους στην Ελληνική κοινωνία και οικονομία, αλλά και για τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες και απόψεις για την ζωή στην Ελλάδα, με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη γενικότερη ευημερία.

1.2. Περίληψη στα αγγλικά

Introduction

Migration of populations and their establishment in different parts of the world could be interpreted as the beginning of globalization as many modern states were created by immigrants. Lack of work, poverty, wars and political persecution are only few of the reasons why hundreds are leaving their birthplace looking for a better world. The revolution in telecommunications along with the global reach of the media led to a wealth of information about disparities in living conditions between rich and poor countries that “warm the impulse to migration”. Failures of the management of migration processes, the lack of a proper plan of immigration policy, many uncontrolled migration flows and growing xenophobia towards immigrants, requires new ways and new approaches of theoretical models and political practices based on deeper understanding of the migration.

The purpose of this study was the identification and analysis of the characteristics of immigrants that originate from countries of the Former Soviet Union, and live in Kypseli. Understanding their characteristics, their behaviour and potential peculiarities, will help us to significantly shape state reforms.

Methods

Data on immigrants in Greece and Athens were based on the National Statistical Service of Greece. Based on two validated questionnaires, we created a new one by selecting the questions which were of greater interest and consistent with the aim of our study. The main objective was to provide the necessary tool of investigation to collect mostly qualitative and quantitative data.

The qualitative research method was used (case study) to gather as much information as possible to understand further the behaviour of immigrants and the reasons behind this behaviour by means of semi-structured interviews in their own environment. The selection criteria for immigrants to participate in this survey were residency and country of origine (to be residents of Kypseli and the country of origin,

to come from countries of the former Soviet Union. Exclusion criteria were not to be expatriates and not to be from the Pontos region, as this group is a distinct population group with particular characteristics.

The statistical analysis of quantitative data was the SPSS 17 while the qualitative data were analysed by the method of systematic construction of semantic categories.

Results and discussion

The main reasons for migration was due to high unemployment in their country, and difficult economic situations, however many want to return to their country of origin, although their stay in Greece brings considerable financial assistance to their families. Changing country, location of residency and job, due to their emigration, resulted in the degradation of their socioeconomic status. Labour problems include low salaries, difficulties in finding a job, poor working conditions, poor recognition of their qualifications and professional skills, and in particular the difficulty in communicating with their colleagues. The apartments of the immigrants are old buildings, badly preserved. They consider as a disadvantage of their residency in Kypseli the lack of green, being packed with people and the increased rate of crime. According to the respondents, the social level of the people in this area had deteriorated and this was due to the presence of “foreigners” and marginalized people, whom they would rather avoid (which shows that hierarchical social evaluation is a rather general tendency even among people who are in a vulnerable position themselves). The average household income is 1,500 Euros. Important is the fact that they have a higher than expected level of education and literacy. As for the distribution of the immigrant population by gender, the majority are women. Noteworthy is the fact that parents feel that schools do not meet the needs of their children while they believe that their children are being isolated. They lack of confidence in their communication with the existing NHS’ doctors. Regarding their entertainment, it is noted that they often hold friendly and family gatherings at the homes of relatives and friends in the same neighbourhood or in other municipalities of Athens, at least once per week. However, they rarely go to bars or restaurants, mainly due to their low income. The usual marginalization effects in the area have been avoided in their case due to their discrete presence and collective habits in their

neighbourhood. They also hold the view that their social image, as seen by the local people, is rather positive although they often feel they are treated as “foreigners”.

Conclusions

In order to improve their lives, there is a need for several state reforms regarding the immigration issues. These include improvement of the economic situation of the country, solving severe bureaucratic problems, upgrading their local environment, and, more importantly, changing peoples’ attitude towards immigrants. The analysis of the complex process of immigrant integration can only be based on collecting and interpreting a variety of official statistical data. However, promoting qualitative research regarding immigration issues could throw meaningful light to many problems related to the need for understanding particular immigrant groups, their role in the Greek society and economy, and their own personal experiences and views on life in Greece for the sake of social cohesion and well being in general.

2. Εισαγωγικά

Όπως έχει επισημανθεί και βιβλιογραφικά (βλ. σχετικά, Giudina, 2004), το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι διϊστορικό και επιδέχεται πολλούς ορισμούς. Γενικά όμως, ένας πολύ απλός ορισμός της μετανάστευσης αναφέρεται στην, για διάφορους λόγους, γεωγραφική μετακίνηση ανθρώπων είτε μεμονωμένα είτε κατά ομάδες. Γίνεται επίσης αναφορά σε διάφορους τύπους μετανάστευσης, όπως: "εσωτερική" ή "εξωτερική", "εκούσια" ή "ακούσια", "πρωτογενής" ή και "δευτερογενής" "πλήρης" ή "ατελής" (στις οποίες υπάγονται οι πρόσφυγες), "συντηρητική" ή "ανανεωτική", "βραχυπρόθεσμη" ή "μακροπρόθεσμη", "προσωρινή" ή "μόνιμη", "ηπειρωτική" (όταν γίνεται προς τις χώρες της ίδιας ηπείρου) και η "υπερπόντια", όταν γίνεται από τη μια ήπειρο στην άλλη, συνήθως Αμερική ή Αυστραλία. (βλ. σχετικά, <http://el.wikipedia.org/wiki> και <http://www.livepedia.gr> Λήμμα: Μετανάστευση).

Στις ενότητες που ακολουθούν επιχειρείται η συγκρότηση του θεωρητικού υπόβαθρου της μελέτη ορισμένων διαστάσεων του φαινομένου της μετανάστευσης, που σχετίζονται με το θέμα της εργασίας (εννοιολογικοί προσδιορισμοί, αίτια, ερμηνείες και διαδικασίες της σύγχρονης μετανάστευσης στο διεθνή χώρο, γενικά, και στην Ελλάδα, ειδικότερα, αντιπροσωπευτικές θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου, μοντέλα διαμόρφωσης του αστικού χώρου και μεταναστευτικής πολιτικής στις χώρες της Ευρώπης). Πριν από αυτό όμως, θα γίνει μία γενική εισαγωγή στο θέμα, που θα οδηγήσει στο αρχικό σκεπτικό της προβληματικής της έρευνάς μας.

2.1. Το φαινόμενο της μετανάστευσης γενικότερα – Η προβληματική της έρευνας

Η ιστορία της ανθρωπότητας συνδεόταν πάντα με διαδικασίες μετανάστευσης. Από τα πανάρχαια χρόνια ο άνθρωπος αναζητούσε – και εξακολουθεί να αναζητά – ταξιδεύοντας στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, μια καλύτερη μοίρα. Οι λόγοι που γεννούν το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι ποικίλοι και εξαρτώνται από τις συνθήκες που επικρατούν κατά τη δεδομένη κάθε φορά χρονική περίοδο από τους τόπους της προγενέστερης διαμονής στους τόπους αποδημίας. Στα προϊστορικά ακόμη χρόνια, οι διάφορες ανθρώπινες φυλές ήταν αναγκασμένες να μεταναστεύουν από τον έναν τόπο στον άλλο, προσπαθώντας να επιβιώσουν. (Μεταβαίνοντας π.χ,

από τα κρύα κλίματα στα πιο ζεστά, από τα ορεινά στα πεδινά, από τα φτωχά σε καρπούς και κυνήγι στα περισσότερα πλούσια). Ο κύριος λόγος λοιπόν της σταθερής μετανάστευσης στο παρελθόν, ήταν η προσπάθεια επιβίωσης. Ο ίδιος λόγος βέβαια ισχύει σε σημαντικό βαθμό μέχρι και σήμερα, που η μετανάστευση εμφανίζεται με καινούριες μορφές. Πέραν όμως από το κίνητρο της απλής επιβίωσης, στα προϊστορικά και τα ιστορικά χρόνια βλέπουμε έναν ακόμη λόγο που δικαιολογεί τις μετακινήσεις μεγάλων ομάδων ανθρώπων από τον ένα τόπο στον άλλο: την κυριάρχηση πάνω σε άλλους λαούς, φυλές και ομάδες και την κατάκτηση καινούριων τόπων. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και το φαινόμενο του αποικισμού στην αρχαία εποχή (π.χ. μεγάλων περιοχών της Μεσογείου από τους αρχαίους Έλληνες, που συνεχίστηκε κατά τους αλεξανδρινούς χρόνους με την επεκτατική πολιτική των βασιλείων της εποχής αυτής και έφτασε μέχρι τα βάθη της Ασίας).

Στους νεότερους χρόνους φοβερά μεγάλη ήταν η μετανάστευση των Ευρωπαίων προς την Αμερική, Αφρική και Ασία, με την ανακάλυψη αυτών των ηπείρων και του φυσικού πλούτου που διέθεταν. Η μετανάστευση, που άρχισε αυτά τα χρόνια και συνεχίστηκε για αρκετούς αιώνες, έπαιξε επίσης καθοριστικό ρόλο στην όλη εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας. Ο κόσμος πήρε μια άλλη όψη, ενώ οι ήπειροι αυτές έχασαν σε σημαντικό βαθμό το δικό τους, αρχικό καθαρό χαρακτήρα. Παράλληλα, τα αποτελέσματα αυτής της μετανάστευσης για τους λαούς των αποικιών ήταν μοιραία, γιατί ουσιαστικά οι μετανάστες μετέτρεψαν τους αυτόχθονες σε δούλους ή υποτελείς τους.

Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η μετανάστευση παίρνει καινούριες μορφές. Πολλοί κάτοικοι των χωρών της Ευρώπης, που δοκιμάζονταν από την οικονομική κρίση της εποχής, άρχισαν να μεταναστεύουν στις ΗΠΑ, που δεν είχαν θιγεί άμεσα από την παγκόσμια σύρραξη και βάδιζαν σταθερά και ανοδικά προς την κατάκτηση της παγκόσμιας ηγεμονίας. Η διαρροή των φτωχών Ευρωπαίων προς τη μεγάλη ήπειρο συνεχίστηκε και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Καινούριο κύμα μετανάστευσης έχουμε στη διάρκεια και μετά τον πόλεμο αυτό, όπου χιλιάδες άτομα ξεκληρίστηκαν, ξεσηκώθηκαν και κυνηγήθηκαν από τους τόπους τους και μεταφέρθηκαν, είτε εθελοντικά είτε συχνά με τη βία, στα πιο απίθανα μέρη της γης. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Ευρώπη η Γερμανία και στην Αμερική οι ΗΠΑ και ο Καναδάς άρχισαν σιγά - σιγά να γίνονται οι παγκόσμιες αγορές εργατικής δύναμης, που εξασφαλιζόνταν από τα φτωχά και υπό ανάπτυξη κράτη. Η δυνατότητα απορρόφησης όλων αυτών των μισθωτών εργατών από αλλού, δόθηκε στις παραπάνω

χώρες με την τεράστια οικονομικοτεχνική ανάπτυξη που χαρακτηρίζει τα μεταπολεμικά χρόνια. Οι ΗΠΑ βγήκαν οικονομικά ενισχυμένες από τον πόλεμο, το ίδιο και η Γερμανία, η οποία παρότι νικήθηκε, κατόρθωσε μέσα σε λίγο διάστημα να γίνει μια από τις μεγαλύτερες βιομηχανικές χώρες της Ευρώπης. Έτσι λοιπόν έχουμε το θαύμα της Γερμανίας, που άνοιξε τις πόρτες της στους μετανάστες από όλη την Ευρώπη, εκμεταλλευόμενη με αυτό τον τρόπο τη δυνατότητα αγοράς φθηνότερης εργατικής δύναμης. Τεράστιος αριθμός Ελλήνων, κυρίως από τις βόρειες αγροτικές περιοχές της χώρας, φεύγει εκείνη την εποχή στην Ευρώπη και πιο πολύ στη Γερμανία, ζητώντας δουλειά στις εκεί αγορές.

Ραγδαία ανάπτυξη των μεταναστεύσεων παρατηρείται τους τελευταίους δύο αιώνες. Η κλιμάκωσή τους αγγίζει κάθε χρόνο όλο και περισσότερα κράτη. Πείνα, φτώχεια, πόλεμοι και πολιτικές καταδιώξεις δεν είναι παρά λίγες από τις αιτίες για τις οποίες εκατοντάδες εγκαταλείπουν την γενέτειρά τους ψάχνοντας ένα καλύτερο αύριο². Ορισμένα μάλιστα κράτη των νεώτερων χρόνων δημιουργήθηκαν από μετανάστες, όπως για παράδειγμα οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία.

Η μετανάστευση των πληθυσμών και η εγκατάστασή τους σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως η αφετηρία της παγκοσμιοποίησης. Οι διεθνικές (transnational) εταιρίες μετέφεραν τα στελέχη τους σε όλον τον κόσμο, διευρύνοντας ταυτόχρονα τις εμπειρίες των ειδικών στις «αγορές» του εξωτερικού.

Το 2007 σχεδόν 175 εκατομμύρια άνθρωποι διαμένουν μακριά από την πατρίδα τους, το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων ήταν γυναίκες και παιδιά. Παρατηρούμε ότι η μετανάστευση αποτελεί τη συνέπεια ενός συνεχώς αυξανόμενου χάσματος μεταξύ των χωρών, της έλλειψης επαρκούς παραγωγικής δραστηριότητας και αξιόλογης απασχόλησης, αλλά και προσωπικής ασφάλειας και ελευθερίας του πολίτη.

Η μείωση του κόστους μετακίνησης, όπως και η εποχή του φτηνού μαζικού τουρισμού, διευκόλυναν με ουσιαστικό τρόπο τις μεταναστεύσεις των πληθυσμών. Η επανάσταση στον τομέα των τηλεπικοινωνιών συγχρόνως με την παγκόσμια κάλυψη των μέσων μαζικής ενημέρωσης οδήγησαν στην πληθώρα πληροφοριών σχετικά με τις ανισότητες της διαβίωσης μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών χωρών, κάτι που «δυναμώνει την παρόρμηση προς μετανάστευση»³. Έχουν εν τω μεταξύ προκύψει

² Iontsev V. «Διεθνής μετανάστευση πληθυσμών», Μόσχα 1998-2006

³ Richmond A.H. *Global Apartheid: Refugees, Racism, and the New World Order*. Toronto: Oxford University Press, 1994; Findlay A.M. *New Technology, High-Level Labour Movements and the Concept of the Brain Drain // The Changing Course of International Migration*, Paris: OECD, 1993,

και νέοι «επιχειρηματίες», όπως οι μεσολαβητές και τα πρακτορεία, τα οποία συνέβαλαν στις διαδικασίες αυτές.

Για την Ελλάδα ειδικότερα, το φαινόμενο της μετανάστευσης υπήρξε πάντοτε αρκετά σημαντικό, ενώ στη σύγχρονη εποχή είναι αρκετά πολύπλευρο και ιδιόμορφο. Πριν ακόμη από την Επανάσταση του '21 και τη σύσταση του Ελληνικού κράτους, μεγάλος αριθμός ατόμων με ελληνική συνείδηση γνώρισαν «το δρόμο της ξενιτιάς», απέκτησαν οικονομική δύναμη και κοινωνική αναγνώριση και έπαιξαν σημαντικότατο ρόλο στη διαμόρφωση του εθνικού φρονήματος και στη συνέχιση των μεγάλων απελευθερωτικών αγώνων. Η έννοια της ξενιτιάς αποτέλεσε μέχρι τη σύγχρονη εποχή σταθερό μοτίβο της δημοτικής και της λαϊκής ποίησης. Οι μετακινήσεις και ανταλλαγές πληθυσμών με τις γείτονες χώρες λόγω διαφόρων πολέμων και συρράξεων υπήρξαν επίσης μέρος της ιδιομορφίας της ελληνικής περίπτωσης. Παράδειγμα τέτοιας εμπειρίας είναι η εγκατάσταση και ενσωμάτωση χιλιάδων Ελλήνων προσφύγων από την Τουρκία, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και ο συνεχής κατατρεγμός των Ποντίων ομογενών.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο εμφύλιος που ακολούθησαν, άφησαν τη χώρα μέσα στη φτώχεια και την αποδιάρθρωση του κοινωνικού ιστού. Κύματα μικρών ή μεγάλων ομάδων πληθυσμού άρχισαν, οργανωμένα ή μη, να διαρρέουν για λόγους οικονομικούς προς τις ανεπτυγμένες χώρες δημιουργώντας έτσι ελληνικές παροικίες σε όλες τις ηπείρους, ενώ δεν είναι και λίγα τα άτομα που αυτοεξορίστηκαν σε διάφορες χώρες για λόγους πολιτικούς.

Όσο η ζήτηση από αυτές τις οικονομικά προηγμένες χώρες ήταν μεγάλη, τότε τα προβλήματα αποκατάστασης των οικονομικών μεταναστών ήταν σχετικά διαχειρίσιμα - θα μπορούσαμε να πούμε - ενώ σε περιόδους που η γενική κρίση έθιγε και χώρες όπως η Γερμανία, μεγάλος αριθμός αναγκάζεται να επαναπατριστεί ή να παλεύει με διάφορους τρόπους να προσαρμοστεί στις καινούριες δυσκολίες. Γι αυτό και το ζήτημα της μετανάστευσης απασχόλησε εξ αρχής τις κυβερνήσεις του ελληνικού κράτους, οι οποίες προσπάθησαν να έρθουν σε μια συνεννόηση με τα κράτη που δέχονταν τους μετανάστες. (<http://www.livepedia.gr> Λήμμα: Μετανάστευση).

Τα τελευταία χρόνια, με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, σε συνδυασμό με το υψηλό κίνητρο για σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των παιδιών της σύγχρονης

ελληνικής οικογένειας, υπάρχει και το φαινόμενο της προσωρινής μετανάστευσης νεαρών ατόμων για σπουδές σε χώρες του εξωτερικού, πολλά από τα οποία απορροφώνται στην αγορά εργασίας των χωρών αυτών άλλοτε με την παράταση της προσωρινής τους διαμονής και άλλοτε με την απόφαση για μόνιμη εγκατάσταση στο εξωτερικό.

Τα σύγχρονα προβλήματα που παρουσιάζονται λόγω της διεθνούς μετανάστευσης προκάλεσαν το ενδιαφέρον των ερευνητών. Διάφοροι τομείς της διεθνούς μετανάστευσης αποτέλεσαν το αντικείμενο σημαντικών ερευνητικών έργων τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, οι αποτυχίες της διαχείρισης των μεταναστευτικών διαδικασιών, η έλλειψη ενός ορθού σχεδίου της μεταναστευτικής πολιτικής, πολυάριθμα ρεύματα μη ελεγχόμενης μετανάστευσης, αυξανόμενη ξеноφοβία ως προς τους μετανάστες, χρήζουν νέων τρόπων, νέων προσεγγίσεων και θεωρητικών μοντέλων αντιμετώπισης, όσο και βαθύτερης κατανόησης των φαινομένων των σύγχρονων μεταναστευτικών ρευμάτων.

Μία από τις ιδιαιτερότητες του προβλήματος για την Ελλάδα είναι και το γεγονός ότι από χώρα αποστολής μεταναστών - πρόσφατα και εντελώς ξαφνικά - έγινε χώρα υποδοχής πλήθους μεταναστών κάθε κατηγορίας από διάφορες χώρες, ιδιαίτερα από τη γείτονα Αλβανία, χωρίς να διαθέτει ανάλογη εμπειρία μεταναστευτικής πολιτικής από το παρελθόν και ελάχιστα έτοιμη να ανταποκριθεί κατά τρόπο οργανωμένο, επωφελή για την οικονομία της και ικανοποιητικό για όλες τις ενδιαφερόμενες πλευρές, στις προκλήσεις και τα προβλήματα που προκύπτουν καθημερινά για το παρόν και το μέλλον της. Το ζήτημα της μετανάστευσης έχει αρχίσει να απασχολεί σοβαρά τις κυβερνήσεις και έχει μπει στη λίστα των προβλημάτων που απασχολούν τους πολίτες της, που βλέπουν την καθημερινότητά τους να αλλάζει και αισθάνονται ανήμποροι να διαχειριστούν πρωτόγνωρες καταστάσεις και αλλαγές στο κοινωνικο-πολιτιστικό τοπίο του τόπου τους. (Περισσότερα για το φαινόμενο αυτό αναφέρονται πιο κάτω, στο κεφάλαιο της έρευνας, στην ενότητα της παρουσίασης και συζήτησης των αποτελεσμάτων της και των σχετικών συμπερασμάτων).

Στις μέρες μας έχει γίνει πλέον φανερό, στις χώρες της Ευρώπης τουλάχιστον, ότι οι αποτυχίες της διαχείρισης των μεταναστευτικών διαδικασιών, η έλλειψη ορθολογικών και με φαντασία σχεδίων μεταναστευτικής πολιτικής, η ύπαρξη πολυάριθμων ρευμάτων μη ελεγχόμενης μετανάστευσης, τα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργούνται και η αυξανόμενη ξеноφοβία απέναντι στους μετανάστες,

χρησιμοποιούν νέων θεωρητικών προσεγγίσεων και τρόπων αντιμετώπισης, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, προϋποθέτουν μία βαθύτερη κατανόηση της ουσίας τόσο των ερμηνειών των διαφόρων μεταναστευτικών ρευμάτων όσο και των ιδιαίτερων προβλημάτων που ανακύπτουν κατά περίπτωση. Η ανάλυση επίσης του περίπλοκου φαινομένου της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών δεν μπορεί να βασίζεται μόνο στη συλλογή και ερμηνεία αποπροσωποποιημένων στατιστικών στοιχείων, αλλά χρειάζεται να γίνονται και στοχευμένες ποιοτικές έρευνες, οι οποίες θα παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες για κάθε μία από τις ομάδες των μεταναστών, για το ρόλο τους στην Ελληνική κοινωνία και οικονομία, αλλά και για τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες και απόψεις για την ζωή στην Ελλάδα, με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη γενικότερη ευημερία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Ευρώπη, γενικά, και για την Ελλάδα, ειδικότερα, παρουσιάζουν επίσης και τα μεταναστευτικά ρεύματα από τις χώρες του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού», μετά την κατάρρευση των καθεστώτων τους, η οποία ακολούθησε την πτώση του τείχους του Βερολίνου, το 1989. Σε μία από αυτές τις ομάδες μεταναστών επιλέξαμε να επικεντρωθεί η μελέτη μας, όπως αναλυτικά περιγράφεται πιο κάτω, στην ενότητα της προβληματικής της έρευνας πεδίου που πραγματοποιήθηκε με βάση το σκεπτικό ότι η ανάλυση της περίπλοκης διαδικασίας της ένταξης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής δεν μπορεί να βασίζεται μόνο στη συλλογή και ερμηνεία στατιστικών στοιχείων, αλλά χρειάζεται να γίνονται και στοχευμένες ποιοτικές έρευνες, οι οποίες θα παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες για κάθε μία από τις ομάδες των μεταναστών, για το ρόλο τους στην Ελληνική κοινωνία και οικονομία, αλλά και για τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες και απόψεις που αφορούν τη ζωή τους στη χώρα υποδοχής τους. Είναι πλέον γενικά παραδεκτό ότι, πέραν της θεωρητικής επεξεργασίας τέτοιου είδους κοινωνικών φαινομένων, είναι αναγκαία και η έρευνα της ζώσας πραγματικότητας, η οποία αποτελεί ένα ακόμη έγκυρο εργαλείο για την κατανόηση και αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων και ευκαιριών βιώσιμης ανάπτυξης, που προκύπτουν για κάθε χώρα και τόπο χωριστά.

Η ανάλυση των ιδιαιτεροτήτων ως προς τη διαμόρφωση και λειτουργία νέων μεταναστευτικών συστημάτων, καθώς και τη θέση και ένταξή τους ανάμεσα στις ήδη υπάρχουσες δομές των χωρών υποδοχής, αποτελεί το πρώτο μέλημα της παρούσας εργασίας. Καταρχάς, η εργασία θα αναπτύξει και ελπίζει να εμπλουτίσει με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης τη θεωρία των μεταναστευτικών

συστημάτων, λαμβάνοντας υπόψη τα μεταναστευτικά ρεύματα μεταξύ των χωρών και αναδεικνύοντας τις μεταβολές στο μεταναστευτικό χάρτη του σύγχρονου κόσμου και τον εμπλουτισμό του με νέα μεταναστευτικά συστήματα μετά τα καταλυτικά γεωπολιτικά γεγονότα που συνέβησαν στην Ανατολική Ευρώπη το 1990. Τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από τη θεωρητική και βιβλιογραφική ανασκόπηση των μεταναστευτικών προβλημάτων, τα οποία συναντάμε σχεδόν σε όλες τις χώρες, θα διευκολύνουν τη διατύπωση μιας συνεπούς προσέγγισης των μεταναστευτικών διαδικασιών του υπό μελέτη πληθυσμού της έρευνάς μας, καθώς και τη διαμόρφωση εποικοδομητικών προτάσεων για μια σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική.

3. Θεωρητικό υπόβαθρο

3.1. Η Μεταναστευτική Διαδικασία και η διαμόρφωση του Αστικού Χώρου.

3.1.1. Η Χωρο-κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου στα Έργα των Κλασικών Θεωρητικών

Η πιο διαδεδομένη από όλες τις κοινωνιολογικές θεωρίες της αστικής ανάπτυξης, είναι η «Σχολή του Σικάγου». Εκπρόσωποι αυτής της σχολής ήταν οι Burgess, R.Park και L.Wirst. Οι έρευνές τους αφορούσαν την Αμερική και το Σικάγο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, γιατί το Σικάγο, εκείνη την εποχή, γνώριζε όλο το φάσμα προβλημάτων που συναντούμε σε ταχέως αναπτυσσόμενες πόλεις: τον υπερπληθυσμό, την έλλειψη στέγης, τις έντονες ανισότητες στην ποιότητα ζωής και τις διάφορων ειδών περιθωριοποιήσεις και υποκουλτούρες.

Οι φιλοσοφικές προϋποθέσεις της ανθρώπινης οικολογίας (human ecology) του Ρ. Παρκ (1967) βρίσκονται στην «θεωρία επιβίωσης» του Δαρβίνου. Οι κύριες διαφορές της «κοινωνικής οικολογίας» του Παρκ, οι οποίες την ξεχωρίζουν από την «βιολογική οικολογία», είναι ότι προσδιορίζονται από τη φύση της ανθρώπινης ύπαρξης και των κοινοτήτων μορφωμένων ανθρώπων. Σύμφωνα με τον Παρκ: «Η πόλη ενέχει μια οργάνωση τόσο φυσική όσο και ηθική [...] οι δύο αυτές οργανώσεις βρίσκονται σε μία διαδικασία αλληλεπίδρασης που τις διαμορφώνει και τις μετασχηματίζει η μία σε σχέση με την άλλη»⁴. Η φυσική οργάνωση (βιοτικό επίπεδο) έχει να κάνει με το επίπεδο βασικών αναγκών των ανθρώπων, όπως το νερό και άλλοι παράγοντες, οι οποίοι καθορίζουν το μέγεθος πληθυσμού στον τόπο κατοικίας τους. Ο αγώνας για επιβίωση και η εξασφάλιση και η κατοχή πόρων, καθορίζει τους κανόνες στο επίπεδο αυτό. Έτσι, ο αγώνας αυτός οδηγεί στην αναγκαστική συνύπαρξη και αλληλεγγύη διάφορων κοινωνικών ομάδων. Η ηθική οργάνωση (πολιτισμικό επίπεδο) - δομείται πάνω στο βιοτικό (φυσικό) επίπεδο και βασίζεται στα έθιμα, στις νόρμες, στους κανόνες, στους θεσμούς. Όλα αυτά διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης κοινωνίας. Ο Παρκ επεσήμανε την ύπαρξη πολλαπλών «κόσμων» (σε διάφορα μέρη της πόλης, που κατοικούνται από κοινωνικά, εθνικά ή θρησκευτικά ομοιογενείς ομάδες) εντός της ίδιας πόλης. Η συνύπαρξη αυτών των «κόσμων» οδηγεί στην «εισβολή» (invasion) ενός κόσμου στα

⁴ Ι. Σαγιάς « Η χωρο-κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου: Η ανάπτυξη της πόλης ως οικολογική διαδικασία », σημειώσεις μαθήματος ΕΜΠ 2008

εδάφη του όλου, καθώς διαφορετικοί κόσμοι «επικαλύπτουν» τη δομή της πόλης, «εκτοπίζοντας» κάθε φορά έναν από το έδαφος που καταλαμβάνουν άλλοι.

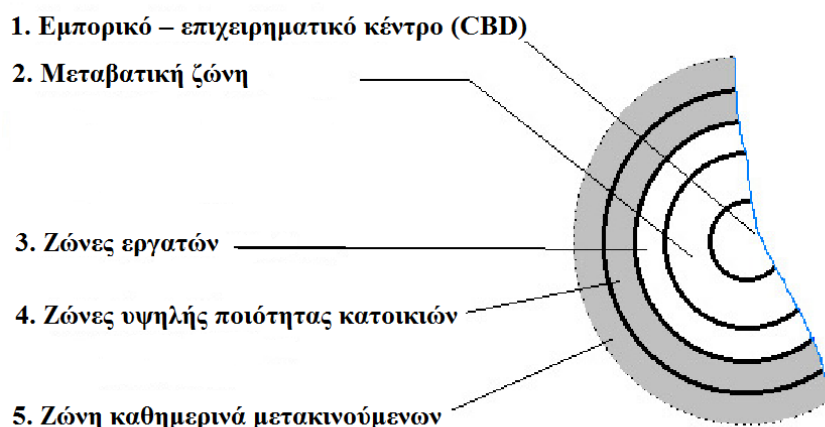
Ο Burgess (A. Burgess. 1925) κατάφερε να δημιουργήσει μια χαρτογραφική απεικόνιση της οικολογικής διαδικασίας ανάπτυξης της πόλης δημιουργώντας – τη θεωρία των ομόκεντρων ζωνών (Concentric Zone theory). Σύμφωνα με τον Burgess, κάθε περιοχή στην πόλη είναι μια οικολογική και κοινωνική κυψέλη, την οποία καταλαμβάνουν ομογενή στοιχεία, όπως συμβαίνει και στη φύση. Όμως, μεγάλες πόλεις παρουσιάζουν πολύ αποσπασματική εικόνα (κοινωνικά ανομοιογενή δομή).

Η πόλη χωρίζεται σε ομόκεντρες ζώνες, οι οποίες διαφέρουν πολύ ξεκινώντας από το ιστορικό κέντρο προς την περιφέρεια. Με παράδειγμα το Σικάγο ο Burgess κατέδειξε τις εξής ζώνες:

1. Εμπορικό – επιχειρηματικό κέντρο (CBD)
2. Μεταβατική ζώνη
3. Ζώνες εργατών
4. Ζώνες υψηλής ποιότητας κατοικιών
5. Ζώνη καθημερινά μετακινούμενων

Οι ζώνες αυτές παρίστανται σχηματικά στο Γράφημα 1:

Το Μοντέλο των Ομόκεντρων Ζωνών

Γράφημα 1: Το μοντέλο των ομόκεντρων ζωνών του A. Burgess 1925

Στο κέντρο των ομόκεντρων ζωνών είναι το επιχειρηματικό κέντρο CBD. Εδώ βρίσκονται οι κυριότερες επιχειρήσεις, καταστήματα και κέντρα ψυχαγωγίας, αλλά

δεν υπάρχουν κατοικίες. Γύρω από το CBD βρίσκεται η μεταβατική ζώνη ή η μικτή ζώνη. Εδώ υπάρχουν τόσο κατοικίες όσο και επιχειρήσεις. Είναι μια φτωχή περιοχή με υψηλό αριθμό εγκληματικότητας, όπου συνήθως συγκεντρώνονται εθνικές κοινότητες και φυλετικές μειονότητες. Τα σπίτια εδώ μοιάζουν με τρώγλες. Η μικτή ζώνη συνορεύει με την ζώνη των εργατών, στην οποία βρίσκονται εργατικές κατοικίες, και η οποία χαρακτηρίζεται ως πιο σταθερή περιοχή, με πολλές πολυκατοικίες. Ακολουθεί η ζώνη υψηλής ποιότητας κατοικιών, η ζώνη κατοικίας μεσαίας τάξης, δημόσιων υπαλλήλων και διανοούμενων, όπου κυριαρχούν μονοκατοικίες με ιδιαίτερη φινέτσα και αρχοντιά. Τελευταία είναι η ζώνη των καθημερινά μετακινούμενων (commuters). Στη περιοχή κατοικούν κυρίως η μεσαία και η ανώτερη τάξη, καθώς και οι ανώτεροι διοικητικοί υπάλληλοι και η καλλιτεχνική ελίτ. Στην πραγματικότητα αυτή η ζώνη είναι περισσότερο προάστιο και όχι πόλη.

Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή το μοντέλο ομόκεντρων ζωνών ανάπτυξης μιας πόλης είναι ένας αυξανόμενος αριθμός των δακτυλίων ή ζωνών, που επικεντρώνεται γύρω από την επιχειρηματική περιοχή ή το ιστορικό κέντρο. Για παράδειγμα, η μεγέθυνση του πληθυσμού λόγω των μεταναστευτικών ροών και η αύξηση των οικονομικών ευκαιριών λόγω της συνεχούς μεγέθυνσης της οικονομίας οδηγούν στην μεγέθυνση του εμπορικού-επιχειρηματικού κέντρου και στην εξάπλωση της πόλης⁵.

3.1.2. Οι οπαδοί και οι επικριτές της σχολής του Σικάγου

Με μια τροποποιημένη μορφή οι ιδέες των επιστημόνων της οικολογικής σχολής υπήρχαν και στις επόμενες δεκαετίες. Ξεχωρίζουν δυο ομάδες οπαδών οικολογικής προσέγγισης. Οι οπαδοί της **κοινωνικο-πολιτιστικής προσέγγισης** της οργάνωσης του αστικού χώρου, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την χωροθέτηση κατοικιών και θεσμών στη πόλη, λειτουργούν με γνώμονα τον πολιτισμό και τις αξίες. Η κοινωνιολόγος W. Firey, χρησιμοποιώντας μια σειρά από παραδείγματα, είχε αποδείξει ότι η εγκατάσταση εκπροσώπων μιας τάξης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ιστορική σημασία της περιοχής και από τις αντιλήψεις που επικρατούν σχετικά με την αίγλη ή το κύρος της. Το γεγονός ότι οι βασικές ιδέες της οικολογικής προσέγγισης δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν στην ανάλυση

⁵ Ι. Σαγιάς « Η χωρο-κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου: Η ανάπτυξη της πόλης ως οικολογική διαδικασία », σημειώσεις μαθήματος ΕΜΠ 2008

εγκατάστασης των εθνικών μειονοτήτων ερμηνεύεται με βάση το γεγονός ότι η επιλογή του τόπου κατοικίας τους εξαρτάται από κοινωνικοπολιτιστικές αντιλήψεις.

Η δεύτερη ομάδα των οπαδών της σχολής του Σικάγου είναι γνωστή ως ανορθόδοξη. Στο έργο του Α. Hawley «Ανθρώπινη οικολογία» (Α. Hawley 1950), και ενώ συμφωνεί με τον Παρκ ότι υπάρχουν δυνάμεις οι οποίες δεν ελέγχονται από τον άνθρωπο, ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στους πολιτιστικούς παράγοντες και στην εξέλιξη της κοινότητας. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι η κοινότητα είναι μονάδα ανάλυσης, που εντοπίζεται γεωγραφικά και επομένως είναι πιο εύκολη για την μελέτη.

Επιπλέον, ορίζει την κοινότητα ως ένα ολοκληρωμένο σύστημα συλλογικής προσαρμογής του πληθυσμού στο περιβάλλον. Δεν είναι τυχαίο ότι η λέξη-κλειδί στην κατανόηση των διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα σε μια κοινότητα είναι η *αλληλεξάρτηση*.

3.1.3. Νεομαρξιστικές Θεωρίες για την Αστική Ανάπτυξη

Ο Η. Lefebvre είχε αναθεωρήσει ορισμένες ιδέες του Καρλ Μαρξ ψάχνοντας πολιτικοοικονομικές συνταγές που θα μπορούσαν να εξηγήσουν την αστική ανάπτυξη την δεκαετία 1960-1970. Ο Η. Lefebvre (1991) μπόρεσε να αποδείξει ότι η αστική ανάπτυξη είναι προϊόν του καπιταλιστικού συστήματος, όπως οποιοδήποτε άλλο προϊόν. Με τον όρο «δευτερεύον κύκλωμα κεφαλαίου» εξήγησε την εισροή καπιταλιστικού κεφαλαίου σε ακίνητα (εγκαταστάσεις, υποδομές), ενώ κατά τον Μαρξ η κυκλοφορία του κεφαλαίου δεν αφορούσε ακίνητα. Κατά τον Η. Lefebvre, ο «χώρος» αποτελεί ένα από τα στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης. Μιλώντας για τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις ουσιαστικά μιλάει για την συμπεριφορά ανθρώπων στο χώρο και την σχέση τους με αυτόν. Διακρίνει δυο ειδών χώρους: τον αφηρημένο και τον κοινωνικό. Στον **αφηρημένο χώρο** δραστηριοποιούνται επενδυτές και επιχειρηματίες οι οποίοι αντιλαμβάνονται το χώρο μέσα από το πρίσμα κερδών, μεγέθους και τοποθεσίας. **Κοινωνικός χώρος** είναι ο κόσμος ανθρώπου και κατοικίας, ο οποίος αντανακλά, μεταξύ άλλων, πλέγματα κοινωνικών σχέσεων και συμβόλων. Ο Lefebvre επισημαίνει ότι το κράτος χρησιμοποιεί τον χώρο προκειμένου να ασκήσει κοινωνικό έλεγχο. Συχνά οι δυο κόσμοι αυτοί (ο επιχειρηματικός και ο κοινωνικός) συγκρούονται, γιατί εξυπηρετούν διαφορετικά συμφέροντα, και οι συγκρούσεις αυτές ξεπερνούν τα όρια της πάλης των τάξεων. Με την θέση αυτή δεν συμφωνούν οι ορθόδοξοι μαρξιστές.

Με την σειρά του ο ισπανός κοινωνιολόγος M. Castells (1983) θεωρεί ότι η βασικότερη λειτουργία της πόλης είναι η **οικονομική**. Ο Castells υποστηρίζει ότι ο ιδιαίτερος ρόλος του αστικού συστήματος εντοπίζεται στην κατανάλωση. Η κατανάλωση, με την σειρά της, λειτουργεί ως το κύριο μέσο αντικατάστασης, ανανέωσης και αναπαραγωγής της ανθρώπινης εργασιακής δύναμης. Εδώ, όμως, βρίσκεται η βασική αντίφαση. Ο καπιταλισμός σημαίνει μεγιστοποίηση κερδών, και, για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται ελαχιστοποίηση του κόστους-εξόδων (υλικά, μίσθωμα και αμοιβές). Η θεμελιώδης αντίθεση του καπιταλισμού συνιστάται στο γεγονός ότι για να μεγιστοποιηθούν τα κέρδη πρέπει να γίνονται επενδύσεις και στο εργατικό δυναμικό. Αλλά οι καπιταλιστές δεν είναι διατεθειμένοι να δαπανούν στις κατασκευές κατοικιών, στην εκπαίδευση, στην υγεία, και εν γένει σε «επενδύσεις» που είναι αναγκαίες για την αναπαραγωγή της ανθρώπινης εργατικής δύναμης. Ως αποτέλεσμα αυτών των ενεργειών, το βιοτικό επίπεδο της εργατικής τάξης επιδεινώνεται. Οι αρνητικές συνέπειες της μείωσης των δαπανών έχουν δυσμενείς επιπτώσεις σε όλη την κοινωνία, απειλώντας την σταθερότητα του κοινωνικού συστήματος και δημιουργώντας εντάσεις. Για τον περιορισμό των τάσεων αυτών απαιτείται η κρατική παρέμβαση. Το κράτος έχει ως στόχο την προστασία της ταξικής κυριαρχίας και τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Έτσι, το κράτος υποστηρίζει το σύστημα επενδύοντας σε χαμηλού κόστους εργατικές κατοικίες και παρέχει δημόσια δωρεάν εκπαίδευση και βασικές υπηρεσίες υγείας. Με την δημιουργία «της κοινωνίας της πρόνοιας» ο καπιταλισμός μπόρεσε να προστατεύσει την κοινωνία από την καταστροφή.

Ο πολεοδομικός σχεδιασμός, κατά τον Castells, έχει ως στόχο να δημιουργήσει ένα αστικό περιβάλλον το οποίο θα ευνοεί την μέγιστη αποδοτικότητα. Η κατασκευή των αστικών υποδομών είναι ζωτικής σημασίας για το ιδιωτικό κεφάλαιο. Με τον τρόπο αυτό και η πολεοδομία βρίσκεται υπό έλεγχο. Το κράτος υπερασπίζεται τα κοινωνικά συμφέροντα της μεσαίας τάξης. Ωστόσο είναι σχετικά αυτόνομο και αυτό του επιτρέπει να εκφράζει τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα του κεφαλαίου. Επιπλέον, το κράτος καταφέρνει να διατηρήσει σε ισορροπία τα συμφέροντα διαφόρων ομάδων της καπιταλιστικής κοινωνίας (επιχειρηματίες, χρηματοδότες, ιδιοκτήτες ακινήτων), ενώ η όξυνση των κοινωνικών συγκρούσεων καταστρέφει αυτές τις λειτουργίες του κράτους. Ο καπιταλισμός έρχεται αντιμέτωπος με νέα κοινωνικά κινήματα (εθνικές ομάδες, εργαζόμενοι, οικολόγοι). Το κράτος πλέον αδυνατεί να εξαγοράζει την ευημερία των εργαζομένων και αναπόφευκτα μπαίνει στο δρόμο της καταστολής,

κάτι το οποίο οδηγεί, με τη σειρά του, σε στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας και αύξηση της ταξικής συνείδησης των απλών ανθρώπων. Αυτό αναπόφευκτα ωθεί τους πολίτες να συμμετάσχουν σε ένα πραγματικό κοινωνικό κίνημα και τις «αστικές διαμαρτυρίες» να εξελιχθούν σε «αστική επανάσταση».

Μεγάλη συμβολή στη διερεύνηση της πόλης είχε ο D. Harvey (1989). Βασιζόμενος στις ιδέες του Καρλ Μαρξ επικεντρώθηκε στην χωρική έκφραση κοινωνικών διαδικασιών στις πόλεις. D. Harvey υποστήριζε ότι «...ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε την αστικοποίηση στο πλαίσιο του καπιταλισμού συνδέεται με την θεωρία της συσσώρευσης». Ο Βρετανός κοινωνιολόγος υποστηρίζει ότι η χωρική εικόνα της πόλης διαμορφώνεται όχι μόνο από την ελεύθερη αγορά, αλλά κυρίως από την μονοπωλιακή εξουσία του μεγάλου κεφαλαίου. Η χωρική έκφραση του καπιταλισμού αντικατοπτρίζεται στις βασικές αντιφάσεις της μεγιστοποίησης των κερδών. Αυτό γίνεται μέσω των τεχνολογιών που έχουν μέγιστο αποτέλεσμα σε σύντομο χρονικό διάστημα, ενώ για να υπάρχει σταθερός ρυθμός ανάπτυξης της μεσαίας τάξης χρειάζονται μακροπρόθεσμα αποτελεσματικές τεχνολογίες. Η δεύτερη στρατηγική του «κεφαλαίου» συνίσταται στη μεταφορά της παραγωγικής διαδικασίας πιο κοντά στις νέες «πρώτες ύλες», στο ανθρώπινο δυναμικό και στις αγορές, γεγονός που εμποδίζει την ανάπτυξη των υποδομών στις παλιές τοποθεσίες και οδηγεί στην έλλειψη των υποδομών σε νέα θέση. Τέλος, η τρίτη στρατηγική είναι η αλλαγή προτεραιοτήτων σε επενδύσεις και χρηματοδοτήσεις, κατά την οποία, ουσιαστικά, από την άμεση παραγωγή περνάει στην κατασκευή εμπορικών κέντρων και ξενοδοχείων για να εξασφαλίσει το επίπεδο των κερδών. Η επένδυση σε μη παραγωγικές διαδικασίες οδηγεί στη μείωση παραγωγής αγαθών, αλλά κατά τη διάρκεια της αναδιάρθρωσης του αστικού (urban) χώρου εμφανίζονται νέα κτίρια γραφείων και επιχειρηματικές περιοχές. Η λογική του καπιταλισμού που εκφράζεται εδώ, υπαγορεύει ότι η πιο αποτελεσματική χρησιμοποίηση του αστικού χώρου, που συνήθως αδιαφορεί για την παράλληλη ανάπτυξη υποδομών και τις επιπτώσεις της στην ποιότητα ζωής στο αστικό περιβάλλον, θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη παραγωγή προϊόντων και αυτό, με τη σειρά του, στη «υπερσυσσώρευση» της παραγωγής προϊόντων, στην επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της πόλης και στην κρίση μέσα στην πόλη. Με αυτό τον τρόπο, ο πλούτος μπορεί να μετατοπιστεί στα προάστια, αφήνοντας τα προβλήματα της εγκληματικότητας και της ρύπανσης στους φτωχούς που ζουν στην πόλη. Τα δεδομένα αυτά οδηγούν στην αυξανόμενη ανάγκη για μια

επαναστατική κριτική της επικρατούσας κατάστασης, καθώς και για μια «δίκαιη» μεταμόρφωση του αστικού χώρου.

Χάρης στα έργα του A. Lefebvre, M. Castells και D. Harvey, τις τελευταίες δεκαετίες η νεομαρξιστική προσέγγιση πολιτικής οικονομίας είναι η κύρια θεωρία που χρησιμοποιείται για την εξήγηση των διαδικασιών της αστικής ανάπτυξης. Παρά το γεγονός ότι ο D. Harvey ήταν πιο συνεπής μαρξιστής και στην θεωρία του είδε την βασική αντίφαση του καπιταλισμού στη συσσώρευση κεφαλαίου και στην υπερσυσσώρευση παραγωγής προϊόντων, ωστόσο, η ταξική διαμάχη συνιστά γι' αυτόν δευτερεύον θέμα και όχι κύριο. Ο συγγραφέας αντιλαμβανόταν τον αστικό ιστό ως μία συνεχή διαδικασία συγκρούσεων και αγώνων ανάμεσα σε κερδοσκόπους, κατασκευαστικές εταιρίες, ιδιοκτήτες γης, ενοικιαστές, διαμάχη δημοσίου και ιδιωτικού συμφέροντος. Με παράδειγμα τη Βαλτιμόρη, ο Harvey (1973) έδειξε ότι η αστική δομή είναι πάντα ζήτημα της αύξησης της συσσώρευσης κεφαλαίου, τελικά.

3.1.4. Χωρο-κοινωνική Προσέγγιση Μελέτης των Πόλεων

Η χωροκοινωνική προσέγγιση (socio-spatial perspective — SSP) είναι μια υβριδική μέθοδος, η οποία προσπαθεί να αποφύγει τα μειονεκτήματα της μαρξιστικής και της οικολογικής προσέγγισης μελετώντας πτυχές της ανάπτυξης των πόλεων (J. Feagin, 1983,1988).

Τα κύρια χαρακτηριστικά της προαναφερόμενης προσέγγισης είναι τα εξής:

A. εξετάζει την ανάπτυξη και τη μεγέθυνση κατασκευαστικών διαδικασιών στην πόλη ως κύριο στοιχείο των αλλαγών, γιατί μέσα από τα κτήρια γίνονται αντιληπτοί οι μετασχηματισμοί που συμβαίνουν στη μητρόπολη. Ωστόσο, δεν επικεντρώνεται στη βιομηχανική, εμπορική ή καταναλωτική λειτουργία των ακινήτων, αλλά εστιάζει το ενδιαφέρον της στις διαδικασίες που κρύβονται πίσω από την κατασκευαστική δραστηριότητα, δηλαδή στα στοιχεία τα οποία παροτρύνουν την αύξηση του κτηριακού αποθέματος.

B. Οπαδοί της SSP θεωρούν την κυβερνητική παρέμβαση και τα πολιτικά συμφέροντα ως στοιχείο αρχής (κυρίαρχη δύναμη) που ωθεί στην ανάπτυξη αστικών περιοχών, αντίθετα με άλλες προσεγγίσεις που θεωρούν την κυβερνητική συμμετοχή ως μια απλή συνοδεία της αστικής αλλαγής. Στην πραγματικότητα, το κράτος έχει τα δικά του συμφέροντα στην ανάπτυξη των αστικών ακινήτων.

Γ. κατά την χωρο-κοινωνική προσέγγιση, μελετώντας δυνητικές πολιτιστικές αλλαγές, μπορεί να καταλάβει κανείς τη ζωή της πόλης. Τέλος, η κατανόηση των

αστικών διαδικασιών δεν είναι εφικτή χωρίς μια ολιστική θεώρηση. Οι πόλεις σήμερα είναι στενά συνδεδεμένες με το σύστημα του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και με τις δραστηριότητες των πολυεθνικών ομίλων. Με βάση τις παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις, οι οπαδοί της SSP-προσέγγισης, προσπαθούν να καθορίσουν τον τρόπο με τον οποίον τοπικοί παράγοντες επηρεάζουν τις διεθνείς σχέσεις.

Η ιστορία του καπιταλισμού στις ΗΠΑ αποδεικνύει την τεράστια σημασία των επενδύσεων σε ακίνητα. Γιγαντιαίες επενδύσεις στην ανάπτυξη των σιδηροδρόμων πυροδότησαν τη δημιουργία πόλεων γύρω από τους σημαντικότερους κόμβους μεταφορών (M. Gottdiener. 1977, 1985).

Παραδοσιακές οικολογικές προσεγγίσεις, κατά την ανάλυση της ανάπτυξης των ακινήτων, επικεντρωνόταν μόνο στον ρόλο της τεχνολογικής αλλαγής ως βάση διαδοχής μιας κοινωνικής ομάδας από μια άλλη (push-factor). Η μαρξιστική πολιτική οικονομία στη βάση της ανάλυσης τοποθετούσε τις διαδικασίες των καπιταλιστικών επενδύσεων στη βιομηχανία και στη γεωργία, καθώς και την επιρροή των επενδύσεων στην εικόνα τις περιοχής.

Το πλαίσιο της **χωροκοινωνικής προσέγγισης** ενσωματώνει στην ανάλυση τις πιέσεις που προκύπτουν από τις μεταβολές στην παραγωγή (οικονομική) και στον τομέα των μεταφορών, καθώς και τους αντιφατικούς παράγοντες που δρουν κατά την κυβερνητική παρέμβαση και από τις δραστηριότητες των κτηματομεσιτών (σύμφωνα με το δευτερεύον κύκλωμα κεφαλαίου (δευτεροβάθμια επεξεργασία των κεφαλαίων). Οι υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης προσπαθούν να συνδυάσουν την ανθρώπινη διάσταση με τις διαρθρωτικές διαστάσεις. Θέλουν να ξέρουν ποιοι είναι οι «πρωταγωνιστές» και ποια είναι η συμπεριφορά τους, αν η συμπεριφορά και οι δραστηριότητες των ατόμων έχουν κοινό κώδικα με ταξική αναφορά ή αν όλο και περισσότερο εξαρτώνται από το φύλο, την ηλικία, τη φυλή και την εθνική ταυτότητα.

Η χωροκοινωνική προσέγγιση προϋποθέτει ότι η αστική ανάπτυξη δεν είναι απλώς ένας «καλοδουλεμένος» μηχανισμός, αλλά είναι αποτέλεσμα μιας σύνθετης διαπραγματευτικής διαδικασίας με πολλούς και διαφορετικούς εμπλεκόμενους. Οι κτηματομεσίτες πρέπει να συνεννοηθούν με την κυβέρνηση και με την πολεοδομία, οι ομάδες πολιτών θα πρέπει να άρουν τις αμφιβολίες τους σε διάφορες συναντήσεις με τους υπεύθυνους φορείς και θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και τα συμφέροντα των μη κυβερνητικών και των θρησκευτικών οργανώσεων. Έτσι, το αστικό περιβάλλον είναι η κοινωνική δομή, στην οποία λειτουργούν, στο επίπεδο

συμβιβασμού, διάφορες ομάδες συμφερόντων και είναι προϊόν της δυναμικής πολλαπλών αλληλεπιδράσεων.

3.2. Η Μετανάστευση του Πληθυσμού και Ζητήματα Μετατροπής του Κοινωνικού Ιστού της Πόλης

3.2.1. Μετανάστευση και Βασικοί Παράγοντες Μετανάστευσης⁶

Όπως τονίστηκε και στην πιο πάνω εισαγωγή, το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι διϊστορικό, ενώ στη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης παίρνει μεγάλες διαστάσεις, ενώ συγχρόνως χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη πολυπλοκότητα και μορφή. Η μετανάστευση πληθυσμών είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας και δεν θα έπρεπε να θεωρείται ως μια απλή μηχανική και αδιαφοροποίητη κίνηση των ατόμων, αλλά ως μια σύνθετη κοινωνική διαδικασία που επηρεάζει πολλές πτυχές της κοινωνικο-οικονομικής ζωής. Σήμερα, εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι ζουν μακριά από την γενέτειρά τους και η διαδικασία της μετανάστευσης σε πολλά κράτη αδιαμφισβήτητα παρουσιάζει επιστημονικό ενδιαφέρον για τον ερευνητή, τόσο από θεωρητικής όσο και από πρακτικής άποψης, όπως, για παράδειγμα, οι δραστηριότητες των μεταναστών υπό διαφορετικές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Κάτω από ένα γενικό πρίσμα, η δημογραφική κατάσταση μιας χώρας, όπως προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία, γεννά ποικίλα μεταναστευτικά ρεύματα (διαφόρων ειδών, ποικίλου χαρακτήρα). Η μετανάστευση του πληθυσμού μπορεί να οφείλεται σε πολλές αιτίες: οικονομικές (μεταφορά εργατικού δυναμικού στις χώρες με πιο ευνοϊκούς όρους εργασίας ή με υψηλότερο βιοτικό επίπεδο), κοινωνικές (θρησκευτικές, φυλετικές), πολιτικές (διώξεις), πολεμικές συγκρούσεις, συμπεριλαμβανομένων των δημογραφικών μεταβλητών (υπερπληθυσμός). Η επιστροφή των πολιτών στις χώρες καταγωγής τους, επίσης, επηρεάζει σημαντικά τη δημογραφική και κοινωνικοοικονομική κατάσταση της χώρας.

Αυξημένες μεταναστευτικές ροές παρατηρούνται σε χώρες στις οποίες υπάρχουν ελλείψεις εργατικού δυναμικού ή σε χώρες όπου ο έλεγχος των μεταναστών δεν είναι αρκετά αποτελεσματικός και ο μετανάστης μπορεί να δουλεύει παράνομα. Ακόμη, η έλλειψη εργατικού δυναμικού οφείλεται, κυρίως, στη γήρανση

⁶ Tarletskaia L. (1998) «Διεθνής μετανάστευση και η κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη», Μοσχα (7)140-145.

του πληθυσμού, όταν, σταδιακά, αυξάνεται ο αριθμός των ατόμων της τρίτης ηλικίας και των συνταξιούχων και μειώνεται ο αριθμός των εργαζομένων.

Οι εσωτερικές μεταναστευτικές ροές καθορίζονται από τη μετακίνηση πληθυσμού από οικονομικά ασθενέστερες περιοχές μιας χώρας στα βιομηχανικά και στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου υπάρχει δυνατότητα απασχόλησης. Βασική προϋπόθεση εσωτερικής μετανάστευσης από τις οικονομικά αδύναμες περιοχές είναι η μειωμένη ζήτηση εργατικού δυναμικού σε σχέση με την προσφορά του. Ως αποτέλεσμα, οδηγούμαστε στην ανισορροπία μεταξύ του δημογραφικού και του κοινωνικοοικονομικού δυναμικού. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να χωρίσουμε τις σύγχρονες μεταναστευτικές ροές σε εσωτερικές και εξωτερικές. Και οι δύο εξαρτώνται από μια σειρά παραγόντων. Ο κύριος παράγων της εξωτερικής μετανάστευσης είναι οι κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Η οικονομική κρίση στις χώρες προέλευσης ακολουθείται από μείωση της παραγωγής, αύξηση του πληθωρισμού, ανεργία (καταγεγραμμένη και μη) με αποτέλεσμα να μειώνεται το βιοτικό επίπεδο της κοινωνίας και να αυξάνεται η «επιθυμία μετανάστευσης» προς οικονομικά πιο εύρωστες χώρες.

Οι πολιτικοί παράγοντες παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο. Όπως προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία, το μεγαλύτερο ποσοστό της μετανάστευσης είναι από τις χώρες οι οικονομίες των οποίων βρίσκονταν σε μεταβατικό στάδιο. Σύμφωνα με τις εκθέσεις της αρμόδιας υπηρεσίας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες την περίοδο 1990-2000, στις αναπτυγμένες χώρες έχουν κατατεθεί περίπου 2,2 εκατομμύρια αιτήσεις για ασυλία από πολίτες χωρών με μεταβατικές οικονομίες⁷. Περίπου οι μισές αιτήσεις για άσυλο είχαν κατατεθεί στην Γερμανία, ενώ μεγάλος αριθμός αιτήσεων κατατέθηκε στην Αυστρία, την Ελβετία και τις ΗΠΑ. Μετά το 1998 λόγω της αλλαγής του καθεστώτος χορήγησης ασύλου στις χώρες που συνήθως δεχόταν τους πρόσφυγες, οι μετανάστες άλλαξαν τον προορισμό τους για τις χώρες της Δυτικής και της Ανατολικής Ευρώπης. Σημαντικό χαρακτηριστικό μεταναστευτικής κατάστασης στις χώρες με μεταβατικές οικονομίες είναι ο μεγάλος αριθμός της μη καταγεγραμμένης ή ανεπίσημης διεθνούς μετανάστευσης. Αυτό δημιουργεί ένα μεγάλο αριθμό παράνομων μεταναστών από τα κράτη αυτά προς τις αναπτυγμένες χώρες. Τις περισσότερες φορές η εγγύτερη αναπτυγμένη χώρα, γίνεται και ο «πρώτος» σταθμός των μεταναστών. Όμως δεν είναι απαραίτητο ότι θα είναι και ο

⁷ Tsapenko I. (1999) «κοινωνικο-πολιτικές επιπτώσεις της διεθνούς μετανάστευσης», Μοσχα (3) 52-63

τελικός προορισμός, παρόλο που η μετακίνηση σε άλλη χώρα είναι αρκετά δύσκολη και δαπανηρή.

Οι διεθνικοί μετανάστες λόγω της κακής οικονομικής τους κατάστασης και των υψηλών δαπανών που απαιτούνται, εγκαθίστανται στις χώρες αυτές (τις εγγύτερες ανεπτυγμένες) για ορισμένο χρονικό διάστημα, χρησιμοποιώντας τις ως εφευκτήριο για να μετακινηθούν προς τη Δύση.

Το κύριο συστατικό της ανεπίσημης μετανάστευσης είναι η βραχυπρόθεσμη μετακίνηση των ατόμων για εμπόριο ή εργασία (με νόμιμα έγγραφα ή προσωρινές βίζες ή χωρίς αυτά). Αυτές οι βραχυπρόθεσμες μετακινήσεις σε μικρή απόσταση συνήθως δεν καταγράφονται, όμως αντιπροσωπεύουν σημαντική πηγή εισοδήματος για μεγάλο τμήμα του πληθυσμού στις χώρες με μεταβατικές οικονομίες⁸.

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε, οι κύριοι λόγοι μετανάστευσης θεωρείται ότι είναι οι εξής:

- Μη ικανοποιητικές οικονομικές συνθήκες διαβίωσης του εργατικά ενεργού πληθυσμού
- Σταθερό και σχετικά υψηλό επίπεδο αμοιβών στις βασικές χώρες προορισμού μεταναστών
- Σχετικά υψηλό επίπεδο των συνθηκών εργασίας στις βασικές χώρες προορισμού μεταναστών
- Κοινωνικές δυνατότητες πληρέστερης ανάδειξης των δυνατοτήτων (του μετανάστη) στις χώρες προς τις οποίες γίνεται η μετανάστευση
- Φυσικές καταστροφές
- Πολιτικοί λόγοι
- Πόλεμοι (ανάμεσα σε αυτούς και οι εμφύλιοι)
- Θρησκευτικοί λόγοι
- Εθνικιστικά αίτια
- Πολιτισμικοί λόγοι⁹

3.2.2. Μετανάστευση και Παγκοσμιοποίηση: Η Περίπτωση του διεθνικού μετανάστη

Διερευνώντας την παγκοσμία μετανάστευση ο S. Castles και ο M. Miller (1998) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μεταναστευτικές διαδικασίες όλο και περισσότερο

⁸ Sluka N. (2000) «Το αστικό πανόραμα του κόσμου στο κατόφλι του XXI αιώνα», Μόσχα, 7-12

αποκτούν παγκόσμιο χαρακτήρα και αφορούν όλο και περισσότερες χώρες, πρώτης υποδοχής ή τελικού «προορισμού». Τα θεωρητικά πρότυπα ανάλυσης των σύγχρονων μεταναστευτικών διαδικασιών συνεχώς αλλάζουν και αποκτούν καινούριες μεταβλητές λόγω της παγκοσμιοποίησης (Findlay 1993, Richmond 1994, Sassen 1988). Οι προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, η αύξηση της διεθνούς μετανάστευσης, οι αλλαγές στην δομή των μεταναστευτικών ροών απαιτούν όχι μόνο λύσεις μεμονωμένων δημογραφικών, οικονομικών ή γεωπολιτικών θεμάτων, αλλά και την ανάλυση του ρόλου αυτών των κοινωνικών διεργασιών στον κόσμο με σκοπό την πρόβλεψη και διαχείριση των πιθανών συνεπειών.

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία υπάρχουν πολλοί ορισμοί της μετανάστευσης. Ο πιο διαδεδομένος ορισμός προτείνει να ονομάζεται μετανάστευση γενικότερα κάθε εδαφική μετακίνηση η οποία πραγματοποιείται ανάμεσα στις κατοικημένες περιοχές μιας ή περισσότερων διοικητικών μονάδων, ανεξάρτητα από τη διάρκεια, τη συχνότητα και το σκοπό αυτής (Giudina, 2004).

Η σχέση μεταξύ της μετανάστευσης και των παγκόσμιων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών είναι περίπλοκη, διότι υπάρχει μια αμφισημία στις διαδικασίες αυτές. Η περιπλοκότητα και η αντιφατικότητα των σχέσεων αυτών βρίσκεται ήδη στις βασικές αρχές οι οποίες προκύπτουν από την ανάλυση του ρόλου της μετανάστευσης στην παγκοσμιοποίηση. Για παράδειγμα, αφενός η παγκοσμιοποίηση προϋποθέτει αύξηση των μετακινήσεων (μεταναστεύσεων), αφετέρου, «οι άνθρωποι είναι λιγότερο κινητικοί σε σχέση με το χρήμα, τα προϊόντα ή τη σκέψη: οι άνθρωποι πάντα ανήκουν σε κάποιο κράτος, είναι εξαρτώμενοι από τα διαβατήρια, από τις βίζες, από τις άδειες διαμονής και την αγορά εργασίας» (Hirst P., Thompson G, 1995).

Σε αυτό το πλαίσιο, σύμφωνα με τους ερευνητές, χάνουν την καθολικότητα τους οι πλέον κλασικές δομές διερεύνησης της μετανάστευσης, όπως η θεωρία «έλξης – απώθησης». Η θεωρία αυτή βασίζεται στην ανάλυση παραγόντων που διευθύνουν τα μεταναστευτικά ρεύματα, τα οποία «ωθούν» τον πληθυσμό προς μια χώρα και ελκύουν τους μετανάστες από άλλη χώρα. Άλλη μία κλασική θεωρία διερεύνησης της μετανάστευσης είναι αυτή των «μικρο-επιπέδων». Οι θεωρίες αυτές επικεντρώνονται στις ορθολογικές πτυχές των ατομικών υποκειμενικών επιλογών.

⁹ Tsapenko I. (1999) «κοινωνικο-πολιτικές επιπτώσεις της διεθνούς μετανάστευσης», Μοσχα (3) 52-63

Οι αρχές τις κοινωνιολογικής προσέγγισης στη μελέτη της μετανάστευσης θεμελιώθηκαν στα έργα του M. Weber, Karl Marx, G. Simmel. Η Σχολή του Σικάγο έχει ασχοληθεί πολύ με τα ζητήματα της μετανάστευσης. Στην ανάπτυξη της έννοιας των τεσσάρων επιπέδων οργάνωσης μιας κοινωνίας ο R. Park υπογραμμίζει την ικανότητα μετακίνησης της ανθρώπινης κοινωνίας. Ωστόσο, οι σύγχρονοι ερευνητές πιστεύουν ότι, παρά την προσφορά της κοινωνιολογικής επιστήμης στη μελέτη της μετανάστευσης, είναι ακόμα δύσκολο να πούμε ότι υπάρχει ένα ακέραιο θεωρητικό-μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης μεταναστευτικών διαδικασιών, το οποίο θα μπορούσε να ερευνά συστηματικά και ολοκληρωμένα το φαινόμενο αυτό. Στην καλύτερη περίπτωση, κατά την γνώμη τους, μπορούμε να βασιστούμε σε μια σειρά από προσεγγίσεις, στις οποίες αντικατοπτρίζονται οι σημαντικές τάσεις της μετανάστευσης. Ο D. Massey (1994) ήταν πιο σαφής στην περιγραφή του προβλήματος, λέγοντας ότι: «Οι εμπειρογνώμονες των κοινωνικών επιστημών δεν προσεγγίζουν την μελέτη της μετανάστευσης ολιστικά, αλλά τη προσεγγίζουν από διαφορετικές θέσεις και ανταγωνιστικές μεταξύ τους θεωρητικές απόψεις, κατακερματισμένες σε διάφορους κλάδους, περιφέρειες και ιδεολογίες».

Σύμφωνα με τους σύγχρονους ερευνητές, η εξέταση της μετανάστευσης με τους παραδοσιακούς τρόπους είναι φαινομενολογικά περιορισμένη, και αυτό γιατί η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης καθιστά τη φύση των σύγχρονων ανθρώπινων μετακινήσεων λανθάνουσα, και οι περίοδοι, όπως και τα γεωγραφικά πλαίσια αυτών - είναι «θολά». Οι μετακινήσεις που έχουν λανθάνοντα χαρακτήρα και οι σημειακές μετακινήσεις ονομάζονται «διάχυση». Μεθοδολογικά σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι η διάχυση δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε ως ειδική περίπτωση της μετανάστευσης ούτε ως έννοια με την οποία μπορεί να αντικατασταθεί η έννοια της μετανάστευσης. Και τα δύο φαινόμενα αυτά συνυπήρχαν και συνυπάρχουν στην ιστορία της ανθρωπότητας ως δύο μορφές μετακινήσεων των πληθυσμών οι οποίες συμπληρώνουν η μια την άλλη.

Εκτός από το φαινόμενο της «διάχυσης», στη σύγχρονη συζήτηση για την μετανάστευση γίνεται λόγος και για το φαινόμενο της υπερεθνικής μετανάστευσης. Στις κλασσικές πλέον θεωρίες που μελετούσαν τα ζητήματα της μετανάστευσης, μια από τις παραδοχές ήταν ότι οι κοινότητες εξάπαντος είναι εντοπισμένες χωρικά, δηλαδή βρίσκονται στο συγκεκριμένο τόπο και για να γίνουν μέλη της κοινότητας αποδοχής, κοινότητα μέσα στην οποία μπαίνεις ως ξένος, οι μετανάστες πρέπει να προσαρμοστούν ή να αφομοιωθούν από την τοπική κουλτούρα.

Όμως στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ομάδα ερευνητών υπό την καθοδήγηση του S. Glick (1999) αμφισβήτησαν την παραδοχή αυτή και πρότειναν τις έννοιες του «διεθνικού μετανάστη» (*«transmigrates»*) και της «διεθνικότητας» ως βασικές για ένα νέο μοντέλο μελέτης της διεθνούς μετανάστευσης. Το μοντέλο αυτό ορίζει τη διεθνική μετανάστευση ως πρότυπο μετανάστευσης, όπου οι μετανάστες, διασχίζοντας διεθνή σύνορα και αφού εγκατασταθούν σε μια νέα χώρα, συνεχίζουν να διατηρούν τον κοινωνικό δεσμό με τη χώρα καταγωγής τους. Ωστόσο, η διεθνικότητα ορίζεται ως η «κοινωνική διαδικασία στην οποία οι μετανάστες δημιουργούν κοινωνικά πεδία, που διασχίζουν τα γεωγραφικά, πολιτιστικά και πολιτικά σύνορα». Οι μετανάστες γίνονται διεθνικοί μετανάστες, όταν «αναπτύσσουν και διατηρούν οικογενειακούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, επιχειρηματικούς, θρησκευτικούς και πολιτικούς δεσμούς πέρα από τα σύνορα» (Glick, Bash, Blanc-Szanton, 1992). Οι διεθνικοί μετανάστες ζουν ταυτόχρονα σε πολλά μέρη και συμμετέχουν σε περισσότερες από μία κοινότητες. Οι άνθρωποι αυτοί παράγουν νέες σχέσεις αλληλεξάρτησης και οργάνωσης της κοινότητας οι οποίες έχουν έναν ιδιαίτερο δεσμό με τα εθνικά κράτη και τα κρατικά εδάφη.

Το διακρατικό υπόδειγμα επιτρέπει να διερευνηθεί το φαινόμενο του «διακρατικού μεταναστευτικού χώρου», ενώ το κλασικό υπόδειγμα δεν έχει την δυνατότητα αυτή (Mahler, 2003). Την έννοια του «διακρατικού κοινωνικού χώρου», εισάγει ο L. Pries. Κατά την άποψή του, η εμφάνιση σύνθετων και συνεχών ροών ανθρώπων, εμπορευμάτων και πληροφοριών που προκύπτουν από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, οριστικοποίησε μια νέα εποχή μετανάστευσης. Τα κοινωνικά δίκτυα των μεταναστών ενσωματώνονται στον ήδη διάχυτο χώρο παρά τα κρατικά σύνορα, κατακερματίζοντας την εθνική ταυτότητα των ατόμων. Με την ύπαρξη τέτοιων διακρατικών κοινωνικών χώρων, παύουν να υπάρχουν παραδοσιακές μορφές αντιμετώπισης των μεταναστών, και ουσιαστικά πλέον παύει να υπάρχει το «δίλημμα του μετανάστη», της ενσωμάτωσης ή της δημιουργίας νέας εθνικής μειονότητας. Οι υπερμετανάστες μένουν και δραστηριοποιούνται τόσο στις κοινωνίες κρατών που τους υποδέχονται όσο και στις κοινωνίες των κρατών προέλευσης τους και με τον τρόπο αυτό δημιουργούν διακρατικούς κοινωνικούς χώρους (Pries, 1996).

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι οι παραδοσιακές μέθοδοι μελέτης της μετανάστευσης μπορούν να εξηγήσουν ορισμένα μόνο φαινόμενα της διαδικασίας αυτής, και όλο και περισσότερο κερδίζουν έδαφος νέες, σύνθετες θεωρίες οι οποίες έχουν πιο σφαιρική άποψη για την σύγχρονη μετανάστευση, η

οποία αναγνωρίζει και το ανθρώπινο δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού της πολιτιστικής ταυτότητας των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων. Για παράδειγμα, ο D. Massey δημιούργησε μια σύνθετη θεωρία της διεθνούς μετανάστευσης. Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η διεθνής μετανάστευση παρουσιάζεται εξαιτίας των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μεταμορφώσεων, οι οποίες συνοδεύονται από την εξάπλωση των καπιταλιστικών σχέσεων στις προκαπιταλιστικές και μη καπιταλιστικές κοινωνίες. Όμως τα βασικά σημεία των κλασικών προσεγγίσεων παραμένουν επίκαιρα, όπως για παράδειγμα η σύνδεση της μετανάστευσης με την οικονομική, κοινωνική, γεωπολιτική και πολιτιστική αλληλεπίδραση μεταξύ των χωρών, τις ροές κεφαλαίου, προϊόντων, τεχνολογιών και ιδεών που γίνονται μέσα από τοπικά και διεθνή δίκτυα και δημιουργούν την βασική δομή και διάρθρωση της μετανάστευσης.

Η ανάλυση της μετανάστευσης προϋποθέτει ανάλυση των αιτίων, των λειτουργιών και των συνεπειών της μετανάστευσης και την ανάγκη της επανεξέτασης του ρόλου των διαδικασιών αυτών στην ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης.

Με βάση αυτή την προσέγγιση, ο J. Salt ισχυρίζεται ότι υπάρχει λόγος επανεξέτασης της έννοιας της μετανάστευσης η οποία εξετάζει τη σχέση ενός ατόμου (ή μιας οικογένειας), το οποίο θέλει να μεταναστεύσει, είτε βραχυπρόθεσμα, είτε μακροπρόθεσμα, με το κράτος το οποίο λειτουργεί ως «φρουρός». Προτείνει να εξετάσουμε τη μετανάστευση ως μια παγκοσμίως οργανωμένη και διεθνώς αναπτυγμένη εμπορική δραστηριότητα με έναν τεράστιο προϋπολογισμό, η οποία διαχειρίζεται εκατοντάδες χιλιάδες θέσεις εργασίας και ανθρώπους και ένα δίκτυο των οργανώσεων και ιδρυμάτων, καθένα από τα οποία έχει ένα επιχειρηματικό ενδιαφέρον σε αυτή την επιχείρηση (Salt & Clarke, 2000, Salt 1997).

Η έννοια των μεταναστευτικών δικτύων, που υιοθετεί Salt, βασίζεται σε μια συστηματική προσέγγιση που συνδυάζει διάφορες έννοιες της διεθνούς μετανάστευσης, οι οποίες υποδεικνύουν ότι οι μεταναστευτικές ροές, μεταξύ των χωρών αναχώρησης (απόθησης) και ορισμένων χωρών εισόδου (υποδοχής) καθορίζονται από διάφορους παράγοντες. Η ουσία της έννοιας αυτής είναι ότι η ύπαρξη σταθερών μεταναστευτικών ροών διαμορφώνει έναν «ενιαίο» χώρο (μεταναστευτικό σύστημα), ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τη χώρα εξόδου όσο και τη χώρα εισόδου. Παράλληλα, η γεωγραφική εγγύτητα μπορεί να διαδραματίσει

σημαντικό ρόλο, αλλά δεν αποτελεί πρόσθετη προϋπόθεση. Ορισμένες χώρες μπορούν να αποτελούν μέρος μόνο του παγκόσμιου μεταναστευτικού συστήματος.

3.2.3. Η Ενσωμάτωση των Μεταναστών στις Ευρωπαϊκές Κοινωνίες

Η ενσωμάτωση των εθνικών μεταναστών είναι μια αμφίδρομη διαδικασία εισαγωγής ανθρώπων (που έχουν μεταναστεύσει) σε μια νέα κοινωνία. Ο βαθμός στον οποίο θα επιτευχθεί η ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία θα καθορίσει, αφ' ενός μεν την καλή διάθεση και προαίρεσή τους, αφ' ετέρου δε την κοινωνικο-οικονομική και πολιτική σταθερότητα της κοινωνίας που τους υποδέχεται.

Τι εννοούμε με τον όρο «ενσωμάτωση»; Πολύ συχνά στις διάφορες πηγές η έννοια αυτή χρησιμοποιείται χωρίς να δίνεται ένας ακριβής ορισμός. Ειδικότερα, η χρήση του όρου υπονοεί είτε τη συνύπαρξη του πολιτισμού των μεταναστών και των ομογενών, είτε την αφομοίωση των μεταναστών από την ιθαγενή κοινωνία (ντόπια). Για παράδειγμα ο Stoker λέγοντας «ενσωμάτωση» εννοεί «την κατάσταση η οποία μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αφομοίωσης, είτε μέσω της αμοιβαίας ύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών, είτε μέσα από το συνδυασμό αυτών των δύο καταστάσεων» (Stoker, 1995). Ο E. Nitoburg μελετώντας την ενσωμάτωση των Εβραίων στην Αμερικανική κοινωνία και το έθνος υπό την έννοια της «ενσωμάτωσης», εννοούσε με τον όρο αυτό την διατήρηση από τους Εβραίους των εθνικών χαρακτηριστικών και κοινών πολιτιστικών και θρησκευτικών τους κανόνων, τη συμπεριφορά, την ποιότητα ζωής και των άλλων κοινωνικο-οικονομικών και εθνικών χαρακτηριστικών με την παράλληλη ένταξή τους σε αυτή την κοινωνία. Η ενσωμάτωση (δηλαδή) δεν ταυτίζεται με την έννοια της αφομοίωσης, όπου υπάρχει η πολιτιστική κυριαρχία της χώρας υποδοχής με αποτέλεσμα την αλλοίωση σημαντικών για την πολιτιστική τους ταυτότητα ιδιαίτερων χαρακτηριστικών. Με το πνεύμα αυτό η αρχή της ισότητας των πολιτών συμπληρώνεται και με την αρχή του δικαιώματος της αποδοχής της διαφορετικότητας των πολιτών στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι ένταξης των μεταναστών. Πρώτος τρόπος είναι η εθνική μείξη που σημαίνει μείξη διάφορων εθνικών κοινοτήτων, αποτέλεσμα της οποίας είναι μια νέα εθνική ομάδα η οποία συνδυάζει χαρακτηριστικά και των δύο αρχικών ομάδων. Ως παράδειγμα ένταξης αυτού του τρόπου μπορεί να αναφερθεί ο σχηματισμός των μεταβατικών φυλών όπως οι mulattos ή αφρικανοί μιγάδες.

Δεύτερος τρόπος, η αφομοίωση κοινωνικο-πολιτιστική «απορρόφηση» ή «συγχώνευση» ατόμων ή ομάδων με διαφορετικά εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά από την κυρίαρχη εθνικά και πολιτιστικά ομάδα, στην οποία εντάσσονται, είτε με φυσικό είτε με βίαιο τρόπο. Η αφομοίωση ενδέχεται να είναι πλήρης ή ελλιπής. Μπορούμε να πούμε ότι η αφομοίωση είναι ένα είδος «διασκορπισμού» των μεταναστών μέσα στην κοινότητα και συνεχούς απορρόφησής τους, έτσι ώστε, αν είναι δυνατό, να γίνουν δυσδιάκριτα μέλη γηγενούς πληθυσμού. Το τελικό αποτέλεσμα της αφομοίωσης είναι η αλλαγή της εθνικότητας, η απόκτηση νέων εθνικών χαρακτηριστικών, με ολική ή μερική απώλεια της πατρογονικής ρίζας, ή ο λεγόμενος «αποεθνικισμός», η απώλεια των δικών τους (πρότερων) εθνοπολιτιστικών και γλωσσικών χαρακτηριστικών με ταυτόχρονη αντικατάσταση με νέα.

Τρίτος τρόπος, η πολιτιστική επαγωγή (acculturation) είναι το αποτέλεσμα της μη πλήρους αφομοίωσης. Με τον τρόπο αυτό η εθνοτική ομάδα εν μέρει αφομοιώνει τα έθιμα και τον πολιτισμό της κοινότητας υποδοχής, αλλά διατηρεί την εθνοτική της ταυτότητα. Τον κλασικό ορισμό της εξοικείωσης έδωσαν ο Redfield R., ο Linton R. και ο Herkeskovits M. (1936) που πίστευαν ότι οι αλλαγές μπορούν να προκύπτουν και στις δύο εθνικές ομάδες που έρχονται σε επαφή, με αποτέλεσμα ουσιαστικές εθνικές αλλαγές. Η εξοικείωση έχει πολλές μορφές. Μία από τις μορφές της είναι ο αμφιεκπολιτισμός (Biacculturation). Ο αμφιεκπολιτισμός είναι το αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων πολλών εθνοτήτων. Το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει και αντικατοπτρίζεται από το συνδυασμό του πολιτισμού με τα έθιμα και τη γλώσσα των δύο η περισσότερων ομάδων που έρχονται σε επαφή. Είναι ο πιο χαρακτηριστικός τρόπος ένταξης πολλών εθνικών μειονοτήτων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Υπάρχουν αρκετές απόψεις που θεωρούν πως ο εκπολιτισμός δεν είναι μια από τις μορφές της αφομοίωσης, αλλά είναι εναλλακτικός τρόπος. Ο S. Stoker ονομάζει αυτό το φαινόμενο «αμοιβαίας συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών», οι οποίοι είναι ανεκτικοί απέναντι σε άλλους πολιτισμούς και προσφέρουν τη δυνατότητα διατήρησης των εθνοτικών, γλωσσικών και πολιτιστικών παραδόσεων. Ως αποτέλεσμα, δημιουργείται μια ανομοιομορφη εθνική και πολιτισμική σύνθεση, αλλά σταθερή κοινωνικο-οικονομική και πολιτική κοινωνία. Ο Stoker παρομοιάζει την ένταξη με «ένα πιάτο με σαλάτα, μέσα στην οποία όλα τα συστατικά δημιουργούν ενιαία πιάτο, αλλά το καθένα διατηρεί τη δική του ουσία»

Μπορούμε να πούμε ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, υπάρχει το μοντέλο της πολυπολιτισμικότητας το οποίο χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη και διείσδυση διαφορετικών πολιτισμών, με ταυτόχρονη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας της κάθε εθνικής ομάδας.

Σε αντίθεση με την αμοιβαία συνύπαρξη των πολιτισμών, η αφομοίωση προϋποθέτει πως το τελικό αποτέλεσμα θα είναι εμφάνιση μιας κοινωνίας, μέσα στην οποία δεν θα υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των ντόπιων και των μεταναστών. Ωστόσο, είναι αμφίβολο, αν μπορεί να γίνει απόλυτη αφομοίωση και μάλιστα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Είναι σαφές ότι ακόμη και σε αυτές τις χώρες υπάρχει και ενδέχεται να υπάρξει και στο μέλλον μια ποικιλότητα πολιτισμών.

Τόσο το πρώτο, όσο και το δεύτερο μοντέλο έχουν υποστηρικτές και αντίπαλους. Η αρχή της κοινής συνύπαρξης των εθνικών πολιτισμών κατηγορείται για τον αντιδημοκρατισμό, την παραβίαση των ιδανικών δικαιωμάτων ισότητας και για την υποστήριξη του ρατσισμού. Ορισμένοι πιστεύουν ότι υπάρχει κίνδυνος δημιουργίας ειδικών «γκέτο» με κατευθυντήρια γραμμή την εθνικότητα, και άρα τον περιορισμό των δικαιωμάτων των εθνικών μειονοτήτων. Όμως και οι υποστηρικτές της αφομοίωσης κατηγορούνται για ρατσισμό, γιατί θεωρείται ότι σε μια τέτοια κοινωνία δεν εκτιμούνται οι εθνικές παραδόσεις και ο πολιτισμός των εθνικών μειονοτήτων. Πού ακριβώς βρίσκεται η αλήθεια δύσκολα μπορεί κανείς να πει, δεδομένου ότι και το θέμα αυτό είναι σύνθετο.

Αρκετά συχνά, στις κοινωνίες που επιδιώκουν την αφομοίωση ή την αμοιβαία συνύπαρξη των πολιτισμών, δημιουργούνται συγκρούσεις που συνδέονται με την επιθυμία ορισμένων εθνικών ομάδων να τηρήσουν τις παραδόσεις τους (ταυτόχρονα να έχουν και μια ιδιαίτερη προτεραιότητα). Σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, που υπακούουν στο μοντέλο της συνύπαρξης διαφόρων πολιτισμών, υπάρχουν ορισμένες εξαιρέσεις που αφορούν την παροχή ορισμένων πλεονεκτημάτων για την αποφυγή των κοινωνικών εντάσεων. Για παράδειγμα, το Βέλγιο ήταν η πρώτη χώρα στην Ευρώπη, που έδωσε τη δυνατότητα να διδάσκεται η θρησκεία του Ισλάμ στα σχολεία. Επίσης, ισλαμικά σχολεία άνοιξαν στη Δανία και τη Σουηδία. Στη Βρετανία, ο νόμος επιτρέπει στις θρησκευτικές κοινότητες όχι μόνο να οργανώνουν τα δικά τους σχολεία, αλλά τους προσφέρει και 95% δημόσιας στήριξης. Από την άλλη πλευρά, μουσουλμανικά σχολεία δεν λαμβάνουν οικονομική ενίσχυση, επειδή οι αρχές πιστεύουν ότι σε αυτά παραβιάζονται τα δικαιώματα των γυναικών, γιατί τα

κορίτσια δεν έχουν την ευκαιρία να σπουδάσουν εκεί. Η Ολλανδία, η οποία είχε μια από τις ισχυρότερες πολιτικές που ευνοούσαν τη συνύπαρξη των πολιτισμών, στις αρχές του '91 άρχισε να υπαναχωρεί (Coleman, 1991).

3.2.4. Παράγοντες Οικονομικής Ένταξης των Μεταναστών

Σημαντική επίπτωση στη διαδικασία της ενσωμάτωσης των μεταναστών και των εθνικών μειονοτήτων στη νέα κοινωνία έχουν τόσο οι αντικειμενικοί όσο και οι υποκειμενικοί παράγοντες. Στις περισσότερες περιπτώσεις αυτοί οι παράγοντες προσδιορίζουν την ταχύτητα και το χαρακτήρα της διαδικασίας ενσωμάτωσης των μεταναστών. Ακολουθεί η κατάταξη που προτάθηκε από τον H. Werner, ο οποίος προσδιόρισε τους παράγοντες της οικονομικής ένταξης των μεταναστών σχετικά με τις τάσεις των επιπτώσεών τους. Καθένας από τους παράγοντες θα πρέπει να εξετάζεται τόσο από την πλευρά των μεταναστών, όσο και από την πλευρά της χώρας υποδοχής. Στην πρώτη περίπτωση μπορούμε να μιλάμε για την ύπαρξη των υποκειμενικών παραγόντων, ενώ στη δεύτερη περίπτωση για την ύπαρξη των αντικειμενικών παραγόντων που ενθαρρύνουν τη μετανάστευση (**Πίνακας 1**).

Πίνακας 1: Παράγοντες που προωθούν ή εμποδίζουν την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας

Παράγοντες που ευνοούν την ενσωμάτωση		Παράγοντες που εμποδίζουν την ενσωμάτωση	
<i>Από την πλευρά των μεταναστών (υποκειμενική)</i>	<i>Από την πλευρά της χώρας υποδοχής (αντικειμενική)</i>	<i>Από την πλευρά των μεταναστών (υποκειμενική)</i>	<i>Από την πλευρά της χώρας υποδοχής (αντικειμενική)</i>
Το υψηλό επίπεδο των δεξιοτήτων των μεταναστών	Προσβασιμότητα σε διάφορους οικονομικούς τομείς και περιφέρειες	Μακροχρόνια και συχνή ανεργία	Κοινωνική Θέση (status) (επίσημη) Διακρίσεις
Ηλικία εργασιακά ενεργών μεταναστών	Προσβασιμότητα στην αγορά εργασίας με ελάχιστο	Σημαντική (συνταξιοδότηση) ηλικία των μεταναστών	Διακρίσεις <i>de-facto</i> από την πλευρά των μάνατζερ ή από την πλευρά των υπαλλήλων κατά την

Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» Ε.Μ.Π.

Ειρήνη Λιόβα

Η Μεταναστευτική Διαδικασία στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία:

Οι Μετανάστες από τις Χώρες του Πρώην Σοβιετικό Μπλοκ στην Κυψέλη

(25 – 45 ετών)	κρατικό έλεγχο		πρόσληψη ή στην προαγωγή
Κίνητρα για εργασία	Ενεργές πολιτικές εργασιακές πολιτικές που αφορούν τις εθνικές μειονότητες και τους μετανάστες	Χαμηλή εξειδίκευση και έλλειψη δεξιοτήτων	Αντίσταση της κοινωνίας της χώρας υποδοχής για την ενσωμάτωση των αλλοδαπών
Νόμιμη διαμονή των μεταναστών στην χώρα	πολιτική ίσων δυνατοτήτων μεταναστών και ντόπιου πληθυσμού	Επικράτηση των μεταναστριών ανάμεσα στους μετανάστες (συνήθως οι γυναίκες έχουν περιορισμένες δυνατότητες στην απασχόληση)	
Μόνιμη απασχόληση των μεταναστών	ανοχή των γηγενών προς τους μετανάστες (tolerance)	Αναξιόπιστες συνθήκες εργασίας (περιοριστικές συμβάσεις, διαφορετικές συνθήκες εργασίας για τους μετανάστες και για τους γηγενείς πληθυσμούς)	Πλήρης έλεγχος του κράτους της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένης και της υποαπασχόλησης
	χορήγηση υπηκοότητας στους μετανάστες		
			αδυναμία απόκτησης της υπηκοότητας των μεταναστών
Παρόμοια κουλτούρα		Μεγάλος αριθμός παιδιών	
Εισόδημα, ικανοποιητικό για τον μετανάστη		Σημαντική πολιτισμική απόσταση	

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η διαδικασία της ένταξης των μεταναστών είναι πολύ πιο διαδεδομένο φαινόμενο, που υπερβαίνει κατά πολύ τις οικονομικές συνιστώσες της ενσωμάτωσης και ως εκ τούτου, είναι αναγκαίο να αναφερθεί μια σειρά παραγόντων που έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη διαδικασία της ενσωμάτωσης.

Ο πρώτος παράγοντας είναι η διάρκεια της διαμονής σε ένα νέο τόπο. Προφανώς, χρειάζεται να περάσουν αρκετές γενιές για να γίνει μια επιτυχημένη και πλήρης αφομοίωση των μεταναστών σε μια νέα κοινωνία. Παρόλα αυτά είναι πολύ συχνό φαινόμενο τα παιδιά των μεταναστών τα οποία έχουν έρθει σε νεαρή ηλικία με τους γονείς τους ή γεννήθηκαν στη χώρα της σημερινής διαμονής τους, συχνά να θεωρούν τον εαυτό τους πολίτη του νέου κράτους και να εσωτερικεύουν στοιχεία της ταυτότητας των γηγενών.

Τα άτομα αυτά αντιπροσωπεύουν, κατά κάποιο τρόπο, μια μεταβατική ομάδα, η οποία χαρακτηρίζεται από την κοινωνικο-πολιτισμική διττότητα. Από τη μία πλευρά, μιλούν τη γλώσσα της χώρας καταγωγής των γονέων τους, γνωρίζουν τον πολιτισμό και τις παραδόσεις, άθελα τους ακολουθούν την καθημερινότητά τους, αλλά από την άλλη πλευρά, συχνά, δε θεωρούν τον εαυτό τους εκπρόσωπο της χώρας καταγωγής των γονέων τους. Την διαδικασία αυτή μπορούμε να την αποκαλέσουμε ως διαδικασία κοινωνικο-πολιτισμικής «θολούρας» ή «διάλυσης» της εθνικής ομάδας που στο κοντινό παρελθόν έμοιαζε με συμπαγή μονόλιθο. Θα πρέπει μάλλον να παραδεχτούμε ότι η επιθυμία της ενσωμάτωσης σε μια νέα κοινωνία λειτουργεί ως βασικός παράγοντας για την επιτυχία αυτής της διαδικασίας.

Ο δεύτερος παράγοντας είναι ο χαρακτήρας της εγκατάστασης, ο τρόπος δηλαδή με τον οποίο επιλέγουν πού θα κατοικήσουν, και ο αριθμός των μεταναστών. Είναι γνωστό ότι, κατά παράδοση, οι μετανάστες επιδιώκουν να συγκεντρώνονται σε ορισμένα σημεία, πιθανότατα γιατί αυτό τους βοηθά να αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια, στο πλαίσιο του νέου κοινωνικού περιβάλλοντος. Η συγκέντρωση αυτής της μορφής είναι αποτέλεσμα μιας αλυσιδωτής μετανάστευσης και των καθιερωμένων ιστορικών δεσμών. Ως χειροπιαστό παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε ότι στην Ευρώπη υπάρχουν σταθερές σχέσεις των Τούρκων με την Γερμανία, όσων κατάγονται από τη Βόρεια Αφρική με την Γαλλία, των Ινδών και των Πακιστανών με τη Βρετανία, των Surinamese με την Ολλανδία, κλπ.

Είναι αποδεδειγμένο ότι, ακόμη και εντός των πόλεων, οι μετανάστες προτιμούν να εγκατασταθούν σε συγκεκριμένα μέρη. Για παράδειγμα, στο Λονδίνο,

το 16% του πληθυσμού είναι μετανάστες και εθνικές μειονότητες. Στο κέντρο του Λονδίνου, το ποσοστό των μεταναστών φτάνει το 30%, ενώ σε ορισμένες περιοχές της πόλης ξεπερνά το 70% (Stocker, 1995). Σε πολλές μεγάλες πόλεις της Ευρώπης υπάρχουν διαφορετικές εθνικές γειτονιές. Η εμφάνισή τους συνδέεται συνήθως με το χαμηλό κοινωνικό και εκπαιδευτικό καθεστώς των μεταναστών και με την ανάγκη εξοικονόμησης χρημάτων. Συμπαγής στέγαση των εθνικών μειονοτήτων δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο από οικονομική σκοπιά. Υπάρχουν κοινωνικοί, πολιτιστικοί και άλλοι δεσμοί εντός των κοινοτήτων που έχουν σημαντική επίπτωση στη συγκέντρωση των μεταναστών.

Ένας από τους δεσμούς αυτούς είναι το αίσθημα εθνικής αλληλεγγύης των μεταναστών και των διαφόρων εθνικών μειονοτήτων, η οποία καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον αριθμό των κατοίκων της κοινότητας και από το βαθμό που είναι πυκνοκατοικημένη. Πολύ στενότερη αλληλεπίδραση υπάρχει στο πλαίσιο μιας μικρής εθνικής ομάδας, η οποία εγκαθίσταται κατά τρόπο αρκετά συμπαγή. Παρά την αντίσταση των αρχών των διαφόρων χωρών και περιφερειών, που προσπαθούν τεχνητά να σπάσουν τη ζώνη εγκατάστασης των εθνικών μειονοτήτων, οι ενέργειες αυτές αποτυγχάνουν. Η ενοποίηση των εθνικών μειονοτήτων και των μεταναστών, η οποία εκφράζεται με την επιδίωξη για συμπαγή κατοίκηση, συχνά παίρνει προβάδισμα έναντι των διοικητικών εμποδίων. Η ενοποίηση με βάση τους εθνικούς και οικογενειακούς δεσμούς αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την επιβίωση και την μετέπειτα κοινωνική και οικονομική ένταξη των μεταναστών στο νέο τόπο διαμονής τους.

Ίσως μπορούμε να μιλάμε για εθνική συνοχή ως μια ορισμένη μορφή ενδοκοινοτικής ασυλίας, η οποία εκδηλώνεται μόνο σε καταστάσεις όπου η εθνική ομάδα βρίσκεται στη μειοψηφία. Η εθνική συνοχή μεταξύ των μεταναστών εμφανίζεται μέσα από την κοινή ζωή τους, από την συνεχή επικοινωνία στη μητρική τους γλώσσα, συχνά με την κοινή αναζήτηση εργασίας ή όταν πρόκειται να συμπράξουν στη δημιουργία κάποιας επιχείρησης. Η εξήγηση της τόσο στενής επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, τους οποίους ενώνει μόνο η εθνικότητα ή η κοινή περιοχή προέλευσης είναι διττή. Σίγουρα για πολλούς από τους μετανάστες η ηθική υποστήριξη του συμπατριώτη τους ικανοποιεί την ανάγκη της «νοσταλγίας» για το σπίτι, αλλά στη συντριπτική πλειοψηφία οι σχέσεις αυτές, κατά κάποιο τρόπο, αντιπροσωπεύουν την «υποστήριξη» στις συνθήκες αβεβαιότητας κάτω από τις οποίες ζουν στην νέα χώρα. Η ικανότητα επιβίωσης στο νέο εθνοπολιτιστικό και

οικονομικό περιβάλλον, στο οποίο οι κοινωνικο-οικονομικές κυψέλες είναι συμπληρωμένες και προσδιορισμένες, είναι δυνατή συνηθώς με κοινές προσπάθειες και αίσθηση ασφάλειας.

Εξίσου σημαντικός παράγοντας για την εγκατάσταση των μεταναστών είναι η λειτουργία της αγοράς ακινήτων στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις. Συνήθως οι γειτονιές που εγκαθίστανται οι εθνικές μειονότητες είναι εκείνες με τα πιο προσιτά ενοίκια, με το πλέον αναπτυγμένο δίκτυο χαμηλού κόστους σουπερμάρκετ, καθώς και πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες διαμορφωμένες σύμφωνα με τα γούστα των εθνικών μειονοτήτων (Kostinskii, 1998). Με τον τρόπο αυτό, όσο μεγαλύτερη είναι η πολιτιστική απόσταση μεταξύ των μεταναστών και του τόπου εγκατάστασης, τόσο ισχυρότερος αποδεικνύεται ο χωρικός διαχωρισμός ή αποκλεισμός (segregation) και τόσο πιο κλειστά γίνονται τα «εθνικά γκέτο».

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις είχαν διαμορφωθεί πολύ υψηλές τιμές στα ακίνητα. Δεδομένου ότι πολλοί μετανάστες που φθάνουν δεν έχουν σταθερές αμοιβές αρχικά, ουσιαστικά δεν υπάρχει η πρόσβαση για αυτούς στα στεγαστικά δάνεια. Ο πιο κοινός τρόπος για την επίλυση του προβλήματος της στέγασης των μεταναστών είναι το ενοίκιο. Είναι γνωστό ότι οι μετανάστες συχνά έρχονται αντιμέτωποι με τις διακρίσεις για φυλετικούς λόγους. Πολλές ανεξάρτητες μελέτες έχουν δείξει ότι οι ιδιοκτήτες κατοικιών (εκμισθωτές) τείνουν να προτιμούν να εκμισθώνουν τις κατοικίες τους σε «ντόπιους» υποψηφίους μισθωτές έναντι των αλλοδαπών εργαζόμενων (υποψηφίων μισθωτών). Αυτό με τη σειρά του, εν μέρει, ανεβάζει και τις τιμές στα ενοίκια.

Ο τρίτος παράγοντας είναι το επίπεδο της εκπαίδευσης και της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των μεταναστών. Δεν περιορίζονται όλες οι ομάδες μεταναστών, που επιθυμούν να εγκατασταθούν, σε θύλακες. Τα άτομα με υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης («επαγγελματίες») τείνουν να επιλέγουν τον τόπο διαμονής τους όχι τόσο σύμφωνα με την εθνότητά τους, αλλά περισσότερο σύμφωνα με την κοινωνική τους θέση. Για παράδειγμα, στο Παρίσι, όσοι κατάγονται από τις χώρες του Μαγρέμπ μπορούν να είναι συγκεντρωμένοι στις εσωτερικές περιοχές της πόλης, μαζί με τους Γάλλους του ίδιου κοινωνικού επιπέδου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι διαχωρισμένοι σύμφωνα με την εθνικότητά τους (Dubet, 1993). Επιπλέον, όσο ενισχύεται η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των μεταναστών στην νέα κοινωνία αποδυναμώνονται τα αρχικά ισχυρά νήματα, τα οποία είχαν ενώσει μετανάστες με

τους συμπατριώτες τους. Το επίπεδο της αποδυνάμωσης αυτών των δεσμών είναι αντιστρόφως ανάλογο με την αύξηση του εισοδήματος των μεταναστών.

Στην περίπτωση που όλοι ή πολλοί εκπρόσωποι των εθνικών μειονοτήτων ανεβαίνουν την κοινωνική σκάλα της νέας «πατρίδας», οι σχέσεις αυτές μπορεί να περάσουν στο επίπεδο της φιλίας, και από την εθνική συνοχή δεν θα μείνει ούτε ίχνος. Ακόμη συχνότερα, ο «χτεσινός» μετανάστης προσπαθεί να θάψει το εθνικό του παρελθόν.

Ο τέταρτος και τελευταίος παράγοντας συνίσταται στις θρησκευτικές αρχές μιας εθνικής κοινότητας. Οι αρχές αυτές σε ορισμένες περιπτώσεις, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αφομοίωση, αφού με δυσκολία και με αργούς ρυθμούς αφομοιώνονται στις καινούριες κοινωνίες μέλη των εθνικών μειονοτήτων άλλης θρησκείας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι μεγαλύτερες συγκρούσεις στην Δυτική Ευρώπη συνδέονται με την αφομοίωση των εθνικών ομάδων των Ισλαμιστών .

Η αποβολή τριών Μουσουλμάνων κοριτσιών από γαλλικό σχολείο το 1989, γιατί φορούσαν παραδοσιακή μουσουλμανική μαντήλα, είχε προκαλέσει σφοδρές αντιδράσεις και συζήτηση στη χώρα για το γαλλικό μοντέλο της εξομοίωσης¹⁰. Στη Γαλλία, το γεγονός αυτό πήρε μεγάλες διαστάσεις. Ως αποτέλεσμα, το Συμβούλιο Επικρατείας αποφάσισε ότι οι μαθητές μπορούν να φορούν θρησκευτικά σύμβολα μέσα στην τάξη, με την προϋπόθεση ότι αυτό δεν θα επηρεάζει τη θρησκευτική ελευθερία των άλλων φοιτητών (Hlifeld, 1992). Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα Τούρκων εργαζομένων στην Ελβετία οι οποίοι εξαιτίας των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων αρνούνται να υπακούσουν σε γυναίκες προϊσταμένους.

Όλοι οι παραπάνω παράγοντες μπορούν να θεωρηθούν ως υποκειμενικοί, δηλαδή διαμορφώνονται από την πλευρά των μεταναστών. Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραλείψουμε έναν σημαντικό αντικειμενικό παράγοντα, ο οποίος έχει άμεση επίδραση στην αφομοίωση: το πώς βλέπουν την ένταξη των μεταναστών οι ιθαγενείς. Σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, η αντίληψη των ιθαγενών δεν είναι ξεκάθαρη και χρήζει προσοχής σε ορισμένες περιπτώσεις. Παρά την ανοχή των Ευρωπαίων, και την ετοιμότητά τους να δεχτούν νέες πληροφορίες και νέα άτομα τα τελευταία χρόνια, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες παρατηρείται άνοδος του ρατσισμού και της ξеноφοβίας.

Η σημερινή πραγματικότητα πολλών ευρωπαϊκών χωρών είναι ανάμεικτη: ξеноφοβία, αλλά και φθόνος για τους μετανάστες που έχουν κάποια επιτυχία στη νέα

τους ζωή. Οι μετανάστες, στην καθημερινή συνείδηση, δεν είναι απλώς ξένοι, αλλά είναι ξένοι που «δεν είναι στο έδαφός τους». Δηλαδή, αυτοί που δεν έχουν εκείνο το επίπεδο νομιμότητας, που έχουν οι αυτόχθονες κάτοικοι. Οι μετανάστες είναι πάντα

«οι ξένοι άνθρωποι στο σπίτι που καταλαμβάνεται από τους άλλους» (Kostinskii, 1998). Μπορεί να διαπιστωθεί ότι η αύξηση της ξενοφοβίας εξαπλώνεται ακόμα και στις πολύ ανεκτικές κοινωνίες. Είναι πολύ ενδεικτικό το παράδειγμα της Ελβετίας. Εδώ η κοινή γνώμη έχει χωριστεί στα δύο σχετικά με το θέμα της μετανάστευσης. Οι κάτοικοι, οι οποίοι είναι κατηγορηματικά κατά των μεταναστών, προτείνουν τη μείωση του ποσοστού των μεταναστών στο σύνολο του πληθυσμού της κατά 18%. Η πρωτοβουλία αυτή έχει συγκεντρώσει περισσότερα από 125 χιλιάδες υπογραφές. Ταυτόχρονα όμως, κινήθηκαν πολλές οργανώσεις, κατηγορηματικά αντίθετες ως προς την πρωτοβουλία αυτή, με ενεργή εκστρατεία αντίστασης στη πραγματοποίηση του σχεδίου. Τον Σεπτέμβριο του 2000, διεξήχθη δημοψήφισμα για το θέμα αυτό (Gregori, 2000). Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν το «όχι» στην πρωτοβουλία της δεξιάς που είχε υποβάλει πρόταση για τον περιορισμό της μετανάστευσης.

Ορισμένοι πιστεύουν ότι οι κυβερνήσεις αντιμετωπίζουν χωρίς την απαιτούμενη προσοχή το πρόβλημα της ενσωμάτωσης των μεταναστών. Οι αντίπαλοί τους απαντούν λέγοντας ότι η διαδικασία ένταξης των μεταναστών πρέπει να γίνεται ομαλά στην καθημερινή βάση, μέσα από την καθημερινότητα, και αυστηρή διαχείριση και επιρροή δεν είναι δυνατόν να υπάρχει. Άλλοι πιστεύουν ότι μια πραγματικά ελεύθερη κοινωνία πρέπει να είναι ανεκτική στους πολίτες με οποιαδήποτε «πιστεύω», συμπεριλαμβανομένων των φασιστικών και των εθνικιστικών.

Ωστόσο, φαίνεται ότι ο αριθμός των ανθρώπων, που αντιτίθεται στις εξτρεμιστικές δράσεις και επιθέσεις των υποστηρικτών της ιδέας της ξενοφοβίας, αυξάνεται διαρκώς σε ορισμένες χώρες. Σύμφωνα με κάποιες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν (Kostinskii, 1998), στη Σουηδία παρατηρήθηκε μεγάλη μείωση συμμετοχής των νέων στα νεοναζιστικά κινήματα. Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες επανέρχεται στην επικαιρότητα το σύνθημα «Ο φασισμός δεν θα περάσει!», και οι διαμαρτυρίες κατά του ανεξέλεγκτου, ακραίου εξτρεμισμού της δεξιάς βρίσκουν όλο και περισσότερους υποστηρικτές στις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

¹⁰ βλ. σχετικό ορισμό πιο κάτω, σελ. 42

Οι κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών χωρών κατά καιρούς αναλαμβάνουν δράση για την αντιμετώπιση των εθνικιστικών εντάσεων, όμως οι προσπάθειες αυτές δεν είναι αποτελεσματικές, επειδή συχνά επιχειρούν να προλάβουν μόνο τις επιπτώσεις της ξеноφοβίας και της μεταναστοφοβίας, αλλά δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τους λόγους που οδηγούν στο πρόβλημα. Είναι σίγουρο ότι η αστυνομία είναι σε θέση να καταστείλει τις δραστηριότητες των εν λόγω κινημάτων και να αποτρέψει πράξεις βανδαλισμού και βίας, αλλά δεν μπορεί να αγωνιστεί κατά των ιδεών. Η κάθε κοινωνία έχει την ανάγκη προώθησης της εθνικής ανοχής μέσα από όλα τα θεσμικά όργανα: πολιτικά κόμματα, πολιτιστικές και οικονομικές οργανώσεις, εκκλησίες και σχολεία. Η οργανωμένη στρατηγική πρόληψης είναι πάντοτε καλύτερη από μία εκ των υστέρων «πυροσβεστική» πολιτική των κυβερνήσεων.

3.3. Ο Ρόλος των Κοινοτήτων στις Αστικές Διαδικασίες

3.3.1. Τα Προβλήματα Προσδιορισμού της Έννοιας της «Κοινότητας»

Η έννοια της «κοινότητας» είναι μια από τις πιο δημοφιλείς έννοιες στη Δυτική κοινωνιολογία. Τις περισσότερες φορές η διερεύνηση της κοινότητας γίνεται στο πλαίσιο της αστικής κοινωνιολογίας, και σπάνια είναι ανεξάρτητη. Η D. Hillary εντόπισε πάνω από 94 ορισμούς της έννοιας της κοινότητας. Κοινός παρανομαστής όλων των εννοιών ο όρος ότι η κοινότητα «ενώνει τους ανθρώπους».

Όλες οι έννοιες μπορούν να ομαδοποιηθούν γύρω από τρία σημεία. Πρώτο σημείο είναι ότι η κοινότητα ομαδοποιεί τους ανθρώπους, οι οποίοι διαμένουν στην συγκεκριμένη γεωγραφική ζώνη. Δεύτερο, η κοινότητα απαιτεί συγκεκριμένη ποιότητα σχέσεων των ανθρώπων μέσα στην κοινότητα. Τα μέλη της συνδέονται με κοινά πολιτιστικά στοιχεία και αξίες. Τρίτο, η κοινότητα απαιτεί από τους ανθρώπους μια βιώσιμη κοινωνική αλληλεπίδραση, για παράδειγμα σχέσεις γειννίας. Ενώνοντας αυτά τα τρία σημεία μπορούμε να ονομάσουμε «κοινότητα» μια ομάδα ατόμων που ζει στον ίδιο γεωγραφικό χώρο και χαρακτηρίζεται από τις ίδιες ή παρόμοιες θρησκευτικές αξίες και πεποιθήσεις, την ίδια πολιτιστική παράδοση και κοινά φυλετικά, εθνικά και κοινωνικά γνωρίσματα.

Η σύγχρονη έννοια της κοινότητας εμφανίστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Η εμφάνισή της ιστορικά συνδέεται με την κατάρρευση του παραδοσιακού τρόπου ζωής. Την εποχή εκείνη, υπό τις συνθήκες της εκβιομηχάνισης και της αστικοποίησης στη Δυτική κοινωνία, αναδύονται πρωτόγνωρες σχέσεις και νέες μορφές

εγκατάστασης πληθυσμών. Η διαδικασία αυτή συνοδεύεται από μια σειρά αρνητικών εκδηλώσεων, νοσταλγίας του παλιού τρόπου ζωής, στον οποίο προσπαθούσαν να ανιχνεύσουν θετικές μορφές στην παλιά κατεστραμμένη δομή.

Η προσωπικότητα των ατόμων εκείνης της εποχής μεταμορφώθηκε, πρώτον, γιατί η κοινωνική θέση έπαυε να κληρονομείται, και ήταν πλέον προϊόν κατάκτησης (αποτέλεσμα προσωπικών επιτευγμάτων). Δεύτερον, το άτομο απέκτησε ξεχωριστό πρόσωπο και άρχισε να αντιμετωπίζεται ως ξεχωριστή μονάδα που ζει και συνεισφέρει στο πλαίσιο μιας κοινότητας. Γενικά, ο χαρακτήρας της κοινωνίας εξελίχθηκε από την ιεροκοινωνία (sacral communal) – σε λαϊκό (secularize-associative), διαδικασία κατά, την οποία, η θρησκευτική σκέψη, η πράξη και τα ιδρύματα χάνουν την κοινωνική σημασία, και η κοινωνία απελευθερώνεται από την κηδεμονία του θρησκευτικού ελέγχου (Vagin V, 2000).

3.3.2. Τα Βασικά Ζητήματα στη Μελέτη της Σύγχρονης Κοινότητας

Στις μελέτες των κοινοτήτων τη δεκαετία του 60-70 επικρατούσαν τα θέματα της εξερεύνησης των επιρροών ολόκληρης της κοινωνίας στο χαρακτήρα των σχέσεων στις κοινότητες και ο προσδιορισμός των ορίων και της αυτοσυνείδησης των κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν οι μεταβολές στα χωρικά όρια των κοινοτήτων λόγω της ανάπτυξης της αυτοκίνησης. Η γειτνίαση έτεινε όλο και περισσότερο να αποκτά τον κοινωνικό και όχι τον χωρικό χαρακτήρα, οι κάτοικοι των πόλεων είχαν την ευχέρεια να φτάνουν σχετικά γρήγορα (σε σύντομο χρονικό διάστημα) τόσο στις δραστηριότητες που τους ενδιέφεραν, όσο και στους φίλους τους σε άλλες περιοχές. Ο M. Janowitz (1961), χρησιμοποίησε για πρώτη φορά την έννοια της «κοινότητας περιορισμένων ευθυνών» (community with limited liabilities), αναλύοντας το ρόλο των τοπικών εφημερίδων και άλλων κοινωνικών παραγόντων της αστικοποίησης στις αστικές συνοικίες. Ο συγγραφέας αναδεικνύει τη σημασία της σκόπιμης και της εθελοντικής συμμετοχής των κατοίκων στις συμμαχίες (ενώσεις διάφορων ειδών) και τονίζει τη μερική και τη διαφοροποιημένη εμπλοκή των κατοίκων στις υποθέσεις (στα θέματα) της κοινότητάς τους. Από τη μια πλευρά, τα άτομα συμμετέχουν στις δραστηριότητες εθελοντικών οργανώσεων, οι οποίες βρίσκονται έξω από τα όρια των δραστηριοτήτων της απομονωμένης κοινότητας, και από την άλλη πλευρά υπάρχει η κοινότητα της περιορισμένης ευθύνης – ένα εξαιρετικό μέσο για να εξηγήσει την ελλιπή συμμετοχή των κατοίκων στα κοινοτικά θέματα. Βασιζόμενος στην ανάλυση τοπικών εφημερίδων, ο Janowitz διαπίστωσε την

ύπαρξη τακτικών τοπικών συλλόγων των κατοίκων, ενωμένων μεταξύ τους. Επίσης υπογράμμισε το ρόλο των τοπικών εφημερίδων στα θέματα εσωτερικής ενσωμάτωσης, και στον προσδιορισμό των ορίων ευθύνης της κοινότητας. Παραδείγματα τέτοιου τύπου συλλόγων είναι ομάδες που εξυπηρετούν τους κατοίκους όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με τα θέματα ανασυγκρότησης και διαμόρφωσης (κατασκευαστικές εργασίες) του φυσικού τους χώρου, και ομάδες οικολόγων που τάσσονται υπέρ του περιβάλλοντος. Τέτοιες ομάδες κατοίκων συμβάλλουν σημαντικά στην αύξηση των κοινωνικών επαφών στην κοινότητα.

Στις μελέτες ενός άλλου αμερικανού κοινωνιολόγου (Suttles. 1972) γίνεται ανάλυση κοινωνικής δομής στις κοινότητες και περιγράφεται η αντίληψη των ορίων της κοινότητας. Ο ερευνητής αναφέρει τρεις τύπους υποομάδων: α) ομάδες επικοινωνίας «πρόσωπο με πρόσωπο» (face block). β) «προασπίσιμες γειτονιές» (defensible neighbourhood). γ) γείτονες, τους οποίους συνδέει η προστασία του περιβάλλοντος στο πλαίσιο «κοινότητας περιορισμένων ευθυνών» (community with limited liabilities).

Οι «πρόσωπο με πρόσωπο» γείτονες χρησιμοποιούν τα ίδια μέσα μεταφοράς και διαμένουν στο ίδιο περίγυρο. Μιλώντας για τα χωρικά όρια της υποομάδας αυτής, ένα από τα βασικότερα κριτήρια είναι η περιοχή που επιτρέπεται να επισκέπτονται τα παιδιά. Ακριβώς οι παιδικές σχέσεις, τα παιδικά παιχνίδια θεμελιώνουν τις σχέσεις αυτών των ομάδων. Οι κοινωνικές σχέσεις στην ακτίνα αυτού του τύπου ουσιαστικά εξαρτώνται από το είδος της κατοικίας και από τον περιβάλλοντα χώρο. Για παράδειγμα στις περιοχές με τις πολυκατοικίες στις οποίες διαμένουν πολλές οικογένειες, η καθημερινή επικοινωνία των κατοίκων γίνεται στα σχολεία, στα πεζοδρόμια, στις παιδικές χαρές (αυτά διαμορφώνουν τον περιβάλλοντα χώρο), σε αντίθεση με τις περιοχές με τις μονοκατοικίες, οι οποίες είναι απομονωμένες ή μια από την άλλη, και ουσιαστικά δεν διαθέτουν τέτοιο χώρο.

Η «Προασπίσιμη γειτονία» (αποτελείται από μερικά τετράγωνα «πρόσωπο με πρόσωπο» γειτονιές). Αυτό είναι το μικρότερο μόνιο της μητρόπολης το οποίο γνωρίζουν όχι μόνο οι «ντόπιοι», αλλά το ξέρουν και οι υπόλοιποι άνθρωποι. Οι κοινότητες αυτού του τύπου απασχολούσαν κατά κύριο λόγο τους ερευνητές της σχολής του Σικάγο. Αυτές είναι οι περιφέρειες, όπου ο βαθμός γνωριμιών μεταξύ των ανθρώπων (που κατοικούν στο μέρος αυτό) είναι μεγάλος, και η αίσθηση της ασφάλειας σχετικά υψηλή. Ωστόσο, τα χρέη του κοινωνικού ελέγχου και της προστασίας από τους «ξένους» (outsiders) στις περιφέρειες αυτές δεν τα εκτελούν οι

επίσημοι θεσμοί. Συχνά, η προστασία από τους άλλους επιτυγχάνεται λόγω της κακής φήμης του χώρου, και λόγω της ύπαρξης των διαφόρων συμμοριών. Κανονικά, το έδαφος τέτοιου είδους γειτνίασης περιλαμβάνει το σχολείο, την εκκλησία, το μπακάλικο και το φούρνο. Παρά το γεγονός ότι οι άνθρωποι στην περιοχή αυτή μεταβάλλονται, αυτή η μονάδα συλλόγου εξακολουθεί να υφίσταται.

Η «κοινότητα περιορισμένων ευθυνών» (community with limited liabilities) είναι η μονάδα με δεδομένα και προσδιορισμένα όρια, τα οποία διέρχονται κατά μήκος των πάρκων, των αυτοκινητόδρομων και των σιδηροδρόμων και με έντονο τον αυτοπροσδιορισμό. Σε αντίθεση με τις «προασπίσιμες γειτονιές» αυτές μπορούν να είναι επίσημα αναγνωρισμένες - πολλές φορές αυτό είναι το σήμα κατατεθέν τους. Υπάρχουν πολλές εξωτερικές δυνάμεις που επηρεάζουν τόσο τη σύσταση των κοινοτήτων αυτών, όσο και τον προσδιορισμό των ορίων τους. Σε κάθε μεγάλη πόλη υπάρχει μια σειρά από θεσμικά όργανα, πέραν του τοπικού τύπου, που επηρεάζουν τη συσπείρωση των κοινοτήτων. Το ρόλο αναλαμβάνουν οι αστικές πολιτικές, οι τηλεφωνικοί κατάλογοι, οι στατιστικές εκθέσεις για τα κοινωνικά ζητήματα και μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται στα πλαίσια των ενδιαφερόντων των κατοίκων και με τον τρόπο αυτό δημιουργούν την πελατεία. Έτσι, η «κοινότητα περιορισμένης ευθύνης» είναι ένα δημιούργημα (artifact), το οποίο προέκυψε λόγω των πολιτικών, εμπορικών και κυβερνητικών συμφερόντων. Οι άνθρωποι ζουν ταυτόχρονα στα εδάφη διαφορετικών «κοινοτήτων», διότι αυτές αλληλεπικαλύπτονται και συγχρόνως έχουν τη δύναμη να διεκδικούν για τον εαυτό τους ένα είδος αυτοδυναμίας και ευελιξίας (Συνήθως οι πιο αδύναμοι κοινωνικά πολίτες επιζητούν στενούς και οριοθετημένους μεταξύ τους δεσμούς). Με τον τρόπο αυτό δεν είναι απαραίτητο οι αστοί που ανήκουν σε ένα αστυνομικό τμήμα να υπάγονται και στο ίδιο σχολείο ή στην ίδια εκκλησία.

Θα πρέπει να σημειωθεί το γεγονός ότι οι υφιστάμενες μονάδες, παρά την αναγνώριση, ακόμα και των αρχών, σπάνια έχουν επισημοποιηθεί.

Ο Burgess και οι συνεργάτες του ήταν οι πρώτοι που προσπάθησαν να διαχωρίσουν το Σικάγο στις ζώνες αυτές. Ως αποτέλεσμα της χαρτογράφησης με βάση την κοινωνική διερεύνηση, το Σικάγο ήταν χωρισμένο σε 75 ξεχωριστές περιοχές.

Καμία από τις ζώνες που είχαν διερευνηθεί δεν μπορεί σήμερα να ταυτιστεί με τις παραδοσιακές κοινότητες, γιατί για τους περισσότερους κατοίκους των μεγάλων

πόλεων, μεγάλο ρόλο παίζει το «κάθετο μοντέλο ολοκλήρωσης» σήμερα, δηλαδή, οι εν λόγω συνδέσεις έχουν πρόσβαση σε οργανώσεις εθνικού ή υπεραστικού επιπέδου.

Εναλλακτική προσέγγιση στην ανάλυση της σύγχρονης κοινότητας (από την προσέγγιση της Σχολής του Σικάγου) είναι η θεωρία των κοινωνικών δικτύων του C. Fisher. Στο έργο του «Live among friends» (1982), ο συγγραφέας υπογραμμίζει ότι τα κοινωνικά δίκτυα διαμορφώνονται από τις σχέσεις συγγένειας ή στενής φιλίας, καθώς και από τις επαφές που έχουν συνάδελφοι και άνθρωποι, που είναι ενωμένοι στα πλαίσια κοινότητας (κοινότητα= έχουν ίδια ενδιαφέροντα ή κάτι κοινό που τους ενώνει). Ο άνθρωπος γεννιέται στην οικογένεια, η οποία ανήκει σε κάποια κοινωνική ομάδα, και αυτό είναι το πρώτο βήμα του προς την δημιουργία δικών του κοινωνικών δικτύων επαφών. Κάθε άνθρωπος έχει περιορισμένο αριθμό στενών επαφών, η επιλογή των οποίων είναι καθαρά θέμα αυτοπροσδιορισμού, ατομικών επιλογών και του γίνεσθαι του ανθρώπου. Ωστόσο οι επιλογές μας είναι ελεύθερες μόνο μέχρι ενός σημείου, αφού η θέση μας στην κοινωνική διαστρωμάτωση ορίζει και περαιτέρω της επιλογές μας. Ο πλούτος κάνει τα κοινωνικά δίκτυα πιο πολυάριθμα και πιο υποστηρικτικά, αντίθετα τα κοινωνικά δίκτυα των φτωχών ανθρώπων είναι περιορισμένα και βρίσκονται σε μικρές αποστάσεις. Τα κοινωνικά δίκτυα εξαρτώνται έμμεσα από την κοινωνική δομή και από τις τοπικές κοινότητες. Στην έρευνα του C. Fisher πήραν μέρος 1050 ενήλικες οι οποίοι ζούσαν σε 50 κοινότητες διαφόρων τύπων στην Βόρεια Καλιφόρνια. Ανάμεσα στους ερωτηθέντες ήταν οι κάτοικοι των προαστίων και των φτωχογειτονιών, οι αγρότες και η ελίτ. Η μελέτη, εκτός από τα κοινωνικά δίκτυα των ερωτηθέντων, φανέρωσε και μια σειρά σημαντικών καταστάσεων, οι οποίες αμφισβητούν ορισμένες απόψεις που επικρατούν για τον ρόλο των κοινοτήτων. Τα περισσότερα κοινωνικά φαινόμενα και η αποδοχή τους από την κοινωνία εξαρτάται από την ηθική αξιολόγησή τους. Από την άποψη της κοινωνικής ηθικής, το να είσαι χρήστης ναρκωτικών ή μέλος συμμορίας είναι ανήθικο, όμως η πόλη είναι ένα «μωσαϊκό κοινωνικών κόσμων» και για αυτό το λόγο γίνεται το καταφύγιο των ανθρώπων διαφορετικών απόψεων (για τις λεσβίες, και για τους ομοφυλόφιλους, για τα μέλη των διαφόρων μη κυβερνητικών οργανώσεων κτλ.). Ακόμα περισσότερο, αν στην πόλη συσσωρεύεται μεγάλος αριθμός των ανθρώπων αυτών, αυτοί δημιουργούν τον «ανεξάρτητο υποπολιτισμό» με δυνατότητες ικανοποίησης των αναγκών τους. Στους υποπολιτισμούς αυτούς, οι νόρμες, που για την υπόλοιπη κοινωνία θεωρούνται ανήθικες και μη αποδεκτές, είναι ηθικές και αποδεκτές. Αυτή ήταν η λογική του C. Fisher για την τεκμηρίωση του

τρόπου ζωής στις κοινότητες. Στη συνέχεια, ακολουθώντας τη λογική της ανάλυσης, ο συγγραφέας κάνει λεπτομερειακή εξέταση των βασικών δογμάτων των κλασικών αστικών θεωριών. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει τις εξής υποθέσεις: ότι η αστικοποίηση προκαλεί την αύξηση των ψυχικών διαταραχών, μειώνει την κοινωνική συμμετοχή και φέρνει παρακμή των παραδοσιακών αξιών. Στη μελέτη του Fischer ο πληθυσμός ήταν χωρισμένος σε κατοίκους της αγροτικής περιοχής, σε κατοίκους μικρών πόλεων, σε κατοίκους της μητρόπολης και κεντρικών περιοχών. Από τις πρώτες στατιστικές αναλύσεις, έγινε σαφές ότι δεν υπάρχει άμεση συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών (ο αριθμός των κατοίκων, ο αριθμός των κοινωνικών προβλημάτων και των ψυχικών διαταραχών). Μεγάλες πόλεις προσελκύουν τους άστεγους κυρίως επειδή είναι πιο εύκολο να βρουν κατάλυμα, και η εμφάνιση μεγάλου αριθμού ψυχικών διαταραχών συσχετίζεται με το γεγονός ότι στις πόλεις υπάρχει μεγάλος αριθμός ειδικών ιατρών. Επιπλέον, μια μεγάλη πόλη δίνει τη δυνατότητα εγκατάστασης σε αυτήν των εκπροσώπων διαφόρων υποπολιτισμών. Οι υποκουλτούρες, με τη σειρά τους «χαλάνε» την εικόνα τις αστικής περιοχής. Το αποτέλεσμα της κοινωνιολογικής μελέτης έδειξε ότι πράγματι τα αστικά κέντρα στο τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα, οδηγούν σε ψυχολογικά προβλήματα περισσότερο από ποτέ. Ωστόσο, οι άνθρωποι που ζουν στις πόλεις, δεν είναι πολύ πιο απομονωμένοι από αυτούς που ζουν στις αγροτικές περιοχές. Οι αστοί, πάντως, είναι πιο ανεκτικοί σε μη παραδοσιακές μορφές συμπεριφοράς από τους χωρικούς.

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερες έρευνες (Vagin, 2000) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι οι κοινωνικές αποκλίσεις στη συμπεριφορά παρουσιάζονται στο σύνολο του πληθυσμού ανεξαρτήτως προέλευσης. Αυτός είναι ένας από τους βασικούς λόγους για τον οποίο οι οπαδοί της χωροκοινωνικής προσέγγισης υποστηρίζουν ότι στην κατανόηση των αστικών προβλημάτων παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο και ο περιβάλλον χώρος και η κοινωνική σύνθεση των παραγόντων. Οι κοινωνικές αιτίες ορίζουν τη φτώχεια, τη φυλετική μισαλλοδοξία, καθώς και την άνιση πρόσβαση σε πόρους και στις άλλες ευκαιρίες. Εν ολίγοις, ο αστικός τρόπος ζωής είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ των κοινωνικών παραγόντων και της χωρικής οργάνωσης. Σύμφωνα με την χωροκοινωνική προσέγγιση, οι πιο βασικοί είναι οι εξής παράγοντες: η συγκέντρωση των ανθρώπων και των πόρων, καθώς και ο αντίκτυπος που έχουν στην μητρόπολη οι παγκόσμιες εξελίξεις, συμπεριλαμβανομένης και της μετανάστευσης. Στις μεγαλύτερες πόλεις γίνονται αισθητά τα πλήγματα που προκαλούνται από τις αλλαγές στον παγκόσμιο οικονομικό

κύκλο των επενδύσεων, τα κοινωνικά προβλήματα αποκτούν ακραίες μορφές στις πόλεις: είναι η πολυτέλεια και η φτώχεια, τα ακριβά ξενοδοχεία και οι άστεγοι, κ. ο. κ. Έτσι, τα προβλήματα που παραδοσιακά θεωρούνται ως αστικά είναι παράγωγα της αστικής συγκέντρωσης, του αστικού χώρου και της κλίμακας αλλαγών των άλλων παραγόντων.

3.3.3. Ο Διαχωρισμός στις Πόλεις

Με τον όρο διαχωρισμό εννοούμε χωρικό διαχωρισμό των κατοίκων των πόλεων με βάση τα οικονομικά, κοινωνικά και φυλετικά κριτήρια. Στα θετικά αποτελέσματα του διαχωρισμού μπορούμε να κατατάξουμε τη δημιουργία των ομοιογενών ομάδων του πληθυσμού, ενωμένων οικειοθελώς για την εξασφάλιση των συμφερόντων και της ασφάλειάς τους. Τα αρνητικά αποτελέσματα του διαχωρισμού είναι πιο γνωστά, γιατί οι ομογενείς ομάδες των πληθυσμών δεν έχουν εκούσιες, αλλά ακούσιες βάσεις. Σε αυτή την περίπτωση, ο διαχωρισμός μειώνει τις πιθανότητες των μελών της κοινότητας να υλοποιήσουν τα δικά τους οράματα. Μια άλλη αρνητική συνέπεια του διαχωρισμού είναι η διαμόρφωση μιας ιδιότυπης αυτοσυνείδησης, βασισμένης στην αίσθηση του θιγμένου εγωισμού και της ανικανότητας, που οδηγεί στις πιο ριζοσπαστικές μορφές της αστικής διαμαρτυρίας. Η μελέτη του διαχωρισμού δείχνει ότι το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζει κυρίως τα χαμηλά και υψηλά στρώματα, ενώ τα μεσαία στρώματα, συνήθως μένουν «πλάι-πλάι». Πρόκειται για το διαχωρισμό κοινωνικής θέσης.

Ο εθνοτικός-φυλετικός διαχωρισμός βασίζεται στην ανάγκη διατήρησης της εθνικής ταυτότητας και στην ανάγκη διαμονής ανάμεσα στους ανθρώπους του ίδιου ή πλησιέστερου πολιτισμού και γλώσσας. Τα προβλήματα του εθνοτικού διαχωρισμού όλο και περισσότερο απασχολούν τους κατοίκους των Ευρωπαϊκών πόλεων. Μεγάλοι εθνοτική θύλακες έχουν δημιουργηθεί στη Γερμανία, στη Γαλλία και στη Μεγάλη Βρετανία. Η εξομοίωση είναι η σταδιακή διείδυση των εθνοτικών ομάδων στις υπάρχουσες κοινωνικές δομές και είναι δύο ειδών: αφομοίωση της συμπεριφοράς και αφομοίωση διαρθρωτικού χαρακτήρα. Η αφομοίωση συμπεριφοράς αποτελεί μια διαδικασία μέσω της οποίας η εθνοτική ομάδα αφομοιώνει τη συμπεριφορά, τις αξίες, και την γλώσσα του ντόπιου πληθυσμού. Διαρθρωτική αφομοίωση είναι μια διαδικασία ένταξης των εθνικών ομάδων στο κοινωνικό σύστημα μέσα από θέσεις κύρους στα πολιτικά κέντρα αποφάσεων, στις επιχειρήσεις και στους άλλους τομείς. Υπάρχουν δύο μοντέλα εξομοίωσης. Το ένα είναι «τύπου τήξης» και το άλλο

ονομάζεται μοντέλο «εθνικής ταυτότητας». Η σταδιακή είσοδος των φυλετικών και εθνοτικών ομάδων, σύμφωνα με το πρώτο μοντέλο, είχε περιγραφεί από τους κοινωνιολόγους της Σχολής του Σικάγο. Το μοντέλο της «εθνικής ταυτότητας» προϋποθέτει ότι η κοινότητα διαθέτει συγκεκριμένους εξωτερικούς στόχους, με την επίτευξη των οποίων θα ενισχυθεί τόσο το καθεστώς των μεμονωμένων μελών, όσο και της κοινότητας στο σύνολό της. Αυτό επιτρέπει στα μέλη της κοινότητας να μην αισθάνονται περιθωριοποιημένα.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τους λόγους οι οποίοι επιβάλλουν την μελέτη του διαχωρισμού. Πρώτον, ο βαθμός του διαχωρισμού μεταξύ των ομάδων αντιπροσωπεύει ένα δείκτη της κοινωνικής ανισότητας. Δεύτερον, η κατανόηση της δυναμικής του πληθυσμιακού διαχωρισμού αντικατοπτρίζει για τους πολιτικούς την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών προγραμμάτων και των κυβερνητικών πολιτικών με στόχο την μείωση του διαχωρισμού. Και τρίτον, η διερεύνηση του διαχωρισμού επιτρέπει να διεισδύσουμε στις βασικές οικονομικές διεργασίες που επηρεάζουν τη δομή και τη λειτουργία της κοινωνίας. Οι τρεις παράγοντες που επηρεάζουν τον διαχωρισμό είναι οι οικονομικοί, οι κοινωνικοπεριβαλλοντικοί και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των ομάδων. Ο εθελοντικός διαχωρισμός είναι το αποτέλεσμα της προσωπικής επιλογής των ατόμων του φιλικού για αυτούς περιβάλλοντος για την αντιμετώπιση των καθημερινών προκλήσεων. Ο διαχωρισμός που επιβάλλεται είναι το αποτέλεσμα των κοινωνικών νόμων ή εθίμων, που οδηγούν στην ενοποίηση ορισμένων κοινωνικών ή εθνοτικών ομάδων σε συγκεκριμένες περιοχές της πόλης (Vagin, 2000).

3.3.4. Η Γειτονιάς στην Αστική Ζωή

Οι γειτνιάσεις είναι ένα από τα βασικά φαινόμενο της αστικής ζωής. Ο Albert Hunter (Hunter, 1974) προσδιορίζει τη γειτνίαση ως «φαινομενικά συνδεδεμένοι κρίκοι της κοινωνικο-χωρικής οργάνωσης, στους οποίους ασκούν επιρροή οι κοινωνικοί θεσμοί και η καθημερινότητα. Δεν είναι απαραίτητο όλοι οι άνθρωποι που ζουν κοντά να αποτελούν τη γειτονιά και να είναι μέλη της γειτονιάς. Η εξέταση των γειτονιών έξω από το κοινωνικό πλαίσιο σημαίνει περιγραφή χωρίς εξήγηση. Η τεράστια πόλη προσφέρει μια μεγάλη ποικιλία μορφών γειτνίασης. Ο Fisher στην ανάλυση των αστικών δικτυακών αλληλεπιδράσεων απέδειξε τον άμεσο συσχετισμό της έντασης των επαφών μεταξύ των γειτόνων και της ποσότητας των επαφών που δε συνδέονται γεωγραφικά. Επιπλέον, κατά τη μελέτη των αλληλεπιδράσεων των αστών

διαπίστωσε ότι οι πιο μορφωμένοι κάτοικοι συχνά περνούν το χρόνο τους έξω από το σπίτι. Επίσης, η συμπεριφορά αυτή παρατηρείται πιο συχνά στη νεολαία και στους άνδρες και σπανιότερα σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και στις νοικοκυρές.

Στη συνέχεια, πολλοί ακόμα ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι ανήκοντες στην εργατική τάξη αισθάνονται περισσότερο την ανάγκη καλής γειτνίασης σε σχέση με τη μεσοαστική τάξη. Για παράδειγμα, ο ρωσικός μετασχηματισμός έχει οδηγήσει σε πολύ ειδικές μορφές δικτύων αλληλεπίδρασης. Εκδηλώθηκε εντατικοποίηση των γειτονικών και οικογενειακών επαφών με τον σκοπό την αλληλοβοήθεια και την αυτοσυντήρηση. Το τελευταίο αποτελεί έναν από τους τρόπους αντιστάθμισης των αρνητικών χαρακτηριστικών του κοινωνικού και του οικονομικού μετασχηματισμού της Ρωσίας.

Κατά τη μελέτη των γειτνιάσεων στο Μπρούκλιν της Νέας Υόρκης, ο Susser (1982) ανακάλυψε τη σημασία τόσο της τοπικής οικονομίας, όσο και των ιστορικών και κοινωνικών δεσμών. Παράδειγμα η παρουσία ιταλικών εστιατορίων σε συγκεκριμένη περιοχή (Green point) ή η πολωνο-καθολική συσπείρωση σε μια κοντινή εκκλησία. Οι γειτνιάσεις αυτού του τύπου έχουν υψηλό βαθμό αμοιβαιότητας και υποστήριξης.

Όπως προαναφέραμε, η μεγάλη ποικιλία των τύπων γειτνίασης οδήγησε σε πολλές προσπάθειες συστηματοποίησής τους. Οι Donald και Rachel Warren (1977) πρότειναν στην βάση της τυποποίησης να χρησιμοποιηθούν οι τρεις διαφορετικές διαστάσεις: η ταυτότητα (identity) – πόσοι άνθρωποι αισθάνονται ότι συνδέονται με τους γείτονες–, οι αλληλοεπιδράσεις (interactions) – ο βαθμός των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των γειτόνων και η συχνότητα της ανταλλαγής των επισκέψεων (πόσο συχνά ο ένας έρχεται στο σπίτι του άλλου γείτονα) – οι αλληλοσυνδέσεις (linkages) – αν υπάρχει μια σύνδεση των γειτνιάσεων με την υπόλοιπη κοινωνία και ποια είναι η φύση των σχέσεων αυτών.

Με βάση αυτά τα κριτήρια, το ζεύγος Warren, προσδιόρισαν 6 είδη γειτονιών (Neighborhood): οι ολοκληρωμένες (integral), οι ενοριακές, οι διάχυτες, οι μεταβατικές, οι ανομίας, και οι «σταδιακές». Με βάση την προτεινόμενη τυπολογία, ο Gotdiner M. (1994) ξεχωρίζει τα εξής είδη γειτονιών στην σύγχρονη αμερικάνικη πόλη.

Το εθνοτικό αστικό χωριό – πλησιέστερο προς την πατριαρχική κοινότητα των Warren- ομάδα αστών με έντονο το στοιχείο του υποπολιτισμικού προσανατολισμού στην καθημερινή ζωή, είναι μια σταθερή κοινότητα με ισχυρή ταυτότητα και με

υψηλό δείκτη αλληλεπιδράσεων, η οποία συνήθως καταλαμβάνει μικρό αστικό χώρο και συχνά στερείται πολιτικής επιρροής. Οι γειτονιές αυτού του είδους έχουν υψηλό βαθμό ανάπτυξης των δύο πρώτων διαστάσεων, και χαμηλό βαθμό ανάπτυξης του τελευταίου.

Οι αλληλεπιδρώσες γειτονιές της μεσαίας τάξης χαρακτηρίζονται από υψηλά ποσοστά της κάθε διάστασης. Οι γειτονιές αυτού του είδους είναι ευρέως διαδεδομένες στα προάστια, όπου κατοικούν οι οικογένειες της μέσης ηλικίας.

Οι διάχυτες γειτονιές: έχουν μελετηθεί εκτενώς στο πλαίσιο μελέτης δικτύων αλληλοεπίδρασης των αστών. Οι γειτονιές αυτές διακρίνονται από την παρουσία της κοινότητας, χωρίς τις γειτονικές αλληλοσυνδέσεις. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι κοινότητες αυτές δίνουν μεγάλη έμφαση στις εξωτερικές επαφές με άτομα εκτός της κοινότητας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η αυτοσυνείδηση των μελών της κοινότητας, και οι κοινές αξίες δίνουν την αίσθηση στα μέλη ότι ανήκουν στον τόπο αυτό (Wellman, 1988).

Οι γειτονιές ανομίας: είναι οι πλέον συνήθεις για τα φτωχά μέρη της πόλης. Τέτοιου είδους κοινότητες έχουν χαμηλό επίπεδο εκλογικής δραστηριότητας και χαμηλό βαθμό οργάνωσης των μελών της, καθώς και χαμηλό δείκτη επαφών ανάμεσα στους γείτονες εξαιτίας του φόβου της εγκληματικότητας, κάτι που είναι χαρακτηριστικό των γειτονιών αυτών. Οι γείτονες αυτού του είδους έχουν χαμηλά επίπεδα και των τριών διαστάσεων των Warren (Wilson, 1987, Anderson, 1990).

Οι μεταβατικές γειτονιές: Οι κάτοικοι αυτών των γειτονιών χαρακτηρίζονται από μεγάλη κινητικότητα. Ζουν σε έναν τόπο τόσο, όσο οι συνθήκες και το δυναμικό του χώρου τους ικανοποιεί. Για παράδειγμα, η διαθεσιμότητα καλού σχολείου για οικογένειες με παιδιά. Από τη στιγμή που ο χώρος παύει να τους ικανοποιεί (τα παιδιά μεγαλώνουν), η οικογένεια επιλέγει να μετακομίσει σε μια άλλη περιοχή, κοντά στους χώρους αναψυχής στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Οι γείτονες αυτού του είδους δίνουν μεγάλη προσοχή στις αξίες του τόπου όπου ζουν, αλλά και συμμετέχουν ενεργά στις κοινοτικές υποθέσεις.

Οι προασπίσιμες γειτονιές, είναι άλλος ένας τύπος κοινοτήτων, που συναντιέται συχνά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Στις κοινότητες αυτού του τύπου ο κύριος σκοπός είναι η προστασία της περιοχής κατοικίας τους από τις εξωτερικές απειλές. Ως εξωτερική απειλή μπορεί να θεωρηθεί η προσπάθεια εγκατάστασης (settlement) στην περιοχή προσώπων άλλων φυλετικών, εθνοτικών μειονοτήτων, ή η εγκατάσταση οικογενειών με πιο χαμηλό κοινωνικό επίπεδο, από ό,τι έχουν οι ίδιοι.

Μια δραστική αμυντική αντίδραση προκαλείται από την επιθυμία των αρχών ή των μεσιτών για την ανακατασκευή του γύρω χώρου. Οι γειτονιές αυτές έχουν υψηλό βαθμό επαφών μεταξύ των γειτόνων, αλληλεπίδρασης μεταξύ των κατοίκων, καθώς και επικέντρωσης στους κοινοτικούς στόχους (συμφέροντα). Συχνά, οι επαφές μεταξύ των γειτόνων διατηρούνται και μετά την μετακόμιση τους (Suttles .1973, Susser. 1982).

3.4. Οι Θεωρητικές Βάσεις του Φαινομένου της Διεθνούς Μετανάστευσης

3.4.1. Η «Γέννηση» της Διεθνούς Μετανάστευσης

Από τις υπάρχουσες προσεγγίσεις στην διεθνή βιβλιογραφία, οι οποίες ερμηνεύουν το φαινόμενο της μετανάστευσης, τα αίτια της, τους παράγοντες και τις δυνάμεις που την κινούν, μόνο η «συστημική προσέγγιση» μας δίνει την πιο πειστική και ολοκληρωμένη άποψη. Αυτό γιατί από μία πλευρά εξετάζει τη διεθνή μετανάστευση ως αποτέλεσμα των ατομικών αποφάσεων, οι οποίες εξαρτώνται από μια σειρά διαρθρωτικών παραγόντων, και από την άλλη πλευρά αναλύει τη μετανάστευση σε συσχετισμό με τις παγκόσμιες ροές κεφαλαίου και αγαθών, και τις δράσεις, τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε τοπικό επίπεδο των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων. Ως αποτέλεσμα, δομείται ένα περίπλοκο σύστημα αλληλοσυνδέσεων των στοιχείων που επηρεάζουν την μετανάστευση, ενώ η κατεύθυνση και η δυναμική των μεταναστευτικών ρευμάτων αποκτούν λογική εξήγηση¹¹.

Η εφαρμογή της συστημικής προσέγγισης για την εξήγηση των ποικίλων μεταναστευτικών συνδέσεων οδήγησε στη δημιουργία της θεωρίας των μεταναστευτικών συστημάτων. Ουσιαστικά, η θεωρία αυτή ενώνει διαφορετικές αντιλήψεις ερμηνείας της διεθνούς μετανάστευσης¹² και αποδεικνύει ότι τα μεταναστευτικά ρεύματα μεταξύ των χωρών αναχώρησης και μερικών χωρών

¹¹ Για πρώτη φορά η συστημική προσέγγιση εφαρμόστηκε για την ανάλυση της διεθνούς μετανάστευσης έγινε στα τέλη του 1980 (Fawcett J.T., Arnold F. Explanating Diversity: Asia and Pacific Immigration Systems/Pacific Bridges: The New Immigration from Asia and the Pacific Islands. Center for Migration Studies /Ed. By J.T. Fawcett, B.V. Carino. N.Y., 1987: Portes A., Borocz J. Contemporary Immigration: Theoretical Perspectives an its Determinants and Models of Incorporation// International Migration Review. 1989. 23(3)

¹² Στην Ρώσικη βιβλιογραφία η μεγαλύτερη ταξινόμηση των βασικών προσεγγίσεων και αντιλήψεων στην μελέτη της μετανάστευσης παρουσιάζεται στο έργο του: Ionțev V.A Διεθνής Μετανάστευση Πληθυσμού: η θεωρία και η ιστορία της μελέτης// Μετανάστευση πληθυσμού: Ρωσία και ο σύγχρονος κόσμος. Τ. 3. Μ., 1999. σ. 85-116).

αποδεκτών προσδιορίζονται από αλληλοσυνδεόμενες παραμέτρους. Το γεγονός ότι ο σχηματισμός των σταθερών μεταναστευτικών ροών δημιουργεί, κατά κάποιον τρόπο, έναν ενιαίο χώρο (μεταναστευτικό σύστημα) ο οποίος περιλαμβάνει τις χώρες αναχώρησης και υποδοχής, θα πρέπει να το εξετάζουμε συνολικά, ώστε να κατανοήσουμε τη δυναμική του συστήματος. Η γεωγραφική γειτνίαση μπορεί να παίζει έναν σημαντικό ρόλο, αλλά δεν πρέπει να αποτελεί τη βασική προϋπόθεση.

Όπως έχει πολύ σωστά παρατηρηθεί (Iontcev, 1999), η κατεύθυνση των ροών της διεθνούς μετανάστευσης των πληθυσμών ποτέ δεν είναι τυχαία: η κατεύθυνση συχνά είναι ήδη προκαθορισμένη λόγω της ύπαρξης ιστορικών, πολιτισμικών, οικονομικών ή πολιτικών δεσμών μεταξύ των χωρών αναχώρησης και υποδοχής. Εκτός αυτού, οι μεταναστεύσεις που είχαν προηγηθεί οδηγούν στο σχηματισμό των λεγόμενων μεταναστευτικών δικτύων: όταν οι καινούριοι μετανάστες εγκατασταθούν, μπορούν να βασιστούν στην πείρα και στη βοήθεια των συμπατριωτών τους, οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει νωρίτερα και είχαν τακτοποιηθεί στον τόπο προορισμού. Η ύπαρξη των κοινωνικών μεταναστευτικών δικτύων δεν συμβάλλει, απλώς, στο σχηματισμό των μεταναστευτικών ροών ανάμεσα στις χώρες, αλλά αντιπροσωπεύει τον παράγοντα της σταθερότητας των ροών αυτών. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη των μεταναστευτικών δικτύων μπορεί από μόνη της να διατηρεί τη μεταναστευτική διαδικασία, ακόμα και όταν οι συνθήκες για τη μετανάστευση δεν είναι ευνοϊκές, και συγκεκριμένα, όταν η μετανάστευση αντιμετωπίζεται από ισχυρή περιοριστική μεταναστευτική πολιτική, ή όταν στην χώρα υποδοχής επικρατεί ή παρατηρείται οικονομική ύφεση.

Μεταναστευτικό σύστημα ονομάζουν την ομάδα χωρών μεταξύ των οποίων υπάρχουν σχετικά ευρείας κλίμακας και σταθερές μεταναστευτικές σχέσεις. Ελάχιστοι (Iontcev, 1999) υποστηρίζουν ότι ένα μεταναστευτικό σύστημα μπορεί να αποτελείται από τις δύο χώρες, μεταξύ των οποίων πραγματοποιείται μεταναστευτική ανταλλαγή. Όμως, επειδή στην πραγματικότητα οι χώρες συμμετέχουν σε πολύμορφα μεταναστευτικές ροές με πολλά κράτη, τα μεταναστευτικά συστήματα μπορούν να περιπλέκονται και τα μικρότερα να αποτελούν μόνο ένα μέρος του μεγαλύτερου συστήματος. Με τον τρόπο αυτό, για παράδειγμα, το μεταναστευτικό σύστημα το οποίο ενώνει τη Γαλλία με τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, μπαίνει σε ένα από τα μεγαλύτερα μεταναστευτικά συστήματα, το κέντρο του οποίου είναι τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η σταθερότητα των μεταναστευτικών συνδέσεων στο σύστημα μπορεί να προσδιορίζεται τόσο από ιστορικά γεγονότα (για παράδειγμα αποικιακά δεσμά ή πολιτικές ενώσεις), όσο και από το αμοιβαίο οικονομικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η μεταναστευτική ανταλλαγή για τις χώρες.

Εντός των μεταναστευτικών συστημάτων υπάρχουν όχι μόνο ανθρώπινες ροές, αλλά και οι κινήσεις κεφαλαίου και εμπορευμάτων. Τα εμβάσματα των μεταναστών στις χώρες τους συχνά αποτελούν τον βασικότερο χρηματοοικονομικό πόρο της χώρας-εξαγωγέα του εργατικού δυναμικού. Παράλληλα, τα ίδια τα εμβάσματα με τον καιρό γίνονται κίνητρα των νέων μεταναστευτικών κυμάτων, γιατί από τη μία πλευρά δίνουν ελπίδες καλής αμοιβής στους πιθανούς μετανάστες, και από την άλλη δίνουν τους πόρους της μετανάστευσης. Στατιστικές αναφορές κάνουν λόγο για την αύξηση του εμπορικού ισοζυγίου των χωρών μεταξύ των οποίων παρατηρείται σταθερή μεταναστευτική ανταλλαγή. Με την επιστροφή τους οι μετανάστες παρουσιάζουν την αυξημένη ζήτηση ξένων αγαθών, τα οποία έχουν συνηθίσει τον καιρό που ήταν στην άλλη χώρα. Εκτός αυτού, οι μετανάστες-επιχειρηματίες πολλές φορές θεμελιώνουν την επιχείρησή τους στην εξαγωγή των προϊόντων από την χώρα τους ή στην εισαγωγή των ξένων προϊόντων προς την χώρα τους.

Τα βασικά αίτια, τα οποία ορίζουν τη δημιουργία και την ανάπτυξη των μεταναστευτικών ροών μπορούν να εξηγηθούν (συνολικά) και με την ανάλυση:

1. της διαφοράς στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης και του ύψους των αμοιβών των χωρών προέλευσης και των χωρών αποδοχής (θεωρία της νεοκλασικής οικονομικής),
2. της διαρθρωτικής ζήτησης εργασίας των αλλοδαπών εργατών στους συγκεκριμένους οικονομικούς κλάδους πιο αναπτυγμένων χωρών (θεωρία της τμηματοποίησης τις αγορές εργασίας (segmentation theory),
3. της επιδίωξης του κάθε ατόμου να μεγιστοποιήσει τα οφέλη από τις επενδύσεις του στην εκπαίδευσή του, στα προσόντα του, στην υγεία του (θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου), και
4. της στήριξης των μεταναστών στις ήδη διαμορφωμένες κοινωνίες των συμπατριωτών τους στις χώρες υποδοχής (θεωρία συσσωρευτικής επίδρασης – αιτιότητας -) ή στους διάφορους επίσημους και ανεπίσημους συλλόγους (θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου) κλπ.

Στη θεωρία των μεταναστευτικών συστημάτων αντικατοπτρίζονται οι περισσότερες υπάρχουσες αντιλήψεις. Η θεωρία ενώνει τις μακρο- και τις μικρο-

προσεγγίσεις της ερμηνείας των μηχανισμών της διεθνούς μετανάστευσης και εξηγεί τις κατευθύνσεις των μεταναστευτικών ροών. Από την στιγμή που η θεωρία των μεταναστευτικών συστημάτων έχει αποκτήσει σχετικά ολοκληρωμένο χαρακτήρα πέρασαν πάνω από δέκα χρόνια¹³. Μέσα στα χρόνια αυτά η εικόνα του κόσμου άλλαξε, άλλαξε και η δομή των μεταναστευτικών ρευμάτων. Στα ρεύματα της διεθνούς μετανάστευσης έχουν προστεθεί και οι χώρες του πρώην Σοβιετικού μπλοκ. Ουσιαστικά στον χώρο του πρώην Σοβιετικού μπλοκ διαμορφώθηκε το πιο νέο στον κόσμο μεταναστευτικό σύστημα, το οποίο πρέπει να εξετάζεται μαζί με τα άλλα μεγάλα παγκόσμια μεταναστευτικά συστήματα, όπως για παράδειγμα το Βορειοαμερικανικό, το Ευρωπαϊκό, το Ασιατικοειρηνικοκεανικό, το ανατολικό και το νοτιοαμερικανικό.

3.4.2. Το Σύγχρονο Ευρωπαϊκό Μεταναστευτικό Σύστημα

Χωρίς να επιμείνουμε στη λεπτομερή περιγραφή των μεγαλύτερων σύγχρονων μεταναστευτικών συστημάτων, θα περιοριστούμε στη σύντομη ανάλυση των πιο χαρακτηριστικών γνωρισμάτων μερικών από αυτά, που ουσιαστικά παρέχουν την δυνατότητα να ορίσουμε τις ομάδες των χωρών ως μεταναστευτικά συστήματα¹⁴. Αυτό θα μας δώσει την απαιτούμενη μεθοδολογική βάση.

Το χαρακτηριστικό των μεγάλων μεταναστευτικών συστημάτων είναι ο συνδυασμός διαφορετικών ειδών και μορφών μετανάστευσης – σταθερής και βραχυχρόνιας, των προσφύγων και των εργατών μεταναστών, της οργανωμένης και της παράνομης, της εκπαιδευτικής και άλλων. Ωστόσο, στην πράξη, οι μορφές αυτές δεν είναι κοινές για όλα τα μεταναστευτικά συστήματα. Αυτό μπορεί να πηγάζει από τα ιστορικά γεγονότα, από συγκεκριμένη πολιτική κατάσταση, ή από το βαθμό στενότητας των σχέσεων μεταξύ των χωρών εξόδου και εισόδου μεταναστών. Εκτός αυτού, οι ιδιαιτερότητες στη μεταναστευτική πολιτική βασικών χωρών εισόδου των μεταναστών στα ορισμένα συστήματα προκαθορίζουν την επικράτηση του ενός ή του άλλου είδους μετανάστευσης. Παραδείγματος χάριν, στις ΗΠΑ και στον Καναδά, που αποτελούν τα δύο κέντρα έλξης του Βορειοαμερικανικού μεταναστευτικού συστήματος, οι μεταναστεύσεις μεγάλης κλίμακας (αυστηρά ελεγχόμενες από το

¹³ Η πιο ολοκληρωμένη θεωρία μεταναστευτικών συστημάτων παρουσιάζεται στο έργο: International Migration Systems: A Global Approach /Ed. By M. Kritz, L. Lean Lim, H. Zlotnik. Oxford, 1992.

¹⁴ Παράδειγμα: International migration Systems: A Global Approach; Zlotnik H. Policies and migration trends in the North American System// International migration, refugee flows and human

κράτος) παραδοσιακά αποτελούν τις βασικές συνθήκες σχηματισμού του πληθυσμού των χωρών αυτών. Σε αντίθεση με τις χώρες πετρελαιοπαραγωγής του Περσικού Κόλπου, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα κέντρα έλξης των μεταναστών στο εγγύς ανατολικό σύστημα, η κατευθυντήρια γραμμή της μεταναστευτικής πολιτικής προσανατολίζεται αυστηρά στην προσέλκυση προσωρινής εργατικής δύναμης, και είναι σχεδόν απίθανο να πάρει κανείς την υπηκοότητα των χωρών αυτών.

Στα μεταναστευτικά συστήματα οι ροές ανθρώπων συνήθως επικεντρώνονται σε μία ή σε μερικές χώρες προορισμού, ταυτόχρονα όμως το μεταναστευτικό σύστημα παραμένει ανοιχτό, δηλαδή διατηρούνται μεταναστευτικές συνδέσεις με τις χώρες οι οποίες δεν ανήκουν στο σύστημα αυτό, καθώς και με άλλα μεταναστευτικά συστήματα. Έτσι, για παράδειγμα, το Ευρωπαϊκό μεταναστευτικό σύστημα ξεχώριζε λόγω της ύπαρξης των ευσταθών «εσωτερικών» μεταναστευτικών ρευμάτων. Αυτό επιτυγχάνεται όχι μόνο με την ύπαρξη των στενών οικονομικών, πολιτιστικών, ιστορικών, πολιτικών, γεωγραφικών συνδέσεων που έχουν οι ευρωπαϊκές χώρες, αλλά, επίσης, και με τα ανοιχτά σύνορα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία εγγυάται ίσα δικαιώματα για όλους τους πολίτες της ΕΕ στα θέματα εργασίας και διαμονής (κατοικίας). Συγχρόνως, η Ευρώπη δέχεται μετανάστες από άλλες χώρες του κόσμου γιατί και οικονομικά, και δημογραφικά εξαρτάται από την εισροή όλων των νέων μεταναστών. Ταυτόχρονα, το ευρωπαϊκό μεταναστευτικό σύστημα παίζει το ρόλο του «προμηθευτή» μεταναστών υψηλής ειδικότητας, π.χ. για τις ΗΠΑ.

Η σταθερότητα του μεταναστευτικού συστήματος υποστηρίζεται από τα μεταναστευτικά δίκτυα, τα οποία αποτελούν και τα πιο σταθερά δεσμά που συνδέουν τις χώρες αναχώρησης και τις χώρες αποδοχής. Έτσι, για παράδειγμα, ο αυξανόμενος αριθμός λατινοαμερικανικής καταγωγής πληθυσμών στην Αμερική, όπως και το γεγονός ότι αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη εθνική ομάδα στην χώρα, δημιουργεί πρόσθετες συνθήκες στη ροή των μεταναστών, οι οποίοι βασίζονται στις κοινωνικές συνδέσεις¹⁵. Οι πολυάριθμες κοινότητες των Τούρκων στην Γερμανία, των Αλγερινών και των Μαροκινών στην Γαλλία, όπως και των Ινδών και των Πακιστανών στο Ηνωμένο Βασίλειο αποτελούν σταθερό στήριγμα της «μεταναστευτικής γέφυρας» που συνδέει τις χώρες καταγωγής των μεταναστών με

rights in North America: the impact of trade and restructuring/ Ed. By A. Simmons. Staten Island, 1996. P.81-103

¹⁵ Τον μηχανισμό λειτουργίας των μεταναστευτικών δικτύων στις ΗΠΑ περιέγραψε π.χ.: *Φλόρες Ν. Αστικά* παράνομα μεταναστευτικά δίκτυα των μεξικανών στις ΗΠΑ// οι τάσεις της διεθνούς μετανάστευσης.

την Ευρώπη. Σε αντίθεση με τους επίσημους φορείς της μεταναστευτικής υποδομής¹⁶, τα ανεπίσημα μεταναστευτικά κοινωνικά δίκτυα στις περισσότερες των περιπτώσεων συμβάλλουν στην παράνομη μετανάστευση. Εξαιτίας αυτών η παράνομη μετανάστευση είναι το χαρακτηριστικό, ουσιαστικά, όλων των μεταναστευτικών συστημάτων, παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται από όλες τις χώρες προορισμού των μεταναστών.

Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του συστήματος θεωρείται η άσκηση κοινής μεταναστευτικής πολιτικής μεταξύ των χωρών-κέντρων των μεταναστευτικών συστημάτων. Αυτό παρατηρείται στις σχέσεις των ΗΠΑ με τον Καναδά, στις σχέσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών του Περσικού κόλπου.

Η μεταναστευτική πολιτική αφορά στις συνθήκες υποδοχής των μεταναστών στη χώρα, στη διαμονή τους, στο κοινωνικό επίπεδό τους, στην εξασφάλιση των νόμιμων δικαιωμάτων τους, και, ίσως το πιο σημαντικό, στις αρχές ενσωμάτωσης των μεταναστών στην κοινωνία-δέκτη. Οι αρχές αυτές διαφέρουν, από την αφομοίωση (Γαλλία) μέχρι την πολυπολιτισμικότητα (Βρετανία, Σουηδία, Κάτω Χώρες, Καναδάς). Τα τρομοκρατικά χτυπήματα στις ΗΠΑ, στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001, άλλαξαν τη στάση απέναντι στους μετανάστες παγκοσμίως, όμως αυτό δεν σταμάτησε τα μεταναστευτικά ρεύματα. Οι πολιτικοί και οι ειδικοί ακόμα ψάχνουν τους βέλτιστους τρόπους, τις καταλληλότερες μορφές συνύπαρξης των ανθρώπων στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, αφού οι μονοπολιτισμικές κοινωνίες σχεδόν έχουν εκλείψει, εξ αιτίας της παγκόσμιας μετανάστευσης (Rex, 1991).

Στην Ευρώπη η ΕΕ, στην Νότια Αμερική η MERCOSUR, στην Βόρεια Αμερική η NAFTA¹⁷, χρησιμοποιούνται για την εξασφάλιση αποδεκτών μορφών νόμιμης κίνησης του εργατικού δυναμικού μεταξύ των χωρών-συμμετοχών, και βέβαια αυτό δίνει στις χώρες αυτές και πρόσθετα οικονομικά πλεονεκτήματα. Συχνά η ελευθερία των μεταναστευτικών μετακινήσεων εντός των περιφερειακών ενώσεων (region unions) προσδιορίζει την διττότητα του χαρακτήρα της μεταναστευτικής πολιτικής των βασικών χωρών έλξης. Έτσι, η ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα

¹⁶ Με την νόμιμη μεταναστευτική υποδομή νοούμε εννοούμε τον συνδυασμό κρατικών και ιδιωτικών φορέων οι οποίοι λειτουργούν σε νόμιμη βάση και εξασφαλίζουν την νομιμότητα, την πληροφόρηση και την ασφάλεια της μετανάστευσης, για παράδειγμα, τα κρατικά και τα ιδιωτικά γραφεία ανεύρεσης εργασίας, οι ειδικευμένες νομικές υπηρεσίες, όπως και οι υπηρεσίες άμεσης βοήθειας και εμπιστοσύνης, οι hotlines κλπ.

¹⁷ MERCOSUR – ενιαία αγορά των χωρών της Νότιας Αμερικής (Mercado Comun del Cono Sur) που δραστηριοποιείται από το 1991, και ενώνει την Αργεντινή, την Βραζιλία, την Παραγουάη και την Ουρουγουάη. NAFTA – Βόρειααμερικάνικη συμφωνία του ελεύθερου εμπορίου (North American

ανοιχτά εσωτερικά σύνορα διαμορφώνει την διττότητα τις μεταναστευτικής πολιτικής στο Ευρωπαϊκό μεταναστευτικό σύστημα: η ελευθερία των μετακινήσεων εντός της ΕΕ υπάρχει με φόντο τον υπερβολικά αυστηρό μεταναστευτικό έλεγχο στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ ως προς τους κατοίκους τρίτων χωρών.

Τα μεταναστευτικά συστήματα είναι ευέλικτα και ευκίνητα, αναπτύσσονται δυναμικά, ακολουθώντας τις αλλαγές (ή μεταβολές) της οικονομικής και της πολιτικής κατάστασης των χωρών και περιφερειών που εμπλέκονται ή καθοιονδήποτε τρόπο συνδέονται με τα συστήματα αυτά, μέσα στα πλαίσια της παγκόσμιας κοινότητας. Εμφανίζονται νέες χώρες έλξης μεταναστών, στις μεταναστευτικές διαδικασίες παίρνουν μέρος όλο και περισσότερες «χώρες – προμηθευτές» των μεταναστών, αλλάζει η κατεύθυνση των μεταναστευτικών ρευμάτων, άλλοτε αυτά γίνονται αντίθετα και άλλοτε διαφορετικά στη σύνθεση (Structure) των μεταναστών, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Έτσι, στο Asian – Pacific σύστημα, τα κέντρα έλξης των μεταναστών έγιναν οι λεγόμενες «νέες αναπτυγμένες χώρες» – η Μαλαισία, το Χονγκ –Κονγκ, η Ταϊβάν, η Νότια Κορέα και η Σιγκαπούρη. Οι χώρες αυτές, παράλληλα, παραμένουν οι «προμηθευτές» ειδικευμένων μεταναστών τόσο στις υπόλοιπες χώρες της περιφέρειας (ακολουθώντας την κίνηση κεφαλαίου), όσο και στις αναπτυγμένες χώρες του κόσμου (υψηλότερη είναι η μετανάστευση λόγω σπουδών ή η εργασιακή μετανάστευση).

Εκτός από τα μεγάλα μεταναστευτικά συστήματα τα οποία αναφέρθηκαν ήδη, υπάρχουν και μικρότερα μεταναστευτικά συστήματα σχεδόν σε όλες τις περιφέρειες του κόσμου – στην Αφρική, στην Ασία, στις χώρες της Καραϊβικής, στην Λατινική Αμερική, όπου, καθώς φαίνεται, παρατηρείται το μεγαλύτερο ποσοστό διεθνών μεταναστών ή διεθνούς μετανάστευσης, αλλά το γεγονός αυτό αποτυπώνεται ελάχιστα στις επίσημες στατιστικές. Όμως το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστεύσεων στην αφρικανική ήπειρο πραγματοποιείται μεταξύ γειτονικών χωρών, οι δε μεταναστεύσεις αυτές έχουν αναγκαίο χαρακτήρα.

3.5. Τα Μοντέλα της Ενσωμάτωσης και οι Ιδιαιτερότητές τους Υπό τις Συνθήκες της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Οι διαδικασίες της ολοκλήρωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση επιτρέπουν όλο και μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων των εθνικών χωρών να περνά στην διεύθυνση των υπερεθνικών οργάνων. Η μεταναστευτική πολιτική όμως υπάγεται σε εκείνους τους λιγιστούς τομείς οι οποίοι παραμένουν ακόμα στη δικαιοδοσία των κρατών-μελών. Οι πολλαπλές προσπάθειες δημιουργίας μιας ενιαίας μεταναστευτικής πολιτικής δεν οδήγησαν πουθενά και οι αντίστοιχοι στόχοι δεν έχουν επιτευχθεί. Ο συντονισμός των δράσεων στον τομέα αυτό περιορίζεται, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, μόνο στον ενιαίο τρόπο διεξαγωγής του έλεγχου στα σύνορα περιμετρικά της ζώνης του Σέγκεν, και στο διακανονισμό των δικαιωμάτων των μεταναστών από τις χώρες της ΕΕ. Η πολιτική της ένταξης των μεταναστών από τις τρίτες χώρες (εκτός της ΕΕ) ακόμα και τώρα εκπονείται και πραγματοποιείται από τις κυβερνήσεις, και κάθε κράτος διατυπώνει τις αρχές της πολιτικής αυτόνομα.

Στο βιβλίο «Global Transformations» οι συγγραφείς δίνουν σύντομη περιγραφή των μοντέλων εθνικοοικονομικής ένταξης των μεταναστών, τα οποία έχουν εφαρμοστεί στο πρόσφατο παρελθόν αλλά και εφαρμόζονται (βάση της ταξινόμησης των μοντέλων ένταξης που έχουν δημιουργήσει (Castles Miller, 1993). Ο Held και οι συνεργάτες του πιστεύουν ότι το πολυπολιτισμικό μοντέλο ένταξης των μεταναστών είναι προτιμότερο από τα άλλα μοντέλα, γιατί ανταποκρίνεται στο δημοκρατικό πνεύμα της εποχής και στις συνθήκες που επικρατούν. Ωστόσο, το μοντέλο αυτό έχει σημαντικό μειονέκτημα, είναι «υπερβολικά ιδεαλιστικό μοντέλο». «Στην πραγματική ζωή χαρακτηρίζεται από ασυμμετρία της εξουσίας και της νομιμότητας. Στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, αυτό εκδηλώνεται με την ουσιαστική έλλειψη ισότητας μεταξύ της κυρίαρχης κουλτούρας των λευκών και άλλων πολλών πολιτισμών» (Held, Goldblatt, McGrew, Perraton, 1999). Σχετικά με τα άλλα δυο μοντέλα, το πρώτο «απατηλό μοντέλο», όπως το έχουν ονομάσει, ουσιαστικά δεν μπορεί να θεωρηθεί καν μοντέλο ένταξης, αν και ως πρόσφατα το χρησιμοποιούσε η Ιαπωνία αντιμετωπίζοντας τους μετανάστες από την Κορέα. Ουσιαστικά, το μοντέλο αυτό είναι παράδειγμα αναγκαστικής περιθωριοποίησης, φυλετικής διάκρισης και απόλυτης εθνικής απομόνωσης. Σύμφωνα με αυτό, οι μόνες επαφές μεταξύ δύο εθνών ήταν εργασιακές επαφές. Περιθωριοποιημένο έθνος μπορεί να διαμένει δίπλα στο κυρίαρχο έθνος, στερούμενο οποιουδήποτε δικαιώματος επαφής, εκτός από τις εργασιακές σχέσεις.

Το «μοντέλο εξαίρεσης» βασίζεται στον εθνοτικό-φυλετικό εθνικισμό, με τον οποίο η βάση για την απόκτηση της ιθαγένειας μπορεί να είναι μόνο συγγένεια

αίματος, κοινές εθνικές και γλωσσικές ρίζες. Σε ό,τι αφορά πρόσωπα άλλων εθνικοτήτων η δυνατότητα πολιτογράφησης και απόκτησης υπηκοότητας είναι περιορισμένη, ενώ επίσημες και ανεπίσημες πολιτιστικές επαφές μεταξύ των μεταναστών και της ντόπιας κοινωνίας είναι ανισότιμες και δύσκολα επιτεύξιμες. Επίσης, αναγνωρίζονται νομικά δικαιώματα (legal status) των μεταναστών, πριν την απόκτηση υπηκοότητας, αλλά η κατάστασή τους παραμένει σαφώς κατώτερη από αυτήν των πολιτών (υπηκόων). Χαρακτηριστικό παράδειγμα χωρών, που εφαρμόζουν το μοντέλο αυτό είναι το Βέλγιο, η Γερμανία και η Ελβετία.

Το τρίτο μοντέλο, «ρεπουμπλικάνο-αυτοκρατορικό», διακρίνεται από τα άλλα μοντέλα από το γεγονός ότι η υπηκοότητα συσχετίζεται όχι με την εθνικότητα, αλλά με τον τόπο καταγωγής ή τον τόπο διαμονής. Η μετάβαση από το στάτους του μετανάστη στο στάτους του πολίτη είναι πιο εύκολη στην περίπτωση αυτή. Τούτο αφορά, κυρίως, μετανάστες δεύτερης γενιάς, οι οποίοι έχουν γεννηθεί στην χώρα αποδοχής, και πολίτες πρώην αποικιών. Αναμφισβήτητα, αναγνωρίζεται η αλληλεπίδραση των πολιτισμών και των κοινωνιών της μητρόπολης και πρώην αποικιών, αλλά «ο πολιτισμός της μητρόπολης παραμένει κυρίαρχος». Το μοντέλο αυτό εφαρμόζεται στο Ενωμένο Βασίλειο, στην Γαλλία και μερικώς στις Κάτω Χώρες.

Τέλος, το «πολυπολιτισμικό» μοντέλο έχει ευρεία εφαρμογή στις χώρες στις οποίες η μετανάστευση είναι μόνιμη ή είναι πρόσφατο φαινόμενο, αλλά έχει αποκτήσει μόνιμο χαρακτήρα. Οι διαδικασίες πολιτογράφησης και χορήγησης υπηκοότητας στις χώρες αυτές είναι απλουστευμένες. Ιδανικά, προβλέπεται «πολιτισμένος εθνικισμός», που επιτρέπει πολλαπλές ταυτότητες και προϋποθέτει πως οι κουλτούρες των μεταναστών επανεξετάζονται υπό το πρίσμα νέων κυμάτων της μετανάστευσης. Αυτή τη στιγμή ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Σουηδία ακολουθούν αυτό το μοντέλο ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία τους.

Δεν είναι τυχαίο που στη Σουηδία, η κοινωνία της οποίας έχει αποδεχτεί απόλυτα το πολυπολιτισμικό μοντέλο, μόλις αυξήθηκε ο αριθμός των μεταναστευτικών κοινοτήτων, άρχισε να εκδηλώνεται η ξеноφοβία και άρχισαν να δημιουργούνται εθνικιστικές ομάδες. Ο Χέλντ με του συνεργάτες δεν αποκλείουν την πιθανότητα αποτυχίας του μοντέλου αυτού.

Τα σύγχρονά προβλήματα που παρουσιάζονται λόγω της διεθνούς μετανάστευσης προκάλεσαν το ενδιαφέρον των ερευνητών. Διάφοροι τομείς της διεθνούς μετανάστευσης αποτέλεσαν το αντικείμενο σημαντικών ερευνητικών έργων

τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, οι αποτυχίες της διαχείρισης των μεταναστευτικών διαδικασιών, η έλλειψη ενός ορθού σχεδίου της μεταναστευτικής πολιτικής, πολυάριθμα ρεύματα μη ελεγχόμενης μετανάστευσης, αυξανόμενη ξеноφοβία ως προς τους μετανάστες, χρήζουν νέους τρόπους, νέες προσεγγίσεις των θεωρητικών μοντέλων όσο και βαθύτερη κατανόηση της ουσίας των μεταναστευτικών ρευμάτων.

Παρά την ποικιλομορφία των ήδη υπάρχουσών ή υφιστάμενων προσεγγίσεων με θέμα την ένταξη των αλλοδαπών, ξεχωρίζουν τα τρία μοντέλα τα οποία με τις εκάστοτε (κάποιες) τροποποιήσεις εφαρμόζονται στις ευρωπαϊκές χώρες. Οι ιδιαιτερότητες των μοντέλων αυτών (εθνοτικό, πολιτικό, πολυπολιτισμικό) παρατηρούνται ξεκάθαρα στις πολιτικές της ένταξης των μεταναστών των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών χωρών, όπως της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Βρετανίας.

3.5.1. Γερμανία: «Το Εθνοτικό Μοντέλο» στην Πράξη¹⁸

Η δομή του γερμανικού μοντέλου μεταναστευτικής πολιτικής μόνο με την «πολιτική της ένταξης» δεν μοιάζει. Θα ήταν περισσότερο σωστό να ονομαστεί ως το μοντέλο της αντίστασης της ενσωμάτωσης των αλλοδαπών στο γερμανικό έθνος. Οι ρίζες του φαινομένου αυτού βρίσκονται στον ορισμό της έννοιας του έθνους, σύμφωνα με τους Γερμανούς. Στη Γερμανία, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της ιστορικής της ανάπτυξης, το έθνος εμφανίστηκε, πριν ιδρυθεί το ενιαίο κράτος. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώθηκε η λεγόμενη «εθνοπολιτιστική» προσέγγιση του έθνους, σύμφωνα με την οποία η εθνικότητα και το έθνος ορίζεται με τη βοήθεια χαρακτηριστικών όπως η εθνικότητα, η ενιαία γλώσσα, ο πολιτισμός (κουλτούρα), τα δεσμά αίματος (συγγένεια εξ αίματος). Οι Γερμανοί αισθάνονται Γερμανοί γιατί στις φλέβες τους ρέει το γερμανικό αίμα. Ο Γερμανός είναι δύσκολο να φανταστεί ότι ο ξένος-μετανάστης μπορεί να πάρει την υπηκοότητα, και να γίνει Γερμανός, και πολίτης της χώρας με πλήρη δικαιώματα. Εκατομμύρια Τούρκων μεταναστών και οι απόγονοί τους μένουν στη Γερμανία εδώ και γενιές χωρίς να έχουν πάρει την υπηκοότητα. Ενώ οι ομογενείς Γερμανοί, οι προγονοί των οποίων αιώνες κατοικούσαν στο εξωτερικό, μπορούν χωρίς καμία δυσκολία να αποκτήσουν την γερμανική ιθαγένεια ακόμα και όταν δεν ξέρουν ούτε τη γερμανική γλώσσα, ούτε την κουλτούρα των προγόνων τους.

¹⁸ Mager F. *Μετανάστες στην Γερμανία – από τους εργάτες-μετανάστες στους συγκάτοικους*. [http://www.ecsoc.msses.ru/data/276/588/1234/ecsoc_t5_n1.pdf] (πρόσβαση Απρίλιος 2008)

Η εθνοπολιτιστική προσέγγιση του έθνους εφαρμοζόταν με επιτυχία στην διάρκεια ολόκληρου του περασμένου αιώνα. Όμως, από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, όταν η Γερμανία βρέθηκε αντιμέτωπη με τις χιλιάδες αλλοδαπούς που δεν είχαν ενσωματωθεί στην κοινωνία, η προσέγγιση άρχισε να παρουσιάζει ατέλειες.

Όταν μετά το πόλεμο η Γερμανία προσέλκυε το ξένο εργατικό δυναμικό (Gastarbeiter), κανένας δεν μπορούσε να σκεφτεί (υποθέσει) ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ξένων θα έμενε στην χώρα για πάντα. Κλείνοντας τις διακρατικές συμφωνίες με τις χώρες-προμηθευτές, οι αρχές της Γερμανικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας θεωρούσαν ότι θα λειτουργεί η αρχή της ροπής, δηλαδή οι εργάτες-μετανάστες, έχοντας δουλέψει στην Γερμανία μερικά χρόνια θα επέστρεφαν πίσω στις πατρίδες τους ή, αν χρειαζόταν, θα έρχονταν άλλοι. Οι περισσότεροι μετανάστες, επίσης, δεν σκόπευαν να παραμείνουν στη χώρα. Είχαν σκοπό απλώς να αποταμιεύσουν χρήματα και να επιστρέψουν στην πατρίδα. Εκείνη την εποχή κανέναν δεν απασχολούσε το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών στην γερμανική κοινωνία, διότι η ΓΟΔ δεν θεωρούταν «μεταναστευτική χώρα».

Η αρχή της ροπής λειτουργούσε σχεδόν δύο δεκαετίες. Την περίοδο από το 1955 μέχρι το 1973 στην χώρα εισήλθαν 14 εκατ. μετανάστες, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων –11 εκατ.– επέστρεψαν στις πατρίδες τους¹⁹. Όμως το 1973, όταν οι αρχές της ΓΟΔ πήραν την απόφαση να σταματήσουν να προσελκύουν το ξένο εργατικό δυναμικό, οι περισσότεροι μετανάστες, που κατοικούσαν στην Γερμανία, δεν θέλησαν να επιστρέψουν στις χώρες τους. Αντίθετα, οι μετανάστες άρχισαν να προσκαλούν στην νέα τους πατρίδα τους συγγενείς. Με τον τρόπο αυτό οι προσωρινοί μετανάστες-εργάτες έγιναν μόνιμοι κάτοικοι της Γερμανίας.

Ο Μ. Χασάνοφ, ειδικός στα ζητήματα της Τουρκίας, έγραφε ότι: «στα τέλη του 1970 είχε διαμορφωθεί μια παράδοξη κατάσταση. Συγκεκριμένα, οι ξένοι εργάτες που έμεναν στην Δυτική Γερμανία μαζί με τους συγγενείς που είχαν προσκαλέσει, παρέμειναν στην χώρα ουσιαστικά παράνομα. Η κυβέρνηση και οι διάφοροι φορείς για τα ζητήματα των μεταναστών παρέμειναν σιωπηλοί. Δεν υπήρχε μια σαφής πολιτική προσέγγιση που να εξηγούσε με ποιον τρόπο θα μπορούσε να ενταχθεί (ή να απελαθεί) το μέρος του πληθυσμού αυτού που ξαφνικά προέκυψε. Μέχρι τα τέλη του

¹⁹ Mayer F. *Μετανάστες στην Γερμανία – από τους εργάτες-μετανάστες στους συγκάτοικους*. Διαδικτυακός τόπος: http://www.ecsoc.msses.ru/data/276/588/1234/ecsoc_t5_n1.pdf

1990 οι Τούρκοι και οι Γερμανοί συμβίωναν πλάι-πλάι, μη προσπαθώντας να πετύχουν την αμοιβαία πολιτιστική σύνθεση»²⁰.

Η κατανόηση του γεγονότος ότι τα εκατομμύρια των μεταναστών που βρέθηκαν στη Γερμανία έπρεπε να ενσωματωθούν στην κοινωνία (παρ' όλο που ήταν μόνιμοι κάτοικοι δεν συμμετείχαν στην ζωή της χώρας), δεν έγινε από μέρα σε μέρα. Μόνο αφού η Γερμανία παραδέχτηκε ότι είναι «μεταναστευτική χώρα», οι αρχές προχώρησαν στην ανάπτυξη (διαμόρφωση) πολιτικής ένταξης των μεταναστών. Το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση ήταν η μεταρρύθμιση του νόμου περί απόκτησης της ιθαγένειας (2000). Σύμφωνα με τον καινούργιο νόμο ιθαγένεια αποκτούσαν τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία είχαν γεννηθεί στη Γερμανία.

Μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου (1989), η Γερμανία άρχισε να δέχεται τους ομογενείς από το πρώην Σοβιετικό Μπλοκ και από την Ανατολική Ευρώπη. Ήταν οι απόγονοι των Γερμανών, οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει αιώνες πριν και κατοικούσαν στην Ρώσικη αυτοκρατορία (την εποχή της Αικατερίνης II), στην Πολωνία, στη Ρουμανία και στην Ουγγαρία. Οι άνθρωποι αυτοί δεν έμεναν ποτέ στη Γερμανία και δεν ήταν ποτέ υπήκοοί της, διότι είχαν μεταναστεύσει, πριν ιδρυθεί το γερμανικό κράτος. Παρόλα αυτά, οι ομογενείς μετανάστες φτάνοντας στην Γερμανία αποκτούσαν αμέσως την υπηκοότητα (η μόνη προϋπόθεση ήταν να αποδείξουν ότι έχουν γερμανικές ρίζες και να περάσουν την εξέταση της γερμανικής γλώσσας). Με τη συνθήκη αυτή, εισήλθαν πάνω από 2 εκατ. άνθρωποι την δεκαετία του '90 στην Γερμανία. Η διαδικασία μετανάστευσης στη Γερμανία των ομογενών γερμανών συνεχίζεται και σήμερα (Wihtol de Wenden, 2001).

Σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, η Γερμανία υποδεχόμενη τους ομογενείς προσπαθούσε να συγκρατήσει ή να περιορίσει την ξένη μετανάστευση, ειδικά την τουρκική. Όμως η μαζική είσοδος των ομογενών προκάλεσε δυσαρέσκεια στη Γερμανία. Όπως δείχνουν οι έρευνες, οι ντόπιοι κάτοικοι αποδέχονται ευμενέστερα τους ξένους που ζουν στην Γερμανία εδώ και πολλά χρόνια, παρά τους επαναπατριζόμενους Γερμανούς, οι οποίοι προέρχονται από τις πρώην σοβιετικές χώρες (Barou, 2001).

Έτσι, στα τέλη του 20ου αιώνα η Γερμανία έγινε η χώρα με τον μεγάλο αριθμό μεταναστών. Το 2000 η χώρα είχε 7,3 εκατ. κατοίκους, οι οποίοι δεν είχαν γερμανική καταγωγή (περίπου 9% του συνολικού πληθυσμού). Οι περισσότεροι μετανάστες

²⁰ Hsanov M. «Μουσουλμάνοι στην Ευρώπη: Επεισόδιο IV» Διαδικτυακός τόπος:
<http://www.continent.kz/2002/23/10.html>.

προέρχονται από την Τουρκία. Στις μέρες μας, στη Γερμανία κατοικούν περίπου 2 εκατομμύρια Τούρκοι, το ποσοστό των οποίων αγγίζει το 28% του συνολικού πληθυσμού, διαμορφώνοντας την πιο πολυάριθμη ομάδα μεταναστών²¹. Για την ένταξη των νέων κατοίκων η Γερμανία επέλεξε δικό της τρόπο. Συγκεκριμένα, δεν βιαζόταν να προσφέρει την υπηκοότητα και πολιτικά δικαιώματα σ' αυτούς, αλλά επεδίωκε την κοινωνική ενσωμάτωση και την πολιτιστική προσαρμογή τους. Προκειμένου να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα η πολιτική αυτή, όλοι οι μετανάστες ήταν χωρισμένοι σε κατηγορίες συμφωνά με τον βαθμό ετοιμότητας για την ενσωμάτωση.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Γερμανικής πολιτικής ενσωμάτωσης είναι ο επιλεκτικός χαρακτήρας της. Διαφορετικές κατηγορίες μεταναστών κατέχουν και διαφορετικά δικαιώματα εδώ. Στην πρώτη κατηγορία (νομικά) κατατάσσονται οι ομογενείς Γερμανοί. Η κοινωνική θέση τους είναι η υψηλότερη μεταξύ των μεταναστών. Αμέσως μετά τον ερχομό τους στη χώρα αποκτούν όλα τα πολιτικά δικαιώματα, όπως και πολλά άλλα προνόμια (την κατοικία, τα δάνεια, τα επιδόματα κλπ.). Στην δεύτερη κατηγορία (μιλάμε μόνο από τυπικο-νομικής πλευράς, γιατί στη συνείδηση του λαού η κοινωνική τους θέση βρίσκεται ψηλότερα σε σχέση με τους ομογενείς Γερμανούς) βρίσκονται οι μετανάστες από την ΕΕ και από τις ΗΠΑ. Παρόλο που δεν έχουν την υπηκοότητα (δεν είναι πολίτες) και δεν μπορούν να συμμετάσχουν στις περιφερειακές εκλογές, έχουν το δικαίωμα ψήφου στο τοπικό επίπεδο. Την τρίτη κατηγορία διαμορφώνουν οι «gastarbeiter» που δέχονται διακρίσεις σε πολλά επίπεδα του εργατικού και του πολιτικού κώδικα. Στην τέταρτη κατηγορία βρίσκονται οι μετανάστες που έχουν ζητήσει πολιτικό άσυλο. Στην πέμπτη κατηγορία κατατάσσονται οι παράνομοι μετανάστες²².

Το βασικό δικαίωμα το οποίο συμβάλλει στην ένταξη των μεταναστών στην γερμανική κοινωνία είναι η άδεια εργασίας. Οι ομογενείς Γερμανοί και οι κάτοικοι των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν ίσα δικαιώματα με τους υπηκόους της Γερμανίας. Η κατοχή της άδειας διαμονής παρέχει αυτόματα και την άδεια εργασίας. Διαφορετική αντιμετώπιση έχουν τα άτομα τα οποία έχουν έρθει με την γραμμή της

²¹ Mager F. Μετανάστες στην Γερμανία – από τους εργάτες-μετανάστες στους συγκάτοικους.
http://www.ecsoc.msses.ru/data/276/588/1234/ecsoc_t5_n1.pdf

²² Malachov B.. Η πρόκληση του κράτος-έθνος. – Διαδικτυακός τόπος
<http://www.carnegie.ru/pubs/procontra/55682.htm>

επανασύνδεσης της οικογένειας: ο/η σύζυγος πρέπει να περιμένει τέσσερα χρόνια, προτού μπορέσει να καταθέσει τα χαρτιά του για την άδεια εργασίας.

Στις περιόδους της οικονομικής ύφεσης, η ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία περιορίζεται. Αν και διαθέτουν την άδεια εργασίας είναι οι πρώτοι που πλήττονται από την ανεργία. Το ποσοστό ανεργίας των μεταναστών είναι πάντα πιο ψηλό σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας (στατιστικά για το 2001: η ανεργία στην Γερμανία ήταν 11%, ενώ ειδικότερα για τους μετανάστες πάνω από 17,5 %). Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων εμφανίζουν οι Τούρκοι και οι Ιταλοί, ενώ μικρότερα ποσοστά σημειώνονται ανάμεσα στους Έλληνες και στους Ισπανούς (Wihtol de Wender, 2001). Η απασχόληση δεν εξαρτάται πάντα από την εθνικότητα του μετανάστη, αλλά και από το κεφάλαιο που διαθέτει με την άφιξή του. Μετανάστες-επιχειρηματίες (περίπου 300 χιλιάδες) ενσωματώνονται με επιτυχία στην οικονομική ζωή της Γερμανίας. Στην Γερμανία, ένας στους δέκα Γερμανούς έχει δική του επιχείρηση, και σχεδόν ένας στους εννιά είναι μετανάστης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών-επιχειρηματιών κατέχουν οι Τούρκοι, λιγότεροι είναι οι Έλληνες, οι Ιταλοί και οι Πορτογάλοι 23.

Μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της Αμερικής, στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001, στη Γερμανία αυξήθηκε η ανησυχία μήπως εμφανιστούν εστίες εθνικιστικού εξτρεμισμού στη χώρα. Ο Γερμανός υπουργός Χανς Τσεχαιτμάερ, τότε δήλωσε: "δεν πρέπει να έχουμε ψευδαισθήσεις – ο ισλαμικός φονταμενταλισμός,, που αρνείται τις αξίες της κοινωνίας μας, υπάρχει και σε μας. Για τους ανθρώπους αυτούς η Δύση είναι το εχθρικό περιβάλλον, και ο στόχος τους είναι η δημιουργία του ισλαμικού μικρόκοσμου μέσα στην δική μας κοινωνία" (αποσπασμα: 20)²⁴. Η απάντηση δόθηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο των μουσουλμάνων με τον Ισλαμικό Χάρτη, με τη στάση των «Γερμανών» μουσουλμάνων ως προς τον Βασικό Νόμο της Γερμανίας. Συγκεκριμένα έλεγε: "Ο Χάρτης υποχρεώνει όλους τους μουσουλμάνους να ενσωματωθούν στη γερμανική κοινωνία. Εμείς θέλουμε η νεολαία μας να διαπαιδαγωγείται με δημοκρατικές αρχές. Ο όρος «δημοκρατία» παραμένει ακόμα άγνωστος στο ευρωπαϊκό Ισλάμ. Η δημοκρατική ώθηση (προτροπή) προς το Ισλάμ μπορεί και πρέπει να προέρχεται από την Ευρώπη και από την Αμερική."

²³ Mager F. Μετανάστες στην Γερμανία – από τους εργάτες-μετανάστες στους συγκάτοικους.
http://www.ecsoc.msses.ru/data/276/588/1234/ecsoc_t5_n1.pdf

(απόσπασμα: 20). Στο γερμανικό τύπο έγινε μεγάλη συζήτηση σχετικά με το θέμα, αν είναι συμβατή η δημοκρατία και το Ισλάμ στην Ευρώπη, αλλά ομόφωνη απάντηση δε δόθηκε ακόμα.

Τελικά, στην εθνοπολιτιστική αντίληψη του έθνους, οι διακρίσεις «αίματος» υπερισχύουν στη νομοθεσία για την απόκτηση ιθαγένειας, κάτι που σίγουρα εμποδίζει την ενσωμάτωση των μεταναστών στην Γερμανία. Παρόλα αυτά η διαδικασία ενσωμάτωσης συνεχίζεται. Ο Τ. Χάμμαρ επισημαίνει ότι οι μετανάστες επηρεάζονται πολύ από τη γλώσσα και από τον πολιτισμό της χώρας που τους αποδέχεται, ζουν με την αίσθηση ότι ανήκουν στις δύο εθνικότητες και στους δύο πολιτισμούς. Η ένταξη πραγματοποιείται όταν στην πρώτη εθνοπολιτιστική συνείδηση προστίθεται η νέα συνείδηση, προσανατολισμένη στη γλώσσα και στον πολιτισμό της εθνικής πλειοψηφίας του κράτους.

Ο πληθυσμός της Γερμανίας αυξάνεται λόγω των μεταναστών, παράλληλα δε αποκτά και πολιτισμική ποικιλομορφία. Παλαιότερα, όταν η Γερμανία δεν ήταν χώρα μεταναστών, η ενότητα της στηριζόταν στην εθνοπολιτιστική ομοιομορφία του έθνους και στις κοινές αξίες. Με την εμφάνιση των πολυάριθμων εθνικών ομάδων με διαφορετικούς πολιτισμούς και με άλλες αξίες, προέκυψε πραγματικός κίνδυνος διάλυσης του γερμανικού συνόλου. Η επιδείνωση του μεταναστευτικού προβλήματος ανέδειξε το πρόβλημα της ενότητας της χώρας. Η Γερμανία έπρεπε όχι απλώς να αλλάξει τη στάση της προς τους μετανάστες, αλλά να επανεξετάσει το περιεχόμενο της βασικής έννοιας του έθνους. Έτσι, ο Χ. Gasler, πρότεινε να απομακρυνθούν από την εθνικιστική προσέγγιση αντίληψης του έθνους και να εισαχθεί η νέα προσέγγιση του «συνταγματικού πατριωτισμού», σύμφωνα με τον οποίο το έθνος «ορίζεται όχι με βάση το DNA, αλλά σύμφωνα με την νομιμοφροσύνη των βασικών αξιών (αρχών) της δημοκρατίας»²⁵. Τέτοιες αξίες, οι οποίες μπορούν να ενώσουν τόσο τους Γερμανούς όσο και τους μετανάστες που μένουν στην Γερμανία είναι: η γερμανική γλώσσα, η οποία εξασφαλίζει την επικοινωνία όλων των πολιτών, το σύνταγμα του κράτους, ο σεβασμός της προσωπικότητας και η υπεροχή της απέναντι στο σύνολο. Οι μετανάστες θα πρέπει να αποδεχτούν τις αξίες αυτές, διαφορετικά η Γερμανία έχει το δικαίωμα να «ξεφορτωθεί» τους υπηκόους που δεν σέβονται τις αξίες της

²⁴ Χάμμαρ Τ. «Το κράτος, το έθνος και η διπλή υπηκοότητα». Διαδικτυακός τόπος: <http://www.hrights.ru/text/b3/Chapter4.htm>.

²⁵ Gasler Χ. *Οι υπήκοοι, το έθνος, η δημοκρατία –η Ευρώπη και η πολυπολιτισμικοί κοινωνία*. Διαδικτυακός τόπος <http://www.nzonline.ru/index.phtml?-aid=20010537>.

δημοκρατίας. Ο Γάσλερ θεωρεί ότι η ιστορία των ΗΠΑ, της Γαλλίας, της Ελβετίας και της μεγάλης Βρετανίας αποδεικνύει τη δύναμη του «συνταγματικού πατριωτισμού» ως παράγοντα του κράτους και της κοινωνίας. Όμως ο «συνταγματικός πατριωτισμός» εμφανίζεται μόνο εφόσον οι κάτοικοι ταυτίζονται με τις δημοκρατικές αξίες και με τον πολιτικό καθεστώς. Παρόλα αυτά η μετακίνηση της μαζικής συνείδησης γίνεται με μεγάλες δυσκολίες. Στην πλειοψηφία τους οι Γερμανοί συνεχίζουν να ταυτίζονται με το εθνικό γνώρισμα. Οι ντόπιοι κάτοικοι, όπως και η ελίτ της εξουσίας, συνεχίζουν να πιστεύουν ότι η Γερμανία πρέπει να είναι γερμανική, και όχι πολυπολιτισμική. Η γερμανική γλώσσα και ο γερμανικός πολιτισμός (κουλτούρα) έχει τον κυρίαρχο ρόλο. Ο χριστιανισμός, ο προτεσταντισμός και ο καθολικισμός (αντίθετα με το Ισλάμ) υποστηρίζονται από το κράτος. Οι Γερμανοί θέλουν, όπως και πριν, να ζουν στο μονοεθνοτικό κράτος, και η συνειδητοποίηση του γεγονότος, ότι αυτό το κράτος δεν υπάρχει και δε θα υπάρξει, δεν έχει έρθει ακόμα, η δε αντίταξη στους «εισβολείς-ξένους», οι οποίοι δεν έχουν καμία προοπτική να γίνουν «δικοί μας», αναπόφευκτα οδηγεί στην αύξηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας.

3.5.2. Γαλλία: Οι Ιδιαιτερότητες του «Πολιτικού Μοντέλου» της Ενσωμάτωσης των Μεταναστών

Το γαλλικό μοντέλο ένταξης των αλλοδαπών δομείται πάνω στην ιδιαίτερη αντίληψη των Γάλλων αναφορικά με την έννοια του «έθνους» και της «υπηκοότητας».

Η αντίληψη του έθνους.

Το «έθνος» στην Γαλλία γίνεται αντιληπτό με δύο «πρόσωπα», με δύο χαρακτηριστικά: 1.ως η κοινωνία ατόμων τα οποία διαμένουν σε μια συγκεκριμένη περιοχή, που έχουν εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά τη γλώσσα, τα έθιμα, τις ιστορικές και τις θρησκευτικές παραδόσεις, και 2. ως πολιτική κοινωνία ατόμων η οποία λειτουργεί σύμφωνα με συγκεκριμένους νόμους²⁶. Η αντίληψη του έθνους ως «πολιτικής κοινωνίας» εμφανίστηκε την περίοδο της Γαλλικής επανάστασης το 1789 και είχε μεγάλες συνέπειες στη διαμόρφωση του κράτους-έθνους.

Μέσα σε αυτό το νέο, για την Ευρώπη, πολιτικό σχηματισμό (κράτος-έθνος), το κράτος είχε τον πρωτεύοντα ρόλο. Συγκεκριμένα, το κράτος σχημάτιζε το έθνος και

²⁶ Fulchiron H. La nationalite francaise. – P.,2000. – 5 p.

το συσπείρωνε γύρω του (αντίθετα με την Γερμανία, στην οποία το έθνος είχε την πρωτοβουλία στην δημιουργία του κράτους). Στην Γαλλία, το εδαφικά και πολιτικά ενιαίο κράτος σχηματίστηκε πολύ πριν το έθνος: η απόλυτη μοναρχία στην διάρκεια σχεδόν τριών αιώνων (από το XVI μέχρι το XVIII) είχε εφαρμόσει μια σειρά μέτρων με σκοπό την ενδυνάμωση του κράτους, και την ενοποίηση της χώρας²⁷. Η Γαλλική επανάσταση, παρόλο που εκθρόνισε την μοναρχία, συνέχισε την ίδια πορεία. Στη συνέχεια το κράτος, ανεξάρτητα αν ήταν μοναρχικό ή δημοκρατικό, σχημάτιζε το έθνος σύμφωνα με τις αρχές της πολιτικής και εδαφικής ενότητας.

Η επανάσταση του 1789 διαμόρφωσε την ιδανική αντίληψη του έθνους ως ελεύθερη κοινωνία ανθρώπων, βασιζόμενο στην πολιτική τους προτίμηση. Στη βάση της αντίληψης αυτής βρίσκεται η ιδέα του J.J. Russo (Rousseau) περί «κοινωνικού συμβιβασμού»: οι πολίτες συμβιβάζονται με τις αρχές και με τους κανόνες, στη βάση των οποίων πρέπει να ζει η κοινωνία, ή φτάνουν στην πολιτική συναίνεση. Με τον τρόπο αυτό η κοινωνία, η οποία βασιζόταν στον εξαναγκασμό, γίνεται η κοινωνία της συναίνεσης.

Στη συνέχεια, η ιδέα του «κοινωνικού συμβιβασμού» ενσαρκώθηκε στην θεωρία του «ρεπουμπλικανικού μοντέλου» της κοινωνίας. Το θεμέλιο της ρεπουμπλικανικής κοινωνίας είναι η καθολική (γενική) συναίνεση, όπου η κρατική εξουσία ασκείται με τη βοήθεια των νόμων, οι οποίοι με τη σειρά τους σέβονται τα δικαιώματα των πολιτών ο νόμος πρώτα πρέπει να γίνει αποδεκτός από τους πολίτες, και μετά μόνο μπορεί να θεωρηθεί θεσμοθετημένος. Τελικά, χάριν της συναίνεσης στην κοινωνία επιτυγχάνεται πολιτική ειρήνη με σταθερές βάσεις.

Το «ρεπουμπλικανικό μοντέλο», χωρίς αμφιβολία, έχει αφηρημένο και ιδανικό χαρακτήρα και κατά κάποιο τρόπο είναι «κοινωνικός μύθος», ο κύριος στόχος του οποίου είναι η διατήρηση και η μετάδοσή του από γενιά σε γενιά. Πιο συγκεκριμένα, στοχεύει στη μετάδοση των βασικών κοινωνικών αρχών και προτύπων πάνω στους οποίους θεσμοθετείται το γαλλικό εθνικό κράτος. Ανάμεσά τους είναι η αρχή της ενότητας, το αδιαίρετον του έθνους και του κράτους, η διατήρηση της πολιτικής συναίνεσης και η αλληλεγγύη, ο κοσμικός χαρακτήρας του κράτους και η ουδετερότητά του ως προς όλες τις κοινωνικές ομάδες, η ισότητα όλων απέναντι στον νόμο, ο σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων.

²⁷ Το 1539 η γαλλική γλώσσα έγινε η επίσημη γλώσσα κρατικών εγγράφων και του δικαστικού συστήματος, κάτι που συνέβαλε τόσο στην διοικητική, όσο και στην πολιτιστική ενοποίηση της Γαλλίας.

3.5.2.1. Η Αντίληψη της Υπηκοότητας στη Γαλλία

Όπως το «έθνος», έτσι και η «υπηκοότητα» έχει δύο έννοιες. Η πρώτη έννοια της υπηκοότητας είναι το «υπάγεσθαι» («ανήκειν») στο κράτος-έθνος (πολίτης της Γαλλίας). Η υπηκοότητα (nationalité) παραδοσιακά ορίζεται ως ο «νομικός δεσμός του ανθρώπου με το έθνος που θεσμοθετεί το κράτος»²⁸. Ταυτόχρονα νοείται ότι το λαό ενώνει η ενιαία κουλτούρα, κοινές αρχές και ιστορικό παρελθόν. Πολύ σημαντικό ρόλο στην απόκτηση ιθαγένειας έχει το αν κάποιος έχει γεννηθεί και μένει στη χώρα, γιατί θεωρείται ότι οι δύο αυτοί παράγοντες φέρνουν σε επαφή τον άνθρωπο με το έθνος και τον πολιτισμό ²⁹.

Η δεύτερη έννοια της «υπηκοότητας» αφορά την ενσωμάτωση στην «κοινωνία της πολιτικής», μέσα στην οποία ο άνθρωπος κατέχει πολιτικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα συμμετοχής στη διακυβέρνηση της χώρας ασκώντας το δικαίωμα να εκλέγει και να εκλέγεται σε κρατικά αξιώματα. Για τον ορισμό της πολιτικής υπηκοότητας χρησιμοποιείται η λέξη «citoyenneté». Ο πολίτης (citoyen) πρέπει να υποστηρίζει τις αρχές του πολιτικού συστήματος της χώρας του και να συμμερίζεται τις καθιερωμένες αξίες της χώρας. Έχοντας πολιτικά δικαιώματα, ο πολίτης έχει και υποχρεώσεις (π.χ. στρατός). Οι δύο έννοιες της υπηκοότητας δεν διαχωρίζονται στην γαλλική νομοθεσία. Έτσι ο άνθρωπος που έχει υπηκοότητα-nationalité παράλληλα έχει όλα τα δικαιώματα της υπηκοότητας-citoyenneté.

Στις μέρες μας στην Γαλλία η υπηκοότητα ορίζεται με το δικαίωμα του «εδάφους»³⁰. Στις αρχές του XIX αιώνα η χορήγηση της υπηκοότητας γινόταν μόνο σύμφωνα με το δικαίωμα εξ' αίματος (σύμφωνα με τον πολιτικό κώδικα του 1804), σιγά-σιγά όμως στην διάρκεια όλου του XIX αιώνα το δικαίωμα εξ αίματος αντικαταστάθηκε με το δικαίωμα εξ εδάφους. Στην εξέλιξη αυτή μεγάλο ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι η Γαλλία τον XIX αιώνα έγινε μία από τις πρώτες χώρες των

²⁸ Fulchiron H. La nationalite francaise. – P.,2000. – σ.4.

²⁹ Fulchiron H. La nationalite francaise. – P.,2000. – σ. 25-26.

³⁰ Το δικαίωμα «εξ αίματος» επεκτείνονται μόνο σε μικρή ομάδα ατόμων, στις περισσότερες περιπτώσεις μόνο στα παιδιά, τα οποία γεννήθηκαν στις γαλλικές ή μεικτές οικογένειες που διαμένουν στο εξωτερικό.

Υπάρχουν δύο ειδών υπηκοότητες: σύμφωνα με το δικαίωμα «αίματος» και σύμφωνα με το δικαίωμα «εδάφους». Το δικαίωμα αίματος (jus sanguinis) ορίζει την υπηκοότητα με δεσμό συγγένειας. Μπορεί να είναι απόλυτο, όταν το παιδί που έχει γεννηθεί από ένα πολίτη της χώρας αυτής οπωσδήποτε γίνεται πολίτης της ίδιας χώρας, ανεξάρτητα από της συνθήκες γέννησης. Αλλά μπορεί να είναι και «περιορισμένο», δηλαδή υπάγονται στις υποσυνθήκες. Το δικαίωμα εδάφους (jus soli) /αποτελεί μια άλλη περίπτωση κατά την οποία η/ υπηκοότητα χορηγείται σε αυτούς που είτε έχουν γεννηθεί είτε έχουν ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα στο έδαφος της χώρας.(Fulchiron H. La nationalite francaise. – P.,2000. – σ.15-16)

μεταναστών. Πολλοί μετανάστες παρέμεναν στην χώρα και αφομοιώνονταν, οπότε το κράτος ήταν αναγκασμένο να φροντίζει την ενσωμάτωση τους στο έθνος και να χορηγεί την υπηκοότητα, όμως αυτό γινόταν μόνο με το δικαίωμα εξ εδάφους.

3.5.2.2. Η Ιδιαιτερότητα της Απόκτησης της Υπηκοότητας Από τους Μετανάστες

Σύμφωνα με τα δεδομένα της εθνικής στατιστικής υπηρεσίας, στη Γαλλία το 1999 ζούσαν 4,310 εκατ. μετανάστες, εκ των οποίων 3,260 εκατ. αλλοδαποί και 1,560 εκατ. πολίτες της Γαλλίας³¹, δηλαδή το 7,4% του συνολικού πληθυσμού της μητρόπολης (Barou, 2001).

Οι νόμοι που αφορούν την ιθαγένεια βασίζονται στο δικαίωμα του εδάφους. Με το δικαίωμα αυτό την υπηκοότητα (nationalite) αποκτούν διάφορες κατηγορίες αλλοδαπών.

- τα παιδιά τα οποία έχουν γεννηθεί στην Γαλλία από γονείς αλλοδαπούς, αυτόματα (χωρίς προσφυγή στους διάφορους κρατικούς φορείς) αποκτούν την γαλλική υπηκοότητα μόλις ενηλικιωθούν, αν μέχρι τότε έχουν ζήσει τουλάχιστον 5 χρόνια στην Γαλλία, αρχίζοντας από την ηλικία των 11. Στα παιδιά των πολιτογραφηθέντων μεταναστών και στα παιδιά των μεικτών οικογενειών επίσης χορηγείται η υπηκοότητα. Με το νόμο για τα παιδιά των μεταναστών, κάθε χρόνο νομιμοποιούνται και παίρνουν υπηκοότητα από 23 χιλιάδες μέχρι 30 χιλιάδες άτομα³².
- Με το δικαίωμα του εδάφους, την υπηκοότητα αποκτούν ενήλικοι μετανάστες. Αυτό γίνεται μέσα από την διαδικασία της πολιτογράφησης, η ουσία της οποίας έγκειται στην έκκληση χορήγησης υπηκοότητας, οπότε το κράτος εξετάζει την δυνατότητα αυτή σύμφωνα με το συμφέρον της Γαλλίας, απαντώντας θετικά ή αρνητικά. Ο μετανάστης πρέπει να ικανοποιεί μια σειρά από προϋποθέσεις, όπως περιγράφει ο νόμος (να είναι πάνω των 18, να έχει άδεια διαμονής, να μένει στην χώρα τουλάχιστον

³¹ Μετανάστης στην Γαλλία θεωρείται αυτός «που ήρθε στην χώρα ως αλλοδαπός, και δεν έχει σημασία αν πήρε την γαλλική υπηκοότητα στην συνέχεια» (Tribalat M. On a sorti d'un chapeau 5 millions de musulmans, P. 47), δηλαδή ο μετανάστης της πρώτης γενιάς πάντα θα αποκαλείτε μετανάστη ανεξάρτητα αν εν συνεχεία αφομοιώθηκε η παρέμενε αλλοδαπός. Αντίθετα, στην διεθνή και στην παγκόσμια στατιστική ως μετανάστης θεωρείτε αυτός που μένει νόμιμα στην χώρα αλλά δεν έχει την υπηκοότητα της χώρας αυτής.

³² Fulchiron H. La nationalite française. – P., 2000. - 65 p.

πέντε χρόνια πριν καταθέσει την αίτηση για την χορήγηση ιθαγένειας, να έχει λευκό ποινικό μητρώο).

- Γάλλος/Γαλλίδα μπορεί να γίνει οποιοσδήποτε είναι παντρεμένος με Γάλλο/ίδα μετά από ένα χρόνο γάμου καταθέτοντας αίτηση³³.

Ο αλλοδαπός, συγχρόνως με την υπηκοότητα- nationalité αποκτά και την υπηκοότητα-citoyenneté με όλα τα πολιτικά δικαιώματα. Αλλά δεν είναι αρκετό να έχει κανείς πολιτικά δικαιώματα για να γίνει πραγματικός (γνήσιος) πολίτης της Δημοκρατίας. Από το νέο εισερχόμενο πολίτη απαιτείται αυτοβούλως να δεχτεί και να συμμεριστεί με όλους τους πολίτες τις δημοκρατικές αξίες της γαλλικής «πολιτικής κοινωνίας». Με άλλα λόγια, αν μιλήσουμε με τους όρους του «ρεπουμπλικανικού μοντέλου», πρέπει να αποδεχτεί το «ρεπουμπλικανικό κοινωνικό συμβιβασμό», δηλαδή τον πολιτικό συμβιβασμό που έχει επιτευχθεί εδώ και καιρό στην Γαλλία. Στην έκθεση του ανώτερου συμβουλίου του πρωθυπουργού της Γαλλίας για τα θέματα της ένταξης των μεταναστών διευκρινίζεται: “αυτός που αποκτά την υπηκοότητα (citoyenneté), που βασίζεται στην κοινωνική συναίνεση, απολαμβάνει όλα τα πολιτικά δικαιώματα τα οποία τον προστατεύουν ως πολίτη. Από την πλευρά του, δεν πρέπει να ξεχνάει τις υποχρεώσεις του απέναντι στην κοινωνία, πρέπει να εξυπηρετεί το έθνος και να συμβάλει στην πρόοδο του.....κάθε πολίτης της Γαλλίας, ανεξάρτητα από την καταγωγή του, πρέπει να αποδεχτεί κοινές για όλους πολιτικές αρχές, τις οποίες ορίζει το Σύνταγμα³⁴”.

3.5.2.3. Ο Αφομοιωτικός Χαρακτήρας της Ενσωμάτωσης των Μεταναστών

Το γαλλικό μοντέλο αντιμετώπισης μεταναστών, μέχρι πρόσφατα, είχε ξεκάθαρο προσανατολισμό – την ταχύτερη αφομοίωσή τους. Η διαδικασία αυτή γινόταν με την αρχή του απόλυτου εθελοντισμού. Ο δρόμος προς την αφομοίωση σχηματικά είχε τρία στάδια.

Το πρώτο στάδιο μπορεί να ονομαστεί προσαρμογή. Σ’ αυτό το χρονικό διάστημα ο ξένος μένοντας ανάμεσα στους Γάλλους ενσωματώνεται στις εργατικές και κοινωνικές σχέσεις, μαθαίνει (ανακαλύπτει) τα ήθη και τα έθιμα, γνωρίζεται με το πολιτικό σύστημα της χώρας υποδοχής, διεισδύει στον γαλλικό πολιτισμό, εξοικειώνεται με τη γλώσσα, αποδέχεται τον τρόπο ζωής κ.τ.λ. Η απόφαση της πολιτογράφησης σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από την πρόοδο που κάνει ο μετανάστης

³³ Fulchiron H. La nationalite française. – P., 2000. – 71 ρ.

³⁴ Contrat et l’ integration/ Haut Conseil a l’integration. –P. 2003, 108,110 p.

στην ενσωμάτωση του στην κοινωνία. Αλλά και ο μετανάστης μετά από ένα χρονικό διάστημα διαμονής του στην χώρα αποφασίζει, αν τελικά θέλει να παραμείνει στην Γαλλία ή να επιστρέψει στην πατρίδα του. Σύμφωνα με το νόμο, αν ο μετανάστης μένει στην χώρα πάνω από τρεις μήνες, πρέπει να διαθέτει ή την προσωρινή άδεια παραμονής (με ισχύ μέχρι ενός έτους) ή μόνιμη άδεια παραμονής (δέκα χρόνια). (Σημειωτέον ότι και οι δύο άδειες παραμονής μπορούν να παραταθούν).

Το δεύτερο, και πολύ σημαντικό, στάδιο στο δρόμο της αφομοίωσης είναι η χορήγηση της υπηκοότητας στο μετανάστη, γιατί μόνο η απόκτηση της υπηκοότητας του προσφέρει ίσα δικαιώματα με τον ντόπιο πληθυσμό, και σε μεγάλο βαθμό τον προστατεύει από τις διακρίσεις. Χρησιμοποιώντας το δικαίωμα του εδάφους η διαδικασία χορήγησης υπηκοότητας είναι σχετικά εύκολη διαδικασία. Το κράτος ενθαρρύνει τους αλλοδαπούς που μένουν στην χώρα να γίνονται υπήκοοι. Με τον τρόπο αυτό δίνει λύσεις και στους δύο στόχους ταυτόχρονα: επιταχύνει την αφομοίωση των μεταναστών και ελαχιστοποιεί τον αριθμό των μεταναστών οι οποίοι δεν συμμετέχουν στην «πολιτική κοινωνία», και δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν σύμφωνα με τη δημοκρατική αρχή «όλοι είναι ίσοι μπροστά στον νόμο».

Ο ακριβής αριθμός των μεταναστών που έχουν αποκτήσει την υπηκοότητα δεν μπορεί να εκτιμηθεί λόγω της ιδιαιτερότητας της γαλλικής νομοθεσίας, η οποία προστατεύει την εθνοπολιτισμική καταγωγή των πολιτών της. Όμως, σύμφωνα με τα δεδομένα της απογραφής του 1999, ο αριθμός των πολιτών που έχουν αποκτήσει την υπηκοότητα την τελευταία δεκαετία του XX αιώνα (1990-1999) έχει αυξηθεί από τα 1,78 εκατ. στα 2,35 εκατ., δηλαδή 570 χιλιάδες άτομα. Το 2000 την γαλλική υπηκοότητα απέκτησαν 150 χιλιάδες άτομα. Από αυτά, 8,6 χιλιάδες απέκτησαν υπηκοότητα σύμφωνα με τον δικαίωμα της γέννησης και διαμονής στην Γαλλία, οι υπόλοιποι 141,4 χιλιάδες είναι τόσο οι μετανάστες και τα παιδιά τους, που έχουν περάσει από την διαδικασία πολιτογράφησης, όσο και τα άτομα τα οποία έχουν παντρευτεί Γάλλους πολίτες. Από το γενικό σύνολο αυτών που έχουν αποκτήσει την υπηκοότητα το 2000, το 60% (84 χιλιάδες) προέρχονται από την Βόρεια και την Ισημερινή Αφρική, το 20% (28 χιλιάδες) από την Ασία και την Τουρκία, το 16% από τις χώρες της Ευρώπης, και το 4% από την κεντρική και την Νότια Αμερική³⁵.

Το τρίτο στάδιο είναι και το πιο χρονοβόρο, διότι στο στάδιο αυτό πραγματοποιείται η ίδια η αφομοίωση, δηλαδή η μετάβαση του μετανάστη από τον

³⁵ Lebon A. Migrations et nationalite en France en 2000

πολιτισμό της χώρας γέννησής του στον πολιτισμό της χώρας διαμονής³⁶. Τον XIX αιώνα και το πρώτο μισό του XX αιώνα, όταν το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών προερχόταν από τις ευρωπαϊκές χώρες, η αφομοίωση προχωρούσε σχετικά ομαλά. Δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των μεταναστών που έχουν αφομοιωθεί στην Γαλλία, αλλά υπάρχουν υποθέσεις ότι, στη διάρκεια του ενάμισι αιώνα, στη χώρα έχει εγκατασταθεί πάνω από 1 εκατομμύριο μετανάστες. Οι ερευνητές θεωρούν ότι πολύ Ιταλοί, Πολωνοί, Βέλγοι και Ισπανοί που εισήλθαν στην Γαλλία με το πρώτο κύμα της μετανάστευσης αφομοιώθηκαν.

Με την πτώση της Γαλλικής Αποικιοκρατίας άρχισαν να φτάνουν στη Γαλλία οι προερχόμενοι από τις χώρες της Αφρικής, της Ασίας, και της Εγγύς Ανατολή, των οποίων οι πολιτιστικές παραδόσεις διέφεραν τελείως από τις ευρωπαϊκές. Η διαδικασία αφομοίωσης δεν υπήρξε εύκολη. Κατά κύριο λόγο αυτό αφορούσε τους Μουσουλμάνους, μεγάλο ποσοστό των οποίων ήθελαν να διατηρήσουν την κουλτούρα και τη θρησκεία των πατέρων τους. Αντιμέτωπος με αυτό το πρόβλημα οι αρχές της Γαλλίας, αρχίζοντας από το 1980, σταμάτησαν να μιλούν για την αφομοίωση, ο όρος ήταν πλέον «πολιτικά λανθασμένος και τον αντικατέστησαν με τον όρο «ένταξη»³⁷. Όμως, μόνο το 2003 στην ετήσια έκθεση του Ανώτερου Συμβουλίου για τα θέματα της ένταξης (2003), επισημάνθηκε ότι από τους μετανάστες δεν απαιτείται πολιτισμική αφομοίωση, όπως ήταν πριν, αλλά αρκεί να γίνει η «πολιτική ένταξη». Οι μετανάστες, αναφέρεται στην έκθεση, «πρέπει να συνάπτουν συνθήκη με το κράτος, ότι θα σέβονται τους νόμους της χώρας υποδοχής»³⁸.

³⁶ Με την λέξη πολιτισμός, χρησιμοποιείτε ο ίδιο ορισμό που δόθηκε από την UNESCO στην Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO αναφορικά με την Πολιτισμική Ποικιλομορφία – Déclaration Universelle sur la Diversité Culturelle, 2 Νοεμβρίου 2001:

«Ο πολιτισμός είναι το σύνολο των διακριτών πνευματικών, συναισθηματικών και υλικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία ή ένα κοινωνικό σύνολο. Ο πολιτισμός περιλαμβάνει, εκτός από τις τέχνες και τα γράμματα, τους τρόπους συμβίωσης, τα συστήματα αξιών, τις παραδόσεις και τα πιστεύω. Ο σεβασμός του πολιτισμού σημαίνει σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πολιτισμική πολυμορφία προϋποθέτει εξάλλου το σεβασμό των βασικών ελευθεριών, όπως η ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης, της θρησκείας, η ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης, η ελεύθερη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή».

³⁷ Όπως ήδη αναφέραμε στο κεφάλαιο 2 η αφομοίωση είναι η μετάβαση του ανθρώπου από τον έναν πολιτισμό στον άλλον, ενώ η ένταξη συνιστά κοινωνικό, και όχι πολιτισμικό φαινόμενο. Η ένταξη προϋποθέτει ανάμειξη στην κοινωνική και στην πολιτική ζωή της κοινωνίας υποδοχής, δηλαδή ενσωμάτωση στις κοινωνικές συνδέσεις, οι οποίες αποκτούνται στους τόπους εργασίας και μάθησης, δικαίωμα στις κοινωνικές ασφαλίσεις, συμμετοχή στους διάφορους θεσμούς και πολιτικά κόμματα κλπ.

³⁸ Contrat et l' integration/ Haut Conseil a l' integration. –P. 2003, 108,110 p.

Παρόλο που το γαλλικό κράτος δήλωνε τη μετάβαση από την πολιτική της αφομοίωσης στην πολιτική της ένταξης, στην πρακτική δεν άλλαξε καμία από τις αρχές μέσα από τις οποίες ενσωμάτωνε τους μετανάστες στην γαλλική κοινωνία. Το αφομοιωτικό «πνεύμα» της γαλλικής πολιτικής ένταξης παρέμεινε.

3.5.3. Το Βρετανικό Μοντέλο της Ενσωμάτωσης των Μεταναστών³⁹

Η ιδιαιτερότητα της Μεγάλης Βρετανίας συνίσταται στο γεγονός ότι το εθνικό κράτος ήταν δομημένο εξ αρχής στο πνεύμα της ανεκτικότητας προς άλλα έθνη και άλλους πολιτισμούς. Το Ενωμένο Βασίλειο της Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας από την αρχή αποτελούνταν από διαφορετικά εδάφη, των οποίων οι κάτοικοι ήταν Άγγλοι, Ουαλοί, Σκωτσέζοι, Ιρλανδοί. Στο πλαίσιο του εθνικού κράτους, η κάθε εδαφική μονάδα διατήρησε την διοικητική αυτονομία, το νομοδικαστικό σύστημα, τη γλώσσα και τα έθιμα.

Στη συνέχεια, το πνεύμα της ανεκτικότητας ενισχύθηκε λόγω της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών και εθνών στα πλαίσια της βρετανικής αποικιοκρατίας. Η σύγχρονη Μεγάλη Βρετανία κληρονόμησε και το θρησκευτικό πλουραλισμό, στον οποίο βασίστηκε η πολιτική ειρήνη (στο τέλος του τελευταίου θρησκευτικού πολέμου του XVII). Η πλειοψηφία των Βρετανών είναι προτεστάντες, λιγότεροι είναι οι καθολικοί (κατά κύριο λόγο μένουν στην Βόρεια Ιρλανδία). Υπάρχουν, όμως, και άλλα θρησκευτικά δόγματα τα οποία έφεραν στα βρετανικά νησιά οι μετανάστες από όλο τον κόσμο. Στις μέρες μας, ο σεβασμός προς τις άλλες εθνοπολιτιστικές ομάδες αντιπροσωπεύει το βασικό συστατικό της αρμονίας στη βρετανική κοινωνία, η οποία συνέχεια συμπληρώνεται με τους μετανάστες από όλο τον κόσμο.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι γνωστό για τους Βρετανούς εδώ και πολύ καιρό. Μεγαλύτερης έντασης μεταναστευτικές διαδικασίες αναπτύχθηκαν στα τέλη του XVIII αιώνα, όταν στην Μεγάλη Βρετανία ξεκίνησε η βιομηχανική επανάσταση. Οι μετανάστες από την περιφέρεια της Μεγάλης Βρετανίας κατευθύνθηκαν στη βιομηχανικά αναπτυσσόμενη Αγγλία. Ιδιαιτερότητα των μεταναστευτικών ρευμάτων ήταν ότι οι ομάδες του πληθυσμού που μετανάστευαν διατηρούσαν την ταυτότητα τους, και δεν αναμιγνύονταν σχεδόν καθόλου με τους γηγενείς πληθυσμούς ανάμεσα στους οποίους εγκαθίσταντο. Σχετικό παράδειγμα είναι οι μετανάστες-ιρλανδοί.

³⁹ Kotelnikov V. «Πολυπολιτισμικότητα στην Ευρώπη». Διαδικτυακός τόπος: <http://antropotok.archipelag.ru/text/a263.htm>.

Κατά την περίοδο 1820 έως 1910, 5 εκατομμύρια Ιρλανδών, υπό το φάσμα της φτώχειας και της πείνας, άφησαν τα πάτρια εδάφη, η πλειοψηφία τους μετανάστευσε στην Αμερική, όμως αρκετοί εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία. Παρ' ότι υπήκοοι της Βρετανίας, οι Ιρλανδοί διέφεραν από τους γηγενείς στην κουλτούρα, στη γλώσσα, στη θρησκεία, στην ιδιοσυγκρασία και στον εθνικό χαρακτήρα. Ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους, οι Ιρλανδοί διατηρούσαν την ιδιαιτερότητά τους και την διεκδικούσαν, αναγκάζοντας τους άλλους να σέβονται την κουλτούρα τους, και για το λόγο αυτό πολλές φορές ήταν προκλητικοί και βίαιοι. Οι Βρετανοί πάντα θεωρούσαν τους Ιρλανδούς, με τις συμπεριφορές τους, ως εθνική μειονότητα. Σύμφωνα με την άποψη του Γάλλου ερευνητή J. Barou (2001), το ιρλανδικό προηγούμενο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του βρετανικού μοντέλου πολιτικής στα θέματα των εθνικών μειονοτήτων, όπως και σε ό,τι αφορά τη σημερινή («πολυπολιτισμική») πολιτική σε σχέση με τους μετανάστες.

Η ύπαρξη στο ίδιο κράτος ισότιμων, αυτόνομων ομάδων πληθυσμού, με σχετικά κοινά χαρακτηριστικά, αλλά και με ιδιαιτερότητες που δεν επέτρεπαν την αφομοίωση από τη μια ή την άλλη πλευρά, άφησε αντίκτυπο στην συνείδηση των Βρετανών. Οι τελευταίοι έχουν συνηθίσει να σέβονται την ξένη πρωτοτυπία (το αυτοφύες, το πηγαίο), να είναι επιεικείς ως προς τους άλλους, να λογαριάζουν την προσωπικότητα και να δίνουν προτεραιότητα στην διατήρηση των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Πολλοί ερευνητές επισημαίνουν ότι η αίσθηση της αξιοπρέπειας (ο αυτοσεβασμός) που καλλιεργείται στους Βρετανούς αποτελεί το αντικείμενο της εθνικής περηφάνιας. Η ανεκτικότητα προς τους άλλους πολιτισμούς που προϋπήρχαν στο Ηνωμένο Βασίλειο πριν τις μαζικές μεταναστεύσεις του ΧΧ αιώνα, συνέβαλε στο ότι η Αγγλία ήταν έτοιμη να κάνει ένα βήμα πιο πέρα, σε σχέση με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη, στο δρόμο της θεσμοθέτησης των μεταναστευτικών μειονοτήτων.

Όταν το ΧΧ αιώνα άρχισαν να έρχονται πολυάριθμοι μετανάστες στη Βρετανία, οι Βρετανοί, σύμφωνα με τον Barou, τους αντιμετώπιζαν ως «νέα συνιστώσα του τμήματος πληθυσμού, η οποία, και στην συνέχεια, για πολλές γενιές, θα διατηρεί την ιδιαιτερότητά της και δεν "θα χαθεί" εντός της βρετανικής κουλτούρας» (Barou, 2001:118). Ένας τέτοιος προσανατολισμός (αρχή) συνέβαλε στην εγκαθίδρυση της πολιτικής της πολύπολιτισμικότητας, η οποία ήταν φυσική συνέχεια της πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου στα θέματα των εθνικών μειονοτήτων, που ιστορικά διαμένουν εντός των συνόρων του. Άλλος ένας πολύ

σημαντικός παράγοντας ο οποίος έχει επηρεάσει την δημιουργία του βρετανικού μοντέλου ένταξης, είναι το αυτοκρατορικό αποικιοκρατικό παρελθόν. Πολιτισμικό-εθνική ποικιλία που διέκρινε (inherent) την βρετανική αυτοκρατορία, έγινε χαρακτηριστικό και της σύγχρονης Βρετανίας.

Μετά την κατάρρευση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, η Βρετανία πέρασε από το αυτοκρατορικό «μοντέλο υπηκοότητας στο βρετανικό στέμμα», με το οποίο όλοι οι πληθυσμοί της αυτοκρατορίας ήταν υπήκοοι του βασιλιά, στο «μοντέλο της πολιτογράφησης», χαρακτηριστικό του κράτους-έθνους. Η διαδικασία αυτή εξελίχθηκε σταδιακά στη διάρκεια πολλών δεκαετιών.

Το 1948 στο Ηνωμένο Βασίλειο πάρθηκε απόφαση για την υπηκοότητα (Nationality Act 1948). Η απόφαση αυτή έχει διαχωρίσει όλους τους κατοίκους της Ένωσης σε έξι κατηγορίες, ανάλογα με την σύνδεση της μητρόπολης με τις αποικίες της. Το 1961 θεσπίστηκε ο νόμος ο οποίος όριζε τα δικαιώματα των μεταναστών από τις χώρες της Ένωσης (Commonwealth Immigrants Act). Με το νόμο αυτό οριοθετήθηκαν τα δικαιώματα της πολιτογράφησης και της εισόδου στην χώρα.

Ο νόμος για τη μετανάστευση του 1971 χώρισε τους υπηκόους του Ενωμένου Βασιλείου σε δύο κατηγορίες με διαφορετικά δικαιώματα: σε εκείνους των οποίων οι πρόγονοι ήταν αμιγώς Βρετανοί και σε όσους προέρχονταν από τις αποικίες. Ο νόμος αυτός, βασιζόμενος στις αρχές της ιθαγένειας, ουσιαστικά οδήγησε στον ξεκάθαρο διαχωρισμό των Βρετανών σε «άσπρους» και «έγχρωμους». Ως αποτέλεσμα αυτού, οι σχέσεις των Βρετανών προς τους μετανάστες απέκτησαν φυλετικό χαρακτήρα⁴⁰.

Η διάσπαση της κοινωνίας ανάγκασε τις αρχές της χώρας να προβούν στη μεταρρύθμιση του 1981, οπότε ψηφίστηκε ο νόμος περί υπηκοότητας, με βάση τον οποίο η υπηκοότητα εχορηγείτο με πολιτικό κριτήριο και όχι με αυτό της καταγωγής.

Στις μέρες μας στη Μεγάλη Βρετανία, Βρετανός υπήκοος γίνεται αυτός που γεννιέται από Βρετανό υπήκοο (ανεξάρτητα από τον τόπο γέννησης), είτε από νεοβρετανό, ο οποίος είναι μόνιμος κάτοικος της Βρετανίας. Επίσης, την υπηκοότητα μπορούν να πάρουν τα παιδιά των μεταναστών, είτε μετά από δέκα χρόνια παραμονής τους στην χώρα και αφού ενηλικιωθούν, είτε μετά την πολιτογράφηση ενός από τους γονείς τους⁴¹. Οι υπήκοοι της Ένωσης (ανεξάρτητα από την χώρα καταγωγής) έχουν

⁴⁰ Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι στην κοινή συνείδηση των βρετανών ο ορισμός «φυλή», «φυλετικός», που χρησιμοποιείτε για τους μετανάστες, έχει διαφορετικό διαφορετική, από ότι στην Ελλάδα, έννοια: τους λευκούς υπηκόους των βρετανικών νησιών αντιτάσσουν (opposition) όλους τους υπόλοιπους αντιπρόσωπους άλλων φυλών, οι τελευταίοι εδώ αποκαλούνται «έγχρωμος» πληθυσμός. Withol de Wender C. L' Europe des migrations. – P., 2001. – 87 p.

⁴¹ Fulchiron H. La nationalité française. – P., 2000. – 21 p.

όλα τα πολιτικά δικαιώματα, όπως να εκλέγουν και να εκλέγονται στις τοπικές και εθνικές εκλογές (Wender, 2001). Οι μετανάστες από τις χώρες της Ευρώπης που είναι στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν το δικαίωμα να εκλέγουν και να εκλέγονται στο Ευρωκοινοβούλιο και στις τοπικές αρχές σύμφωνα με το άρθρο 8 της συνθήκης του Μάαστριχ. Στη Βρετανία υπάρχει το δικαίωμα της διπλής υπηκοότητας, κάτι που διευκολύνει την διαδικασία της πολιτογράφησης των υπηκόων των χωρών για τις οποίες δεν επιτρέπεται η διπλή υπηκοότητα, π.χ. για όσους προέρχονται από τις μουσουλμανικές χώρες. Στη χώρα διαμένουν και «μη υπήκοοι»— κάποιιοι έχουν μόνιμη άδεια παραμονής, κάποιιοι προσωρινή. Τα παιδιά των ατόμων που έχουν μόνιμη άδεια παραμονής, με τη γέννηση αποκτούν τη βρετανική υπηκοότητα. Επίσης, όσοι έχουν μόνιμη άδεια παραμονής δεν χρειάζονται την άδεια εργασίας, όπως και οι σύζυγοι τους, όταν έρχονται στη χώρα. Όσον αφορά πολίτες με προσωρινή άδεια παραμονής δεν είναι τόσο προνομιούχοι όσο οι προηγούμενοι, πρέπει να έχουν άδεια εργασίας. Το ίδιο ισχύει και για τα παντρεμένα ζευγάρια, με τη διαφορά ότι εφόσον ένας από τους δύο έχει άδεια εργασίας, ο άλλος δεν την χρειάζεται. Ο κάτοικος με προσωρινή άδεια παραμονής μπορεί να ζητήσει μόνιμη άδεια μετά από δέκα χρόνια παραμονής στην χώρα.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι η Μεγάλη Βρετανία, αντίθετα με τη Γερμανία, σχεδόν από την αρχή της μαζικής μεταπολεμικής μετανάστευσης διεξάγει τη στοχαστική πολιτική της ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το ποσοστό του «εθνικού πληθυσμού» της Βρετανίας τις τελευταίες δεκαετίες αυξήθηκε ραγδαία. Το 1951, το ποσοστό αυτό ήταν 0,2 εκατ. (0,4% του συνολικού πληθυσμού), το 1981 2,1 εκατ. (3,9%), το 1991 3,0 εκατ. (5,2%), το 2001 4,64 εκατ. (7,9%), και αυτό γινόταν όχι μόνο λόγω της μετανάστευσης, αλλά και λόγω της μεγάλης γεννητικότητας στις οικογένειες των «έγχρωμων» μεταναστών.

Οι πιο μεγάλες εθνικές ομάδες (σε φθίνουσα κλίμακα) είναι οι μετανάστες από την Ινδία, το Πακιστάν, τα νησιά της Καραϊβικής, από τα κράτη της Αφρικής, το Μπανγκλαντές και από τις χώρες της Νότιο-Ανατολικής Ασίας και της Κίνας. Μετακομίζοντας στη μητρόπολη, οι νεοεισερχόμενοι δημιουργούσαν κοινότητες (στην Βρετανία ονομάζονται μειονότητες) με σκοπό να βοηθήσουν και να υποστηρίξουν τους συμπατριώτες τους στο νέο τόπο. Η δημιουργία των κοινοτήτων είναι λογική, γιατί γεννιέται από το πνεύμα της αλληλεγγύης, ενώνοντας συγχρόνως τους ανθρώπους που μιλάνε την ίδια γλώσσα και έχουν κοινή κουλτούρα και θρησκεία. Οι ιθαγενείς Βρετανοί, από την πλευρά τους, δεν είχαν αντίρρηση στη

δημιουργία νέων εθνικών μειονοτήτων και αυτό βοήθησε στη θεσμοθέτηση τους στα μάτια του κοινωνικού συνόλου, και, βέβαια, προώθησε την πολιτική της πολυπολιτισμικότητας.

Η ιδιαιτερότητα του βρετανικού μοντέλου ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία συνίσταται στο γεγονός ότι η ένταξη πραγματοποιείται όχι μόνο σε ατομικό επίπεδο, αλλά και στο κοινωνικό σύνολο – μέσα τις εθνικές κοινότητες. Αυτό αντιστοιχεί στην πολιτική της πολυπολιτισμικότητας η οποία όχι μόνο αποδέχεται, αλλά και ενθαρρύνει την κοινωνική αποδοχή της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και την πολυεθνικότητα. Οι εθνικές μεταναστευτικές κοινότητες στη Μεγάλη Βρετανία είναι νόμιμες, θεσμοθετημένες και έχουν ίδια δικαιώματα. Η πολιτική αυτή των αρχών όχι μόνο επιτρέπει στις εθνικές μειονότητες να διατηρούν τη γλώσσα, τη θρησκεία, τον πολιτισμό και τα έθιμα, αλλά παράλληλα, ουσιαστικά τους προσφέρει ένα είδος αυτονομίας.

Η κρατική πολιτική της υποστήριξης των εθνικών πολιτισμών που δεν έχουν «συγγένεια» με το βρετανικό πολιτισμό, κρύβει μέσα της τον κίνδυνο του διαχωρισμού (fragmentation or segregation) της κοινωνίας. Όμως στην πολυπολιτισμική κοινωνία, οι διαδικασίες κατάρρευσης συγκροτούνται από τις διαδικασίες της αυθόρμητης αφομοίωσης. Η ιδιότητα της αφομοίωσης είναι εγγενής (immanent) και αυτό είναι το ιδίωμα που έχει ο πολιτισμός του ονομαστικού έθνους αναπόφευκτα, αυτό έχει στις σχέσεις με τον πληθυσμό της άλλης κουλτούρας (πολιτισμού) – ακόμα και όταν το κράτος δεν θέτει αφομοιωτικούς στόχους.

Αυτό παρατηρείται πολύ καθαρά στα παραδείγματα των μεταναστών δεύτερης, τρίτης γενιάς (εξαίρεση αποτελούν οι Μουσουλμάνοι). Έτσι, στη Μεγάλη Βρετανία, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991, από τα άτομα τα οποία ανήκουν στις εθνικές μειονότητες, το 47% έχουν γεννηθεί στη χώρα (Barou, 2001). Οι απόγονοι των μεταναστών, της δεύτερης και της τρίτης γενιάς ξέρουν ελάχιστα τη γλώσσα και την κουλτούρα των προγόνων τους αντίθετα, η βρετανική κουλτούρα, μέσα στην οποία ζουν από την γέννηση τους, είναι πιο οικεία για αυτούς.

Κάθε μοντέλο ένταξης των μεταναστών που χρησιμοποιείται στις κυρίαρχες (ηγετικές) ευρωπαϊκές χώρες, αντικατοπτρίζει την ιδιομορφία της ιστορικής ανάπτυξης και αντιστοιχεί στην εθνική αντίληψη του «έθνους» και της «υπερηκότητας». Οι ρίζες των μοντέλων θεμελιώθηκαν την περίοδο της δημιουργίας του κράτους-έθνους ή έθνους-κράτους.

Η εξέγερση της μουσουλμανικής νεολαίας στο Παρίσι το φθινόπωρο του 2005, βρήκε, κατά κάποιον τρόπο, ανταπόκριση στους μετανάστες του Βελγίου, της Γερμανίας, των Κάτω Χωρών, της Ελλάδας, της Ιταλίας, και είναι απόδειξη του γεγονότος ότι τα μοντέλα ένταξης των μεταναστών, ιστορικά σχηματισμένα στις ευρωπαϊκές χώρες, δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες συνθήκες.

Η δυτική Ευρώπη είναι αρκετά αποτελεσματική στα θέματα ένταξης των μεταναστών, γιατί οι μετανάστες που κατέφυγαν στη δυτική Ευρώπη προσπάθησαν όσο πιο γρήγορα να μάθουν και να εξοικειωθούν με τα νέα έθιμα και τις νέες παραδόσεις, για να ριζώσουν στο νέο έδαφος, και για το λόγο αυτό και αφομοιώθηκαν εύκολα.

Τη δεκαετία του 1950 λόγω της κατάρρευσης των αποικιοκρατικών δυνάμεων και της ραγδαίας αύξησης της ζήτησης του ανθρώπινου δυναμικού από ευρωπαϊκές χώρες με ραγδαία αναπτυσσόμενη οικονομία, άρχισαν να έρχονται στην Ευρώπη, μετανάστες από τρίτες χώρες. Οι τελευταίοι έφερναν μαζί τους διαφορετικό πολιτισμό, τη θρησκεία τους και τα έθιμά τους. Όταν βρέθηκαν στο νέο για αυτούς κλίμα, δεν έδειξαν την ετοιμότητα να αφομοιωθούν, αλλά προτίμησαν να ζήσουν με τους δικούς τους νόμους και τα δικά τους έθιμα, στις κλειστές εθνικά περιοχές-θύλακες σε αλλοεθνές έδαφος (enclaves). Ένα ποσοστό των μεταναστών αυτών μπόρεσαν να ενσωματωθούν μέχρι ενός σημείου στην οικονομική ζωή των χωρών αποδοχής, αλλά η κοινωνική και πολιτισμική ενσωμάτωσή τους δεν πραγματοποιήθηκε. Οι μετανάστες αυτοί δεν έγιναν το αρμονικό κομμάτι της ευρωπαϊκής κοινωνίας που τους υποδέχτηκε, και συνεχίζουν να μένουν ξεχωριστά από αυτήν, με παράλληλη ζωή. Πρέπει να επισημανθεί ότι η τάση δημιουργίας εθνικών κοινοτήτων παρατηρείται σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ανεξάρτητα από το μοντέλο ένταξης των μεταναστών που έχει επιλεγεί.

3.6. Η Εξέλιξη της Μεταναστευτικής Πολιτικής στα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι Προτεραιότητές της

Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από πρωτοφανή κλιμάκωση της μετανάστευσης. Σύμφωνα με τα δεδομένα του Ο.Η.Ε, από το 1965 μέχρι το 2001 ο αριθμός των μεταναστών αυξήθηκε διεθνώς από τα 75,2 εκατ. στα 175,0 εκατ.

Σήμερα, ένας στους 35 ανθρώπους στον πλανήτη είναι μετανάστης^{42 43}. Μερικοί ερευνητές μιλάνε για «την παγκόσμια μετανάστευση των πληθυσμών» (Held, Goldblatt, McGrew, Perraton, 1999).

Η απότομη αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων οφείλεται: 1. στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, η οποία παροτρύνει τη μετακίνηση του ανθρώπινου δυναμικού από χώρες με πλεόνασμα εργατικού δυναμικού προς χώρες που έχουν έλλειψη. 2. στη γήρανση του πληθυσμού και στη μείωση της γεννητικότητας στις αναπτυγμένες χώρες. 3. στις μαζικές μεταναστεύσεις των προσφύγων εξαιτίας των πολέμων, των πολιτικών καταστάσεων και των φυσικών καταστροφών.

Ο κύριος «προμηθευτής» της διεθνούς μετανάστευσης είναι ο Τρίτος κόσμος, ενώ οι κύριοι προορισμοί είναι οι αναπτυγμένες χώρες. Από το 1990 η καθαρή μετανάστευση από τις αναπτυσσόμενες χώρες προς τις αναπτυγμένες αυξανόταν κατά μέσο όρο 2,4 εκατ. άτομα ετησίως, με άμεση συνέπεια την αύξηση του πληθυσμού των χωρών υποδοχής (στην Ευρώπη 89%)⁴⁴.

Η δυτική Ευρώπη έγινε ένας από τους κύριους πόλους έλξης των διεθνών μεταναστών. Αυτή τη στιγμή εδώ βρίσκεται το ένα πέμπτο όλων των μεταναστών του κόσμου (Holzmann, Munz, 2004).

Μέχρι το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ευρώπη ήταν ο παραδοσιακός προμηθευτής μεταναστών προς άλλους τόπους του κόσμου. Την περίοδο 1846-1939 πάνω από τα 60 εκατ. άτομα άφησαν την ευρωπαϊκή ήπειρο (τα δύο τρίτα έμεναν στην Αμερική) (Inozemtsev, 2000).

Η μαζική μετανάστευση προς την Ευρώπη ξεκίνησε την μεταπολεμική περίοδο. Αυτό έγινε για δύο βασικούς λόγους: 1. τη ζήτηση ξένου εργατικού δυναμικού από τις ευρωπαϊκές χώρες για την αποκατάσταση της οικονομίας μετά τον πόλεμο και 2. την κατάρρευση των αποικιοκρατιών και την έλλειψη οργάνωσης των νέων ανεξάρτητων χωρών. Με τον τρόπο αυτό, μέσα σε 20 χρόνια (1950 -1973), στην Ευρώπη μετακόμισαν και παρέμειναν 9,4 εκατ. μετανάστες.

Μετά την πετρελαϊκή κρίση και την οικονομική κρίση που ακολούθησε κατά την περίοδο 1973-1974, τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη έκλεισαν τα σύνορά τους για τους μετανάστες και άρχισαν να εφαρμόζουν δραστικά μέτρα για την επιστροφή

⁴² Σύμφωνα με τα δεδομένα του Ο.Η.Ε. « μετανάστης θεωρείται άτομο το οποίο δεν έχει την υπηκοότητα της χώρας, αλλά που έχει έρθει με σκοπό την εκπαίδευση, την εργασία, ή την ασυλία/ ή για την ένωση με την οικογένεια ή που έχουν πάρει την θετική απάντηση στο ζήτημα τους»

⁴³ World migration 2003 – Mode of acces: http://www.iom.int/-/DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/chap16p291_302.pdf

⁴⁴ Measuring international migration: Many questions, few answers.

των τελευταίων στην πατρίδα τους. Όμως η πολιτική αυτή δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα. Οι μετανάστες, φοβούμενοι ότι πλέον δεν θα μπορέσουν να γυρίσουν πίσω, χρησιμοποίησαν το δικαίωμα επανασύνδεσης της οικογένειας και άρχισαν μαζικά να προσκαλούν τις γυναίκες και τα παιδιά τους, καθώς και άλλους συγγενείς. Ως αποτέλεσμα, ο αριθμός των μεταναστών στις χώρες αποδοχής όχι μόνο δε μειώθηκε, αλλά αντίθετα αυξήθηκε. Το πλέον σημαντικό είναι ότι άλλαξε ο χαρακτήρας της μετανάστευσης: αντί για νέους, εργασιακά ενεργούς, ανύπαντρους μετανάστες, οι ευρωπαϊκές χώρες «πήραν» γυναίκες, παιδιά, και άτομα της τρίτης ηλικίας, στην πλειοψηφία τους, από αναπτυσσόμενες χώρες. Πολύ λακωνικά, το φαινόμενο αυτό είχε σχολιαστεί από τον γνωστό Ελβετό συγγραφέα Μαρκς Φρις ως εξής: "εμείς καλούσαμε εργατικό δυναμικό, αλλά αντί για αυτό ήρθαν άνθρωποι".

Με τον τρόπο αυτό, την δεκαετία του '70 στη Δυτική Ευρώπη έγινε μετατροπή από την προσωρινή μετανάστευση στη μόνιμη. Αντίθετα με τους *Gastarbeiter*, οι οποίοι έρχονταν μόνο για την αναγραφόμενη στη σύμβασή τους περίοδο, οι μετανάστες οι οποίοι έμπαιναν στην χώρα για την επανασύνδεση της οικογένειας, επεδίωκαν να ριζώσουν στους νέους τόπους, και, έτσι, ειδικά την περίοδο αυτή, άρχισαν να δημιουργούνται μεγάλες εθνικές κοινότητες στην Ευρώπη. Η αντίδραση των ευρωπαϊκών χωρών για την κατάσταση που επικρατούσε ήταν διαφορετικές.

Η Γαλλία, που είχε μεγάλη εμπειρία στα θέματα υποδοχής και επιτυχούς αφομοίωσης των μεταναστών (από XIX αιώνα), αντιμετώπισε την οικογενειακή μετανάστευση ως αναπόφευκτο φαινόμενο και άρχισε να εφαρμόζει στοχευμένη πολιτική στην κοινωνική και πολιτισμική ένταξη νέων μεταναστών στη γαλλική κοινωνία. (Barou J. 2001).

Η Μεγάλη Βρετανία αντιμετώπισε το φαινόμενο της οικογενειακής μετανάστευσης πριν από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, αφού θεσπίστηκε ο νόμος του 1962 που περιόριζε τα δικαιώματα των μεταναστών για την είσοδο στην χώρα. Ο νόμος αυτός έσπρωξε τους μετανάστες από τις χώρες της Βρετανικής Ένωσης να εγκατασταθούν μόνιμα μαζί με τις οικογένειες τους στο Ηνωμένο Βασίλειο. Θέλοντας να διατηρήσει καλές σχέσεις με τις πρώην αποικίες της, η Αγγλία αποδέχτηκε τη εμφάνιση των εθνικών κοινοτήτων στα εδάφη της (Barou 2001).

Η Γερμανία είχε μεγαλύτερες δυσκολίες. Επειδή δεν είχε αποικίες, προσέλυκε το εργατικό δυναμικό, κατά κύριο λόγο, από τις ευρωπαϊκές χώρες με τις οποίες συνόρευε, και, από τις αρχές του 1960, από την Τουρκία. Η αποδοχή του εργατικού δυναμικού βασιζόταν σε διακρατικές συμφωνίες, οι οποίες προέβλεπαν υποχρεωτική

επιστροφή του εργάτη στη χώρα του μετά τη λήξη της σύμβασής του και σε καμία περίπτωση μόνιμη εγκατάστασή του. Για το λόγο αυτό οι αρχές της χώρας ήταν απροετοίμαστες για την οικογενειακή μετανάστευση. Όμως, η μη ένταξη των μεταναστών στην κοινωνική και την πολιτική ζωή της χώρας, αναπόφευκτα θα οδηγούσε στην δημιουργία κοινοτήτων των μεταναστών.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η περιοριστική μεταναστευτική πολιτική των δυτικών ευρωπαϊκών χωρών είχε απρόσμενα αποτελέσματα, αφού η μετανάστευση είχε μαζικό και ανεπίστρεπτο χαρακτήρα. Την περίοδο 1974 – 1998 η Ευρώπη δέχτηκε 10.9 εκατ. μετανάστες, το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων είχε έρθει με την προοπτική να εγκατασταθεί μόνιμα. Οι περισσότεροι μετανάστευαν με το δικαίωμα επανασύνδεσης της οικογένειας, ενώ αργότερα ακολούθησαν οι πρόσφυγες. Οι περιοριστικές πολιτικές εισόδου των εργατών (μεταναστών που μετανάστευαν μόνο για δουλειά) και οι αυστηροί κανόνες στη χορήγηση βίζας προκάλεσαν αύξηση του ποσοστού ψευδοτουριστών και ατόμων που ζητούσαν ασυλία. Δημιουργήθηκε ένα νέο ρεύμα μεταναστών, τους οποίους είναι δύσκολο κανείς να προσδιορίσει αν ήταν «πολιτικοί πρόσφυγες» ή «κρυφοί οικονομικοί μετανάστες».

Το ποσοστό των ανθρώπων που μετανάστευαν ως εργατικό δυναμικό μετά το 1973 μειώθηκε. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2000, κατά μέσο όρο στην Ευρώπη, μόνο κάθε δεύτερος μετανάστης συμμετέχει ενεργά στην παραγωγική διαδικασία, ενώ οι υπόλοιποι ζουν από τα επιδόματα. Οι αλλαγές στη μεταναστευτική δομή οδήγησε στη αύξηση των εξόδων (δαπανών) για τη «συντήρηση» των μεταναστών, και μεγαλύτερες πιέσεις ασκήθηκαν στο κοινωνικό σύστημα των ευρωπαϊκών χωρών. Η κατάσταση αυτή προκαλεί τη δυσαρέσκεια των ιθαγενών, οι οποίοι αρνούνται να επιβαρυνθούν με τη διαμονή των «απρόσκλητων» μεταναστών.

Όσο παράδοξο και αν ακούγεται στις μέρες μας, το 1957 όμως, με την υπογραφή της σύμβασης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, η απόλυτη πλειοψηφία των χωρών οι οποίες υποστήριζαν τη δημιουργία της Ενιαίας Αγοράς, ήταν εναντίον του άρθρου 48⁴⁵ περί της ελεύθερης κίνησης του εργατικού δυναμικού⁴⁶ (με εξαίρεση την Ιταλία, η οποία πνιγόταν από την ανεργία). Και αυτό, σύμφωνα με τις μακροοικονομικές αρχές, η δημιουργία πολυεθνικής αγοράς ξεκινά,

⁴⁵ France plurielle...ou eclatee?//Nouvel observateur. – P., 2003. – 19-25juin. – N 1015. – P.6-13

⁴⁶ Van Der Mei A. P. Free movement of persons within the European Community. Cross-Border Access to Public Benefits. Oxford-Portland Oregon, 2003.p. 22-23

πρώτα από όλα από την κατάργηση συνόρων στην ελεύθερη μετακίνηση των αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίου και εργατικού δυναμικού. Αξίζει να σημειωθεί ότι τότε η μετανάστευση ήταν υπό τον έλεγχο των κρατών που ρύθμιζαν τα ρεύματα των μεταναστών-εργατών, σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας.

Όμως, δύο χρόνια αργότερα, λόγω της αυξημένης κινητικότητας του εργατικού δυναμικού η κατάσταση άρχισε να αλλάζει. Παρουσιάστηκε η προοπτική έγκρισης του άρθρου 39 της Συνθήκης της Ρώμης, που, παρεμπιπτόντως, εξεταζόταν ως ένας προσωρινός πολιτικός συμβιβασμός (πέντε από τις έξι χώρες της ΕΕ πίστευαν ότι θα μπορούσαν να απορροφήσουν την ιταλική «πλεονάζουσα εργατική προσφορά» στο διάστημα των 12 ετών, 1958-1970). Η αναγκαιότητα της ελεύθερης μετακίνησης γίνεται δεκτή τελικά και αμετάκλητα μόνο το 1968, σύμφωνα με τον κανονισμό 1612/68/ΕΟΚ για την ελεύθερη μετακίνηση εντός ΕΕ και την οδηγία 68/360/ΕΟΚ για την κατάργηση των περιορισμών στη μετακίνηση και στη διαμονή, στα πλαίσια της ενιαίας αγοράς, εργατών και των οικογενειών πολιτών κρατών - μελών. Λίγο μετά την θέσπιση των παραπάνω, ο αντιπρόεδρος της Κομισιόν ονόμασε την ελεύθερη μετακίνηση του εργατικού δυναμικού «εμβρυώδη μορφή της ευρωπαϊκής υπηκοότητας» (Van Der Mei, 2003).

Την δεκαετία 80-90 παρατηρήθηκε η τάση εξισορρόπησης των εργατικών δικαιωμάτων των μεταναστών από τα κράτη μέλη της ΕΕ, και την εξασφάλιση έστω και των ελάχιστων δικαιωμάτων για τους *gastarbeiter* από τις τρίτες χώρες.

Η αλλαγή αυτή γίνεται πιο αισθητή στις αρχές του XXI αιώνα, ειδικά αφού πάρθηκε η απόφαση της επέκτασης των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς μερικές Ανατολικοευρωπαϊκές χώρες. Στην αγορά εργασίας της ΕΕ διεξάγεται η πολιτική του διπλού στάνταρτ (τύπου). Η Γερμανία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Φινλανδία, η Ελλάδα, η Αυστρία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, η Ιταλία και η Φινλανδία, όπου το επίπεδο ανεργίας είναι αρκετά υψηλό (Ελλάδα, Ισπανία 11-12%) εφαρμόζουν περιορισμούς στη διάρκεια παραμονής των μεταναστών από τις νεοεισερχόμενες χώρες της ΕΕ. Το σύστημα της κοινωνικής πρόνοιας των «παλιών» χωρών μελών της ΕΕ με δυσκολία επιλύει τα δικά τους προβλήματα (καλύπτει τους στόχους ως προς τους δικούς τους υπηκόους). Στη Σλοβενία, στη Σλοβακία, στη Λιθουανία, στη Λετονία, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στη Σουηδία, στην Τσεχία, στην Πολωνία, στην Κύπρο και στη Μάλτα, τέτοιου είδους περιορισμοί δεν υπάρχουν. Για παράδειγμα, στην Πολωνία υπάρχει νόμος "περί ανάπτυξης και απασχόλησης", με μια σειρά μέτρων καταπολέμησης της ανεργίας

(2004). Σύμφωνα με τον νόμο αυτό, για τη μεταβατική περίοδο (τουλάχιστον δύο ετών), προβλέπεται η πιθανότητα περιορισμού εισόδου στη χώρα πολιτών εκείνων των χωρών, οι οποίες εμποδίζουν την ελεύθερη διακίνηση ξένων εργατών (συμπεριλαμβανομένων και παλιών κρατών μελών) στις εθνικές αγορές εργασίας.

Η Αυστρία επίσης έχει ανακοινώσει τη διετή μεταβατική περίοδο (με δικαίωμα παράτασής της ως 7 έτη), στη διάρκεια της οποίας οι πολίτες των χωρών που μπήκαν στην ΕΕ το 2004 (με εξαίρεση την Κύπρο και τη Μάλτα) χρειάζονται άδεια εργασίας από τις αρχές της χώρας (με την αίτηση του εργοδότη). Αφού ολοκληρώσει τον ένα χρόνο νόμιμης εργασίας, ο ενδιαφερόμενος παίρνει την απαραίτητη έγκριση της ελεύθερης διακίνησής του στην αυστριακή αγορά εργασίας από την αρμόδια υπηρεσία. Τα μέλη της οικογένειας του μετανάστη τη σχετική άδεια την παίρνουν σε 18 μήνες.

Στη Δανία, οι πολίτες των χωρών που έγιναν πρόσφατα μέλη της ΕΕ, στη διάρκεια των δύο πρώτων ετών θα πρέπει να τηρούν τις συνθήκες της «μεταβατικής περιόδου» (αυτή η περίοδος μπορεί να παραταθεί για 5 έτη). Στη Δανία, όποιος δεν έχει άδεια διαμονής, δεν μπορεί να δουλέψει. Η ίδια η άδεια χορηγείται μόνο εφόσον ο μετανάστης έχει στα χέρια του την προσφορά εργασίας από τον εργοδότη ή αν έχει προκαταρκτικό συμφωνητικό εργασίας. Η άδεια δίνεται μόνο για το συγκεκριμένο χώρο εργασίας, ενώ, αν αυτός αλλάξει, πρέπει να χορηγηθεί ξανά η άδεια διαμονής. Με τη λήξη της περιόδου σύμβασης εργασίας η άδεια διαμονής ακυρώνεται. Η άδεια διαμονής κάθε φορά χορηγείται για ένα χρόνο. Τα μέλη της οικογένειας του μετανάστη μπορούν να τον συνοδεύουν, μόνο αν διαθέτει τον κατάλληλο χώρο (τετραγωνικά μέτρα) για την διαμονή τους (ο χώρος ορίζεται από τον νόμο).

Με την ολοκλήρωση της πενταετίας από την ενσωμάτωση στην ΕΕ της πρώτης ομάδας χωρών, η μεταβατική περίοδος τυπικά ολοκληρώνεται. Αν όμως κάποιο από τα κράτη- μέλη, από τα «παλιά κράτη» μέλη, της ΕΕ ζητήσει την άδεια να συνεχίσει την εφαρμογή των μέτρων για άλλα δύο χρόνια (αλλά όχι πάνω από τα 7 χρόνια συνολικά), τότε, το πιο πιθανό είναι να δοθεί η σχετική άδεια. Όμως, θα πρέπει να υπάρχει σοβαρό επιχείρημα υπέρ της συνέχισης εφαρμογής των απαραίτητων μέτρων για τη θωράκιση της εθνικής αγοράς εργασίας⁴⁷.

Έτσι, το 2004 από τα 15 «παλιά» κράτη μέλη της ΕΕ, την πολιτική της «ανοιχτής πόρτας» για τους πολίτες των νεοεισερχόμενων ανατολικοευρωπαϊκών κρατών εφαρμόζουν η Σουηδία, η Μεγάλη Βρετανία και η Ιρλανδία, χώρες οι οποίες

παραμένουν μη ελκυστικός προορισμός για τους μετανάστες της Δυτικής Ευρώπης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Απριλίου του 2006, για τη χορήγηση άδειας εργασίας στη Σουηδία απευθύνθηκαν περίπου 10 χιλιάδες άτομα και όλα ήταν από τις χώρες οι οποίες ενσωματώθηκαν στην ΕΕ το 2004 (πρώτα απ' όλα από την Πολωνία, αλλά και από τη Λιθουανία, την Εσθονία και τη Λεττονία)⁴⁸.

Το χαρακτηριστικό παράδειγμα αλλαγής των προτεραιοτήτων στη μεταναστευτική πολιτική είναι το παράδειγμα της Αγγλίας, η οποία στην διάρκεια του 2005-2006 δέχτηκε 427 χιλιάδες άτομα από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη από το Migrationwatch τον Οκτώβριο του 2006 φανέρωσαν ότι το 95% των εργαζομένων που προέρχονται από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (ηλικίας 22 και άνω) αμοιβονται με λιγότερο από 8 λίρες Αγγλίας ανά ώρα εργασίας και 80% λιγότερα από 6 λίρες (το ελάχιστο όριο αμοιβής είναι 5,25 λίρες ανά ώρα). Ο μέσος όρος ετησίων αποδοχών των μεταναστών που προέρχονται από τις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες αντιστοιχεί με το 60% των αμοιβών των Βρετανών. Από την άλλη όμως, οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές των μεταναστών από την Ανατολική Ευρώπη είναι περίπου 2900 λίρες το χρόνο σε σύγκριση με τις 5500 λίρες το χρόνο των Βρετανών εργαζομένων. Αν στην χώρα οι ετήσιες αποδοχές του εργαζομένου πληθυσμού των Βρετανών για το 2005 ήταν 22 χιλιάδες λίρες κατά μέσο όρο, οι αποδοχές των μεταναστών από τις βαλτικές χώρες ήταν μόνο 11800. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι τελευταίοι απασχολούνται στις χαμηλά αμοιβόμενες δουλειές (στα κτήματα, στις οικοδομές κλπ.). Ο Andree Green, επικεφαλής του Migrationwatch⁴⁹, επισημαίνει ότι τόσο χαμηλές αποδοχές δεν αποτελούν πρόβλημα, όσο οι μετανάστες είναι νέοι, χωρίς οικογένεια και υγιείς. Αν, όμως, ο αριθμός των ατόμων, που εξαρτώνται από τα επιδόματα και τα κοινωνικά προγράμματα, τα οποία επιβαρύνουν την οικονομία, αυξηθεί, τότε η εικόνα θα αλλάξει προς το χειρότερο, με την έννοια ότι οι μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη σταδιακά θα καταλάβουν τις θέσεις εργασίας των Βρετανών και, στην περίπτωση αυτή, οι ίδιοι οι Βρετανοί θα περιπέσουν στην ανεργία, ενώ το κράτος θα πρέπει να τους πληρώνει τα ανάλογα επιδόματα.

Η σημερινή πολιτική της Βρετανίας είναι: αν κάποιος είναι έτοιμος να δουλέψει και έχει βρει θέση εργασίας τότε και μόνο τότε είναι καλοδεχούμενος στο

⁴⁷ Θέλω να δουλεύω πολύ στην ΕΕ. Από το υλικό Business& Baltic <http://www.bb.lv>

⁴⁸ Sweden plans "open door policy" for Bulgarian, Romanian Migrants. On EU Doorstep <http://www.novinite.bg>

⁴⁹ Migration Watch UK. <http://www.migrationwatchuk.org>

Ηνωμένο Βασίλειο⁵⁰. Επομένως, αυτή η δυνατότητα ελεύθερης εισόδου για κάθε ενδιαφερόμενο, χωρίς περαιτέρω προϋποθέσεις, συνιστά μια μάλλον μυωπική πολιτική. Μια ακόμη χαρακτηριστική ιδιαιτερότητα της τελευταίας δεκαετίας είναι η αλλαγή της εθνικής σύνθεσης του «μεταναστευτικού πληθυσμού». Το αποτέλεσμα της μαζικής μετανάστευσης είναι ότι οι ευρωπαϊκές χώρες από παραδοσιακά «χώρες της μετανάστευσης», έγιναν οι χώρες «των μεταναστών»⁵¹ (Holzmann, Munz, 2004).

Στην Ευρώπη κατοικούν μόνιμα συνολικά 36 – 39 εκατ. μεταναστών από άλλες χώρες, αριθμός που αντιστοιχεί σχεδόν στο 8% του ευρωπαϊκού πληθυσμού⁵². Στα 15 κράτη μέλη της ΕΕ (με τα στοιχεία του 2000) ο πληθυσμός των μεταναστών ήταν 19 εκατ. (5,1% του συνολικού πληθυσμού). Μόνο το ένα τρίτο από αυτούς (6 εκατ.) ήταν πολίτες των κρατών μελών της ΕΕ⁵³. Οι μετανάστες στην ευρωπαϊκή ήπειρο εγκαθίστανται πολύ ανομοιόμορφα – το μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι συγκεντρωμένο σε δέκα ευρωπαϊκά κράτη. Την πρώτη θέση έχει η Γερμανία – σύμφωνα με στοιχεία του Ο.Η.Ε. για το 2000, ο αριθμός των μεταναστών στην χώρα ήταν 7,3 εκατ. (9,0% του συνολικού πληθυσμού). Δεύτερη έρχεται η Γαλλία με 6,2 εκατ. (10,6% του συνολικού πληθυσμού)⁵⁴. Η τρίτη μεγαλύτερη χώρα των μεταναστών στην Ευρώπη είναι η Βρετανία. Ο αριθμός των ατόμων που γεννήθηκαν εκτός συνόρων της χώρας αλλά μένουν στα εδάφη της, τα τελευταία 50 χρόνια διπλασιάστηκε – το 2000 ανέρχονταν σε 4 εκατ. άτομα (6,8% του συνολικού πληθυσμού) (World migration 2003).

Αναφορικά με το ποσοστό των μεταναστών στο σύνολο του πληθυσμού, προηγούνται το Λουξεμβούργο – 30%, η Ελβετία – 25%, οι Κάτω Χώρες – 18,7%, η Ελλάδα και η Αυστρία – 10%. Το χαμηλότερο ποσοστό των μεταναστών έχουν οι χώρες οι οποίες μέχρι πρόσφατα ήταν χώρες -προμηθευτές των μεταναστών στην Ευρώπη, και, μόνο την τελευταία δεκαετία έγιναν δέκτες μεταναστών. Αυτές είναι: η Ισπανία (3,2%), η Ιταλία (2,8%), και η Πορτογαλία (1,7%) (World migration 2003). Η ιδιαιτερότητα της ευρωπαϊκής μετανάστευσης έγκειται και στην υψηλή

⁵⁰ David Leppard. Reid to stem flow of low skill immigrants. The Sunday Times. 22.10.2006 p. 31.

⁵¹ Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Ο.Η.Ε. οι χώρες «των μεταναστών» θεωρούνται οι χώρες στις οποίες το ποσοστό των μεταναστών υπερβαίνει το 1% του συνολικού πληθυσμού.

⁵² Πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι οι επίσημες στατιστικές διαμορφώνονται από τα στοιχεία των νόμιμων μεταναστών, οι οποίοι είναι καταγεγραμμένοι, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών παραμένουν παράνομοι. Στην Ευρώπη βρίσκονται, κατά προσέγγιση, 2 – 3 εκατ. παράνομων μεταναστών (Stalker P. Abstract. Migration trends, a migration policy in Europe)

⁵³ World of migration 2003 – Mode of access: <http://www.iom.int> (57)

⁵⁴ Τα στοιχεία του Ο.Η.Ε. δεν συμπίπτει πάντα με της εθνικές στατιστικές, διότι υπάρχουν αποκλίσεις στην ερμηνεία της έννοιας «μετανάστης». Εκ των προτέρων αυτό ισχύει στην περίπτωση της Γαλλίας.

συγκέντρωση εθνικών μεταναστευτικών ομάδων στις συγκεκριμένες χώρες και περιοχές (regions). Η ιδιομορφία αυτή πηγάζει από το χαρακτήρα και τις κατευθύνσεις των μεταναστευτικών ροών της μεταπολεμικής περιόδου. Στη Γαλλία, στη Βρετανία και στην Ολλανδία, οι μετανάστες προέρχονται από τις πρώην αποικίες. Μετά την πτώση των αποικιοκρατικών δυνάμεων, οι μετανάστες έφτασαν στην μητρόπολη και σχημάτισαν (διαμόρφωσαν) μεγαλύτερες εθνικές κοινότητες.

Στη Γερμανία, στην Αυστρία, στην Ελβετία και στις Σκανδιναβικές χώρες, το βασικό τμήμα των μεταναστών αποτελούν οι μετανάστες – εργάτες της μεταπολεμικής περιόδου και οι απόγονοί τους. Έτσι, στην Γερμανία, για παράδειγμα, κατοικεί το 80% των Ελλήνων, το 72% των μεταναστών από την Τουρκία, περίπου το 70% των πολιτών της πρώην Γιουγκοσλαβίας και το 68% των Πολωνών (Wihtol de Wenden, 2001:8). Στο Βερολίνο, το μερίδιο των μεταναστών υπερβαίνει το 13% του συνολικού πληθυσμού της πόλης, αλλά σε μερικές περιφέρειες της χώρας υπερβαίνει το 30%.

Στη Βρετανία, την πλειοψηφία των μεταναστών αντιπροσωπεύουν οι Ιρλανδοί. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, 2,6 εκατ. μεταναστών (53%) είναι λευκοί, τα 2/3 των οποίων είχαν γεννηθεί σε μια από τις ευρωπαϊκές χώρες, – ένας στους πέντε στην Ιρλανδία. Τα υπόλοιπα 2,3 εκατ. (47% όλων των μεταναστών) είναι αντιπρόσωποι άλλων φυλών. Τις μεγαλύτερες εθνικές κοινότητες αντιπροσωπεύουν οι Ινδοί, Πακιστανοί, μετανάστες από το Bangladesh, και όσοι προέρχονται από τις αφρικανικές χώρες (στοιχεία του 2001).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατοικούν 2,3 εκατ. άτομα τα οποία προέρχονται από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, 1,2 εκατ. από αυτούς είναι μαροκινοί, 700 χιλιάδες Αλγερινοί και 300 χιλιάδες Τυνήσιοι. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών από τις χώρες του Μαγρέμπ (το 97% των Αλγερινών, το 75% των Τυνήσιων και το 50% των Μαροκινών) εγκαταστάθηκε στην Γαλλία. Οι καταγόμενοι από τις χώρες που βρίσκονται νότια της Σαχάρα (αριθμούν περίπου 1 εκατ. άτομα), είναι συγκεντρωμένοι κυρίως στη Βρετανία (27%), Γαλλία (23%), Γερμανία (12%) και Πορτογαλία (9%) (Word migration 2003).

Οι 400 χιλιάδες μετανάστες από τη Λατινική Αμερική για δεύτερη πατρίδα τους επέλεξαν χώρες με ομοιότητες προς την δική τους γλώσσα και κουλτούρα – την Ισπανία και την Πορτογαλία.

Στην ΕΕ εγκαταστάθηκαν περίπου 400 χιλιάδες άτομα καταγόμενοι από τη Βόρεια Αμερική και 100 χιλιάδες από την περιοχή (περιφέρεια) του Ειρηνικού.

(Word migration 2003). Τα τελευταία 20 χρόνια, το ποσοστό μεταναστών ευρωπαϊκής καταγωγής στο σύνολο του πληθυσμού της ΕΕ ουσιαστικά δεν άλλαξε, ενώ το ποσοστό μη Ευρωπαίων τα τελευταία 15 χρόνια αυξήθηκε 1,5 φορές και έφτασε στους 3,5 εκατ. άτομα. Αυτό σημαίνει ότι ένας στους τριάντα κατοίκους της Ευρώπης δεν είναι ευρωπαίος στην καταγωγή του (Word migration 2003).

Στην διάρκεια αρκετών δεκαετιών, η κύρια μάζα των μεταναστών της Δυτικής Ευρώπης (60%) προερχόταν από τέσσερις χώρες – Τουρκία, Μαρόκο, Ιταλία και πρώην Γιουγκοσλαβία. Τα τελευταία χρόνια τόσο οι δίπλευρες μεταναστευτικές σχέσεις, κληρονομιά του αποικιακού παρελθόντος, όσο και οι προνομιακές σχέσεις μεταξύ των χωρών - δοτών και χωρών- δεκτών άρχισαν να χάνουν την ισχύ τους, ενώ παράλληλα προέκυπταν χώρες-δότες, με τις οποίες τα ευρωπαϊκά κράτη δεν είχαν στενές σχέσεις (Wihtol de Wender, 2001:67). Ως αποτέλεσμα αυτών, στην Ευρώπη εμφανίζονται νέες εθνικές μειονότητες που δημιουργούνται από τους προερχόμενους από το Αφγανιστάν, Ιράκ, Ιράν, Σρι Λάνκα, όπως και μεγάλες κοινότητες Κινέζων και Βιετναμέζων (μόνο στην Γαλλία ο αριθμός των Κινέζων υπερβαίνει τους 300 χιλιάδες, και στην Αγγλία τους 176 χιλιάδες)⁵⁵ (Wihtol de Wender, 2001:9, 57)

Η υψηλή συγκέντρωση των εθνικών μειονοτήτων των μεταναστών στις ευρωπαϊκές χώρες οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις δυσκολίες προσαρμογής των μεταναστών από τις αναπτυσσόμενες χώρες στο νέο περιβάλλον. Νέοι μετανάστες, κατά κανόνα, κατευθύνονται στις χώρες στις οποίες υπάρχει μεγάλος (αριθμός) συμπατριωτών τους. Όπως επισημαίνουν μερικοί ερευνητές, στην Ευρώπη οι μετανάστες (από τις αναπτυσσόμενες χώρες ειδικά) κατοικούν σε πιο απομονωμένες κοινότητες από ότι, για παράδειγμα, στην Αμερική⁵⁶.

Κατά κανόνα, οι μετανάστες εγκαθίστανται στις μεγάλες πόλεις, διαμορφώνοντας ολόκληρα εθνικά τετράγωνα. Η τάση των μεταναστών, που ανήκουν σε διαφορετικό (μη ευρωπαϊκό) πολιτισμό, να μένουν συγκεντρωμένοι, κατά την άποψη των κοινωνιολόγων, πηγάζει από την «αίσθηση του φόβου απέναντι στην νέα χώρα» και, προκειμένου να ξεπεράσουν τον φόβο αυτό, αναζητούν την υποστήριξη ανάμεσα στους «δικούς τους»⁵⁷. Μερικοί μετανάστες βρίσκουν τη δύναμη να ξεκινήσουν μια νέα ζωή και να μετακομίσουν σε άλλη περιοχή, αλλά η πλειοψηφία δεν μπορεί να «απομακρυνθεί από τους συμπατριώτες»

⁵⁵ Overseas-born population. – Mode of acces: <http://www.statistics.gov.uk>

⁵⁶ Inozentsev B. Νέο πρόβλημα του νέου αιώνα <http:// antropotok.archipelag.ru/text/a186.htm>.

⁵⁷ Dyboved M. Η γερμανική κοινωνία μπορεί να γίνει «κοινότητες». – <http://chemodan.com.ua/news/2004/09/1864.html>.

Η δημιουργία και η συνεχόμενη ανάπτυξη των εθνικών τετραγώνων είναι σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα τόσο για την χώρα υποδοχής όσο και για τους ίδιους τους μετανάστες. Στις χώρες υποδοχής, αυξάνεται η δυσαρέσκεια από τη εισροή των μεταναστών, γιατί εκτοπίζονται οι γηγενείς κάτοικοι από τα παραδοσιακά μέρη κατοικίας τους και στις ευρωπαϊκές πόλεις δημιουργούνται «γκέτο», τα οποία ζουν με δικούς τους κανόνες (η αστυνομία, συχνά διστάζει να μπει στα εθνικά τετράγωνα). Οι μετανάστες και τα παιδιά τους που μένουν στις κλειστές εθνικές κοινότητες, απομονώνονται ακόμα περισσότερο από την κοινωνία. Οι μετανάστες εδώ μιλάνε τη μητρική τους γλώσσα, με αποτέλεσμα τα παιδιά τους είτε να μην ξέρουν καθόλου, είτε να ξέρουν ελάχιστα την γλώσσα της νέας τους πατρίδας, και για τον λόγο αυτό έχουν ελάχιστες ευκαιρίες μετά το σχολείο να μπουν στα εκπαιδευτικά ιδρύματα ή να βρουν καλή δουλειά. Η επιθυμία τους να αποτελούν ένα είδος αποικίας αναπόφευκτα οδηγεί στην περιθωριοποίηση του μεγαλύτερου αριθμού των μεταναστών και αποτελεί το σημαντικό εμπόδιο στον δρόμο της ένταξης στην ευρωπαϊκή κοινωνία.

Συμπερασματικά, με την αύξηση της μετανάστευσης αλλάζει η μορφή των ευρωπαϊκών κρατών. Από εθνικά ομοιογενή, όλο και περισσότερο γίνονται πολυεθνικά και πολιτισμικά ανομοιογενή. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται σε όλες τις αναπτυγμένες χώρες. Εξαίρεση αποτελεί η Ιαπωνία, όπου το ποσοστό των άλλων εθνικοτήτων δεν υπερβαίνει το 0,6% του πληθυσμού. Όμως, στην Ευρώπη, τα προβλήματα που παράγει η μετανάστευση, είναι πολύ αισθητά, και αυτό είναι εξηγήσιμο. Καταρχήν, η διαδικασία αλλαγής της εθνικής σύνθεσης του πληθυσμού, προχωράει πολύ γρήγορα. Επιπλέον, σε αντίθεση με τις παραδοσιακά μεταναστευτικές χώρες, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία που έχουν μεγάλη εμπειρία στην αποδοχή των μεταναστών και στην προσαρμογή τους στους νέους τόπους, οι ευρωπαϊκές χώρες αντιμετωπίζουν την μαζική μετανάστευση μόνο από το 1950, οπότε δεν έχουν αποκτήσει αρκετή εμπειρία (εξαίρεση η Γαλλία).

Τα τελευταία χρόνια οι ερευνητές διατείνονται, όλο και πιο συχνά, ότι η Ευρώπη απειλείται να χάσει την ταυτότητά της. Η ανησυχία αυτή βασίζεται στο γεγονός ότι, λόγω της χαμηλής γεννητικότητας ο αριθμός των γηγενών μειώνεται, ενώ, ταυτόχρονα, ο αριθμός των ξένων αδιάκοπα αυξάνει. Όλο και μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αντικαθίσταται από μη Ευρωπαίους. Με τον τρόπο αυτό, πραγματικά και πολύ γρήγορα, συντελείται ο εκτοπισμός των γηγενών από τους πολίτες άλλων χωρών, κυρίως του Τρίτου Κόσμου, οι οποίοι ανήκουν σε άλλο πολιτισμό, σε άλλες

(μη χριστιανικές) θρησκείες, ακολουθούν άλλες παραδόσεις και έθιμα και μοιράζονται διαφορετικές (σε σχέση με τις ευρωπαϊκές) αξίες.

Ο μεγαλύτερος φόβος των Ευρωπαίων είναι ο ραγδαία αυξανόμενος αριθμός των μουσουλμάνων, που αποτελούν το μεγαλύτερο (μετά τον χριστιανισμό) θρήσκευμα της Δυτικής Ευρώπης. Με τα δεδομένα του 2004, από τα 375 εκατ. άτομα που ζουν στις 15 χώρες της ΕΕ, 20 εκατ. (δηλαδή 5,3%) θεωρούσαν τους εαυτούς τους Μουσουλμάνους⁵⁸,⁵⁹ (στα δέκα νέα κράτη-μέλη της ΕΕ το ποσοστό των μουσουλμάνων είναι αμελητέο). Η παρουσία των Μουσουλμάνων είναι πιο αισθητή στη Γαλλία, στη Γερμανία, στη Βρετανία, στο Βέλγιο, στην Ολλανδία και στην Ελλάδα. Ο πληθυσμός των μουσουλμάνων εδώ κυμαίνεται από 3 ως 7%. Στις πρώτες τρεις προαναφερόμενες χώρες αντιστοιχεί το ήμισυ όλων των μουσουλμάνων που κατοικούν στην Ευρώπη (Inozemtsev, 2001).

Η μεγαλύτερη μουσουλμανική κοινότητα της Ευρώπης σχηματίστηκε στη Γαλλία. Σύμφωνα με διάφορες εκτιμήσεις, ο αριθμός των μουσουλμάνων κυμαίνεται από 3,7 εκατ. – 4,5 εκατ. (τουλάχιστον οι μισοί έχουν γαλλική υπηκοότητα). Οι μουσουλμάνοι αποτελούν, πλέον, το 7% του πληθυσμού της χώρας. Στη Γερμανία διαμένουν πάνω από 3 εκατ. μουσουλμάνοι (Cesari, 2004:21). Στη Βρετανία αριθμούν 1,59 εκατ. - οι μισοί (800 χιλιάδες) κατοικούν στο Λονδίνο (Cesari, 2004:2).

Στις Κάτω Χώρες διαμένουν 700 χιλιάδες μουσουλμάνοι (4% του συνολικού πληθυσμού). Στο Άμστερνταμ, όπως αποδεικνύει μια κοινωνική έρευνα, το Ισλάμ βρίσκεται στην κορυφή της λίστας των πιο διαδεδομένων θρησκειών. Στις αρχές του XX αιώνα στην πόλη έμενε μόνο ένας μουσουλμάνος, ενώ στις αρχές του XXI το 13% των κατοίκων του Άμστερνταμ (88 χιλιάδες από τις 600χιλ.) θεωρούν τους εαυτούς τους Μουσουλμάνους (11% Καθολικοί, 5%- Προτεστάντες, 13% – οπαδοί άλλης θρησκείας, 59% άθρησκοι). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, σε 20 χρόνια τα μισά άτομα ηλικίας κάτω των 18, στις Κάτω Χώρες, θα είναι οι μουσουλμάνοι.

Στις Σκανδιναβικές χώρες – Σουηδία, Φινλανδία, Νορβηγία, αλλά και στην Ιταλία και την Ισπανία, ο αριθμός των μουσουλμάνων δεν είναι μεγάλος, περίπου 1% του συνολικού πληθυσμού (Cesari, 2004:20).

⁵⁸ Τα στοιχεία αυτά δεν συμπεριλαμβάνουν πολλές χιλιάδες ακόλουθους του Ισλάμ που κατοικούν στην Ευρώπη παράνομα.

⁵⁹ Η Ευρώπη στα προπύλαια του παγκόσμιου Τζιχάτ.
[http://news.pravda.ru/main/2004/04/27/62380_html]

Οι μουσουλμάνοι στην Ευρώπη αντιπροσωπεύουν διαφορετικές εθνικές ομάδες. Η πιο πολυάριθμη είναι οι Άραβες (3,7 εκατ. άτομα)– σχεδόν οι μισοί Άραβες-Μουσουλμάνοι είναι Μαροκινοί (45%). Δεύτεροι σε αριθμό είναι οι Τούρκοι. Τρίτοι σε σειρά έρχονται οι (περίπου 800 χιλ. άτομα) Πακιστανοί, οι Αφγανοί, οι Ινδοί, και οι προερχόμενοι από το Μπαγκλαντές (Cesari, 2004:20).

Πολυάριθμες τουρκικές κοινότητες υπάρχουν στις Κάτω Χώρες και στη Γαλλία (380 χιλιάδες μέλη), στην Αγγλία (210 χιλ.), στο Βέλγιο (100χιλ.), στην Αυστρία και στην Ελλάδα (Doyboved, 2004).

Η παρουσία του μεγάλου αριθμού των μουσουλμάνων στις ευρωπαϊκές χώρες κάνει το ζήτημα της ένταξής τους ακόμα πιο επίκαιρο. Οι μουσουλμάνοι είναι λιγότερο πρόθυμοι, σε σχέση με άλλους μετανάστες, και, κυρίως, δείχνουν λιγότερα πρόθυμοι να ενταχθούν στη νέα, πολιτισμικά και θρησκευτικά, κοινωνία, δημιουργώντας τεράστια προβλήματα για την Ευρώπη. Ο γρήγορος ρυθμός αύξησης των μουσουλμανικών κοινοτήτων φοβίζει τους Ευρωπαίους, και οι φόβοι αυτοί είναι τεκμηριωμένοι. Οι ειδικοί προβλέπουν ότι το 2020 οι μουσουλμάνοι θα αποτελούν το 10% του πληθυσμού της ΕΕ, ενώ στη Γερμανία και στη Γαλλία – αν όχι γενικά σε ολόκληρη χώρα, τουλάχιστον στις μεγάλες πόλεις – ο αριθμός των Μουσουλμάνων το 2020 μπορεί να υπερβεί τον αριθμό του πληθυσμού των ιθαγενών. Μερικοί αναλυτές προτρέχουν, προαναγγέλλοντας ότι σε μερικές δεκαετίες «εμείς μπορεί να γίνουμε οι μάρτυρες του παγκόσμιου μετασχηματισμού του ευρωπαϊκού χριστιανικού πολιτισμού σε μουσουλμανικό»⁶⁰. Η μουσουλμανική κοινότητα της Ευρώπης γίνεται όλο και πιο δραστήρια (ριζοσπαστική), και για το φαινόμενο αυτό μιλάνε με διαρκώς αυξανόμενη ανησυχία όλο και περισσότεροι ερευνητές. Επισημαίνουν ότι «η κοινωνική περιθωριοποίηση και η έλλειψη πολιτικών δικαιωμάτων διαμορφώνουν καρποφόρο έδαφος για την αυξανόμενη δυσαρέσκεια (οργή) των μουσουλμάνων», και υπογραμμίζουν ότι χωρίς το διάλογο μεταξύ των Ευρωπαίων και Μουσουλμάνων πολιτών, θα είναι δύσκολο να διατηρηθεί η σταθερότητα της ηπείρου⁶¹.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο αριθμός των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο αδιάκοπα αυξάνει. Γεννάται όμως το ερώτημα: Έχει ανάγκη από τους μετανάστες η Ευρώπη άραγε; Η απάντηση είναι ότι τόσο στην άμεση, όσο και στη μακρινή προοπτική η Ευρώπη δεν θα τα καταφέρει χωρίς τους μετανάστες. Η χαμηλή

⁶⁰ Η Ευρώπη στα προπύλαια του παγκόσμιου ντζιχάτ
http://news.pravda.ru/main/2004/04/27/62380_html.

⁶¹ Koptchan T. Οι μετανάστες αλλάζουν την όψη της Παλαιάς Ευρώπης
<http://www.inosmi.ru/translation/208220html>.

γονιμότητα και η γρήγορη γήρανση του πληθυσμού περιορίζει την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας, γιατί οδηγεί στη μείωση του αριθμού του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Σύμφωνα με τις μετρήσεις των ειδικών του Ο.Η.Ε., προκειμένου να διατηρηθεί η αντιστοιχία των εργαζομένων και των συνταξιούχων στο σημερινό επίπεδο (4:1), η Ευρώπη το 2050, θα χρειαστεί συνολικά 50_εκατ. μεταναστών (με πιο απαισιόδοξες εκτιμήσεις 160 εκατ.)⁶². Κάτω από τις συνθήκες της μαζικής μετανάστευσης, το πρόβλημα της ένταξης τους στην ευρωπαϊκή κοινωνία γίνεται ιδιαίτερα επίκαιρο.

⁶² Kystarev A. Το καζάνι της τήξεως ή πόλεμος των πολιτισμών;- <http://finoved.madistudio.com/index.php?id=27&op=.....>

4. Περιγραφή του γενικότερου πλαισίου της μελέτης-περίπτωσης. Η μετανάστευση στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία

4.1. Η Μετανάστευση προς την Ελλάδα

Η μετανάστευση προς την Ελλάδα άρχισε γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '70, (Νικολινάκος, 1974), όπως ακριβώς συνέβη και στις υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης (King et al, 1997). Την ίδια περίοδο, το μεταναστευτικό κύμα των Ελλήνων είχε αρχίσει να μειώνεται αισθητά και έπαυσε να αποτελεί επίσημα σημαντικό ζήτημα. Το γεγονός αποτυπώθηκε και στατιστικά, καθώς στα τέλη της δεκαετίας του 1970 το Ελληνικό κράτος δεν κατέγραψε απόδημους Έλληνες προς τις χώρες του εξωτερικού (Μουσούρου, 1991). Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η μετανάστευση προς την Ελλάδα συνεχίστηκε (κυρίως γυναίκες από τις Φιλιππίνες, άνδρες και γυναίκες από την Πολωνία, άνδρες από την Αίγυπτο και το Πακιστάν), χωρίς να αποτελέσει αντικείμενο δημόσιας συζήτησης, ενώ συγχρόνως δεν υιοθετήθηκε κάποιο είδος πολιτικής όσο αφορούσε την είσοδο ή, ακόμη περισσότερο, την εγκατάσταση των μεταναστών.

Μετά το 1989 και ιδίως με την πτώση των καθεστώτων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η μεταναστευτική κίνηση προς την Ελλάδα απέκτησε περισσότερο μαζικό χαρακτήρα και αυξήθηκε γενικά ο αριθμός των μεταναστών, κυρίως από τις χώρες των Βαλκανίων και της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ το 2001, ο αριθμός εγγεγραμμένων αλλοδαπών στο Ελληνικό έδαφος, χωρίς ελληνική υπηκοότητα, ανερχόταν στους 762.191. Μάλιστα, πρόσφατες εκτιμήσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν και τους παράνομους μετανάστες, υπολογίζουν τους μετανάστες στο σύνολό τους περίπου στο 1.100.000. Ας σημειωθεί ότι αποτελούν το 12% του εργατικού Ελληνικού δυναμικού (Πετράκου κ.α., 2007).

4.1.2. Θεσμικό Πλαίσιο

Παρακάτω τοποθετούνται τα σημαντικότερα νομοθετήματα που αφορούν τη μεταναστευτική διαδικασία στην Ελλάδα και κατόπιν περιγράφονται συνοπτικά οι βασικότεροι Νόμοι και Προεδρικά Διατάγματα από το 1990 μέχρι σήμερα.

Η πρώτη νομοθετική ρύθμιση για την είσοδο και την εργασία των αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια πραγματοποιήθηκε με το Νόμο 1975/91 και είχε ως στόχο τον κρατικό έλεγχο της μετανάστευσης και την εφαρμογή μιας αυστηρής και

κατασταλτικής μεταναστευτικής πολιτικής. (Λινάρδος-Ρυλμόν, 1993). Η μεταναστευτική πολιτική που υιοθετήθηκε βασιζόταν στο Γερμανικό μοντέλο πολιτικής. Το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης του καθεστώτος των μεταναστών, το οποίο αφορούσε περισσότερο την καταγραφή τους, πραγματοποιήθηκε με τα Π.Δ. 358/97 και 359/97, των οποίων η εφαρμογή άρχισε την 1η Ιανουαρίου του 1998. Ειδικότερα, η διαδικασία περιελάμβανε δύο φάσεις:

α) αίτηση για λευκή κάρτα και

β) αίτηση για πράσινη κάρτα.

Στην πρώτη φάση, δικαίωμα για λευκή κάρτα είχαν όσοι μετανάστες βρίσκονταν στην Ελλάδα μία μέρα πριν τη δημοσίευση των Προεδρικών Διαταγμάτων. Είναι άξιο αναφοράς ότι υπέβαλαν αίτηση για την κάρτα προσωρινής άδειας παραμονής, λευκή κάρτα, 371.641 αλλοδαποί. Κατά το δεύτερο στάδιο, πράσινη κάρτα παραμονής με περιορισμένη διάρκεια συνέχισαν και υπέβαλαν αίτηση 212.860 αλλοδαποί (Καβουνίδη, 2004:14). Στη δεύτερη φάση, οι μετανάστες έπρεπε να προσκομίσουν βεβαίωση απόδειξης εισοδήματος και ασφαλιστικών εισφορών για το διάστημα κατά το οποίο έκαναν χρήση της λευκής κάρτας .

Το 2001 ψηφίστηκε ο Νόμος 2910, ο οποίος καθιέρωσε το σύστημα αδειών εργασίας και παραμονής για τους αλλοδαπούς τρίτων χωρών στην Ελληνική επικράτεια και κατέστησε αρμόδιο Υπουργείο για τους μετανάστες το Υπουργείο Εσωτερικών. Η εφαρμογή του δεύτερου προγράμματος νομιμοποίησης όλων όσων ήταν τουλάχιστον ένα χρόνο εγκατεστημένοι στην Ελλάδα είχε ως προϋπόθεση ένσημα 250 ημερών, τα οποία αν δεν διέθεταν ήδη οι μετανάστες, είχαν τη δυνατότητα να τα αγοράσουν. Ακολούθως, ο νέος νόμος 3386, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2005 ενοποίησε τις άδειες παραμονής και εργασίας και καθιέρωσε διάφορες κατηγορίες αδειών διαμονής, καθώς και τους τύπους άδειας διαμονής για κάθε κατηγορία (ΥΠ. ΕΣ.,2005:7-8) με υπεύθυνη αρχή την Περιφέρεια. Έτσι λοιπόν προβλέπονται άδειες διαμονής για εργασία εξαρτημένη, εποχιακή, προσωρινή, για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, για ειδικούς λόγους (σπουδές, έρευνα), για εξαιρετικούς λόγους, άδειες αορίστου χρόνου και επί μακρόν διαμένοντες.

4.1.3. Η Μεταναστευτική Πολιτική της Ελλάδας

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα αποστολής, σε χώρα υποδοχής των μεταναστών, όπως και οι άλλες χώρες της Ε.Ε., όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία. Σημειώνεται ότι η πρώτη μαζική εισροή

μεταναστών ήταν τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990, τα μεγαλύτερα μεταναστευτικά ρεύματα περιλάμβαναν μετανάστες όπως οι Ρωσοπόντιοι παλιννοστούντες και οι Βορειοηπειρώτες, μετανάστες από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, μικρότερη εισροή ήταν μεταναστών πολιτών της Ασίας και της Αφρικής.

Στην αρχή της δεκαετίας του 1990, η Ελλάδα δεν είχε νομοθετικό πλαίσιο για τον έλεγχο ή τη διαχείριση των μεταναστευτικών εισροών. Τα θέματα μετανάστευσης ρυθμιζόνταν από το Νόμο 4310/29, ο οποίος αναθεωρήθηκε το 1948 και αφορούσε κυρίως θέματα μεταναστευτικών εκροών. Όπως προαναφέρθηκε, ο πρώτος νόμος που προσπάθησε να ρυθμίσει τα θέματα της μετανάστευσης ήταν ο Ν. 1975/91 με τον τίτλο: «Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις». Ο νόμος 1975/91 απέβλεπε κυρίως στον περιορισμό της μετανάστευσης, στον αυστηρότερο έλεγχο των συνόρων και στην απέλαση (εάν ήταν δυνατόν) όλων των παράτυπων μεταναστών από την ελληνική επικράτεια. Ουσιαστικά ο νόμος καθιστούσε σχεδόν ανέφικτη την είσοδο και εγκατάσταση ξένων στη Ελλάδα με σκοπό την εργασία. Ωστόσο, στα χρόνια που ακολούθησαν, πολλοί μετανάστες ήρθαν στην Ελλάδα, εγκαταστάθηκαν και βρήκαν δουλειά, χωρίς όμως να διαθέτουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα. Πολλοί διέσχισαν τη νύχτα με τα πόδια τα βόρεια ορεινά ελληνικά σύνορα, μεταξύ Αλβανίας ή Βουλγαρίας και Ελλάδας. Άλλοι έφτασαν παράνομα με πλοία στα νησιά του Αιγαίου ή στην Κρήτη, συνήθως με τη «βοήθεια» οργανωμένων δικτύων λαθραίας μετακίνησης ανθρώπων. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι ορισμένοι διέσχισαν τα Ελληνικά σύνορα με λεωφορεία, παριστάνοντας ότι ταξίδευαν οργανωμένα για τουρισμό, ενώ κάποιοι άλλοι έφτασαν στα Ελληνικά αεροδρόμια ή λιμάνια με θεωρήσεις εισόδου για τουρισμό και παρέμειναν στην Ελλάδα μετά τη λήξη τους (Τριανταφυλλίδου, 2005:21-2).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του SOPEMI, 1999, το 1997 διέμεναν νόμιμα στην Ελλάδα 74.500 αλλοδαποί από τους οποίους το 6% ήταν Αλβανοί, το 8% Βούλγαροι και το 17% από τη Ρωσική Ομοσπονδία. Ακολουθούσαν οι Ρουμάνοι, οι Αιγύπτιοι, οι Ουκρανοί και οι πολίτες της πρώην Γιουγκοσλαβίας με ποσοστό 4% για την κάθε εθνικότητα. Σημειώνεται ότι σε αυτά τα στοιχεία περιλαμβάνονται οι ομογενείς, όπως είναι άλλωστε προφανές από το υψηλό ποσοστό των πολιτών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Πολλοί ερευνητές εκτιμούν πως κατά την ίδια περίοδο ζούσαν και εργάζονταν στην Ελλάδα τουλάχιστον 400.000 παράτυποι μετανάστες (Fakiolas,

1997; Greek Helsinki Monitor, 1995; Κατσορίδας, 1996; Lianos et al., 1996). Η Ελληνική πολιτεία χρειάστηκε περισσότερο από πέντε έτη να συνειδητοποιήσει ότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις που υπάρχουν δεν μπορούν ούτε να συγκρατήσουν ούτε να μειώσουν τον μεταναστευτικό πληθυσμό που διαμένει στην χώρα (μοναδικό εργαλείο ήταν ο αυστηρότερος έλεγχος των συνόρων και οι μαζικές απελάσεις παράτυπων μεταναστών). Τα Προεδρικά Διατάγματα 358/97 και 359/97, την άνοιξη του 1998, εγκαινίασαν το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης παράτυπων μεταναστών. Συνολικά 371.641 μετανάστες κατέθεσαν αίτηση για να λάβουν τη λευκή κάρτα (κάρτα διαμονής περιορισμένης διάρκειας).

Ωστόσο, μόνο 212.860 αλλοδαποί πέρασαν στη δεύτερη φάση του προγράμματος, υποβάλλοντας αίτηση για την πράσινη κάρτα (προσωρινή κάρτα διαμονής, με διάρκεια 1, 2 ή 5 ετών) (Τριανταφυλλίδου, 2005:23). Αν και το νέο σχέδιο ήταν πολύ φιλόδοξο, όμως δεν έλειψαν και οι πρακτικές δυσκολίες εφαρμογής του, οι κυριότερες αντιστοιχούν στην αδυναμία των Ελληνικών νοσοκομείων να εξετάσουν τους χιλιάδες μετανάστες που έπρεπε να προσκομίσουν πιστοποιητικά καλής υγείας για να νομιμοποιηθούν, καθώς και την αδυναμία της αρμόδιας υπηρεσίας του υπουργείου Δικαιοσύνης να εκδώσει βεβαιώσεις ποινικού μητρώου για την Ελλάδα για όλους τους μετανάστες που υπέβαλλαν αίτηση. Επιπλέον, τα γραφεία του ΟΑΕΔ που παραλάμβαναν και διεκπεραίωναν τις αιτήσεις είχαν έλλειψη προσωπικού, ακόμα και όταν προσελήφθηκε μεγάλος αριθμός εποχιακών υπαλλήλων, δεν είχαν την απαραίτητη επαγγελματική εμπειρία για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της δουλειάς.

Η διαδικασία κρίσης των αιτήσεων και της λήψης των σχετικών αποφάσεων από τις αρμόδιες κατά τόπους επιτροπές επηρεαζόταν σημαντικά από την προσωπική ιδεολογία και τις προκαταλήψεις του κάθε υπαλλήλου περί «εθνικής καθαρότητας» ή «χρησιμότητας» των μεταναστών. Σημαντικό ρόλο έπαιζε και ο τοπικός συσχετισμός οικονομικών και πολιτικών δυνάμεων (συμφέροντα τοπικών εργοδοτών που ζητούσαν να καλύψουν κενές θέσεις εργασίας ή κομματική διαπλοκή). Δυστυχώς δεν έλειψαν και αρκετά περιστατικά διαφθοράς και χρηματισμού των αρμόδιων δημόσιων υπαλλήλων (Μπάγκαβος και Παπαδοπούλου 2003). Οι αδυναμίες αυτές εμπόδισαν πολλούς από τους μετανάστες να καταθέσουν εμπρόθεσμα τις αιτήσεις τους και να αποκτήσουν τελικά την πράσινη κάρτα. Παρόλα αυτά το πρόγραμμα αυτό συνέβαλε σημαντικά στην «ομαλοποίηση» του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν έγιναν η αφετηρία για αρκετές

μελέτες των χαρακτηριστικών του μεταναστευτικού πληθυσμού και για μια πρώτη συγκεκριμένη εκτίμηση των μεταναστευτικών ροών και αποθεμάτων.

Το 2001, και πριν ουσιαστικά ολοκληρωθεί το πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης, η κυβέρνηση έφερε στη Βουλή το νόμο 2910/2001 με τίτλο: «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις». Επισημαίνεται ότι ο εν λόγω νόμος είχε ένα διττό στόχο. Αφενός, να προχωρήσει στην πραγματοποίηση ενός δεύτερου προγράμματος νομιμοποίησης, προκειμένου να αντιμετωπίσει βραχυπρόθεσμα το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης στη χώρα. Αφετέρου να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για μια μεσοπρόθεσμη τουλάχιστον ρύθμιση του φαινομένου, συμπεριλαμβάνοντας στις διατάξεις του τόσο θέματα ελέγχου των συνόρων, όσο και τις προϋποθέσεις για την είσοδο αλλοδαπών στην Ελλάδα με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές, καθώς, τελικά, και θέματα πολιτογράφησης αλλοδαπών που κατοικούν στη χώρα. Είναι άξιο αναφοράς ότι σχεδόν 370.000 μετανάστες υπέβαλλαν τα δικαιολογητικά τους στο πλαίσιο του νέου προγράμματος νομιμοποίησης.

Παρόλο που η εφαρμογή του προγράμματος είχε σχεδιαστεί αποκεντρωτικά, μέσω των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, τελικά υπέφερε από σοβαρότατα προβλήματα ανεπαρκούς υποδομής και προετοιμασίας, όπως άλλωστε συνέβη και με το πρώτο πρόγραμμα. Τα αρμόδια γραφεία παραλαβής και επεξεργασίας των αιτήσεων ήταν ελάχιστα και με ελάχιστους υπαλλήλους σε σχέση με τον όγκο των αιτήσεων, ιδίως στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας. Ο νόμος αναθεωρήθηκε το 2002, μετά από παρέμβαση μεταξύ άλλων και του Συνηγόρου του Πολίτη και οι προθεσμίες υποβολής αιτήσεων και δικαιολογητικών επιμηκύνθηκαν. Παρόλα αυτά, η ανεπάρκεια των διοικητικών πόρων για την εφαρμογή του προγράμματος συνεχίστηκε, δεδομένου ότι οι άδειες διαμονής και εργασίας δίνονταν συνήθως για ένα μόνον χρόνο. Με άλλα λόγια, μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας απόκτησης της άδειας, ο μετανάστης καλούνταν να υποβάλει εκ νέου τα δικαιολογητικά του/της για την ανανέωση της. Μόνον τον Ιανουάριο του 2004 αποφάσισε η Κυβέρνηση να χορηγεί άδειες διαμονής για δύο συνεχή χρόνια (Νόμος 3202/2004) περιορίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον φόρτο εργασίας για τη δημόσια διοίκηση και διευκολύνοντας τους μετανάστες.

Ο Νόμος 2910/2001 καθόριζε μια περίπλοκη διοικητική διαδικασία για τη χορήγηση άδειας διαμονής με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές. Αναφορικά με την

εξαρτημένη εργασία, η ρύθμιση των μεταναστευτικών εισροών βασιζόταν στον προγραμματισμό από τον ΟΑΕΔ των αναγκών της εγχώριας αγοράς εργασίας στο τελευταίο τρίμηνο κάθε έτους (Άρθρο 19). Η διαδικασία για την λήψη άδειας διαμονής με σκοπό τις σπουδές, βασιζόταν στην σχετική έκθεση του Υπουργείου, το οποίο καθόριζε κάθε χρόνο τον αριθμό των αλλοδαπών σπουδαστών κατά σχολή και κλάδο που επιτρεπόταν να εισέλθει στην Ελλάδα για σπουδές, και οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για θεώρηση εισόδου στα κατά τόπους προξενία.

Παρόλο που η διαδικασία χορήγησης άδειας παραμονής και στις δύο περιπτώσεις διέφερε ως προς τα συγκεκριμένα δικαιολογητικά που οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να προσκομίσουν, εντούτοις η λογική της ήταν ίδια. Είναι προφανές ότι η παραπάνω διαδικασία, αν και απόλυτα λογική, στηριζόταν σε μια σειρά διοικητικών πράξεων, οι οποίες είναι χρονοβόρες και αντικειμενικά πολυδάπανες για όλους τους εμπλεκόμενους (Ελληνικό Δημόσιο, Προξενικές Αρχές, Έλληνας Εργοδότης και Αλλοδαπός Εργαζόμενος). Πέραν αυτών, ο συντονισμός της όλης διαδικασίας υπήρξε ουσιαστικά ανέφικτος, καθώς στηρίζεται σε μια σειρά από παραδοχές, και συγκεκριμένα ότι όλα τα βήματα θα πραγματοποιηθούν σωστά και σε σύντομο χρονικό διάστημα, πράγμα που είναι στην πράξη ουτοπικό. Ο νόμος έδινε έμφαση στον νομότυπο χαρακτήρα της διαδικασίας και παραμελούσε την ουσία, με αποτέλεσμα πολλοί μετανάστες πιεζόμενοι από την γραφειοκρατία να στραφούν στην παράνομη μετανάστευση.

Πράγματι, παρόλο που η κατάσταση έχει βελτιωθεί σταδιακά από το 2001, ωστόσο η έκδοση αδειών διαμονής εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να καθυστερεί πολλούς μήνες. Στην πράξη, οι αλλοδαποί πολλές φορές λαμβάνουν την άδεια τους αφού η διάρκεια ισχύος της έχει ήδη λήξει. Καταθέτουν δηλαδή την αίτηση για ανανέωση της, είτε μόλις τη λάβουν, είτε πριν ακόμα την πάρουν στα χέρια τους. Όπως γίνεται αντιληπτό, η κατάσταση αυτή οδηγεί σε αθέλητη παρανομία πολλών αλλοδαπών, οι οποίοι επιθυμούν και πληρούν τις προϋποθέσεις νόμιμης διαμονής, αφού στην ουσία κυκλοφορούν συνεχώς με μοναδικό στοιχείο την απόδειξη αίτησης έκδοσης ή ανανέωσης της άδειας διαμονής τους, και όχι την ίδια την άδεια διαμονής. Πέραν αυτού, η κατάσταση αυτή αντιβαίνει τους κανόνες της δίκαιης δημόσιας διοίκησης, δεδομένου ότι οι αλλοδαποί καταβάλλουν ένα αρκετά υψηλό παράβολο (145€) για την έκδοση ή ανανέωση της άδειας τους, την οποία ουσιαστικά δεν «απολαμβάνουν» ποτέ, κυρίως λόγω των τεράστιων αυτών καθυστερήσεων.

Είναι άξιο αναφοράς ότι πολιτικές διαχείρισης της μεταναστευτικής εργασίας, όπως αυτή, είναι τελείως αναποτελεσματικές στο ελληνικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, σε οικονομίες όπως η ελληνική, όπου η απασχόληση μεταναστών πραγματοποιείται κυρίως σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις και νοικοκυριά, η συνάντηση προσφοράς και ζήτησης γίνεται, ως επί το πλείστον, μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα και τις προσωπικές γνωριμίες. Κατά συνέπεια, είναι ουσιαστικά αδύνατο για τους μετανάστες και για τους ενδιαφερόμενους εργοδότες τους να ακολουθήσουν τη νόμιμη διαδικασία. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι τα άτυπα δίκτυα μετανάστευσης συνεχίζουν τη δράση τους, οι μετανάστες συνεχίζουν να έρχονται στην Ελλάδα παράνομα, αυτοί που διαμένουν ήδη στη χώρα συνεχίζουν να διαβίουν και να εργάζονται με ή χωρίς ανανεωμένες άδειες, και εν τέλει οι αρμόδιες κρατικές αρχές δεν γνωρίζουν από ποιο σημείο θα πρέπει να ξεκινήσουν, ώστε να ελέγξουν αυτού του είδους τη μετανάστευση.

Σε συνδυασμό με την προσπάθεια νομιμοποίησης των μεταναστών το 2001 και τις παραπάνω ρυθμίσεις, η κυβέρνηση εκπόνησε ένα τριετές σχέδιο δράσης για την κοινωνική τους ένταξη (2002-2005) με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το εν λόγω σχέδιο περιελάμβανε μέτρα για την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας, την παροχή περίθαλψης και υγείας και γενικά την εφαρμογή μέτρων για την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην ελληνική κοινωνία⁶³. Δυστυχώς όμως τα περισσότερα από τα μέτρα αυτά παρέμειναν μόνο στα χαρτιά.

Στις 23 Αυγούστου του 2005 η κυβέρνηση ψήφισε το Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Α/212), ο οποίος ρυθμίζει θέματα μετανάστευσης και ενσωματώνει στο ελληνικό δίκαιο τις Οδηγίες: 2003/86/ΕΚ (σχετικά με το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης) και 2003/109/ΕΚ (σχετικά με το καθεστώς των επί μακρώς διαμενόντων). Θα πρέπει να ειπωθεί ότι είναι σχετικά νωρίς, προκειμένου να αξιολογήσουμε τα αποτελέσματα των ρυθμίσεων που εισήγαγε ο νόμος αυτός, ο οποίος ίσχυσε από 1.1.2006. Στο σημείο αυτό, παρουσιάζονται περιληπτικά τα κύρια σημεία του. Διευκρινίζεται ότι ο νόμος περιλαμβάνει επιπρόσθετα ένα νέο πρόγραμμα νομιμοποίησης των παράνομα διαμενόντων αλλοδαπών (Άρθρο 91). Πιο αναλυτικά, ο Ν. 3386/2005 ρυθμίζει θέματα εισόδου και διαμονής και κοινωνικής

⁶³ Ειδικότερα, ο κάθε ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει για στοιχεία στην ιστοσελίδα: http://www.ypergka.gr/index_gr.html

ένταξης στη χώρα των υπηκόων τρίτων χωρών. Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του οι πολίτες της Ε.Ε. και οι πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο νέος νόμος στοχεύει στην ορθολογιστική οργάνωση των αδειών διαμονής και εργασίας των αλλοδαπών για λόγους εργασίας, σπουδών, οικογενειακής επανένωσης, καθώς και για ειδικούς λόγους (Άρθρο 9). Σύμφωνα με το νέο νόμο η άδεια διαμονής και εργασίας θεσπίζονται σε ένα μόνο έγγραφο: Άδεια διαμονής για συγκεκριμένο λόγο (όπως για εξαρτημένη εργασία, για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα, για επενδυτική δραστηριότητα και για σπουδές). Παραμένει το παράβολο των 150€ για την έκδοση άδειας διαμονής μονοετούς διάρκειας. Σημειώνεται ωστόσο ότι το παράβολο αυτό αυξάνεται σε 300€ για άδεια διάρκειας δύο ετών και σε 450€ για άδεια διάρκειας τριών ετών. Η λογική της αύξησης των παράβολων εμφανίζεται ως καθαρά εισπρακτική. Ενώ η επιβάρυνση σε φόρτο εργασίας του ελληνικού δημοσίου για την έκδοση της άδειας είναι σχεδόν η ίδια, είτε πρόκειται για μονοετή, είτε για τριετή άδεια, θεσπίζεται ουσιαστικά ένα παράβολο 150 ευρώ κατ' έτος, το οποίο θυμίζει έκτακτη φορολογία των αιτούντων αλλοδαπών, παράβολο που οι ίδιοι θα υπόκεινται φυσικά στις νόμιμες φορολογικές υποχρεώσεις. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η αύξηση αυτή είναι κατά κάποιο τρόπο προκλητική, ιδίως εάν ληφθούν υπόψη οι σημαντικές καθυστερήσεις στις εκδόσεις αδειών διαμονής που υπήρχαν στη διάρκεια εφαρμογής του νόμου 2910/2001.

Ο νόμος του 2005 προσπαθεί να εξορθολογήσει το σύστημα μετάκλησης αλλοδαπών εργαζομένων από το εξωτερικό στην Ελλάδα για λόγους εργασίας (Άρθρο 14). Πιο συγκεκριμένα, το νέο σύστημα στηρίζεται (όπως και το προηγούμενο) στην εκπόνηση ετήσιας έκθεσης, σχετικά με τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς εργασίας σε συγκεκριμένους τομείς. Με βάση την έκθεση αυτή καθορίζεται ο «ανώτατος αριθμός αδειών διαμονής για εργασία που χορηγούνται κάθε έτος σε υπηκόους τρίτων χωρών, ανά νομό, ιθαγένεια, είδος και διάρκεια απασχόλησης, καθώς και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια» (Άρθρο 14, παρ. 4). Διευκρινίζεται ότι είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτό το σκεπτικό, με το οποίο εισάγεται η ιθαγένεια σαν κριτήριο του αριθμού χορήγησης αδειών διαμονής. Στο σημείο αυτό προκύπτει το παρακάτω ερώτημα: με τον παραπάνω τρόπο, ο νόμος φαίνεται να επιβάλλει την προτεραιότητα πολιτών ξένων χωρών οι οποίοι έχουν την ελληνική ιθαγένεια (π.χ. για Αλβανούς πολίτες με την ελληνική ιθαγένεια) ή στόχος είναι να προωθήσει ένα σύστημα εθνικής προτίμησης (εθνικές ποσοστώσεις); Στην περίπτωση που ισχύει το

δεύτερο, ποιο θα ήταν το κριτήριο, κρίνοντας από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μεταναστών που διαμένουν (νόμιμα, αλλά και παράνομα) στην Ελλάδα είναι Αλβανοί. Ο νόμος προσδιορίζει επίσης την άδεια διαμονής για επενδυτική δραστηριότητα (Άρθρα 26-27) που αναφέρεται σε άτομα, τα οποία προτίθενται να επενδύσουν στην Ελλάδα κεφάλαιο τουλάχιστον 300.000 ευρώ. Ορίζεται ξεχωριστά η άδεια διαμονής για την άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας (Άρθρα 24-25), καθώς και το είδος της άδειας διαμονής που χορηγείται σε υπαλλήλους εταιρειών με έδρα σε κράτος μέλος της ΕΕ ή Τρίτη χώρα, οι οποίοι μετακινούνται στην Ελλάδα για περιορισμένο χρονικό διάστημα, προκειμένου να προσφέρουν συγκεκριμένες υπηρεσίες στα πλαίσια της απασχόλησης τους για την εταιρεία τους (Άρθρα 18-19, χρονικό όριο το ένα έτος για επιχειρήσεις με έδρα στην ΕΕ ή στον ΕΕΟΧ και έξι μήνες για επιχειρήσεις εκτός ΕΕ και ΕΕΟΧ). Εκτός τούτων, ο νόμος προσδιορίζει τους όρους χορήγησης άδειας διαμονής σε μια σειρά άλλων κατηγοριών, όπως αθλητών και προπονητών, πνευματικών δημιουργών, οικονομικά ανεξάρτητων ατόμων, λειτουργούς γνωστών θρησκειών, επιστημονικών ερευνητών, αρχηγών ομάδων τουρισμών και φοιτητών στην Αθωνιάδα Σχολή του Αγίου Όρους. Είναι πολύ σημαντικό ότι ο νόμος του 2005 προβλέπει ειδικές ρυθμίσεις για την προστασία και περίθαλψη των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (Άρθρα 46-52).

Όσον αφορά στις άδειες διαμονής για λόγους σπουδών (Άρθρο 28-29) παραμένει ο χρονικός περιορισμός: συνολική διάρκεια σπουδών προσαυξημένη κατά το μισό συν ένας χρόνος για την εκμάθηση της γλώσσας. Ο νόμος δίνει έμμεσα έμφαση στην ανάπτυξη του κλάδου παροχής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα, καθώς αναγνωρίζει όλα τα σχετικά δημόσια και ιδιωτικά ιδρύματα ανώτερης, ανώτατης και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Επίσης δεν θεσπίζει ανώτατο ετήσιο όριο αδειών διαμονής που εκδίδονται για το λόγο αυτό. Θεσπίζεται ακόμα η δυνατότητα των ξένων σπουδαστών στην Ελλάδα να εργαστούν με καθεστώς μερικής απασχόλησης (Άρθρο 35).

Τα Άρθρα 53-60 καθορίζουν το δικαίωμα και τη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης ενσωματώνοντας στην ελληνική έννομη τάξη τη σχετική Οδηγία της ΕΕ. Τα Άρθρα 67-69 ενσωματώνουν στην ελληνική έννομη τάξη την Οδηγία της ΕΕ για το καθεστώς των επί μακρόν διαμενόντων. Ορίζεται ότι η πενταετής περίοδος που προσμετράται για την απόκτηση του καθεστώτος αυτού ξεκινά από την ψήφιση της σχετικής Οδηγίας στις 23 Ιανουαρίου του 2004. Τέλος, τα Άρθρα 65 και 66 εισάγουν ένα Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών,

με βάση το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και με σκοπό την επιτυχή ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία με έμφαση στους εξής τομείς:

- Πιστοποιημένη γνώση της ελληνικής γλώσσας.
- Παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων ιστορίας, πολιτισμού και τρόπου ζωής της ελληνικής κοινωνίας.
- Ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας και ενεργό κοινωνική συμμετοχή (Άρθρο 66, παρ. 4).

Ο νόμος ρυθμίζει επιπρόσθετα τα θέματα ανάκλησης της άδειας διαμονής και διαδικασίας διοικητικής απέλασης (ιδίως το Άρθρο 76). Είναι άξιο αναφοράς ότι δυστυχώς ο νέος νόμος διατηρεί (Άρθρο 84) την απαγόρευση να παρέχονται υπηρεσίες στους αλλοδαπούς, οι οποίοι «αδυνατούν να αποδείξουν ότι έχουν εισέλθει και διαμένουν νόμιμα» στη χώρα, από τις ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες, τα ΝΠΔΔ, τους ΟΤΑ, τις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας και τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης. Εξαιρούνται της απαγόρευσης μόνον τα νοσοκομεία σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης περίθαλψης και σε περίπτωση παροχής υπηρεσιών σε ανήλικους.

Τέλος, επισημαίνεται ότι παραμένει ασαφές, εάν τα δικαιώματα των ανηλίκων προστατεύονται μόνον όσον αφορά στην υγεία ή αν η εξαίρεση τους περιλαμβάνει και την παροχή εκπαίδευσης και γενικής κοινωνικής τους προστασίας, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος των γονέων τους. Η παράλειψη αυτή είναι πολύ σημαντική και φαίνεται να αντιβαίνει τις διεθνείς υποχρεώσεις της Ελλάδας σαν χώρας μέλους της ΕΕ και του ΟΗΕ, σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων του Παιδιού⁶⁴ (Τριανταφυλλίδου, 2005:24-33).

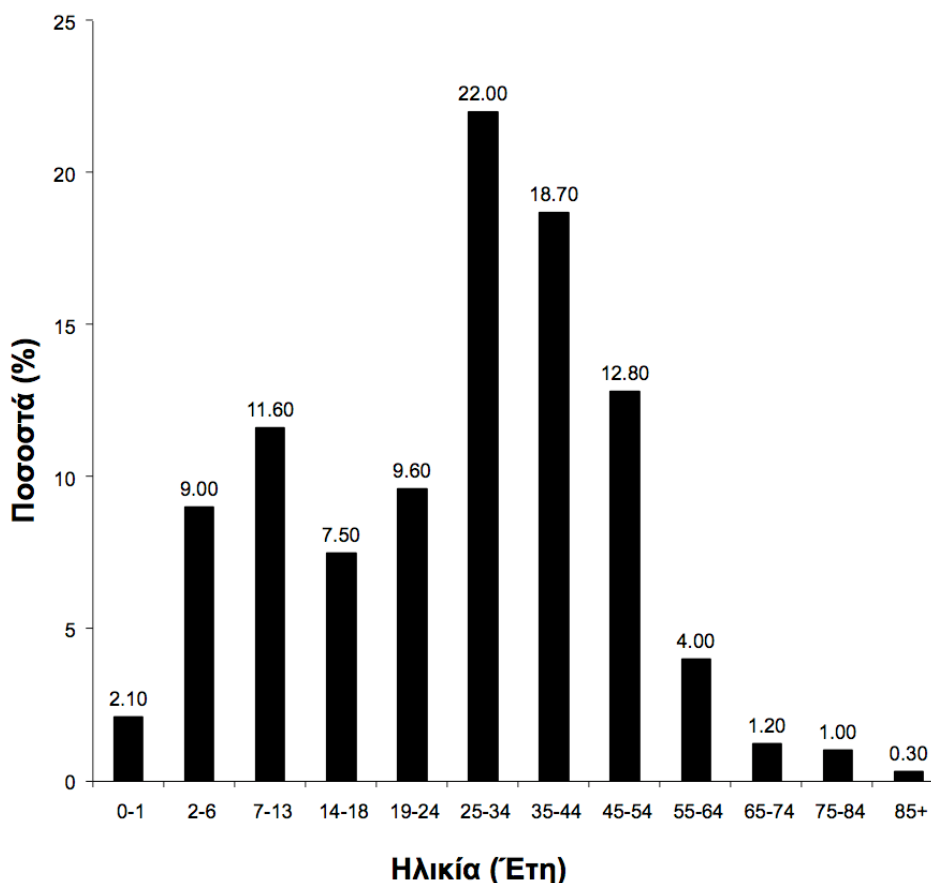
4.1.4. Η Δομή του Μεταναστευτικού Πληθυσμού

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Απογραφής του 2001, οι μετανάστες στην Ελλάδα ανέρχονται στους 762.191, εκ των οποίων οι 425.552 είναι άνδρες (54,5%) και οι 346.639 είναι γυναίκες. Το μέγεθος του μεταναστευτικού πληθυσμού ανέρχεται στο 7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας και η συμμετοχή στο συνολικό πληθυσμό των ανδρών μεταναστών (7,7%) είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη των γυναικών μεταναστριών (6,3%). Με βάση τα αποτελέσματα της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών για την περίοδο 2004/05, οι μετανάστες που δραστηριοποιούνται στη χώρα ανήκουν στην πλειοψηφία τους στις παραγωγικές ηλικίες, δηλαδή 15 έως

⁶⁴ Ο κάθε ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει ειδικότερα στη «Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού», ΟΗΕ, <http://www.unhchr.ch/html/- menu3/b/k2crc.htm>

64 έτη, και ειδικότερα το 53,5% του συνολικού μεταναστευτικού πληθυσμού ανήκει στην ηλικιακή κλίμακα των 25 έως 54 ετών. Σημαντική είναι επίσης η παρουσία του μεταναστευτικού πληθυσμού στις νεαρές ηλικίες, όπου τα ποσοστά των μεταναστών είναι υψηλότερα των αντίστοιχων ποσοστών του συνολικού πληθυσμού, ενώ τα ποσοστά ηλικιωμένων είναι ιδιαίτερος χαμηλά (Σχήμα 1.).

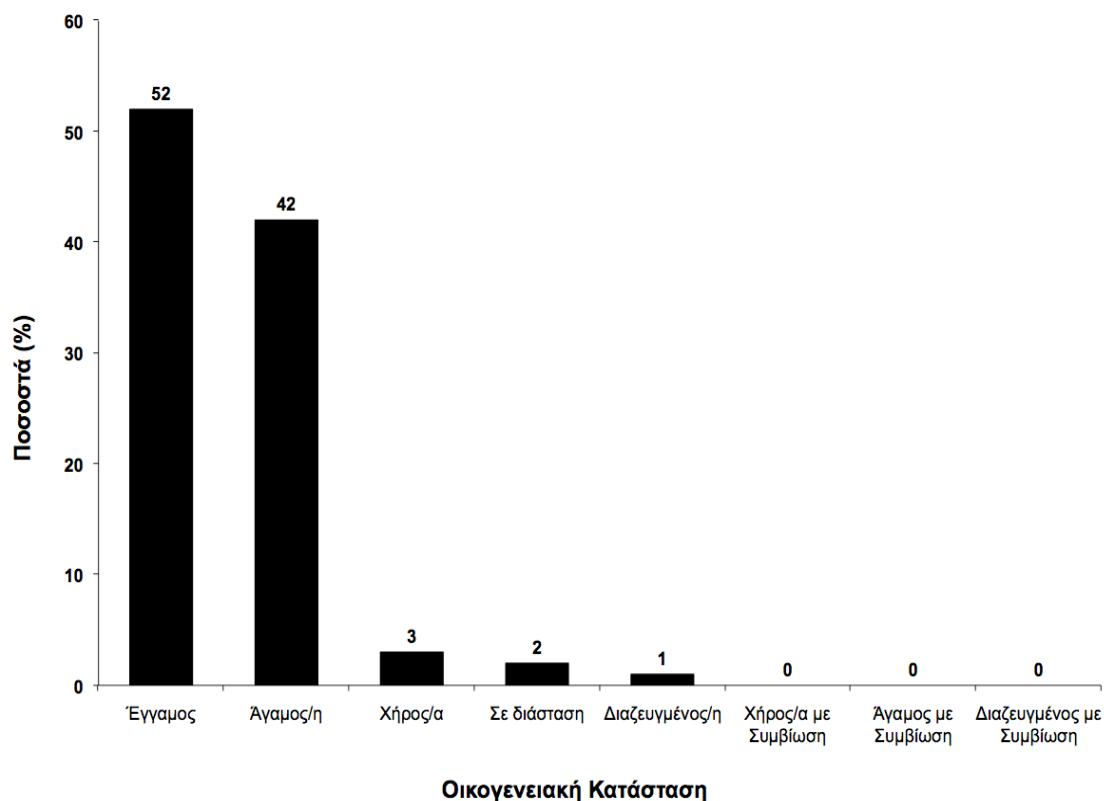
Σχήμα 1.: Κατανομή Μεταναστευτικού Πληθυσμού Ανά Ηλικία

Πηγή:ΕΣΣΥΕ, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/05

Επεξεργασία: Ιδία

Η μεγαλύτερη μερίδα των μεταναστών είναι έγγαμοι (52%), ενώ το 42% δηλώνει πως δεν έχει παντρευτεί. Στις κατηγορίες των διαζευγμένων και των χήρων τα ποσοστά συμμετοχής των μεταναστών είναι χαμηλά, 2% και 3% αντίστοιχα, καθώς και στις κατηγορίες των μεταναστών που βρίσκονται σε διάσταση (Σχήμα 2).

Σχήμα 2.: Οικογενειακή Κατάσταση Μεταναστών

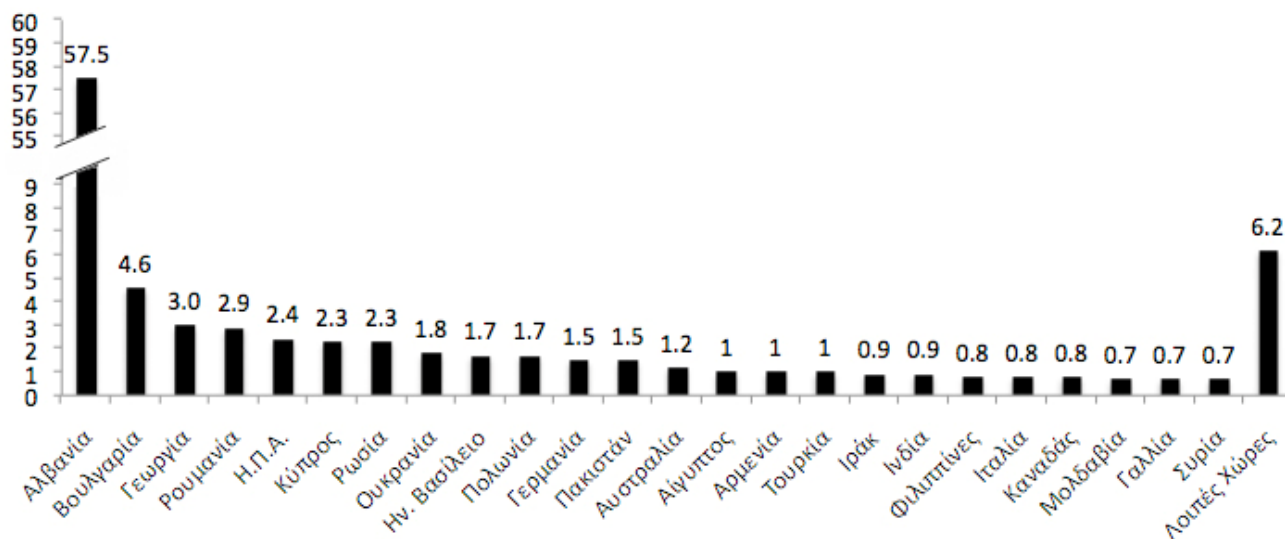
Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/05

Επεξεργασία: Ιδία

4.1.5. Η Χώρα Προέλευσης των Μεταναστών

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Απογραφής του 2001, το 57,5% των μεταναστών που κατοικούν στην Ελλάδα προέρχονται από την Αλβανία (438.036 άτομα), ενώ άλλες σημαντικές κοινότητες μεταναστών, μακράν του ποσοστού της Αλβανικής κοινότητας, είναι η Βουλγαρική (4,6%), η Γεωργιανή (3%) και η Ρουμανική (2,9%). Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε., η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα στην Ε.Ε., η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών που ξεπερνά το 50% του συνολικού αριθμού αλλοδαπών που κατοικούν στη χώρα (Baldwin-Edwards, 2004:6). Η πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από την Ευρώπη (περίπου 80%) και συγκεκριμένα σε ποσοστό 75% προέρχεται από χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης, στις οποίες τις προηγούμενες δεκαετίες είχαν εγκαθιδρυθεί κομμουνιστικά καθεστάτα. Οι υπόλοιποι μετανάστες που κατοικούν στην Ελλάδα είναι κατά 14% Ασιάτες, κατά 3,2% Βόρειο-Αμερικάνοι και μόλις 1% Αφρικανοί. Στο παρακάτω σχήμα παρουσιάζονται οι σημαντικότερες χώρες προέλευσης των μεταναστών.

Σχήμα 3: Οι Κυριότερες Χώρες Προέλευσης των Μεταναστών

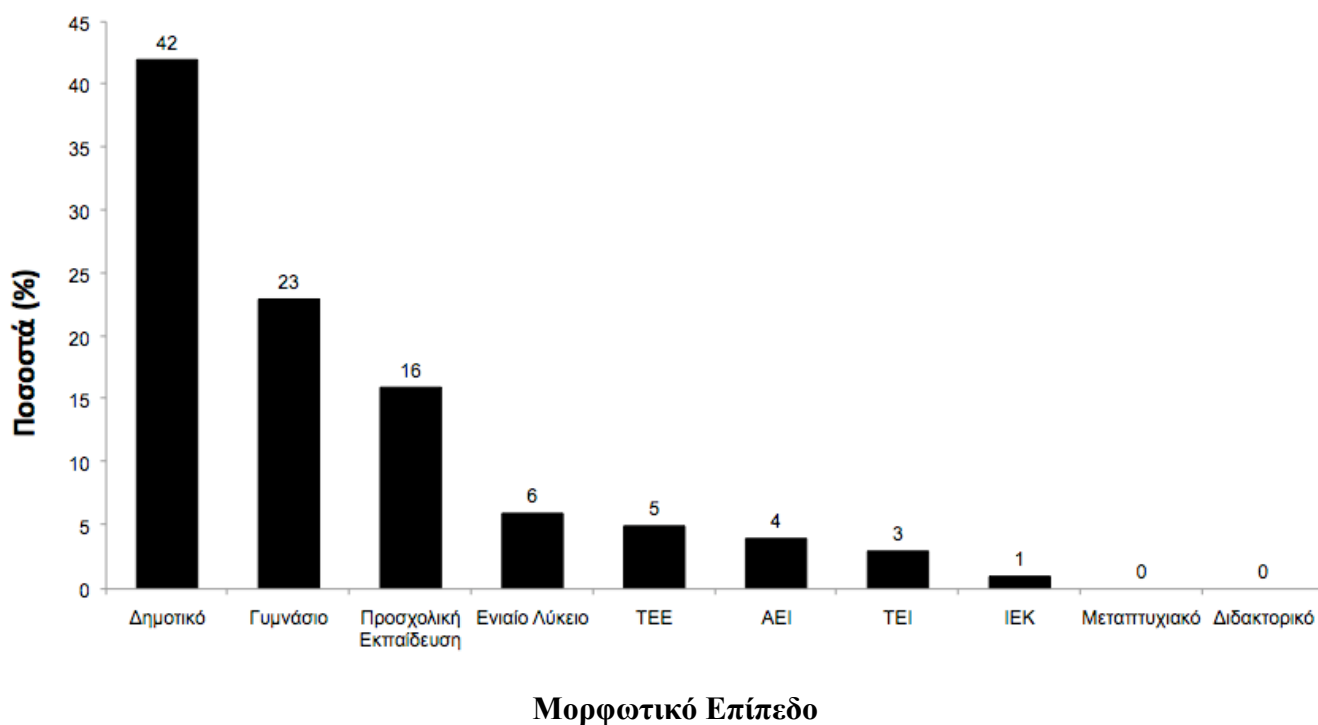

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001

Επεξεργασία: Ιδία

4.1.6. Το Επίπεδο Εκπαίδευσης των Μεταναστών

Οι μετανάστες είναι κυρίως απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (32,6%) και, σε συνδυασμό με τους απόφοιτους γυμνασίου (26,7%), αποτελούν το 59,3% του συνόλου των οικονομικών μεταναστών. Σημαντικά είναι τα ποσοστά των μεταναστών που έχουν αποφοιτήσει από ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (13,4%), ενώ το 16% έχει απολυτήριο δημοτικού. Τέλος, το 9,2% των οικονομικών μεταναστών δεν έχει ολοκληρώσει τη φοίτησή του στο δημοτικό (1,3%) ή δε γνωρίζει γραφή και ανάγνωση (7,9%). Η συμμετοχή των οικονομικών μεταναστών, σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό, είναι μεγαλύτερη στις εκπαιδευτικές βαθμίδες των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και γυμνασίου. Σημαντική σύγκλιση μεταξύ των μεταναστών και του συνολικού πληθυσμού παρατηρείται στα ποσοστά των ατόμων που δεν έχουν πάει σχολείο και στα ποσοστά των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αντιθέτως, απόκλιση σημειώνεται στα ποσοστά των ατόμων που δεν αποφοίτησαν από το δημοτικό, καθώς και των αποφοίτων δημοτικού. Συγκεκριμένα, στις κατηγορίες των ατόμων που δεν τελείωσαν το δημοτικό και των αποφοίτων δημοτικού, οι μετανάστες υπολείπονται του συνολικού πληθυσμού 8,5% και 12,5% ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα (Κόντης κ.α., 2006:23) (Σχήμα 4).

Σχήμα 4.: Επίπεδο Μόρφωσης Μεταναστευτικού Πληθυσμού 2004/2005

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2001

Επεξεργασία: Ιδία

Το μεγαλύτερο μέρος των νεαρών ηλικιών του μεταναστευτικού πληθυσμού φοιτάει στο δημοτικό (42%) και στο γυμνάσιο (23%), ενώ σημαντικό είναι και το ποσοστό των παιδιών που λαμβάνουν προσχολική εκπαίδευση (16%). Αντιθέτως, τα επίπεδα φοίτησης των παιδιών των μεταναστών στο λύκειο (11%) και στην ανώτατη εκπαίδευση (6,5%) είναι ιδιαίτερος χαμηλά. Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο ότι, ενώ τα παιδιά των μεταναστών φοιτούν σχεδόν στο σύνολό τους στις τρεις πρώτες βαθμίδες της εκπαίδευσης, εντούτοις στην πλειοψηφία τους δε συνεχίζουν τη φοίτησή τους στο λύκειο (περίπου 66%) και κατ' επέκταση σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (περίπου 85%) (Κόντης κ.α., 2006:26).

4.1.7. Ο Τύπος Εγκατάστασης των Μεταναστών

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Γενικής Απογραφής του 2001, το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστευτικού πληθυσμού είναι συγκεντρωμένο στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα. Ειδικότερα, στην Αττική κατοικεί το 47% του μεταναστευτικού πληθυσμού και στο Νομό Θεσσαλονίκης διαμένει το 8,6%, ενώ σημαντικός αριθμός μεταναστών συγκεντρώνεται σε τουριστικές περιοχές, όπως η Κρήτη (5,7%) και τα Δωδεκάνησα

(2,3%), αλλά και σε αγροτικές περιοχές της Θεσσαλίας (4,5%). Συγκρίνοντας το μέγεθος του μεταναστευτικού πληθυσμού με το σύνολο του πληθυσμού σε κάθε Νομό, παρατηρούμε πως, εκτός του λεκανοπεδίου της Αττικής, στις περισσότερες τουριστικές περιοχές, όπως η Κρήτη (9%), τα Δωδεκάνησα (9,9%), οι Κυκλάδες (10,3%), η Χαλκιδική (8,4%), η Κεφαλονιά (9,5%) και η Ζάκυνθος (13,5%) το ποσοστό των μεταναστών επί του πληθυσμού της περιοχής είναι μεγαλύτερο του αντίστοιχου ποσοστού για το συνολικό πληθυσμό της χώρας (7%). Αυτό εξηγείται από την κατάσταση στην αγορά εργασίας και κατ' επέκταση από το αναπτυξιακό δυναμικό της περιοχής. Προφανώς ο αγροτικός, ο κατασκευαστικός/οικοδομικός και ο τουριστικός τομέας οικονομικής δραστηριότητας προσφέρουν θέσεις απασχόλησης που καταλαμβάνονται από το αλλοδαπό εργατικό δυναμικό. Οι μετανάστες στην πλειοψηφία τους είναι κάτοικοι των αστικών περιοχών, καθώς, σε ποσοστό 86,6% επιλέγουν να εγκατασταθούν στις εν λόγω περιοχές. Το υπόλοιπο ποσοστό διαμοιράζεται σχεδόν ισόποσα σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, με ποσοστά 6,4% και 7% αντίστοιχα.

4.1.8. Οι Κυριότεροι Λόγοι Εγκατάστασης στην Ελλάδα

Κατά τη διαδικασία απόκτησης άδειας παραμονής την περίοδο 2003/2004, η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών (82,5%) δήλωσε ότι ο λόγος μετανάστευσης και εγκατάστασης στην Ελλάδα ήταν η εργασία (εργασία: 68,1%, εποχιακή εργασία: 2,3%, και ανεξάρτητες υπηρεσίες: 12,1%). Άλλοι βασικοί λόγοι εγκατάστασης που επικαλούνται οι μετανάστες είναι η οικογενειακή συνένωση (11,8%), η συζυγική σχέση με πολίτες της Ε.Ε. (2,7%) και οι σπουδές (0,6%). Οι μετανάστες με Αλβανική εθνικότητα κατέχουν το 80% των αδειών που εκδίδονται με σκοπό την επανένωση οικογενειών, ποσοστό το οποίο είναι υψηλότερο του ποσοστού συμμετοχής τους στο συνολικό πληθυσμό των μεταναστών. Μεγαλύτερη διαφοροποίηση παρουσιάζει η παραμονή για λόγους σπουδών, όπου παρόλο που οι Αλβανοί αντιπροσωπεύουν τα υψηλότερα ποσοστά (17%), εμφανίζονται εθνικότητες με σημαντικά ποσοστά, όπως οι Παλαιστίνιοι (2,6%), οι Κινέζοι (5,7%), οι Ιορδανοί (4%) και οι Σύριοι (4,2%), τα οποία είναι κατά πολύ υψηλότερα της καταγεγραμμένης παρουσίας τους στο μεταναστευτικό πληθυσμό (Πίνακας 2).

Πίνακας 2.: Λόγοι Έκδοσης Άδειας Παραμονής 2003/2004

Λόγοι Έκδοσης Άδειας Παραμονής στην Ελλάδα	Αριθμός Αδειών Ανά Κατηγορία	Ποσοστό (%) Επί του Συνόλου
1. Εργασία	465.848	68,1%
2. Οικογενειακή Συνένωση	81.216	11,8%
3. Ανεξάρτητες Υπηρεσίες	82.954	12,1%
4. Σύζυγοι Πολιτών Ε.Ε.	18.751	2,7%
5. Εποχιακή Εργασία	16.324	2,3%
6. Χήρες/Παιδιά έως 18 ετών	4.794	0,7%
7. Σπουδές	4.646	0,6%
8. Στελέχη Εταιρειών	2.225	0,3%
9. Γονείς Ημεδαπών	1.420	0,2%
10. Μέλη Οικογενειών Ε.Ε.	606	0,08%
11. Σύζυγοι Ομογενών	523	0,07%
12. Αορίστου Χρόνου	364	0,05%
13. Πέραν της βετίας διαμένοντες	55	0,008%
14. Άλλοι λόγοι	3.593	0,5%

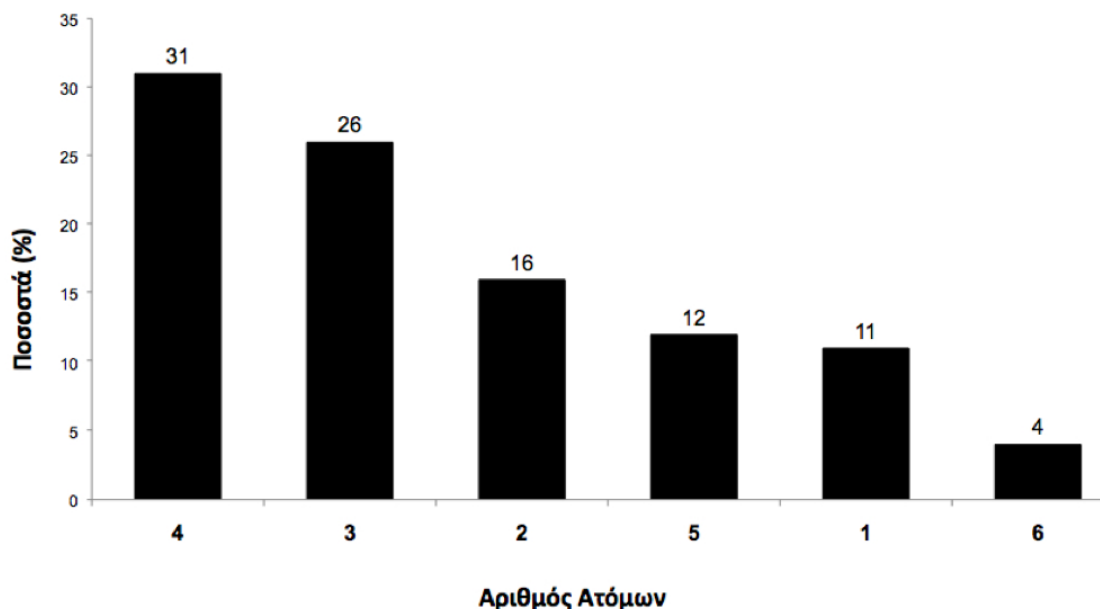
Πηγή: ΥΠ.ΕΣ., 2004

Επεξεργασία: *Ιδία***4.1.9. Τα Νοικοκυριά των Οικονομικών Μεταναστών**

Σύμφωνα με τα δεδομένα της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας για το 2004 τα νοικοκυριά των οικονομικών μεταναστών στο σύνολό τους ανέρχονται στα 188.723 και αποτελούν το 4,7% του συνολικού αριθμού νοικοκυριών στην Ελλάδα που είναι 3.992.964. Ο διαχωρισμός των νοικοκυριών σε Ελληνικά και μη πραγματοποιείται βάσει της υπηκοότητας του υπεύθυνου του νοικοκυριού και κατά συνέπεια ως νοικοκυριά μεταναστών προσδιορίζονται αυτά, των οποίων ο υπεύθυνος είναι μετανάστης. Τα περισσότερα νοικοκυριά των μεταναστών, σε ποσοστό 31,5% αποτελούνται από τέσσερα άτομα, ενώ τα νοικοκυριά με τρία μέλη αποτελούν το 26,2%. Στα ίδια επίπεδα επίσης κυμαίνονται τα ποσοστά των νοικοκυριών που αποτελούνται από ένα (10,6%) και πέντε άτομα (11,5%). Αξίζει να ειπωθεί πως δεν έχουν καταγραφεί νοικοκυριά μεταναστών με περισσότερα από έξι μέλη (4%). Το γεγονός οφείλεται στο ότι τα νοικοκυριά των μεταναστών αποτελούνται από άτομα ηλικίας μεταξύ 15 έως 64 ετών. Οι παιδικές ηλικίες έως 14 ετών, αποτελούν το 24%

των νοικοκυριών των μεταναστών και το 2,5% αποτελείται από ηλικιωμένους (Σχήμα 5).

Σχήμα 5.: Μέγεθος Νοικοκυριών Μεταναστών

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2005

Επεξεργασία: Ιδία

4.1.10. Οι Κατοικίες των Οικονομικών Μεταναστών

Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών για το έτος 2004-2005 παρέχει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το μέγεθος, την ποιότητα και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των κατοικιών των οικονομικών μεταναστών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, το 74,3% των νοικοκυριών των μεταναστών διαμένει σε διαμέρισμα πολυκατοικίας, ενώ το υπόλοιπο 25,7% διαμένει σε μονοκατοικία. Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοικιών των οικονομικών μεταναστών, με ποσοστό 90,2% του συνόλου, είναι ενοικιασμένες, ενώ μόλις το 5% των κατοικιών είναι ιδιόκτητες.

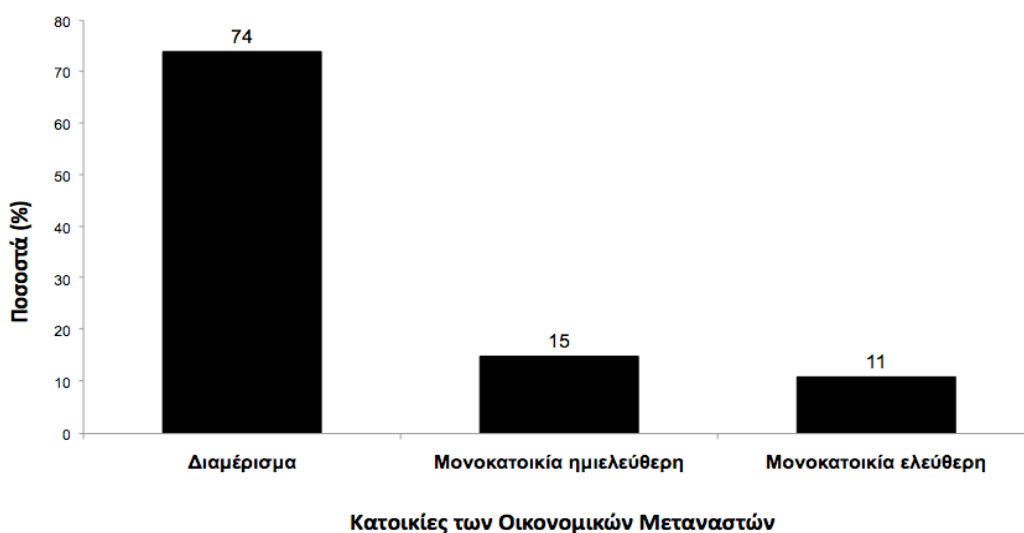
Σημειώνεται ότι το ποσοστό του 5% των ιδιόκτητων κατοικιών των οικονομικών μεταναστών έχει διαμορφωθεί τα τελευταία χρόνια. Οι αγορές κατοικιών εκ μέρους των μεταναστών ξεκίνησαν δειλά μετά το 1998 και αυξήθηκαν σταδιακά τα επόμενα έτη. Συγκεκριμένα, κατά την περίοδο 2000-02 πραγματοποιήθηκε το 62,6% των μέχρι σήμερα αγορών κατοικιών από νοικοκυριά μεταναστών. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια πτωτική τάση των αγορών κατοικιών, η οποία όμως ανταποκρίνεται πλήρως στο οικονομικό περιβάλλον της χώρας και στη γενικότερη τάση που έχει επικρατήσει στην αγορά κατοικιών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών για το 2004/05, το 85% των κατοικιών των οικονομικών μεταναστών έχει κατασκευαστεί πριν από το 1980, ενώ μόλις το 0,9% των νοικοκυριών κατοικεί σε σπίτια που κατασκευάστηκαν κατά την τελευταία πενταετία.

Το μέγεθος κάθε κατοικίας προσδιορίζεται σύμφωνα με τον αριθμό των δωματίων που περιέχει. Ειδικότερα, στην περίπτωση των κατοικιών των οικονομικών μεταναστών το μέγεθος του σπιτιού κυμαίνεται από ένα δωμάτιο έως πέντε δωμάτια. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας για το έτος 2004/05, οι μετανάστες επιλέγουν σπίτια δύο και τριών δωματίων σε ποσοστά 50% και 24% αντίστοιχα, ενώ διαμένουν σε κατοικίες με ένα δωμάτιο σε ποσοστό 13,7%. Τα ποσοστά είναι χαμηλότερα για σπίτια περισσότερων δωματίων, καθώς οι κατοικίες με τέσσερα δωμάτια αποτελούν το 11,4% και οι κατοικίες με πέντε δωμάτια μόλις το 0,4%.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω στοιχεία σχετικά με τις κατοικίες των νοικοκυριών των οικονομικών μεταναστών, μπορούμε να καταλήξουμε στην εξής διαπίστωση: Η πλειονότητα των νοικοκυριών των μεταναστών στεγάζεται σε ενοικιασμένα διαμερίσματα, τα οποία περιέχουν δύο και τρία δωμάτια και η κατασκευή τους χρονολογείται γύρω στα 1980. Η κατάσταση σχετικά με το μέγεθος και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μεταναστών σταδιακά αλλάζει, διότι τα τελευταία χρόνια οι μετανάστες αποκτούν την ιδιότητά τους κατοικία, ακολουθώντας την τάση στην αγορά ακινήτων και σταθερά αυξάνουν τα ποσοστά κατοικίας σε σπίτια τριών (24%) και τεσσάρων (11%) δωματίων (Σχήμα 6).

Σχήμα 6.: Οι Κατοικίες των Οικονομικών Μεταναστών

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2005 Επεξεργασία: Ιδία

4.1.11. Το Εισόδημα των Μεταναστών

Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2004/05) το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών των μεταναστών ανέρχεται στα 1.538 ευρώ και είναι κατά 28% χαμηλότερο του αντίστοιχου των ελληνικών νοικοκυριών (2.134 ευρώ). Τα 3/4 του εισοδήματος των νοικοκυριών των μεταναστών αποτελούνται από μισθούς και ημερομίσθια από την κύρια εργασία και σε ποσοστό 5,2% συμπληρώνονται από τα δώρα εορτών και αδειών της κύριας εργασίας. Σημαντικό μερίδιο καταλαμβάνουν τα έσοδα από επιχειρήσεις και από ελεύθερο επάγγελμα (6,1%), ενώ χαμηλή είναι η συμμετοχή στο συνολικό εισόδημα των εσόδων από συντάξεις (1,6%), από δεύτερη ή έκτακτη εργασία (1,6%) και από επιδόματα και αποζημιώσεις (1,5%).

Συγκρίνοντας το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών των μεταναστών (1.538 ευρώ) και των Ελλήνων (2.134 €) διαπιστώνουμε ότι υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση όσον αφορά τις πηγές του εισοδήματος. Το μεταναστευτικό εισόδημα αποτελείται σε σημαντικό βαθμό από τα έσοδα του μισθού από την κύρια εργασία (75%), ενώ η συγκεκριμένη κατηγορία συμμετέχει μόνο κατά 30% στο μέσο εισόδημα των ελληνικών νοικοκυριών. Η απόκλιση αυτή εν μέρει είναι αναμενόμενη, δεδομένου ότι ο κυριότερος εισοδηματικός πόρος του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού είναι η μισθωτή εργασία.

5. Η Έρευνα

5.1. Εισαγωγή- Η προβληματική της έρευνας

Όπως φάνηκε και από τη μελέτη των μεταναστευτικών ρευμάτων στις χώρες υποδοχής της Ερώπης, τις αντιπροσωπευτικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου, καθώς και τα κυριότερα μοντέλα διαχείρισής του από τις χώρες αυτές, πρόκειται περί ενός φαινομένου σύνθετου και ολικού με συνεχώς εξελισσόμενες κοινωνικο-ιστορικές ιδιαιτερότητες και δυναμικές. Το εθνοτικό και το πολιτικο-αφομοιωτικό μοντέλο διαχείρισης των προβλημάτων και των πλεονεκτημάτων της μετανάστευσης έχουν υποστεί αρκετή κριτική, όμως και το πολυ-πολυτισμικό μοντέλο, που θεωρητικά έχει την ευρύτερη αποδοχή στις μέρες μας, δεν είναι και αυτό χωρίς ορισμένες «παρενέργειες» (όπως αυτή της ενδεχόμενης αυτοπεριθωριοποίησης, σε τελική ανάλυση, των μεταναστευτικών κοινοτήτων) γι' αυτό και το σύγχρονο, διεθνές μεταναστευτικό φαινόμενο δεν είναι δυνατόν να ιδωθεί κατά τρόπο απόλυτο, αποσπασματικό και χωρίς ευαισθησία στις διαφορετικότητες του πλαισίου της σύγχρονης διεθνούς μετανάστευσης.

Λόγω του ότι οι ομάδες μεταναστών μοιάζουν με συστήματα «ζωντανών οργανισμών», οι λύσεις και τα νέα προβλήματα που προκύπτουν δεν αντιμετωπίζονται εφάπαξ, αλλά χρειάζονται συνεχή μελέτη και παρακολούθηση. Είναι επίσης γενικά παραδεκτό, ότι πέραν της θεωρητικής επεξεργασίας των φαινομένων, είναι αναγκαία και η έρευνα της ζώσας πραγματικότητας, η οποία αποτελεί ένα ακόμη έγκυρο εργαλείο για την κατανόηση και αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων και ευκαιριών βιώσιμης ανάπτυξης, που προκύπτουν για κάθε χώρα και τόπο χωριστά.

Είδαμε επίσης ότι η Ελλάδα, ως χώρα υποδοχής μεταναστών, μετά την κατάρρευση των καθεστώτων του πρώην ανατολικού μπλοκ (ιδιαίτερα μετά την ξαφνική και ραγδαία κάθοδο μεταναστευτικών ομάδων από τη γειτονική Αλβανία) και με τα συνεχιζόμενα - ποικίλης αιτιολογίας - ρεύματα που προέρχονταν από τα ανατολικά και από τις φτωχές χώρες της Αφρικής, βρέθηκε απροετοίμαστη τόσο από απόψεως νομοτεχνικής υποδομής και διπλωματικού πλαισίου, όσο και από την άποψη της ψυχολογικής και κοινωνικής ωριμότητας των γηγενών πολιτών, να διαχειριστούν πρωτόγνωρες σχεδόν καταστάσεις, λόγω της έντασης και της ταχύτητας των αλλαγών που συνέβαιναν στο νέο κοινωνικο-πολιτιστικό τοπίο.

Όμως, ούτε οι φοβίες των αρχών, των πολιτικών παρατάξεων, των ΜΜΕ και των πολιτών, αλλά ούτε και οι αφορισμοί των φοβιών από τους λεγόμενους προοδευτικούς φορείς έχουν νόημα και αποτέλεσμα, όταν βιώνεται μία κατάσταση έλλειψης κεντρικού ελέγχου και εμπνευσμένου σχεδίου για την υποδοχή, ένταξη και αξιοποίηση του νέου εργατικού δυναμικού που έχει εμφανισθεί με την εγκατάσταση νόμιμων και λαθραία εισερχομένων μεταναστών.

Όπως φαίνεται από τη μελέτη της περίπτωσης της Ελλάδας, η χώρα παρουσιάζει μία ιδιαιτερότητα σε σχέση με τις πιο ανεπτυγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης: συνεχείς απελευθερωτικοί αγώνες και προσπάθειες εθνικής συγκρότησης και ταυτότητας από τις αρχές του περασμένου αιώνα μέχρι πρόσφατα (προσαρτήσεις και αναδιανομές εδαφών και πληθυσμών γίνονταν μέχρι και τα μέσα του περασμένου αιώνα, ενώ πολλές διαφορές εκκρεμούν ακόμη και σήμερα με τους γείτονές της), εμφύλιος πόλεμος, μεταπολεμική φτώχεια, πολιτική αστάθεια, εξωτερικές εξαρτήσεις και παρεμβάσεις, στρεβλή οικονομική ανάπτυξη και κρατική οργάνωση, ισχυρή παραοικονομία, απουσία ικανοποιητικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας ακόμη και για τους εντόπιους πολίτες κ.ά., είναι δυνατόν να δικαιολογήσουν τα ιδιαίτερα προβλήματα που δημιουργούνται με το «μεταναστευτικό σοκ» που αντιμετωπίζει σήμερα η Ελλάδα, που από χώρα αποστολής, κυρίως, μετατράπηκε τόσο γρήγορα σε χώρα υποδοχής.

Επί πλέον, εκεί που ο ελληνικός λαός είχε μόλις καταφέρει να απαλλαγεί από τα ιδεολογήματα της επταετούς χούντας της δεκαετίας του '60 σχετικά με ζητήματα πατριωτικού και εθνικού χαρακτήρα και έδινε έμφαση πλέον στα πολιτικά προβλήματα (χωρίς πάντοτε να το καταφέρνει επιτυχώς) οι ξαφνικές γεω-πολιτικές ανακατατάξεις στις γείτονες χώρες και το νέο τους ξεκίνημα έφεραν στο προσκήνιο και άνοιξαν παλιές πληγές και άλυτες – σύμφωνα με την άποψη της κάθε πλευράς – υποθέσεις και νέα πεδία ανταγωνισμού, παράλληλα με τις προσπάθειες μίας μεταξύ τους συνεργασίας. Το διαπραγματευτικό χαρτί του «από βορράν κινδύνου» είχε πλέον ακυρωθεί από τις ίδιες τις εξελίξεις στα βαλκάνια και η Ελλάδα βρέθηκε ξανά στον κίνδυνο να μπει στη δίνη πολιτικών παιχνιδιών άλλων ισχυρών δυνάμεων και να γίνει ευάλωτη σε εκβιασμούς για εθνικές υποχωρήσεις ή σε προβοκάτσιες, που θα έδιναν προσχήματα στους ισχυρούς για να την εμπλέξουν σε νέες, μικρές ή μεγάλες, περιπέτειες (π.χ, η αρχικά ανεξέλεγκτη κατάσταση εισόδου ένοπλων ή και κακοποιών στοιχείων από την Αλβανία με το άνοιγμα των φυλακών και την ταχύτατη αποσάρθρωση των συνόρων, ζητήματα που τέθηκαν όπως το περιουσιακό των

τσάμηδων και της ενδεχόμενης καταπίεσης των ελληνικών μειονοτήτων της Αλβανίας, το ζήτημα της ονομασίας της ΠΔΜ, που συνοδεύεται και από ανοιχτές αλυτρωτικές ιδέες σε βάρος της ελληνικής Μακεδονίας, τα άλυτα προβλήματα της υφαλοκρηπίδας στα σύνορα με την Τουρκία στο Αιγαίο και οι συνεχείς διεκδικήσεις και απειλές με παραβιάσεις του εναέριου χώρου, άλλα ζητήματα μειονοτήτων που αναζωπυρώθηκαν τελευταία, όπως των Βλάχων στη Μακεδονία και την Ήπειρο, των μουσουλμάνων στη Θράκη, τα υποία υποτίθεται ότι είναι λυμμένα, όμως δεν είναι απίθανο να γίνουν αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης από ξένα κέντρα αποφάσεων.

Έτσι είναι αναμενόμενο το ότι το επίσημο σύστημα υποδοχής και ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία – σε όλα τα επίπεδα - παρουσιάζει κενά, προβλήματα και αντιφάσεις, γι' αυτό και βρίσκεται σε συνεχή ανάπτυξη και παρακολούθηση από τις ελληνικές αρχές και τους ερευνητές.

Ο - δικαιολογημένος ή αδικαιολόγητος – εθνικός συναγερμός, στον οποίο βρίσκονται κατά περιόδους τα τελευταία χρόνια οι Έλληνες, δεν είναι φανταστικός και αυτό κάνει την περίπτωση τους εντελώς ξεχωριστή από εκείνη άλλων ευρωπαϊκών λαών. Οι «υπνώττουσες» πατριωτικές κεραιές έχουν αρχίσει πάλι να ευαιθητοποιούνται, γεγονός που ενισχύει τα αντανακλαστικά προστάσιας της εθνικής τους κυριαρχίας και ταυτότητας. Αυτό έχει επιπτώσεις και στην ανασφάλειά τους απέναντι στην υπερβολικά αυξημένη διείσδυση ορισμένης κατηγορίας αλλοδαπών μεταναστών, που έχουν εξαπλωθεί σε όλη τη χώρα κυρίως λόγω της επίγνωσης που υπάρχει ότι το κρατικό σύστημα δεν λειτουργεί οργανωμένα, με όραμα, σύστημα και συνέχεια, καθώς και της χαμηλής εμπιστοσύνης τους προς αυτό, όσον αφορά τη δυνατότητά του να ρυθμίσει δίκαια και ανθρωπιστικά το όλο πρόβλημα. Είναι ώριμοι πολιτικά για να κατανοήσουν ότι οι ρίζες του προβλήματος βρίσκονται στην κοινωνική πολιτική και την πρόληψη, εκείνο όμως που βιώνουν άμεσα και όχι θεωρητικά, είναι η αύξηση της εγκληματικότητας και της διακίνησης όπλων και ναρκωτικών, η χειροτέρευση της ποιότητας ζωής στις γειτονιές τους, η ζημία των μικροκαταστηματαρχών από το παραεμπόριο του πεζοδρομίου, παρά τα οφέλη που δημιουργούνται για τους μη προνομιούχους καταναλωτές, κτλ.

Από την άλλη πλευρά, όλοι σχεδόν οι πολίτες έχουν εκτιμήσει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη συμβολή του φθηνού εργατικού δυναμικού που εισέρρευσε στη χώρα και τη συμβολή του τόσο στην επίσημη παραγωγική διαδικασία όσο και στην αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των μικροεπιχειρήσεων των αγροτών και των

νοικοκυριών και μάλιστα σε τομείς πρακτικής και χειρωνακτικής εργασίας που οι ντόπιοι παραδοσιακά αποστρέφονται. Αυτό βέβαια δεν γίνεται με επίσημο και συμβατικό τρόπο, γι' αυτό και δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που η μαύρη και αδήλωτη εργασία των μεταναστών στερεί τους ίδιους από τα αναγκαία δικαιολογητικά της σύνταξης και ασφάλισής τους, αλλά και το κράτος από τα ανάλογα έσοδα. Συχνά οι αλλοδαποί μετανάστες έχουν γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους ντόπιους πολίτες. Την πρώτη κυρίως περίοδο, είδαν το φως της δημοσιότητας αρκετά περιστατικά βίαιων μεταξύ τους συγκρούσεων, σιγά-σιγά όμως φαίνεται ότι η κατάσταση άρχισε να εξομαλύνεται, καθώς οι περισσότεροι μετανάστες εξασφαλίζουν την εργασία τους μέσα από τις ίδιες τους τις γνωριμίες και τις συστάσεις. Παρά την καχυποψία που υπάρχει απέναντί τους γενικά, οι συχνές συναλλαγές τους με την προσφορά εργασίας και την εύκολη διαθεσιμότητά τους για κάθε είδους χειρωνακτικές και τεχνικές εργασίες, συμβάλλουν στη δημιουργία φιλικών σχέσεων με τους ντόπιους που τους αντιμετωπίζουν πλέον ως μέλη εργατικών οικογενειών και βιοπαλαιστές, που κάνουν μεγάλες οικονομίες προκειμένου να βελτιώσουν την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση. Το μοντέλο αυτό του βιοπαλαιστή δεν είναι πολύ απομακρυσμένο από τη μνήμη των περισσότερων ενηλίκων Ελλήνων, που πέρασαν μέσα από τη φτώχεια και την παράλληλη με τις σπουδές εργασία, προκειμένου να ανέβουν τα σκαλιά της κοινωνικής τους ανόδου. Εκείνο που τους ανησυχεί και τους φοβίζει, είναι η ύπαρξη ανένταχτων ή άνεργων, εξαθλιωμένων και απελπισμένων ατόμων, που αποτελούν πραγματικό ή εν δυνάμει κίνδυνο της σωματικής τους ακεραιότητας και της κοινωνικής τους ασφάλειας.

Το ζήτημα λοιπόν είναι σύνθετο και δεν αντιμετωπίζεται με απλουστευμένες γενικεύσεις και ξενοφοβικά σύνδρομα, ούτε ακόμη και με μονοσήμαντα αφοριστικά συνθήματα ενάντια στα κάθε λογής εθνικιστικά στερεότυπα. Το θέμα χρειάζεται κατανόηση από όλες του τις πλευρές και απαιτεί τη θέση του στις υψηλές προτεραιότητες των επιχειρούμενων σχεδίων κοινωνικής πολιτικής, ακόμη και σε περίοδο οικονομικής κρίσης, όπως αυτή που διέρχεται η χώρα, αφού η βιώσιμη λύση πολλών προβλημάτων δεν είναι πάντοτε δαπανηρή. Πολλά προβλήματα, όπως για παράδειγμα η οικολογική ανάπλαση του περιβάλλοντος, άλλες ανθρωπιστικές και εποικοδομητικές εθελοντικές δράσεις, συνδέονται με ζητήματα οργάνωσης και ανάπτυξης τοπικής κουλτούρας, περισσότερο, παρά με υπέρογκα χρηματικά ποσά.

Στο πλαίσιο της συνεχούς διερεύνησης και κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει το πρόβλημα της ένταξης των διαφορετικών ομάδων μεταναστών και μειονοτήτων στην ελληνική κοινωνία, η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να συμβάλει στη γενικότερη προσπάθεια με τη μελέτη μίας επιλεγμένης μεταναστευτικής ομάδας, που - ως ζωντανό κύτταρο μίας συγκεκριμένης τοπικής κοινότητας – λειτουργεί, αυτοπροσδιορίζεται και βιώνει τη διαδικασία της ένταξης με το δικό της τρόπο.

5.1.2 Ομάδα-στόχος της έρευνας

Ως ομάδα – στόχο της μελέτης επιλέξαμε μία κατηγορία μεταναστών που προέρχονται από χώρες του πρώην σοβιετικού μπλοκ στην περιοχή της Κυψέλης. Εκτός από το ιδιαίτερο προσωπικό ενδιαφέρον μου ως ερευνήτριας για την ομάδα αυτή, ως άριστη γνώστης της ρωσικής γλώσσας και της κουλτούρας των ατόμων του υπό μελέτη δείγματος μεταναστών, ένας άλλος λόγος επιλογής ήταν το γεγονός ότι και αυτή η ομάδα, σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά του χώρου όπου ζει, παρουσιάζει τις δικές της ιδιαιτερότητες. Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρον να μελετηθούν οι διαδικασίες ένταξης ομάδας μεταναστών σε ένα μικρό τόπο της αστικής περιοχής που:

- δεν παρουσιάζει τόσα προβλήματα παραβατικότητας και συγκρούσεων με την τοπική κοινότητα, όσο άλλες περιοχές της Αθήνας, που απασχολούν καθημερινά τις αστυνομικές αρχές, τους κατοίκους της περιοχής και τα ΜΜΕ
- έχει τη δική του ιστορία και τα δικά του οικιστικά και χωρο-κοινωνικά χαρακτηριστικά, που εξελίσσονται διϊστορικά και αλληλεπιδρούν με τους υποκειμενικούς παράγοντες της διαδικασίας συγκρότησης μίας πολυπολιτισμικής κοινότητας μέσα στη μεγάλη πόλη

5.1.3. Δείγμα

Στην έρευνα συμμετείχαν 20 τυχαία επιλεγμένοι μετανάστες.

Με βάση το σκεπτικό και τη μεθοδολογία της μελέτης πεδίου, καταλληλότερη τακτική στη συγκεκριμένη περίπτωση κρίθηκε η επιλογή σκόπιμου δείγματος (βλ. σχετικά, Lincoln and Guba, 1985:111). Τα κριτήρια για την επιλογή του υπό μελέτη πληθυσμού μεταναστών και τη συμμετοχή τους στη συγκεκριμένη έρευνα ήταν τα εξής:

- Να είναι κάτοικοι της Κυψέλης

- Η χώρα καταγωγής τους να είναι μία από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.
- Να αποδέχονται αβίαστα τη συμμετοχή τους στην έρευνα

Κριτήρια αποκλεισμού ήταν:

- Να μην είναι ομογενείς (υπόκεινται σε διαφορετικό καθεστώς παραχώρησης άδειας παραμονής και πολιτογράφησης)
- Να μη είναι «Ρωσοπόντιοι», διότι η ομάδα αυτή είναι μια ξεχωριστή του πληθυσμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

5.1.4. Διαδικασία επιλογής δείγματος: Αρχικά μελετήσαμε τα στοιχεία για τους μετανάστες της Ελλάδας και της Αθήνας, τα οποία υπήρχαν διαθέσιμα κατά την περίοδο της διεξαγωγής της έρευνας και βασίζονται στα δεδομένα Απογραφής Πληθυσμού για το 2001, που πραγματοποιήθηκε από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, 2001). Κατόπιν επικοινωνήσαμε με την «Ένωση μεταναστών Ελλάδος». Διασταυρώσαμε τα δεδομένα και βοηθηθήκαμε να έλθουμε σε επαφή με τα μέλη της Ένωσης. Βέβαια αρκετοί αρνήθηκαν να συμμετάσχουν για διάφορους προσωπικούς λόγους. Τα υπόλοιπα στοιχεία αντλήθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας πεδίου.

5.1.5. Διάρκεια

Η πραγματοποίηση του σχεδίου για τη συλλογή δεδομένων της έρευνας πεδίου διήρκεσε δύο μήνες, συγκεκριμένα, κατά την περίοδο Απριλίου – Μαΐου του 2008.

5.1.6. Είδος έρευνας: Μελέτη πεδίου με ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα

Η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας (μελέτη πεδίου) θεωρήθηκε προσφορότερη και χρησιμοποιήθηκε με στόχο να συγκεντρώσει όσο γίνεται περισσότερα στοιχεία για την περαιτέρω κατανόηση βασικών χαρακτηριστικών και στοιχείων συμπεριφοράς των μεταναστών, όσον αφορά ορισμένες παραμέτρους της κοινωνικο-πολιτιστικής τους ένταξης στην τοπική κοινότητα και, κυρίως, τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τη διαδικασία αυτή. Πολλά μάλιστα από τα υπό μελέτη δεδομένα της έρευνας πεδίου αφορούν σε φαινομενολογικά στοιχεία, όπως η αιτιολόγηση ιδεών, η αντίληψη της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους κτλ., ενώ πολλές από τις προβλεπόμενες ερωτήσεις είναι ανοιχτού τύπου.

Από τη σχετική βιβλιογραφία προκύπτει ότι τα χαρακτηριστικά των ποιοτικών μεθόδων είναι τα ακόλουθα:

1. Η ευέλικτη δομή, η οποία επιτρέπει αλλαγές:
 - στα ερωτήματα που τίθενται
 - στο δείγμα
 - στον τρόπο που συλλέγονται τα δεδομένα.
2. Η διαμόρφωση και συγκεκριμενοποίηση του θέματος με την εξέλιξη της έρευνας.
3. μελέτη μικρού αριθμού περιπτώσεων
4. Η διαμόρφωση ολικής εικόνας για κάθε περίπτωση και η ανεύρεση των κοινών τους στοιχείων.
5. Η μη ανάδειξη γενικών τάσεων.
6. Η κατασκευή αναπαραστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας.
7. Η επισήμανση του ιστορικού και κοινωνικού πλαισίου για την ερμηνεία των παρατηρούμενων συμπεριφορών

Τα ευρήματα και τα συμπεράσματα επομένως αυτής της μελέτης περίπτωσης δεν είναι γενικεύσιμα, αξιολογούν όμως ορισμένα πλεονεκτήματα μίας μικρής έκτασης ποιοτικής έρευνας, πολλά από τα στοιχεία της οποίας έχουν υποστεί ποσοτική επεξεργασία και στατιστική ανάλυση.

5.1.7. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης περίπτωσης που μας απασχόλησαν, βασίστηκαν στην προβληματική που περιγράψαμε παραπάνω, έχοντας συγχρόνως λάβει υπόψη την απουσία παρόμοιας έρευνας στο συγκεκριμένο πληθυσμό, καθώς και τα όρια που τίθενται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες (χρόνος συνομιλίας, διάθεση και θέματα προς συζήτηση) όσο και από τα όρια μίας διπλωματικής εργασίας.

Η φύση αυτής της ποιοτικής, ως επί το πλείστον, έρευνας, δεν απαιτεί σχεδιασμό με βάση τον έλεγχο αυστηρά διατυπωμένων και προκατασκευασμένων υποθέσεων, αλλά αφορά κυρίως απαντήσεις σε ορισμένα ανοιχτά ερωτήματα, με την ανάλυση των οποίων θα δώσουμε μία αδρή σκιαγράφηση του προφίλ της συγκεκριμένης ομάδας μεταναστών, που αφορά σε δημογραφικά, εκπαιδευτικά, επαγγελματικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, καθώς και σε θέματα ένταξης των νοικοκυριών και των ατόμων στο κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον της τοπικής κοινότητας, όπως οι ίδιοι τα αντιλαμβάνονται και τα ιεραρχούν.

Ως εκ τούτου, τα ερευνητικά ερωτήματα αντιστοιχούν στις κατηγορίες των ερωτήσεων που παρουσιάζονται πιο κάτω με την περιγραφή του ερωτηματολογίου που κατασκευάσαμε για τις ανάγκες της συγκεκριμένης μελέτης περίπτωσης

5.1.8. Εργαλείο συλλογής δεδομένων υπήρξε κυρίως η ημι-δομημένη συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε μέσα από μία διά ζώσης επικοινωνία με τους συμμετέχοντες στο χώρο διαμονής τους (στο δικό τους περιβάλλον), με βάση ένα οδηγό ερωτήσεων (Ερωτηματολόγιο με άξονες ερωτήσεων ανοιχτού και κλειστού τύπου). Η συνέντευξη είχε τη μορφή συζήτησης, κατά την οποία ήταν φυσικό να αναπτυχθούν και διάφορα άλλα θέματα, ή να ζητηθεί να γίνουν ορισμένες διευκρινίσεις, αιτιολογήσεις κτλ.

Επί πλέον, αξιοποιήθηκαν και **οι προσωπικές σημειώσεις** της ερευνήτριας, από όπου αντλήθηκαν και αναλύθηκαν ορισμένα πρόσθετα δεδομένα, που προέκυπταν από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων ή από ορισμένες συνολικές παρατηρήσεις σχετικά με τις σημασίες τους και συνδέονταν με τους στόχους της έρευνας.

Ερωτηματολόγιο

Ο βασικός στόχος της κατασκευής ενός ερωτηματολογίου στο πλαίσιο της έρευνας πεδίου είναι αυτό να αποτελέσει το απαραίτητο εργαλείο συλλογής ποιοτικών (ως επί το πλείστον), αλλά και ποσοτικών δεδομένων, ώστε να απαντηθούν κατά τον πλέον οικονομικό τρόπο τα ερευνητικά μας ερωτήματα

Στη συγκεκριμένη έρευνα πεδίου το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε απαρτίζεται από τέσσερα μέρη (τμήματα) και εμπεριέχει συνολικά εξήντα μία (61) ερωτήσεις. Πιο αναλυτικά:

Το 1ο Τμήμα μας δίνει γενικές πληροφορίες για τους οικονομικούς μετανάστες και εμπεριέχει ερωτήσεις που σχετίζονται με τον τόπο καταγωγής τους, την ηλικία και το φύλο τους, τους λόγους που τους ώθησαν να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα, την οικογενειακή τους κατάσταση, την κύρια απασχόλησή τους, τον αριθμό των παιδιών τους, το μορφωτικό επίπεδο, καθώς και τα προβλήματα που συναντήσανε ή και εξακολούθουν να έχουν κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα.

Το 2ο Τμήμα αποτελείται από 15 ερωτήσεις και αναλύει την περιοχή κατοικίας των μεταναστών, καθώς και την κατοικία τους καθαυτή. Έτσι λοιπόν, οι ερωτήσεις αφορούν την περιοχή κατοικίας των μεταναστών πριν την εγκατάστασή τους στην Κυψέλη, τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της περιοχής κατοικίας τους, τον τρόπο με τον οποίο βρήκαν το σπίτι στο οποίο διαμένουν, τον τύπο και την κατάσταση του κτηρίου της οικίας τους, τους λόγους που τους εμποδίζουν να

μετακινηθούν από τη συγκεκριμένη περιοχή, το πολιτιστικό επίπεδο των γειτόνων τους, το μέγεθος της κατοικίας τους, καθώς και τους πιθανούς λόγους μετακόμισής σε άλλη περιοχή.

Το 3ο Τμήμα πραγματεύεται την υγεία και πρόνοια, και την εκπαίδευση των παιδιών των οικονομικών μεταναστών, περιλαμβάνει ερωτήσεις, που σχετίζονται με το επίπεδο εκπαίδευσής τους, τον τόπο στον οποίο βρίσκεται το σχολείο τους και το είδος του σχολείου (Δημόσιο ή Ιδιωτικό), το βαθμό ικανοποίησης των παιδιών από το σχολείο τους, καθώς και τις δραστηριότητες των παιδιών εκτός του σχολείου.

Τέλος, το 4ο Τμήμα, που είναι ίσως και το σημαντικότερο, αφορά την ψυχαγωγία και το επίπεδο διαβίωσης των μεταναστών στην Ελλάδα και περιλαμβάνει συνολικά 18 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές αναφέρονται μεταξύ άλλων στην ασφαλιστική κάλυψη των μεταναστών, στην παροχή ιατρικής περίθαλψης, στη γλώσσα με την οποία συνεννοούνται στην οικία τους, στην έξοδό τους σε εστιατόρια, κινηματογράφους ή σπίτια φίλων, στο εισόδημα των νοικοκυριών τους, καθώς και στην πιθανή ύπαρξη συγγενών τους στην Ελλάδα. Το ερωτηματολόγιο στην τελική του μορφή παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1.

Πέραν των παραπάνω ερωτήσεων, στις πρόσωπο με πρόσωπο συναντήσεις ήλθαν στο προσκήνιο και ζητήματα τα οποία προέκυψαν από τις συζητήσεις κατά τρόπο φυσικό και αυθόρμητο και αφορούσαν λεπτά ζητήματα, που θα μπορούσαν να απαντηθούν ειλικρινά μόνον έξω από το πνεύμα των τυπικών ερωταποκρίσεων και που χρειάζονταν την κατάλληλη αφορμή, ώστε να μη δοθεί η εντύπωση ότι επρόκειτο για μία απρόσωπη διαδικασία συλλογής προσωπικών πληροφοριών ή, στη χειρότερη περίπτωση, για κάποιου είδους ανάκριση. Ερωτήσεις αυτού του τύπου αφορούσαν αντιλήψεις και συναισθήματα ως προς τον εαυτό τους στο χώρο της εργασίας και του κοινωνικού περίγυρου, τον τρόπο που τούς μεταχειρίζονται οι ντόπιοι στη γειτονιά, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και πώς τα ιεραρχούν, τις προθέσεις τους για το μέλλον κ.ά.

5.1.9. Στατιστική ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων

Το SPSS (έκδοση 17, SPSS Inc, Chicago, Illinois) χρησιμοποιήθηκε για τη στατιστική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε με την βοήθεια στατιστικού όσον αφορά τα ποσοτικά δεδομένα. Η διαφορά μεταξύ των ποσοστών (που υπολογίστηκαν με βάση τη συχνότητα εμφάνισης των υπό μελέτη μεταβλητών ή των ποιοτικών σημασιολογικών ενοτήτων) καθορίστηκε με βάση το «Fisher's exact two-sided test».

Όλες οι τιμές που υπολογίστηκαν για την αξία «p» ήταν δύο όψεων καθώς $p < 0,05$ θεωρήθηκε στατιστικά σημαντικό. Τα αποτελέσματα θα πρέπει να ερμηνευτούν με προσοχή, καθώς στη μελέτη αυτή το μέγεθος του σκόπιμου δείγματος είχε επιλεγεί με βάση τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης ποιοτικής έρευνας και είναι σχετικά μικρό.

Για τη συλλογή και ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις ερωτήσεις της συνέντευξης, καθώς και από τη συζήτηση που προέκυψε, υιοθετήθηκε η σχετικά απλή μέθοδος δημιουργίας κατηγοριών σημασιολογικών εννοιών των Lincoln and Guba (1985). Για τη διασφάλιση της αξιοπιστίας των δεδομένων που αντλήθηκαν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες ο έλεγχος της κατανόησης της ερευνήτριας.

5.1.10. Χρησιμότητα της έρευνας

Οι στόχοι της έρευνας, στο πλαίσιο αυτής της διπλωματικής εργασίας, δεν είναι πολύ φιλόδοξοι, έμφαση όμως δόθηκε στην επιστημονικότητα της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε, ώστε και να τηρηθούν οι αρχές της επιστημονικής έρευνας και να εξαχθούν χρήσιμες διαπιστώσεις και συμπεράσματα, σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά και στο επίπεδο της διαμόρφωσης μεταναστευτικής πολιτικής σε περιοχές με τα ίδια ή ανάλογα χαρακτηριστικά, αφού σημασία δεν έχουν μόνον οι αριθμοί της στατιστικής μελέτης, αλλά και η γνωριμία με τους ανθρώπους και τους «κόσμους» στους οποίους ζουν, η υποκειμενική διάσταση του μεταναστευτικού φαινομένου. Με την πραγματοποίηση πολλών ερευνών στο πεδίο της κοινότητας είναι δυνατόν να αναδειχθούν και να πάρουν χρώμα τα κομμάτια του παζλ που συνθέτουν την εικόνα του φαινομένου στις μεγάλες πόλεις και στην περιφέρεια.

Η χρησιμότητα των πορισμάτων της έρευνας συνδέεται με την κρισιμότητα των προβλημάτων που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή και στην ανάγκη να διαφωτιστούν όσο γίνεται περισσότερες πτυχές του σύνθετου και δυναμικού αυτού φαινομένου μέσα από μία ολιστική και συστηματική θεώρηση, που είναι ευαίσθητη στις ιδιαιτερότητες των κοινωνικών υποσυνόλων και των φαινομένων αλληλεπίδρασης σε μία περιοχή, καθώς και σε ποικίλους άλλους περιορισμούς που τίθενται, τόσο μεταξύ των ανθρώπων, όσο και ανάμεσα σε αυτούς και το περιβάλλον τους.

6. Το ειδικότερο πλαίσιο: Περιγραφή της κατάστασης στο χώρο της Κυψέλης Αττικής

Είθισται σε κάθε έρευνα πεδίου ή μελέτη περίπτωσης των χαρακτηριστικών και της συμπεριφοράς επιλεγμένων ομάδων σε σχέση με τον τόπο που ζουν, να γίνεται προηγουμένως μία περιγραφή του ειδικότερου πλαισίου αναφοράς τους, δηλαδή του φυσικού, κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντός τους. Για το περιβάλλον αυτό έχουμε επιχειρήσει ενδελεχή μελέτη, το αποτέλεσμα της οποίας περιγράφεται αμέσως πιο κάτω, προτού προχωρήσουμε στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της κυρίως έρευνας.

6.1. Η Χωρική οργάνωση και η Οικιστική Εξέλιξη της Κυψέλης.

Η χρονική περίοδος από το 1880 και ύστερα, σηματοδοτείται, πέρα από την πρώτη επέκταση του νεοελληνικού κράτους με την προσθήκη της Θεσσαλίας σε αυτό (1888), με την ίδρυση οικοπεδικών εταιριών που δραστηριοποιήθηκαν στο χώρο του λεκανοπεδίου της Αττικής και κυρίως των Αθηνών. Η νέα πληθυσμιακή σύνθεση και οι δημογραφικές ανακατατάξεις που προέκυψαν, προσέφεραν γόνιμο έδαφος για αυτές, μιας και υπήρχαν άνθρωποι με ανάγκη άμεσης-όσο αυτό ήταν δυνατό-στέγασης. Αυτές οι εταιρίες με την άσκηση πελατειακών σχέσεων και μικροπολιτικών δραστηριοτήτων, προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους, επιτύχαναν πάντοτε τις διάφορες επεκτάσεις του ρυμοτομικού σχεδίου, με απώτερο σκοπό την κερδοσκοπία μέσω της αυθαίρετης δόμησης. Δηλαδή, πουλούσαν οικόπεδα εκτός σχεδίου πόλεως και με μια απλή υποβολή αίτησης και τις ανάλογες πολιτικές διασυνδέσεις, επιτύχαναν την προέκταση του ρυμοτομικού σχεδίου προς την εκάστοτε περιοχή, αφού τις περισσότερες φορές είχε κτιστεί η έκταση. Αναφέρουμε εδώ ότι, μέσα σε μία περίοδο 19 ετών υπήρξαν επεκτάσεις 15.980 στρεμμάτων, στις αθηναϊκές συνοικίες, με 60 επεκτάσεις του ρυμοτομικού σχεδίου.

Η μεσοπολεμική περίοδος, μαζί με τις γενικότερες ανακατατάξεις σε πολλά επίπεδα, έχει να επιδείξει αρκετές προσθήκες και διαμορφώσεις του πολεοδομικού σχεδίου για την πόλη των Αθηνών. Αρχικά, η ευθύνη της σύνταξης των πολεοδομικών σχεδίων ήταν των στρατιωτικών μηχανικών. Όταν, στις αρχές του αιώνα η σχετική δραστηριότητα πέρασε στα χέρια της Υπηρεσίας Δημοσίων Έργων, η κατάσταση άλλαξε. Παρά την επίσημη αρμοδιότητά της για την εκπόνηση πολεοδομικών και ρυμοτομικών σχεδίων η εν λόγω υπηρεσία, περιορίστηκε στην απλή έγκριση σχεδίων από ιδιώτες. Τα σχέδια αυτά υποβάλλονταν στην υπηρεσία και

εγκρίνονταν, κατά κύριο λόγο με πολιτικά μέσα. Αυτό συνέβαλλε στην ανυπαρξία προβλέψεων και σχεδιασμού γενικότερα για έργα κοινής ωφέλειας, όπως δρόμοι πλατείες και εν γένει Κοινόχρηστους Χώρους⁶⁵.

Με την έλευση των προσφύγων της Μικρασίας από το 1922 και ύστερα και την συγκέντρωσή τους στο κέντρο των Αθηνών και στον Πειραιά, προέκυψε και η ανάγκη στέγασής τους. Η είσοδος των προσφύγων ολοκληρώθηκε το 1924/1925 υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ). Για τη στέγαση 125.000 περίπου προσφύγων το τότε νεοελληνικό κράτος κινήθηκε πάλι χωρίς πολεοδομικό σχέδιο. Η ανοικοδόμηση στα επόμενα χρόνια είχε ως αποτέλεσμα τον ενιαίο πολεοδομικό ιστό των Αθηνών και του Πειραιά, αλλά και τη συνακόλουθη δημιουργία των μέχρι και σήμερα γνωστών προσφυγικών συνοικισμών και περιοχών⁶⁶. Ήδη κατά το 1925, η δραστηριοποίηση των προσφύγων ήταν αξιοσημείωτη στις καθημερινές εμπορικές και μεταπρατικές δραστηριότητες, σε μεγάλο βαθμό. Αυτό, έδωσε σε κάθε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο ανάπτυξη που, όπως αναφέρθηκε είχε και τον πολεοδομικό της αντίκτυπο, μιας και προώθησε με τον τρόπο της την ανεξέλεγκτη οικοδομική δραστηριότητα⁶⁷.

Η εγκατάσταση στην περιοχή της πρωτεύουσας και του Πειραιά γίνεται σε 12 κύριους και 34 μικρότερους αστικούς οικισμούς στην περίμετρο της πόλης, 1- 4 χλμ. πέρα από τα όρια της χτισμένης περιοχής. Οι σημαντικότεροι στο διάστημα 1925-1930 είναι εκείνοι του Βύρωνα, της Καισαριανής, της Νέας Ιωνίας, της Κοκκινιάς, του Ύμηττου, και του Ταύρου. Ως το 1936 δημιουργούνται οι οικισμοί των λεωφ. Αλεξάνδρας και Συγγρού, Νίκαιας, Δραπετσώνας, Ελληνικού, Ερυθρού Σταυρού, Στέγης Πατρίδος και με αυτοστέγαση οι οικισμοί της Νέας Φιλαδέλφειας, Νέας Σμύρνης, Νέας Καλλικράτειας, Νέας Ερυθραίας. Ως το 1940 ολοκληρώνονται οι οικισμοί Δουργουτίου, Αγίου Ιωάννη Ρέντη, Αγίων Αναργύρων Πειραιά⁶⁸. Αθήνα και Πειραιάς στα μέσα της δεκαετίας του '50 εξακολουθούν να στεγάζουν πάνω από δέκα χιλιάδες παραπήγματα υπό άθλιες συνθήκες. Μια έκθεση του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας για την κατάσταση των εργατικών στρωμάτων στην Αθήνα το 1920, που αναφέρεται σε περίπου 2.000 οικογένειες, φωτογραφίζει το πρόβλημα της εργατικής στέγης και τη χαρακτηρίζει ως: «θλιβερή, [...] άθλια, [...] μόνιμη πηγή λαϊκής

⁶⁵ Μπίρης 1995: 274.

⁶⁶ Ό.π., 286. βλ και Πορταλιού 2006

⁶⁷ Μπίρης 1995: 291-294.

δυστυχίας». Οι κατοικίες περιγράφονται ως «υπόγειες τρώγλες, [...] υγρές, [...] που αποπνέουν φοβερές οσμές»⁶⁹ Τυπικά η κατοικία-δωμάτιο δεν ξεπερνά τα 13 τμ. στα οποία περιλαμβάνεται και χώρος κουζίνας, ενώ 31 στις 1.000 κατοικίες δεν έχουν κανένα άνοιγμα φωτισμού ή αερισμού και πέντε ως δέκα οικογένειες χρησιμοποιούν τον ίδιο χώρο υγιεινής⁷⁰. Οι εργατικές συνοικίες παρουσιάζουν προβλήματα φωτισμού ενώ η υδροδότηση είναι γενικά προβληματική. Η μεγάλη πλειονότητα συνωστίζεται στις δημοτικές κρήνες και, όταν το νερό κόβεται ακόμη και εκεί, αναγκάζεται να το αγοράζει. Κάτω από τέτοιες συνθήκες είναι αναμενόμενο πως οι εργατικές γειτονιές, το Μοσχάτο, ο Ρέντης αλλά και του Ψυρρή και το Γκάζι, «θύλακες εργατικής φτώχειας και περιθωριοποίησης», πλήττονται συχνά από πλημμύρες και επιδημίες⁷¹. Οι συνοικίες του «πισσόχαρτου» αστών προσφύγων παραμένουν για αρκετά χρόνια.

Στη μελέτη περίπτωσης, δηλαδή την Κυψέλη, υπεύθυνος για το πολεοδομικό σχέδιο του μεσοπολέμου, φέρεται να ήταν ο Παναγιώτης Χλιμίντζας, πολιτικός μηχανικός, ο οποίος αυτοπροσδιοριζόταν ως ο κύριος σχεδιαστής, πάντα για λογαριασμό ιδιωτών, της εντός και εκτός σχεδίου περιοχής της Κυψέλης⁷² (στις παρυφές της Κυψέλης είχε δημιουργηθεί και προσφυγικός συνοικισμός).

Η Κυψέλη, μία από τις παλαιότερες συνοικίες της Αθήνας, περιγράφεται στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια ως «Μία εκ των νέων συνοικιών των Αθηνών, εις τα βορειανατολικά κράσπεδα της πόλεως», υπενθυμίζοντας μας την ταχύτητα με την οποία εξαπλώθηκε η πρωτεύουσα κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, ενσωματώνοντας μέσα στα θεσμοθετημένα όριά της, παλαιότερα περίχωρα, τοπωνύμια και αγροτικές εκτάσεις. Πριν επικρατήσει κατά τους νεότερους χρόνους η ονομασία Κυψέλη, το τοπωνύμιο αναφέρεται σαν «Γυψέλη», «Διψέλη» και «Υψαλα». Η ετυμολογία της λέξης παραμένει ανεξακρίβωτη, παρ' όλο που έχει υποστηριχτεί ότι το όνομα «Κυψέλη» αποτελεί παραφθορά του «Γυψέλη», καθώς στις έρημες και λοφώδεις παρυφές των Τουρκοβουνίων που κατέλαβε η συνοικία, συχνάζαν μόνο γύπες. Όπως προκύπτει από συζητήσεις με παλιούς και νέους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής,

⁶⁸ Καραμούζη, Α., «Καταγραφή και χαρτογράφηση των προσφυγικών οικισμών στον ελληνικό χώρο από το 1821 έως και σήμερα», στο *Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα-Οι προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα*, Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 11-12/4/1997 (Αθήνα 1999), σελ. 40-42, πίν. 3, 4, 5.

⁶⁹ Γκιζελή, Β., *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)* (Αθήνα 1984), σελ. 90-91

⁷⁰ Γκιζελή, Β., *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)* (Αθήνα 1984), σελ.107-108

⁷¹ Λεοντίδου, Λ., *Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909-1940* (Αθήνα 1989), σελ. 137-138.

τα ακριβή όρια της αστικής οντότητας της Κυψέλης, δεν είναι σαφή στη συνείδηση των κατοίκων της, καθώς εξαρτώνται από διαφορετικές συλλογικές και υποκειμενικές αντιλήψεις του χώρου και των ορίων της γειτονιάς.

Σε θεσμικό επίπεδο, ο πρώτος ορισμός των ορίων της συνοικίας της Κυψέλης, όπως και η επίσημη ονομασία της, καθορίζονται το 1908 στην εργασία του νομομηχανικού Αθ. Σ. Γεωργιάδη. Η συνοικία της Κυψέλης ορίστηκε στα νότια από τις γειτονιές: Άνω Κυψέλη, Νέα περίχωρα, το ρέμα του Κυκλοβόρου (σημερινή Κυψέλη, Άγιος Γεώργιος, Πολύγωνο, οδός Ευελπίδων), που τη χώριζε από Αγία Ζώνη και Φωκίωνος Νέγρη, το Πεδίο του Άρεως. Εκεί μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα βρισκόταν το Αγροτικό κτιριακό συγκρότημα του Ιππικού. Στα βόρεια οριζόταν από το ρέμα Λεβίδη (σημερινή Φωκίωνος Νέγρη), στα ανατολικά από τις δυτικές παρυφές των Τουρκοβουνίων και στα δυτικά από την οδό Πατησίων. Η ανάπτυξη της περιοχής παρακολουθεί την δυναμική ανάπτυξη προς Βορρά του άξονα της οδού Πατησίων και τοποθετείται στις αρχές του 20ου αιώνα. Περί τα μέσα ως τα τέλη του περασμένου αιώνα, όταν το Πεδίο του Άρεως και η Πατησίων είναι χώροι περιπάτων και αναψυχής, στην περιοχή εμφανίζονται τα πρώτα εξοχικά σπίτια. Έτσι, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1930, η Κυψέλη εμφανίζεται με ένα δημογραφικό ορίζοντα που θα απαιτούσε επιπρόσθετους χώρους κοινής εξυπηρέτησης.

Η Κυψέλη ήταν ανέκαθεν μια όμορφη γειτονιά. Από παλιά ήταν τόπος που μαζεύονταν κάθε είδους καλλιτέχνες, και στην περιοχή λειτουργούσαν ταβέρνες, κέντρα αναψυχής και θέατρα. Τη στόλιζαν μονοκατοικίες με κήπους και εσωτερικές αυλές. Σήμερα πλέον, έχουν μείνει ελάχιστα δείγματα εκείνης της περιόδου. Ταυτόχρονα με την όχληση της υψηλής πυκνότητας κατοίκησης και της αταξινόμητης συσσώρευσης χρήσεων, συμπυκνώνει έναν υψηλό βαθμό αστικοποίησης: αποτελεί κατά κάποιο τρόπο ένα ανθολόγιο αξιολόγησης της νεοελληνικής αρχιτεκτονικής από την περίοδο του ελληνικού νεοκλασικισμού, την προπολεμική και μεταπολεμική περίοδο του μοντέρνου κινήματος και διαθέτει επαρκή αριθμό κτιρίων συλλογικών χρήσεων, όπως τα θέατρά της και ο διαμήκης κοινόχρηστος πολυλειτουργικός άξονας της Φωκίωνος Νέγρη. Το ρέμμα της Φωκίωνος Νέγρη, το οποίο άρχιζε από τα Τουρκοβούνια και προχωρούσε προς τη μεριά που χαραχτηκε η οδός Αριστοτέλους, άλλοτε εστία δυσοσμίας, χτίστηκε τη δεκαετία του '30, μετά την κάλυψη του εξελίχθηκε στον μόνο αξιόλογο ελεύθερο χώρο του βου διαμερίσματος και σε κέντρο

ψυχαγωγίας και σε κέντρο εμπορικών χρήσεων επιπέδου διαμερίσματος. Στις δεκαετίες του '50 και '60 η Φωκίωνος Νέγρη αποτέλεσε κοσμικό κέντρο της αστικής κοινωνίας. Επίσης, η κινηματογραφική λέσχη Φωκίωνος Νέγρη μπορεί πιθανώς να είναι ένας κατασκευασμένος μύθος, όμως η πραγματική, με τα ζαχαροπλαστεία και τα βραδινά κέντρα της, υπήρξε σημείο αναφοράς για το ελληνικό «σταρ σύστημα» τη χρυσή εποχή του ελληνικού κινηματογράφου.

Στις αρχές του αιώνα, με τις εντάξεις, η περιοχή περνά από την κατηγορία των διάσπαρτων επαύλεων στην κατηγορία των λαϊκών σπιτιών, μετά τους Βαλκανικούς πολέμους - δεκαετία του '20 - στις μεσοαστικές μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες που επικρατούν μέχρι τον μεσοπόλεμο. Τότε αναπτύσσονται οι πρώτες πολυκατοικίες για νοίκιασμα που δεν υπερβαίνουν τα τρία πατώματα και 4-6 διαμερίσματα. Στα χρόνια του μεταπολέμου οι εξελίξεις στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας μετατρέπουν την κατοικία σε κακής ποιότητας εμπόρευμα. Η Κυψέλη δομείται με κάκιστο τρόπο και ως αποτέλεσμα γίνεται μια ασφυκτικά πυκνοδομημένη και πυκνοκατοικημένη περιοχή με έντονη ανάπτυξη του εμπορικού χαρακτήρα των πιο σημαντικών της δρόμων. Το αποτέλεσμα της ανάπτυξης αυτής ήταν τελικά υποβάθμιση της περιοχής και μείωση του πληθυσμού το '70 και '80. Οι μεταμορφώσεις αυτές συνέβαλαν στην διαστρωμάτωση του πληθυσμού. Τους "κυρίους" των επαύλεων διαδέχονται νησιώτες οικοδόμοι με χαμηλό εισόδημα, αργότερα αυτοί θα αντικατασταθούν από μεσοαστικά στρώματα. Με την υποβάθμιση που οφείλεται στην πυκνοδόμηση, στην εργολαβική πολυκατοικία της αντιπαροχής και στην απουσία της κοινωνικής υποδομής, νέα φτωχότερα στρώματα εισδύουν στην περιοχή (Πορτάλιου, 2007).

Η κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού της Κυψέλης αλλάζει τα τελευταία χρόνια. Τα πιο εύπορα κοινωνικά στρώματα μετακινούνται στα προάστια – εντός του κέντρου παραμένουν κυρίως άνθρωποι μεγάλης ηλικίας – αλλά τα μικροαστικά στρώματα εξακολουθούν να κατοικούν εδώ. Στα υπόγεια και τους χαμηλούς ορόφους των πολυκατοικιών εγκαθίστανται οι νέοι συγκάτοικοι της πόλης – οι μετανάστες. Η Κυψέλη γίνεται περισσότερο σύνθετη κοινωνικά, πολυπολιτισμική.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η Κυψέλη έχει τελικά, ιστορικότητα, αρχιτεκτονική ποιότητα, κοινωνική μείξη και ζωή. Έχει, όμως, και πολλά προβλήματα. Στερείται επαρκών, ποιοτικών δημόσιων υποδομών, ενώ υπαρκτοί χώροι και θεσμοί απαξιώνονται και εγκαταλείπονται – θύματα της απόσυρσης της

δημοτικής μέριμνας και χρηματοδότησης προς όφελος της εμπορευματοποίησης και ιδιωτικοποίησης συλλογικών αγαθών⁷³.

Η περιοχή μελέτης ορίζεται από τις οδούς Πατησίων, Αμοργού, Μεγίστης, Κύπρου, Υακίνθου, Εκάτης, Αίγλης, Βελβενδούς, Κερκύρας, Ευελπίδων, Κοδρικτώνος. Το ανάγλυφο της περιοχής χαρακτηρίζεται από χαμηλές κλίσεις που εντείνονται στα Βόρεια Ανατολικά της Αγίας Ζώνης και στα Βόρεια της πλατείας Κανάρη. Στον ιστό της συνέβαλαν αποφασιστικά τα ρέματα. Η ευρύτερη περιοχή απαρτίζεται:

Δυτικά της Πατησίων από τις συνοικίες 1 και 2 του 6ου διαμερίσματος, λιγότερο προβληματικές τουλάχιστον ως προς τα πλάτη των δρόμων, Βόρεια και Βορειοανατολικά από το 5ο διαμέρισμα και τον Δήμο Γαλασίου, το νταμάρι της Αλεπότρυπας, τις γειτονιές Αλεπότρυπας και Αγ. Αθανασίου της συνοικίας 3 του ίδιου διαμερίσματος. Και μακρύτερα από το Αττικό Άλσος Ανατολικά και Νοτιοανατολικά από την ευρεία και σημαντική υπερτοπική αρτηρία Πριγκιποννήσων – Ευελπίδων – Κοδρικτώνος κι από σημαντικούς χώρους πρασίνου: Άλσος Σχολής Ευελπίδων, Πεδίο Άρεως.

Η μελέτη⁷⁴ που πραγματοποιήθηκε για το Δήμο Αθηναίων για την Κυψέλη στις αρχές του 1990 διαπιστώνει ότι τις όμορες δομημένες περιοχές χαρακτηρίζει συνέχεια και συγγένεια δομής και χρήσεων, όπως για παράδειγμα κατοικία και υπερτοπικό γραμμικό κέντρο στα Δυτικά, κατοικία κατά πλειοψηφία αμιγής στα Βόρεια και Βόρεια Ανατολικά. Χρήσεις "εισόδου" πόλεων στις μεγάλες Νότιο - Ανατολικές αρτηρίες όπως συνεργεία, πρατήρια βενζίνης, αντιπροσωπίες, μια υπερτοπικής σημασίας δημόσια υπηρεσία Γ.Υ.Σ. και μια υπερτοπικής σημασίας, το Συγκρότημα των Δικαστηρίων που είναι φυσικό να προκαλέσει σημαντικές ανακατατάξεις - αυξήσεις στην επαγγελματική στέγη της περιοχής. Από την μελέτη προκύπτει ότι η κατοικία στην περιοχή μελέτης καταλαμβάνει το 86,6%, με τα υπόγεια της περιοχής σε μεγάλο βαθμό (~ 75%) να χρησιμοποιούνται ως κατοικία, και αυτό συνιστά ένα σημαντικό πρόβλημα. Ενώ η μεταποίηση, το χονδρεμπόριο, τα γραφεία, οι υπηρεσίες και η ψυχαγωγία καταλαμβάνουν ~ 12%. Μεγάλο πρόβλημα της περιοχής είναι η έλλειψη κοινωνικής υποδομής. Από την μελέτη προκύπτει ότι η χρήση γης για τις κοινωνικές υποδομές είναι 2,2% και μέσα στο ποσοστό αυτό συμπεριλαμβάνονται και

⁷³ Πορτάλιου 2007, 77-80.

⁷⁴ Βακαλοπούλου Μ., Παπαδάκη-Ρεμπέλου, Τσαφούλιας Γ., Καραφανάση Ε.(1991) Μελέτη: Κυψέλη:Α'Φάση Δήμος Αθηναίων

οι ιδιωτικές λειτουργίες όπως κινηματογράφοι, γυμναστήρια, εστιατόρια. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ για το 1980 και 1992 παρατηρείται μείωση κτηριακού αποθέματος στην Φωκίωνος Νέγρη (-12,6%), Πλατεία Κανάρη (-3,7%), Άγιος Γεώργιος (-2,3%), Πολύγωνο (-2,04%). Οι μειώσεις αυτές οφείλονται ενδεχομένως σε συνενώσεις για αντιπαροχές (π.χ. για σχολεία) και σε απαλλοτριώσεις. Στην περιοχή επικρατούν πολυώροφα κτήρια, τα περισσότερα των οποίων χρειάζονται ανάπλαση ή αποκατάσταση. Για παράδειγμα, εξωτερικά οι παραδοσιακές πολυκατοικίες παρουσιάζουν κυρίως προβλήματα αποκατάστασης όψεων, διακοσμητικών στοιχείων, χρωμάτων και κουφωμάτων. Οι μεσοπολεμικές κατοικίες είναι συχνά πιο καλοδιατηρημένες από τις μεταπολεμικές και με λιγότερα προβλήματα «επιφάνειας». Το αξιοσημείωτο είναι ότι οι μεταπολεμικές κατοικίες απεικονίζουν και την νοοτροπία της εποχής που χτίστηκαν (ασχήμια, προχειρότητα). Κυρίαρχη χρήση των κτηρίων είναι η κατοικία. Όσο για τις μεταποιητικές μονάδες της περιοχής, το μεγαλύτερο ποσοστό τους ήταν χωροθετημένες σε υπόγεια και σε ισόγεια, και ελάχιστες σε ορόφους. Στην μεγάλη τους πλειοψηφία ήταν μεταποιητικές μονάδες ένδυσης: εσωρούχων, παιδικών ρούχων, πλεκτήρια, υποδημάτων, εργαστήρια αργυροχοΐας, χρυσοχοΐας, ξυλογλυπτικής και τυπογραφεία. Συχνά οι ιδιοκτήτες των μονάδων αυτών ήταν και κάτοικοι της πολυκατοικίας στην οποία βρισκόταν η μεταποιητική μονάδα, συνδυάζοντας με τον τρόπο αυτό την επαγγελματική τους στέγη με την κατοικία. Όμως με την ύφεση δραστηριότητας του τομέα αυτού και με την ανάπτυξη μεγάλων μεταποιητικών μονάδων οι ιδιοκτήτες μη αντέχοντας των ανταγωνισμό αναγκάστηκαν να τις κλείσουν, μετατρέποντας τα ισόγεια των σπιτιών σε κατοικία αν και αυτό δεν προβλεπόταν από την αρχή. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση μεταποιητικών μονάδων εμφανίζεται στην γειτονιά Αγίας Ζώνης, η μικρότερη, στην γειτονιά Αγίου Γεωργίου. Από την περιοχή δεν λείπουν και συνεργεία αυτοκινήτων, συνεργεία βαφής και φανοποιεία με την συγκέντρωση τους σε μεγάλες αρτηρίες (π.χ. Ευελπίδων). Τα τελευταία χρόνια καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια απομάκρυνσης των συνεργείων και των φανοποιείων από το εσωτερικό οδικό δίκτυο της περιοχής, διότι προκαλούν ηχορύπανση και ατμοσφαιρική ρύπανση⁷⁵.

Ως συνέχεια των κεντρικών λειτουργιών της Αθήνας μπορούν να θεωρηθούν το γραμμικό κέντρο της Πατησίων, Ιωάννου Δροσοπούλου – μονολειτουργικό, μόνο με

⁷⁵ Βακαλοπούλου Μ., Παπαδάκη-Ρεμπέλου, Τσαφούλιας Γ., Καραφανάση Ε. (1991) Μελέτη: Κυψέλη: Α' Φάση Δήμος Αθηναίων

εμπόριο και κάποιες υπηρεσίες καθώς και το κέντρο κατά μήκος της Φωκίωνος Νέγρη μέχρι την πλατεία Κανάρη – πολυλειτουργικό διότι περιέχει εμπόριο, ψυχαγωγία, κάποια υποδομή και σημαντικούς ελεύθερους χώρους.

Το Αττικό Άλσος, το Άλσος της Σχολής Ευελπίδων, το Πεδίο του Άρεως με το "Πανελλήνιο Γυμναστήριο" είναι σημαντικοί πνεύμονες πρασίνου κι ελεύθεροι χώροι για εκτόνωση της περιοχής της Κυψέλης σε κοινωνική υποδομή: συγκροτήματα μέσης εκπαίδευσης, χώροι αναψυχής, άθλησής. Όμως η πιο αξιοσημείωτη σχέση έλξης και σύγκρουσης της Κυψέλης, είναι η σχέση της με το κέντρο της πόλης. Το γραμμικό κέντρο της Πατησίων, που ως εμπορικό κέντρο φτάνει ως την Δροσοπούλου και ως ψυχαγωγία δυτικότερα σε όλη την Φωκίωνος Νέγρη, είναι η συνέχεια των κεντρικών λειτουργιών της πόλης. Η παρεμβολή κοινωνικών υποδομών όπως το Πολυτεχνείο, το Αρχαιολογικό Μουσείο και η ΑΣΟΕΕ συνιστούν μια πρόσθετη συμβολή στη σχετική πολυλειτουργικότητα της Κυψέλης.

Η Δημόσια Διοίκηση είναι διάσπαρτη σε κεντρικούς δρόμους. Πρέπει να επισημάνουμε ότι η περιοχή στερείται δημοσίων κτηρίων. Τράπεζες, σε αντίθεση, υπάρχουν πολλές και είναι τοποθετημένες σχεδόν όλες σε άξονες κεντρικών λειτουργιών ή τοπικών κέντρων. Στα υπόγεια κυριαρχούν οι επισκευαστικές υπηρεσίες όπως υδραυλικοί και ηλεκτρολόγοι και αρκετά τεχνικά γραφεία. Στα ισόγεια κυριαρχούν οι εξυπηρετήσεις άμεσης επαφής με τους πελάτες όπως τα φαρμακεία, κομμωτήρια, καθαριστήρια, μεσιτικά γραφεία. Στους ορόφους κυριαρχούν γραφεία και ιατρεία. Τα φροντιστήρια καταλαμβάνουν κατά κανόνα περισσότερους ορόφους.

Η σημερινή κοινωνική υποδομή εμφανίζει ελλείμματα: σε χώρους πρασίνου, ελεύθερους χώρους, σχολικές εγκαταστάσεις δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης, έχει σχετική επάρκεια σε βρεφονηπιακούς σταθμούς αλλά σχεδόν χωρίς αυλές. Δεν διαθέτει τα απαραίτητα κέντρα για ανθρώπους τρίτης ηλικίας, δεν έχει μόνιμα στέκια για Πολιτιστικά Κέντρα. Αντίθετα διαθέτει γύρο στα 7 ιδιωτικά θέατρα και πολλούς κινηματογράφους. Διαθέτει, τέλος, εντευκτήρια συλλόγων, ξένα ινστιτούτα γλωσσών, ένα κρατικό και πολλά ιδιωτικά ωδεία, σχολές χορού και αίθουσες τέχνης (Πορτάλιου 2007).

6.2. Η Μετανάστευση Προς την Κυψέλη Αττικής

Από τα μέσα της δεκαετίας του '70 μεγάλο κομμάτι του ντόπιου πληθυσμού άρχισε σταδιακά να εγκαταλείπει την περιοχή της Κυψέλης. Η εγκατάλειψη της

περιοχής γινόταν εξ αιτίας του θορύβου και της ρύπανσης που υπάρχει στο κέντρο της Αθήνας. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην σημαντική πτώση τιμών ενοικίασης των διαμερισμάτων στην περιοχή. Η εξελίξεις αυτές ήταν ευνοϊκές για τους μετανάστες, οποία εκείνη την εποχή μαζικά έφταναν στην Αθήνα. Έτσι την δεκαετία του '90 η περιοχή της Κυψέλης άρχισε σταδιακά να κατοικείται από μετανάστες. Ένας από τους λόγους που οι μετανάστες άρχισαν να εγκαθίστανται στην Κυψέλη ήταν τίποτε άλλο από το φθηνό ενοίκιο. Τα διαμερίσματα, που οι παλιοί κάτοικοι θεωρούσαν ανεπαρκή σε χώρο, καταλήφθηκαν γρήγορα από ανθρώπους που δεν είχαν πολλά περιθώρια επιλογής, αρκεί το ενοίκιο να ήταν φτηνό. Η θέση της περιοχής για τους μετανάστες ήταν ευνοϊκή για πολλούς λόγους. Πιο συγκεκριμένα, η περιοχή διαθέτει καλές συγκοινωνίες, εύκολη προσπελασιμότητα και κοντινά σχολεία, όλα αυτά συνολικά έδιναν στους μετανάστες της περιοχής τη δυνατότητα να συνδυάσουν σχετικά εύκολα τις δουλειές στις άλλες περιοχές και καθημερινές υποχρεώσεις που υπάρχουν σε ένα νοικοκυριό. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ύπαρξη δικτύων γνωριμιών, συνετέλεσαν ώστε η Κυψέλη να αποτελέσει ευνοϊκό χώρο για την εγκατάσταση μεταναστών.

Μια σημαντική παράμετρος της εγκατάστασης των μεταναστών στην περιοχή ήταν η αναθέρμανση της αγοράς ακινήτων και αυτό λόγω της αυξημένης ζήτησης από τους μετανάστες σε διαμερίσματα με φθηνό ενοίκιο. Μέσω της διαδικασίας αυτής όφελος είχαν τόσο οι μετανάστες όσο και οι ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων της περιοχής. Οι ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων τα οποία παρέμειναν κλειστά και χωρίς συντήρηση λόγω της εγκατάλειψης, ξαφνικά άρχισαν να παρουσιάζουν αυξημένη ζήτηση και εκτός αυτού οι επισκευές των διαμερισμάτων γινόταν από τους ίδιους τους μετανάστες με προσωπική εργασία και κόστος. Αρχικά, για να αντιμετωπίσουν τα ενοίκια της υπερεκμετάλλευσης ζούσαν πολλοί μαζί, προσέλκυσαν και άλλο μεταναστευτικό πληθυσμό και με τον τρόπο αυτό η περιοχή άρχισε να διαμορφώνεται και η καθημερινότητα των ντόπιων κατοίκων άρχισε να αποκτά νέο ηχόχρωμα. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ύπαρξη δικτύων γνωριμιών, συνετέλεσαν ώστε η Κυψέλη να αποτελέσει ευνοϊκό χώρο για την εγκατάσταση μεταναστών. Επιπλέον σημαντικό ρόλο έπαιξε η ύπαρξη των διάσπαρτων στον αστικό ιστό, βιοτεχνιών ρούχων και εργαστηρίων φασόν που απασχολούν κυρίως ξένο εργατικό δυναμικό, μέρος από το οποίο κατοικεί στην περιοχή (Βαϊου 2006).

6.3. Τα Δημογραφικά και Κοινωνικά Χαρακτηριστικά των Μεταναστών της Κυψέλης. Ο Χαρακτήρας της Γειτονιάς και η Παρουσία των Μεταναστών.

Η δεκαετία 1990 αποτελεί, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, νέα τομή για την Κυψέλη, από πληθυσμιακής και δημογραφικής απόψεως, αλλά και όσον αφορά τον αστικό ιστό της γειτονιάς. Την περίοδο αυτή παρατηρείται μαζική εγκατάσταση μεταναστών και έτσι φαίνεται να αντιστρέφεται η προηγούμενη τάση μείωσης τόσο του πληθυσμού όσο και του μέσου μεγέθους του νοικοκυριού. Τα στοιχεία των απογραφών εμφανίζουν μια σχετική σταθερότητα για δυο λόγους: η «φυγή» των παλαιών κατοίκων αντισταθμίζεται από την εγκατάσταση μεταναστών, συνήθως με πολυμελή νοικοκυριά και παρατηρείται μία οριακή ίσως αλλά υπαρκτή «επιστροφή» στο οικιστικό περιβάλλον. Από τα στοιχεία της απογραφής 2001 προκύπτει ότι στο Δήμο Αθηναίων έχουν εγκατασταθεί οι εξής ομάδες πληθυσμού: Αλβανοί, Βούλγαροι, Πολωνοί, μετανάστες τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ, Εγγύς Ανατολής, Λοιπές χώρες Ασίας και από χώρες της Αφρικής. Η κυρίαρχη ομάδα μεταναστών που έχει εγκατασταθεί στην Κυψέλη είναι Αλβανική (49,2%), ακολουθούν Πολωνοί (8,5%), Βούλγαροι (4,5%), και άλλες μεταναστευτικές ομάδες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πληθυσμού ανά οικοδομικό τετράγωνο, η γεωγραφική κατανομή των μεταναστών είναι διάχυτη στο σύνολο της συνοικίας (Βαΐου, 2006).

Εάν εξετάσουμε την αναλογική σχέση μεταναστών-σύνολο πληθυσμού όσον αφορά τον κατοικήσιμο χώρο, παρατηρούμε ότι κυμαίνεται μεταξύ 20% και 30%. Εντοπίζονται πολλά οικοδομικά τετράγωνα όπου ο μεταναστευτικός πληθυσμός ξεπερνάει το ένα τρίτο, χωρίς όμως να δημιουργούνται σοβαροί μικροί πυρήνες συγκεντρώσεων: η παρουσία τους κατά μήκος της Φωκίωνος Νέγρη και της Ευελπίδων.

Ως προς την κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού κατά φύλο, στην Κυψέλη, αντίθετα από τον Δήμο Αθηναίων, η πλειοψηφία αποτελείται (51,7%) από γυναίκες. Αυτό οφείλεται προφανώς στην αυξημένη παρουσία μεταναστών από χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, όπου κυριαρχεί το γυναικείο φύλο. Παρομοίως οι γυναίκες από τη Βουλγαρία φθάνουν στο 81,3%. Το επίπεδο εκπαίδευσης του μεταναστευτικού πληθυσμού διαφοροποιείται σημαντικά κατά χώρα προέλευσης και κατά φύλο. Το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης εμφανίζεται στις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ με γυναικεία κυριαρχία. Όπως είναι αναμενόμενο, στην Κυψέλη, το ποσοστό των απασχολούμενων μεταναστών και μεταναστριών είναι υψηλό (66,5%), υψηλότερο και από το αντίστοιχο στο Δήμο Αθηναίων (61,9%). Η παρουσία

του μεγάλου αριθμού μεταναστών στην Κυψέλη είναι αισθητή στους δρόμους, στα μαγαζιά, στους δημόσιους χώρους και στους χώρους κοινής εξυπηρέτησης, και οπωσδήποτε στις κατοικίες (στα μπαλκόνια των οποίων είναι τοποθετημένες δορυφορικές κεραίες), στις επεκτάσεις κατοικίας σε κοινόχρηστους χώρους, στα μαγαζιά με ταμπέλες σε διάφορες γλώσσες, στα παιδιά που γεμίζουν σχολεία και παιδικούς σταθμούς, τα πάντα μαρτυρούν τις πρόσφατες αλλαγές (Βαΐου, 2006).

Η παρουσία των μεταναστών στην Κυψέλη σύντομα θα φτάσει τις δύο δεκαετίες. Οι επιπτώσεις είναι φανερές στο δημόσιο χώρο και στη χρήση της γης, μέσα στο διάστημα αυτό αρκετοί μετανάστες έχουν ανοίξει δικά τους καταστήματα (είτε τροφίμων, είτε εστίασης) και άλλες υπηρεσίες, όπως, για παράδειγμα τα λεγόμενα «τηλεφωνικά κέντρα». Λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους, τα καταστήματα προορίζονται στην κάλυψη περισσότερο των αναγκών των μεταναστών και όχι των Ελλήνων. Υπάρχουν όμως και καταστήματα των οποίων η εξωτερική εμφάνιση δεν προδίδει την προέλευση τους. Σε κάθε περίπτωση, είναι σίγουρο ότι η ύπαρξη καταστημάτων και υπηρεσιών των μεταναστών σημαδεύει τους δρόμους και επαναπροσδιορίζει την εικόνα του αστικού ιστού. Μ' αυτόν τον τρόπο γίνεται περισσότερο ορατή η παρουσία τους στο χώρο της πόλης και ταυτόχρονα αποκτούν οι ίδιοι σημεία αναφοράς και στάσης στις διαδρομές τους μέσα σ' αυτήν.

Στην πλατεία Κανάρη σχεδόν όλες οι τράπεζες έχουν τα υποκαταστήματά τους. Η προσέλευση των μεταναστών είναι συχνή καθώς, εκτός των άλλων συναλλαγών, γίνεται και μεταφορά χρημάτων στις πατρίδες τους. Ένα Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) και ένα κατάστημα των ΕΛΤΑ αποτελούν τις μόνες δημόσιες υπηρεσίες. Διάσπαρτες στον αστικό ιστό, βρίσκονται βιοτεχνίες ρούχων και εργαστήρια που απασχολούν κυρίως ξένο εργατικό δυναμικό, όπως προαναφέρθηκε. Οι περισσότερες βιοτεχνίες ανήκουν σε ντόπιους επιχειρηματίες, ενώ κάποια εργαστήρια ανήκουν σε Πακιστανούς και απασχολούν ομοεθνείς τους.

Τα καταστήματα αναψυχής, ουζάδικα, καφενεία, μπαρ και ψητοπωλεία βρίσκονται συγκεντρωμένα κοντά στην πλατεία του Αγ. Μελετίου. Κάποια λειτουργούν ως στέκια μεταναστών και χώροι εύρεσης εργασίας, όπως τα κεντρικά περίπτερα της πλατείας Κανάρη στην Κυψέλη. Συχνά, σε σημεία διάσπαρτα μέσα στη γειτονιά, μικρές παρέες συγκεντρώνονται στα πεζοδρόμια κοντά στις εισόδους των πολυκατοικιών, ή έξω από μικρά παντοπωλεία, γεγονός μη αρεστό σε ορισμένους ντόπιους κατοίκους. Ο τρόπος αυτός 'αναψυχής' αφορά κατ' αρχήν τους άνδρες μετανάστες. Για τις γυναίκες, και μάλιστα για τις μητέρες μικρών παιδιών, η έλλειψη

οποιαδήποτε άλλων ελεύθερων χώρων ή χώρων πρασίνου στη γειτονιά, οδηγεί αναγκαστικά στις κεντρικές πλατείες και τους ανοιχτούς δημόσιους χώρους.

Ο πεζόδρομος της Φωκίωνος Νέγρη μαζί με την πλατεία Κανάρη αποτελούν τοπογραφικά, αλλά και από άποψη δραστηριοτήτων, την καρδιά της Κυψέλης ως προς το εμπόριο, την αναψυχή, τις υπηρεσίες. Η συνύπαρξη της κατοικίας με μια μεγάλη ποικιλία λειτουργιών συμβάλλει στη συνεχή κίνηση ανθρώπων σχεδόν όλες τις ώρες της ημέρας και της νύχτας. Η εικόνα που δίνει ειδικά η πλατεία, είναι εικόνα ενός τόπου ζωντανού και πολύβουου, όπου μετανάστες από πολλές χώρες και ντόπιοι συνυπάρχουν. Λιγότερο αισθητή γίνεται η παρουσία τους στα εστιατόρια και τις καφετέριες λόγω του οικονομικού επιπέδου. Παρατηρείται δηλαδή ένας έμμεσος αποκλεισμός συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων από τα καταστήματα που η χρήση τους απαιτεί οικονομική ευχέρεια.

Κατά μήκος της Φωκίωνος Νέγρη η ανάμειξη είναι μικρότερη. Ξεκινώντας από τον άξονα του πεζόδρομου, υπάρχει η ζώνη του πρασίνου, τμήματα του οποίου είναι διαμορφωμένα σε χώρους στάσης και παιχνιδιού και ακολουθούν οι ζώνες κίνησης των πεζών και οι χώροι εκτόνωσης των καταστημάτων που βρίσκονται στα ισόγεια των πολυκατοικιών. Οι οικογένειες των μεταναστών και κυρίως οι γυναίκες και τα παιδιά χρησιμοποιούν αυτούς τους δημόσιους χώρους στάσης και παιχνιδιού (Βαΐου, 2006).

7. Αποτελέσματα

7.1. Παρουσίαση και σχολιασμός των αποτελεσμάτων

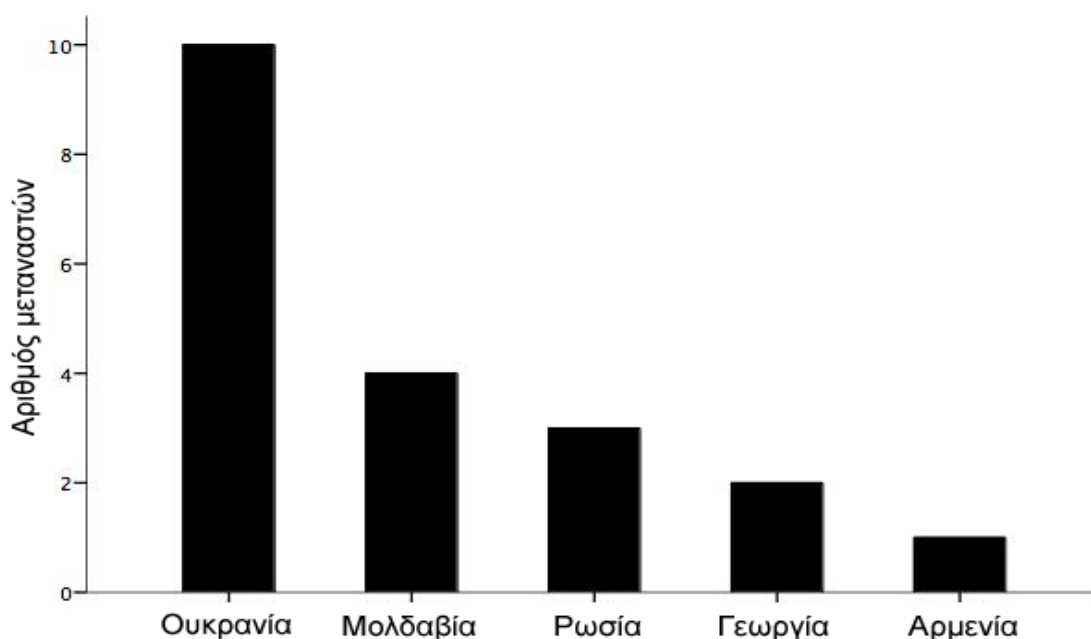
Όπως προαναφέρθηκε, στη συγκεκριμένη έρευνα πεδίου το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε απαρτίζεται από τέσσερα μέρη (τμήματα) και εμπεριέχει συνολικά εξήντα μία (61) ερωτήσεις. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 20 νοικοκυριά μεταναστών από τις χώρες του πρώην σοβιετικού μπλοκ την περίοδο Απριλίου – Μαΐου του 2008, οι οποίοι διαμένουν στην περιοχή της Κυψέλης.

7.1.1. Τμήμα 1^ο: Γενικές πληροφορίες: Ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, χώρα προέλευσης, λόγοι μετανάστευσης

Στο πρώτο τμήμα του ερωτηματολογίου παρουσιάζονται γενικές πληροφορίες για τα 20 νοικοκυριά των οικονομικών μεταναστών οι οποίοι μένουν στην Κυψέλη. Πιο συγκεκριμένα, μιλάμε για την χώρα προέλευσης και για τους λόγους μετανάστευσης, για την ηλικία, το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης. Στο κλείσιμο της ενότητας γίνεται λόγος για τα ζητήματα περί εργασίας.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά την προέλευση των μεταναστών, στην πλειοψηφία κατάγονται από την Ουκρανία, ακολουθούν όσοι κατάγονται από τη Μολδαβία, τη Ρωσική Ομοσπονδία και τη Γεωργία. (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1. Χώρα καταγωγής

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

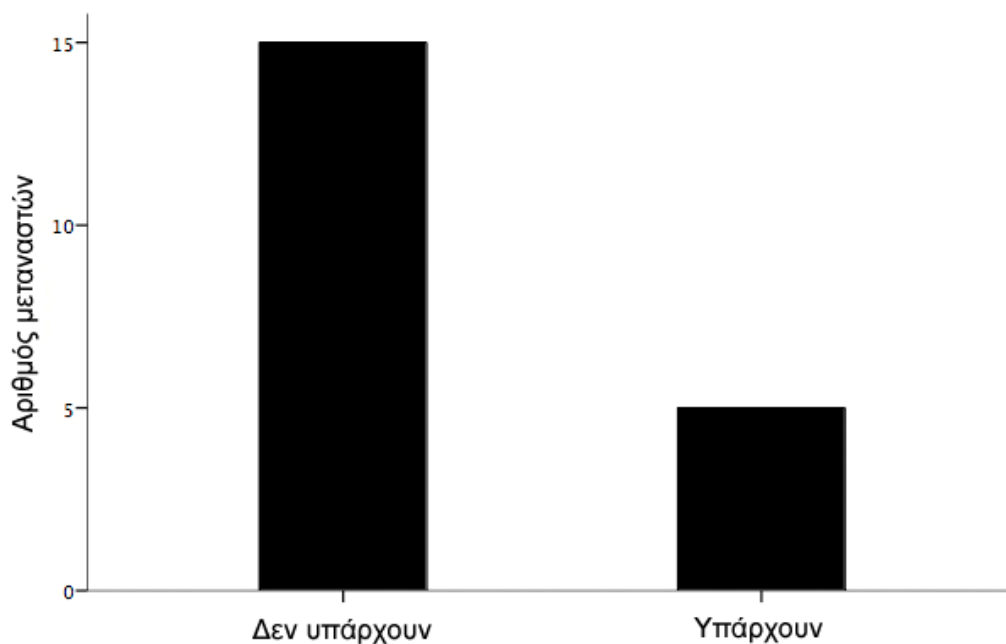
Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα αυτά με τα αποτελέσματα της Απογραφής πληθυσμού για το 2001, διαπιστώνουμε πως δεν υπάρχει κάποια σημαντική διαφοροποίηση όσον αφορά τις «κυρίαρχες» εθνικότητες, αλλά υπάρχει διαφοροποίηση όσον αφορά τα ποσοστά τους στο σύνολο του μεταναστευτικού πληθυσμού αυτής της κατηγορίας στην περιοχή της Κυψέλης.

Στους βασικούς λόγους για τους οποίους μετανάστευσαν στην Ελλάδα, οι πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε ότι οφείλεται στην ύπαρξη μεγάλου ποσοστού και ξαφνικής ανεργίας στη χώρα τους, καθώς και η δυσχερής οικονομική κατάσταση μετά τις ραγδαίες οικονομικο-πολιτικές αλλαγές στην πατρίδα τους (14 στα 20), ακολουθεί η μετανάστευση λόγω σπουδών (4 στους 20). Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Εξωτερικών, κατά την διαδικασία απόκτησης άδειας παραμονής την περίοδο 2003/04, η συντριπτική πλειοψηφία (83%) δήλωσε πως ο λόγος μετανάστευσης ήταν η εργασία, οικογενειακή συναίνεση (12%), η συζυγική σχέση με πολίτες της Ε.Ε.(3%) και οι σπουδές (1%). Ενώ στην περίπτωση των μεταναστών αυτών που πήραν μέρος στην ερευνά μας, κανένας δεν επικαλέστηκε ως λόγο για μετανάστευση την οικογενειακή συναίνεση ή τη συζυγική σχέση με πολίτες της Ε.Ε.(Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών, Βάση δεδομένων Άδειας Παραμονής 2003-2004.).

Όσον αφορά την επιλογή της Ελλάδας ως χώρας προορισμού αρκετοί (12 στα 20) επικαλέστηκαν την ύπαρξη φίλων και γενικά γνώριμων προσώπων τους στην Ελλάδα, προτού μεταναστεύσουν οι ίδιοι και η παρότρυνσή τους να την επισκεφτούν. Άλλοι πάλι απλώς ακολούθησαν από μόνοι τους το παράδειγμα γνωστών που έκανα το ίδιο (5/20), ενώ υπήρξαν και μερικοί που αποφάσισαν διαισθητικά, με βάση το πώς φαντάζονταν ότι θα ήταν η ζωή στην Ελλάδα (2/20, ένα ζευγάρι).

Στην ερώτηση αν υπάρχουν φίλοι ή συγγενείς που έχουν μείνει πίσω και σκοπεύουν να έρθουν στην Ελλάδα, οι απαντήσεις ήταν μάλλον αρνητικές: Πλέον σχεδόν δεν υπάρχουν άτομα τα οποία θα ήθελαν να έρθουν στην Ελλάδα, και αν υπάρχουν, δεν έχουν σκοπό να μείνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Εξ άλλου, είναι αρκετοί οι οποίοι, μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα παραμονής στην Ελλάδα, επέστρεψαν στις πατρίδες τους (**Διάγραμμα 2**).

Διάγραμμα 2. Φίλοι ή συγγενείς που σκοπεύουν να έρθουν στην Ελλάδα

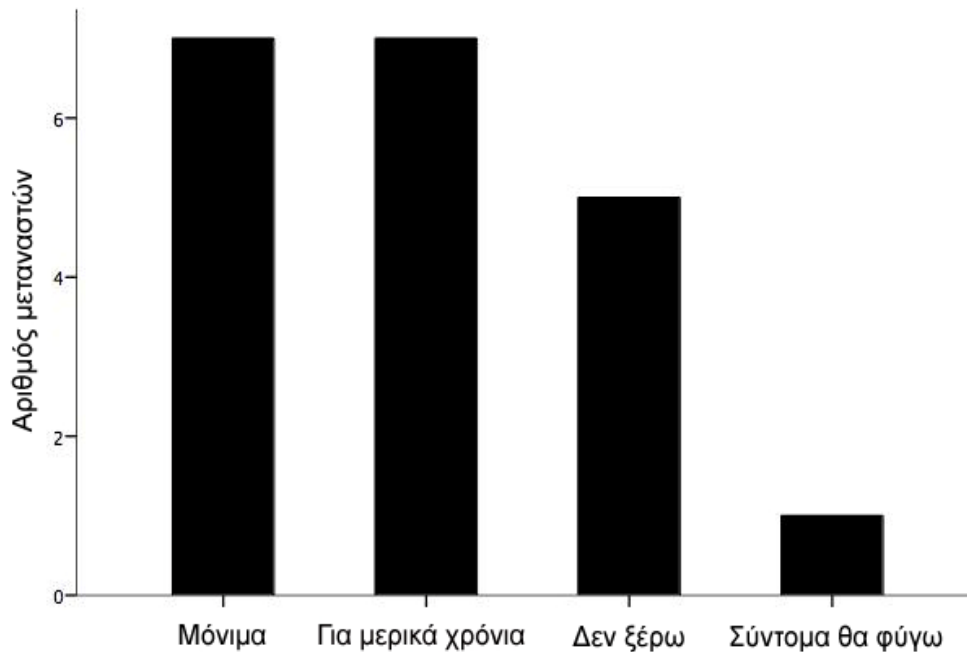
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Αυτό, σε συνδυασμό με τις απαντήσεις τους στην επόμενη ερώτηση, δηλαδή πόσο σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα, δείχνει ότι το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα του περίγυρου της συγκεκριμένης ομάδας έχει αρχίσει να σταθεροποιείται και να μειώνεται.

Σε ό,τι αφορά τις προσδοκίες των ερωτηθέντων, σημειώνεται ότι αρκετοί επιθυμούν να γυρίσουν στην χώρα καταγωγής τους. Πιο συγκεκριμένα μπορούμε να πούμε ότι 7 στους 20 θέλουν να μείνουν μερικά χρόνια ακόμα και μετά να φύγουν, οι 5 στους 20 νομίζουν ότι θα μείνουν αρκετό καιρό ακόμα και δεν ξέρουν πότε και αν θα φύγουν, και μόνο ένας δήλωσε πως σκοπεύει σύντομα να φύγει. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι οι 7 από τους ερωτηθέντες δήλωσαν πως θα μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα, ενώ μόνο τρεις από αυτούς πριν έρθουν είχαν σκοπό να μείνουν μόνιμα

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι από τους 7 ερωτηθέντες που δήλωσαν ότι είναι αποφασισμένοι να μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα, μόνο τρεις από αυτούς είχαν σκοπό πριν έρθουν να μείνουν μόνιμα (**Διάγραμμα 3**).

Διάγραμμα 3. Μελλοντικά σχέδια για τη διαμονή τους στην Ελλάδα

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Μέσα από τις συζητήσεις, φάνηκε ότι οι λόγοι που ήθελαν να φύγουν ήταν ποικίλοι (ανεργία, διαμελισμός οικογενειών, προβλήματα γραφειοκρατίας ή συνθηκών εργασίας, ματαίωση των προσδοκιών τους κ.ά). Μερικές γυναίκες εξέφρασαν την πρόθεσή τους να επιστρέψουν στην πατρίδα τους επειδή είχαν αφήσει πίσω οικογένειες και παιδιά, καθώς τα παιδιά τους δεν είχαν τη δυνατότητα να τις ακολουθήσουν κατά τη μετανάστευσή τους στην Ελλάδα. Άλλες πάλι δεν ένιωθαν αρκετά δυνατές να ανταποκριθούν ψυχοσωματικά στις συνθήκες της καθημερινότητας τους, όπως το καθημερινό στρες στη δουλειά, αγωνία για τα άτομα που αγαπάνε και δεν είναι κοντά τους και οι συνθήκες εργασίας. Δύο από τις γυναίκες μάλιστα και ένας άνδρας αυθόρμητα παρατήρησαν ότι η καταπίεση και η ανασφάλεια έξω από την πατρίδα σου είναι "πολλές φορές πιο μεγάλη από ότι στον τόπο σου». Οι επιπτώσεις της διαφορετικής μεταχείρισης στο χώρο εργασίας (από τις υπερβολικές απαιτήσεις των εργοδοτών για εξαντλητική εργασία μέχρι τη στερεότυπη αντίληψη ότι ως γυναίκες αναμένεται να είναι σεξουαλικά πιο διαθέσιμες από ό,τι άλλες) έχουν αντίκτυπο στην ψυχολογική τους κατάσταση και στην αίσθηση προσωπικής αξιοπρέπειας, η οποία αισθάνονται ότι για πολλούς λόγους έχει τρωθεί.

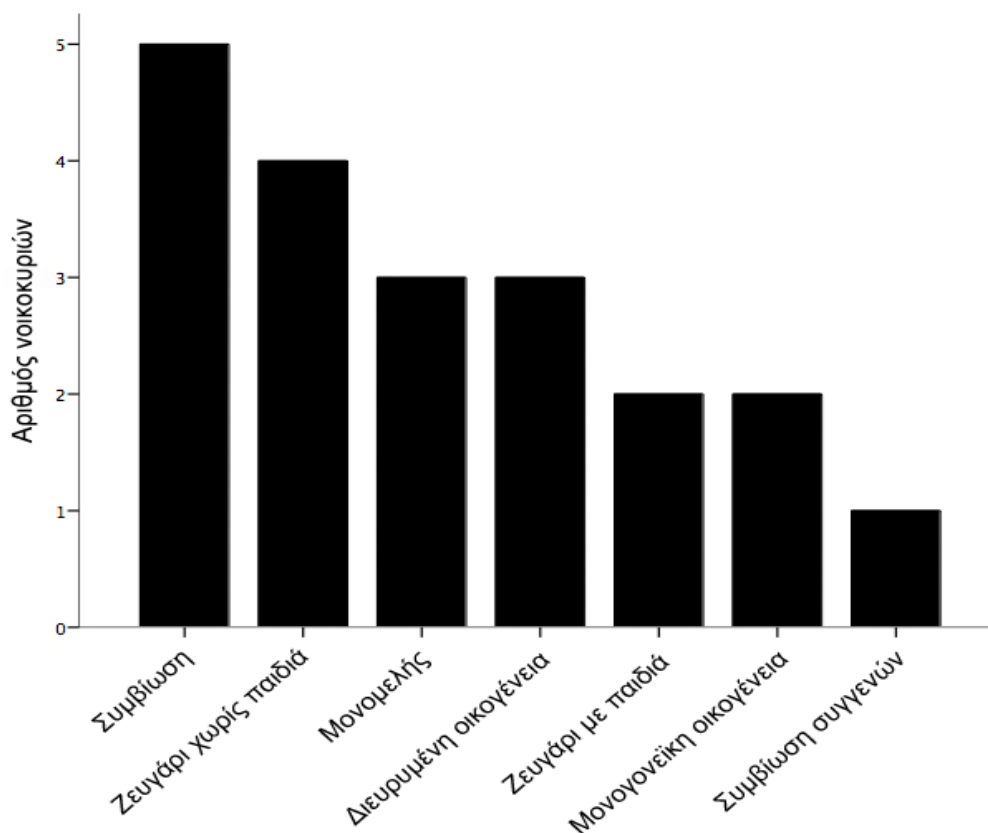
Η ηλικία των ερωτηθέντων ήταν, ως επί τον πλείστον, μεταξύ των 31 - 35 ετών. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός ότι σε όλες τις μεταναστευτικές ομάδες

εμφανίζεται υψηλή συγκέντρωση πληθυσμού στις παραγωγικές ηλικίες. Σχετικά με το φύλο των ερωτηθέντων οι μισοί ήταν άνδρες, παρόλα αυτά όμως, στα 20 αυτά νοικοκυριά συνολικά ζούσαν 10 άνδρες και 24 γυναίκες. Η κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού ανά φύλο είναι εντυπωσιακά ασύμμετρη, πράγμα που συνδέεται με τις συνθήκες στις χώρες προέλευσης και διαφορετικά σχέδια, τρόπους και στόχους μετανάστευσης. Οι διαπιστώσεις αυτές υπογραμμίζουν ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της μετανάστευσης των τελευταίων ετών από τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ, που είναι η «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης» (Βαϊού, 2007). Όπως φάνηκε και από τις συζητήσεις μας, μια πιθανή ερμηνεία είναι το γεγονός ότι η εξίσωση ανδρών και γυναικών είναι πολύ μεγαλύτερη σε αυτές τις χώρες προέλευσης από ό,τι σε άλλες ανατολικές, μουσουλμανικές χώρες, που και είναι λιγότερο οικονομικά δραστήριες και αντιμετωπίζουν μεγάλους πολιτιστικούς περιορισμούς ως προς το ρόλο τους στην οικογένεια. Όπως επίσης μας εξήγησαν, για τις γυναίκες είναι πολύ πιο εύκολο να ασχοληθούν με βοηθητικές εργασίες αγνοώντας και τα εκπαιδευτικά τους προσόντα.

Τα 20 νοικοκυριά των μεταναστών που πήραν μέρος στην έρευνα είναι μικρά και στην πλειοψηφία απαρτίζονται από 2 άτομα. Σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες δήλωσαν ότι είναι ζευγάρια ασχέτως γάμου και χωρίς παιδιά ή βρίσκονται σε συμβίωση χωρίς συγγένεια. Ακολουθούν νοικοκυριά διευρυμένης οικογένειας τα οποία απαρτίζονται από το ζευγάρι με παιδιά και άλλο συγγενή, ζευγάρια με παιδιά, μονογονεϊκή οικογένεια, και, τέλος, συμβίωση συγγενών χωρίς οικογενειακό πυρήνα (Διάγραμμα 4).

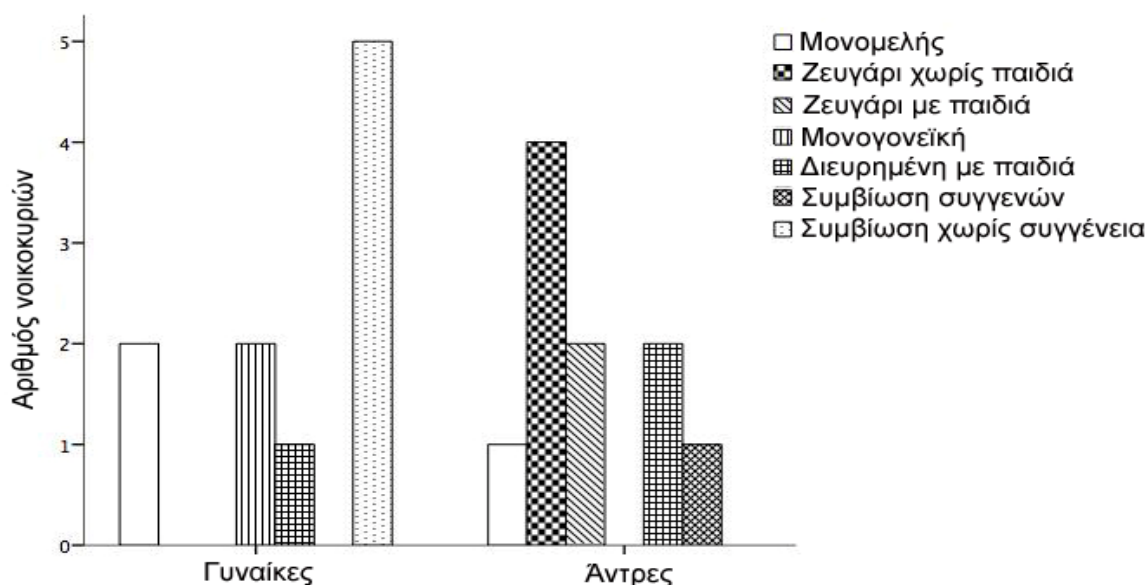
Πρόκειται λοιπόν για μία ομάδα μεταναστών που εκ των πραγμάτων είναι αρκετά ευέλικτη και με πιο διακριτική παρουσία στην κοινότητα, λόγω του ολιγάριθμου των μελών στις οικογένειες, γεγονός που ίσως «κάνει λιγότερο αισθητή την παρουσία της στις γειτονιές» (όπως σχολίασε μία γυναίκα στη μεταξύ μας συζήτηση) και λιγότερο ίσως «απειλητική» λόγω της υπερίσχυσης του γυναικείου φύλου σε αυτήν.

Διάγραμμα 4. Οικογενειακή κατάσταση των μελών του νοικοκυριού

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

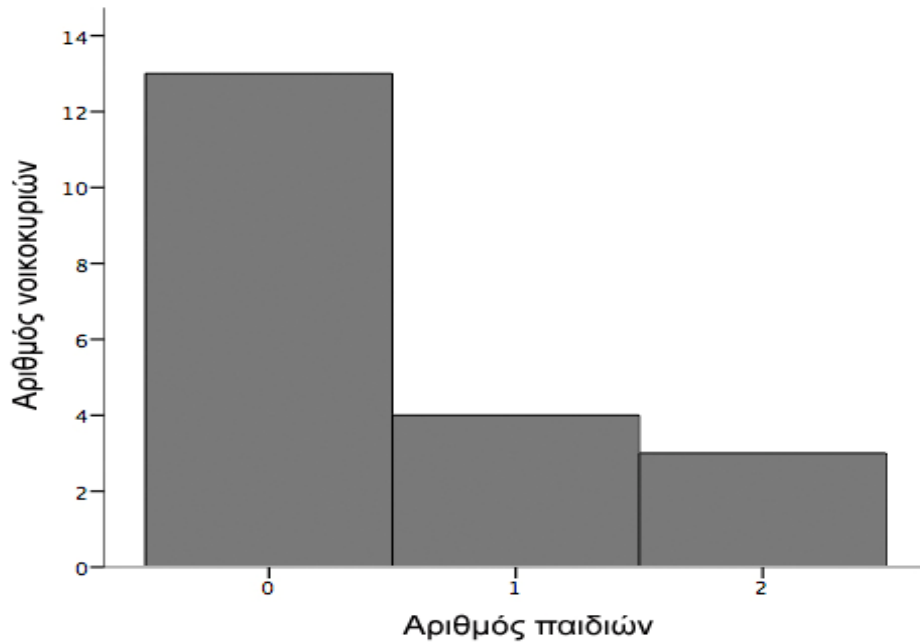
Είναι άξιο αναφοράς ότι η πλειοψηφία των μεταναστών είναι γυναίκες, οι οποίες υπήρξαν διαζευγμένες ή αναγκάστηκαν να λύσουν το γάμο τους κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα. Το φαινόμενο των διαζευγμένων παρατηρείται κυρίως στις περιπτώσεις όπου τα ζευγάρια ήταν ήδη παντρεμένα όταν μετανάστευσαν: Όπως εξήγησαν οι ίδιες οι γυναίκες, οι σύζυγοί τους δεν μπόρεσαν να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία, όπως για παράδειγμα, διότι αντιμετώπιζαν σοβαρό πρόβλημα ανεργίας ή διότι δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την αίσθηση της περιθωριοποίησης από την Ελληνική κοινωνία. Άλλες γυναίκες πήραν διαζύγιο διότι οι άνδρες τους δεν ήθελαν να είναι παντρεμένοι «μόνο στα χαρτιά». Βασιζόμενοι στην παραπάνω διατύπωση, συγκρίναμε την οικογενειακή κατάσταση των νοικοκυριών ως προς το φύλο του ερωτηθέντος, και διαπιστώσαμε ότι διαφέρει σημαντικά ($p\text{value}= 0,023$). Η πλειοψηφία των ανδρών που συμμετείχαν στην έρευνα είναι ζευγάρι χωρίς παιδιά ασχέτως γάμου (4 στους 10), ενώ τα νοικοκυριά των γυναικών αφορούσαν συμβίωση χωρίς συγγένεια.

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Το αποτέλεσμα αυτό είναι μη αναμενόμενο, διότι σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΣΥΕ και της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών για την περίοδο 2004/05 η μεγαλύτερη μερίδα των μεταναστών είναι έγγαμοι (52%), ενώ το 42% δηλώνει πως δεν έχει παντρευτεί. Στις κατηγορίες των διαζευγμένων και των χήρων τα ποσοστά συμμετοχής των μεταναστών είναι χαμηλά, 2% και 3% αντίστοιχα, καθώς και στις κατηγορίες των μεταναστών που βρίσκονται σε διάσταση. Στην πλειοψηφία των νοικοκυριών που πήραν μέρος στην έρευνα δεν υπάρχουν παιδιά. Αυτό το αποτέλεσμα παρουσιάζεται στο **Διάγραμμα 5**.

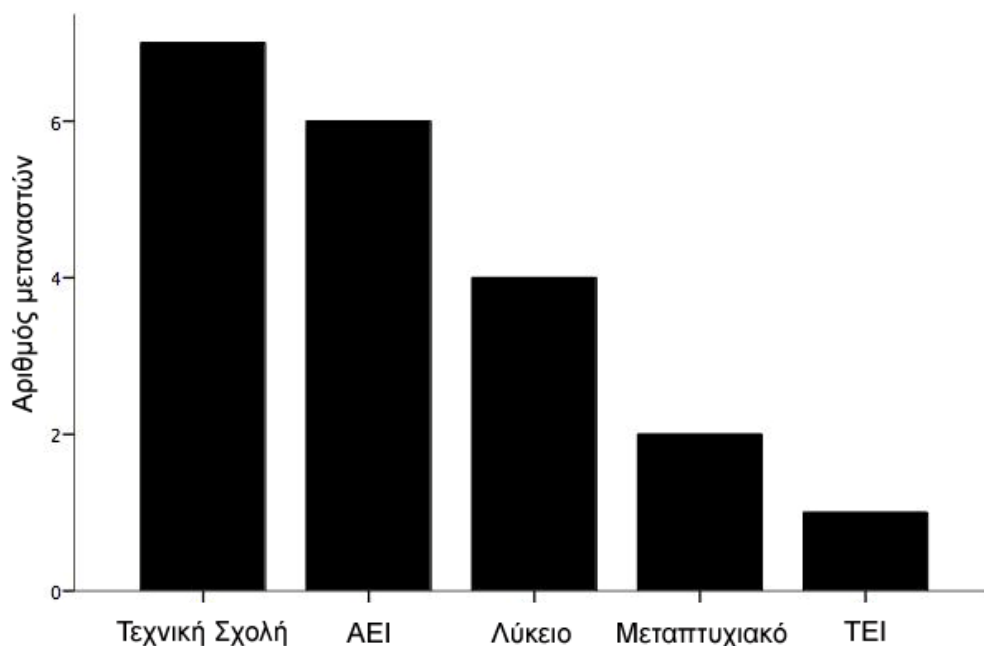
Διάγραμμα 5. Αριθμός παιδιών ανά νοικοκυριό

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

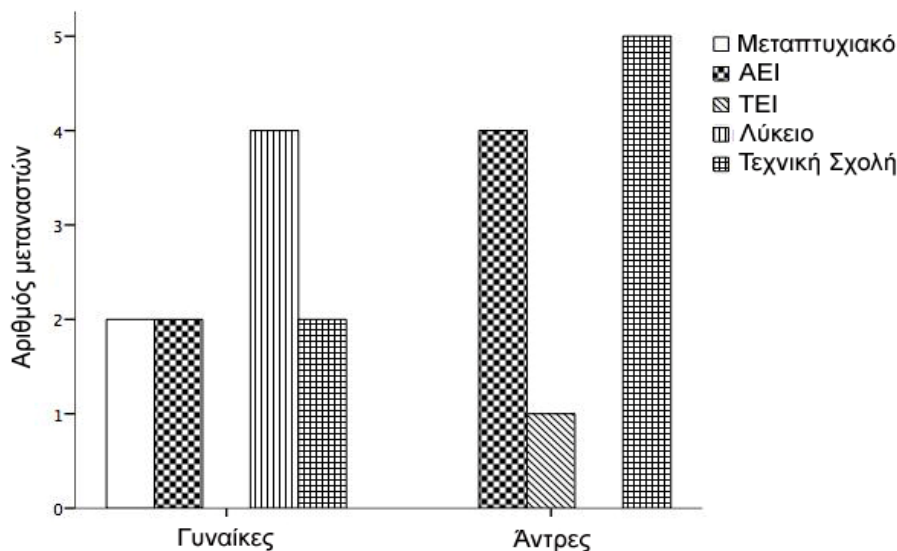
Σημαντικό είναι, επίσης, το γεγονός ότι οι μισοί ερωτηθέντες έχουν αποφοιτήσει από κάποιο Ίδρυμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΑΕΙ και ΤΕΙ) ή τουλάχιστον διαθέτουν Πτυχίο Τεχνικής Σχολής (ΙΕΚ, ΤΕΕ), γεγονός που αποδεικνύει ότι διαθέτουν ένα υψηλότερο από το αναμενόμενο επίπεδο εκπαίδευσης και μόρφωσης (Διάγραμμα 6).

Διάγραμμα 6. Μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων.

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα διαφέρει ως προς το φύλο. Η πλειοψηφία των ανδρών είναι απόφοιτοι τεχνικής σχολής ενώ οι γυναίκες είναι απόφοιτες λυκείου.

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Όπως φάνηκε από την ανάλυση του προφορικού τους λόγου, τα συγκεκριμένα άτομα δίνουν μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση. Όσοι δεν είχαν προχωρήσει αρκετά είχαν εν τούτοις ακόμη μεγαλύτερες εκπαιδευτικές φιλοδοξίες. Το στοιχείο αυτό του μορφωτικού κινήτρου έρχεται να συμπληρώσει την ιδιαιτερότητα του προφίλ αυτής της μεταναστευτικής ομάδας και συνδέεται με το αίσθημα ματαιώσης που, όπως ομολόγησαν, πολλοί από αυτούς νιώθουν για το γεγονός ότι με τη δουλειά που κάνουν (συνήθως ετεροαπασχόληση) τα εκπαιδευτικά τους εφόδια απαξιώνονται. Συνδέεται επίσης με το γεγονός ότι (σύμφωνα με τα λεγόμενά τους) οι ίδιοι δεν αισθάνονται κατώτεροι σε σχέση με τους Έλληνες γείτονές τους, πράγμα που θεωρούν ως ένα θετικό παράγοντα της ένταξής τους στον κοινωνικό χάρτη της συγκεκριμένης αστικής περιοχής.

Όσον αφορά τα εργασιακά ζητήματα επισημαίνεται ότι στα 20 νοικοκυριά, στα οποία αντιστοιχούν 33/34 μετανάστες, μόνο μία γυναίκα δήλωσε άνεργη λόγω εγκυμοσύνης. Πιο συγκεκριμένα, ο βασικός τομέας απασχόλησης των μεταναστών είναι ο ιδιωτικός (34 στα 34), επίσης η πλειοψηφία αυτών (30 στους 34) δουλεύουν με πλήρες ωράριο εργασίας, οι υπόλοιποι είναι με μερική απασχόληση. Απασχολούνται ως: ελεύθεροι επαγγελματίες, οικοδόμοι, μηχανικοί αυτοκινήτων, ηλεκτρολόγοι, υπάλληλοι σε κέντρα διασκέδασης και εργάτες σε συνεργεία καθαρισμών. Ο πίνακας 2 απεικονίζει τα επαγγέλματα των 20 μεταναστών πριν και μετά την μετανάστευση.

Μόνο δυο από αυτούς συνέχισαν στο επάγγελμα που είχαν στην χώρα καταγωγής τους (οικονομολόγος και ράφτης), ενώ οι υπόλοιποι άλλαξαν τομέα (από εκπαιδευτικούς και διευθύντρια εργοστασίου έγιναν καθαριστές).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Αριθμός μετανάστη	ΠΡΙΝ*	ΜΕΤΑ**
1	ΜΑΘΗΤΗΣ	ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΚΗΝΩΝ
2	ΦΟΙΤΗΤΗΣ	ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ
3	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
4	ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ	ΔΙΕΡΜΗΝΕΑΣ
5	ΜΑΘΗΤΡΙΑ	ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑ
6	ΡΑΦΤΗΣ	ΡΑΦΤΗΣ
7	ΑΝΕΡΓΗ	ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
8	ΝΟΣΟΚΟΜΑ	ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
9	ΧΡΥΣΟΧΟΟΣ	ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
10	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΜΠΑΡΓΟΥΜΑΝ
11	ΟΔΗΓΟΣ	ΚΑΘΑΡΙΣΤΗΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
12	ΑΝΕΡΓΗ ΧΗΜΙΚΟΣ	ΔΟΥΛΕΙΑ ΓΡΑΦΕΙΟΥ
13	ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ	ΚΑΘΑΡΙΣΤΗΡΑ
14	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
15	ΑΝΕΡΓΟΣ ΓΕΩΠΟΝΟΣ	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
16	ΑΝΕΡΓΗ	ΜΠΑΡΓΟΥΜΑΝ
17	ΟΔΗΓΟΣ	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
18	ΑΝΕΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΣ
19	ΚΟΜΜΩΤΡΙΑ	ΜΠΑΡΓΟΥΜΑΝ
20	ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ	ΚΑΘΑΡΙΣΤΡΙΑ

* Χώρα καταγωγής

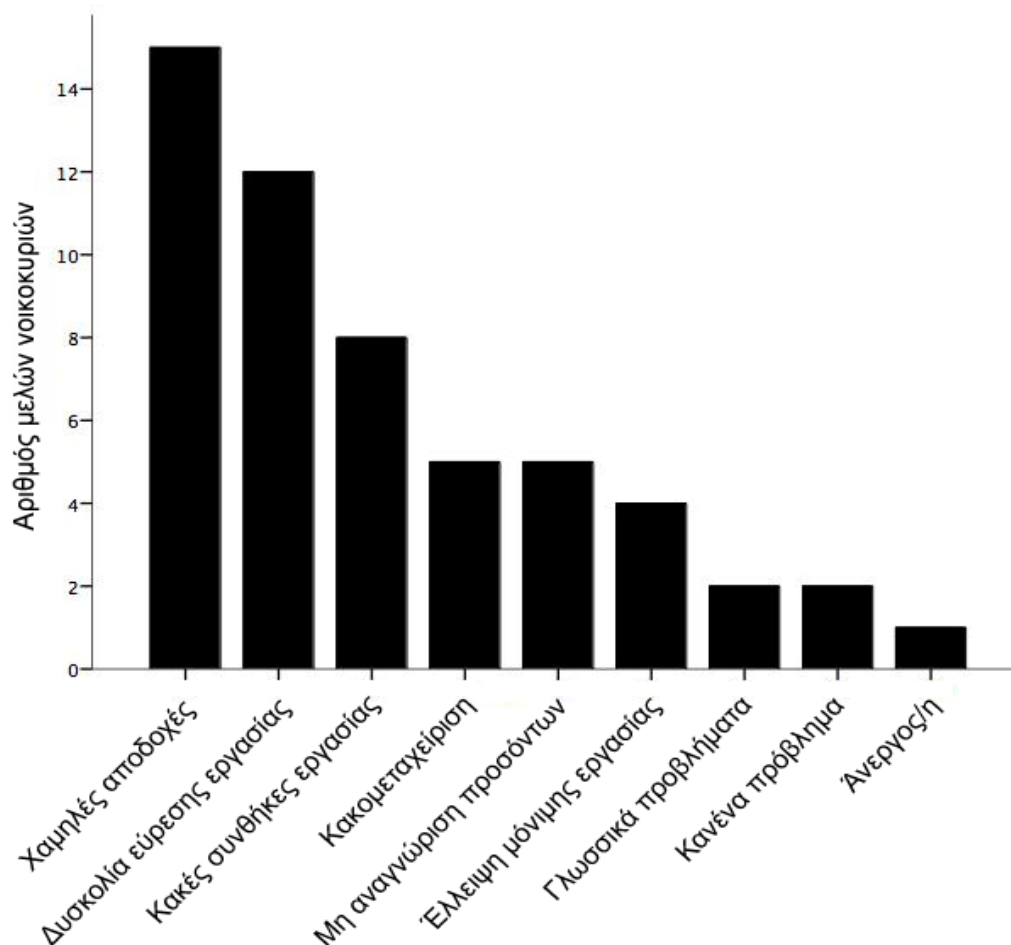
** Ελλάδα

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Η ηλικία των ερωτηθέντων ήταν, ως επί τον πλείστον, μεταξύ των 31 - 35 ετών. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός ότι σε όλες τις μεταναστευτικές ομάδες εμφανίζεται υψηλή συγκέντρωση πληθυσμού στις παραγωγικές ηλικίες.

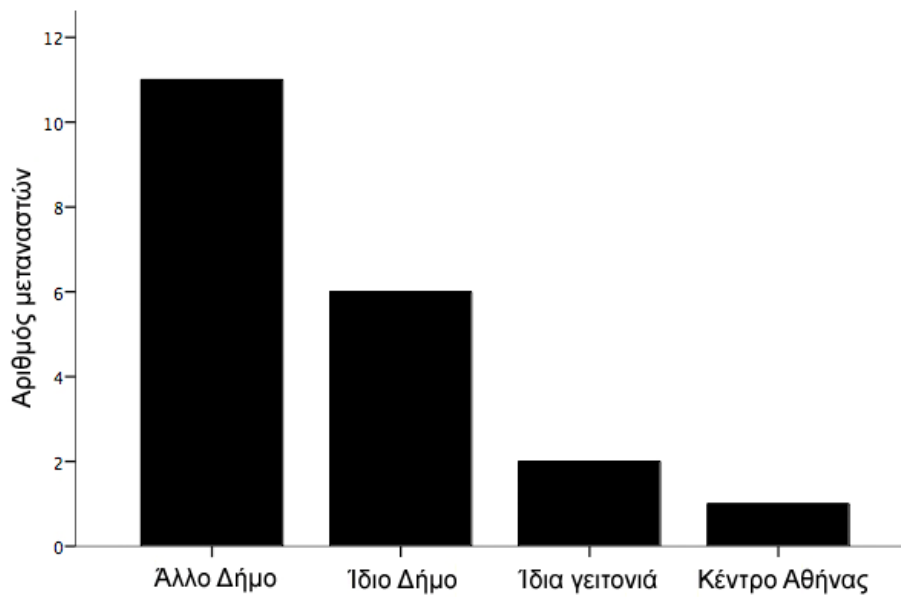
Στα βασικά εργασιακά τους προβλήματα συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, οι χαμηλές αποδοχές, οι δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, οι κακές συνθήκες δουλειάς, η ελλιπής ή και η μη αναγνώριση των προσόντων και των επαγγελματικών ικανοτήτων τους, και ιδίως η δυσκολία στην επικοινωνία με τους συνεργάτες τους, δεδομένου ότι η ελληνική δεν είναι η μητρική τους γλώσσα (**Διάγραμμα 7**).

Διάγραμμα 7. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην δουλειά

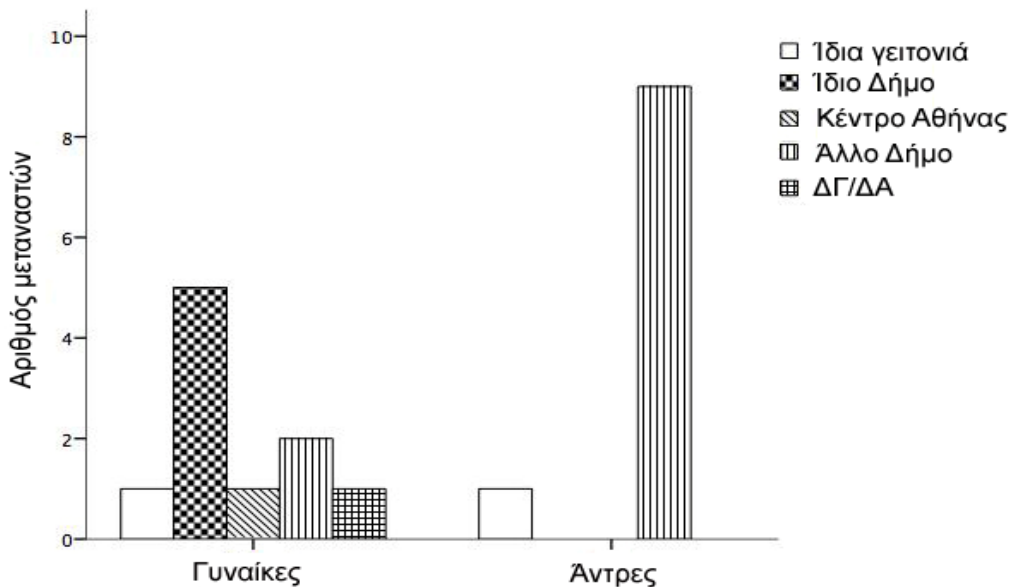
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Κλείνοντας, πρέπει να ειπωθεί ότι οι μισοί από τους ερωτηθέντες βρίσκουν εργασία μέσω φίλων και συγγενών τους (12 στα 20), και μόνο 4 στους 20 από αγγελίες στις εφημερίδες. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι κανένας από αυτούς δεν απευθύνεται σε ειδικά γραφεία. Αναφορικά με τον τόπο εργασίας πρέπει να επισημάνουμε ότι παρά το γεγονός ότι μένουν στον Δήμο Αθηνών, συγκεκριμένα στην Κυψέλη, οι 11 από τους 20 ερωτηθέντες εργάζονται στους άλλους Δήμους και 6 στον ίδιο Δήμο.

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Ως προς τη διαφοροποίηση του φύλου, στην πλειονότητά τους οι άνδρες εργάζονται σε άλλο δήμο, ενώ οι γυναίκες στην ίδια κυρίως περιοχή (pvalue =0,010) γεγονός που οφείλεται στο είδος της δουλειάς που κάνουν.

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

7.1.2. Τμήμα 2^ο: Περιοχή κατοικίας και οι κατοικίες των μεταναστών

Στο δεύτερο τμήμα του ερωτηματολογίου αναλύεται η περιοχή κατοικίας των μεταναστών, καθώς και η κατοικία τους καθαυτή.

Οι μετανάστες που πήραν μέρος στην έρευνα κατά μέσο όρο μένουν στην Ελλάδα 10 χρόνια ($\pm 2,6$ έτη). Οι μισοί από τους ερωτηθέντες από την στιγμή που έχουν έρθει στην Αθήνα μένουν στην Κυψέλη, ενώ οι υπόλοιποι προτού εγκατασταθούν στην Κυψέλη μένανε ή στις άλλες περιοχές της Αθήνας, όπως τα Πετράλωνα, ο Κολωνός ή γενικά στο κέντρο, είτε διαφορετικά στην περιφέρεια της πρωτεύουσας, όπως η Ηλιούπολη και τα Καμίνια. Αναλυτικά οι απαντήσεις παρουσιάζονται στον **Πίνακα 2** που ακολουθεί.

Πίνακας 2. Περιοχές κατοικίας των μεταναστών πριν εγκατασταθούν στην Κυψέλη.

Περιοχή	Συχνότητα απαντήσεων
Λούτσα	1
Αχαρνών	1
Γαλάτσι	1
Ηλιούπολη	1
Καμίνια	1
Καρέας	1
Κάτω Πατήσια	1
Κέντρο	4
Κολωνός	4
Μεταξουργείο	1
Πετράλωνα	3
Ζωγράφου	5

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

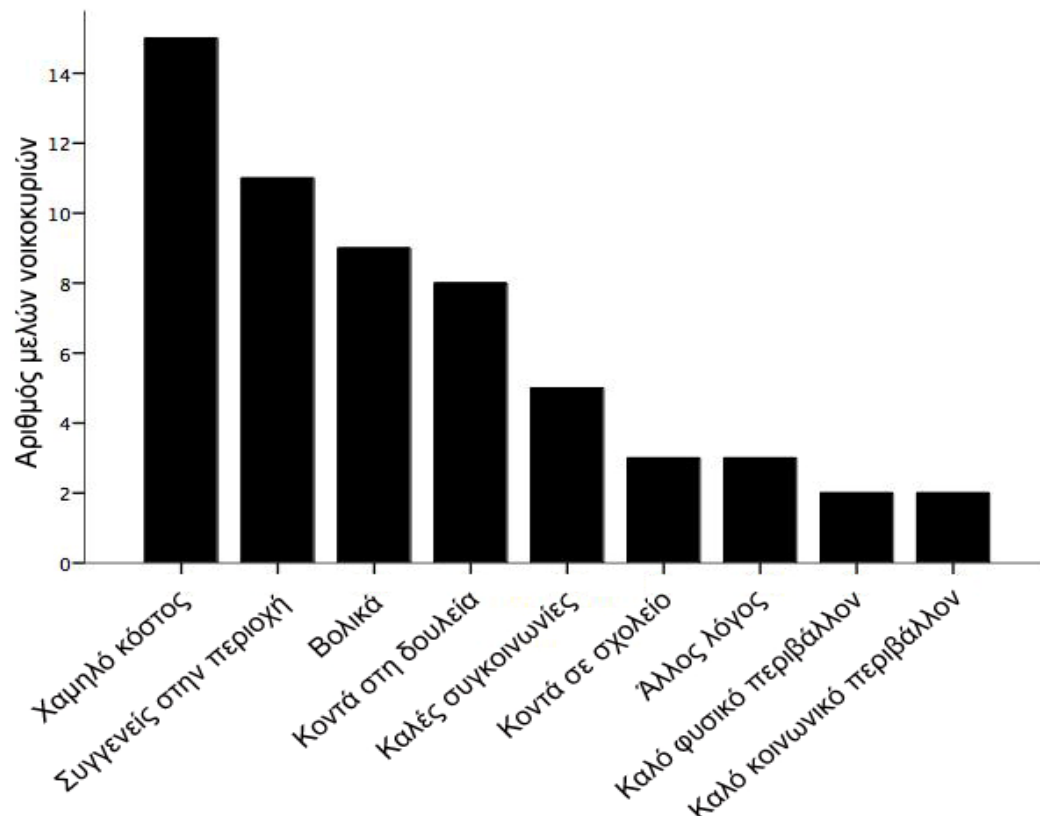
Από τα παραπάνω φαίνεται ότι, γενικά, πιο κινητικοί στην αλλαγή περιοχής είναι οι άνδρες και ότι οι γυναίκες δεν είναι πρόθυμες να δηλώσουν την περιοχή της προηγούμενης διαμονής τους.

Στους βασικούς λόγους για τους οποίους εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Κυψέλης συγκαταλέγονται το χαμηλό κόστος ενοικίασης των κατοικιών, η ύπαρξη φίλων και συγγενών, η μεγάλη εγγύτητα της περιοχής με τις δημόσιες υπηρεσίες και τα διάφορα καταστήματα, καθώς και η συχνή διέλευση μέσω μαζικής μεταφοράς (Διάγραμμα 8). Οι λόγοι αυτοί είναι σε συμφωνία με τις επικρατέστερες ερμηνείες για τους λόγους συγκέντρωσης των μεταναστών σε ομοιογενείς κοινότητες (φθηνή κατοικία, αλληλεγγύη, υποστήριξη συγγενών ή ομογενών κτλ). Σε συνδυασμό όμως

με την εξέταση και άλλων ποιοτικών δεδομένων από τη συζήτηση, φαίνεται πως η περιοχή αυτή για ορισμένους (8 άτομα συνολικά), ιδιαίτερα για τις γυναίκες, θεωρείται αναβάθμιση για τον εαυτό τους, δεδομένου ότι άλλες, πιο κεντρικές γειτονιές θεωρούνται πιο υποβιβασμένες λόγω της παρουσίας «άλλου είδους ξένων» (sic), της κακής όψης και της κατάστασης των κτιρίων, αλλά και λόγω της αυξημένης παραβατικότητας των κάθε λογής μεταναστών και περιθωριακών ατόμων στο κέντρο της Αθήνας.

Οι 5 που έμεναν στου Ζωγράφου, όπως και άτομα από πιο απομακρυσμένες περιοχές (π.χ. Λούτσα, Ηλιούπολη), αν και ήταν ικανοποιημένοι/ες από τις γειτονιές τους, προτίμησαν να μετακινηθούν εκεί για τους λόγους που προαναφέρθηκαν πιο πάνω ως επικρατέστεροι, δηλαδή την ανάγκη για φθηνή κατοικία, την εύκολη πρόσβαση σε όλες τις περιοχές της Αθήνας μέσω της εξυπηρετικής συγκοινωνίας, αλλά και την ανάγκη τους να είναι κοντά σε φίλους ή γνωστούς.

Διάγραμμα 8. Λόγοι εγκατάστασης στην περιοχή

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

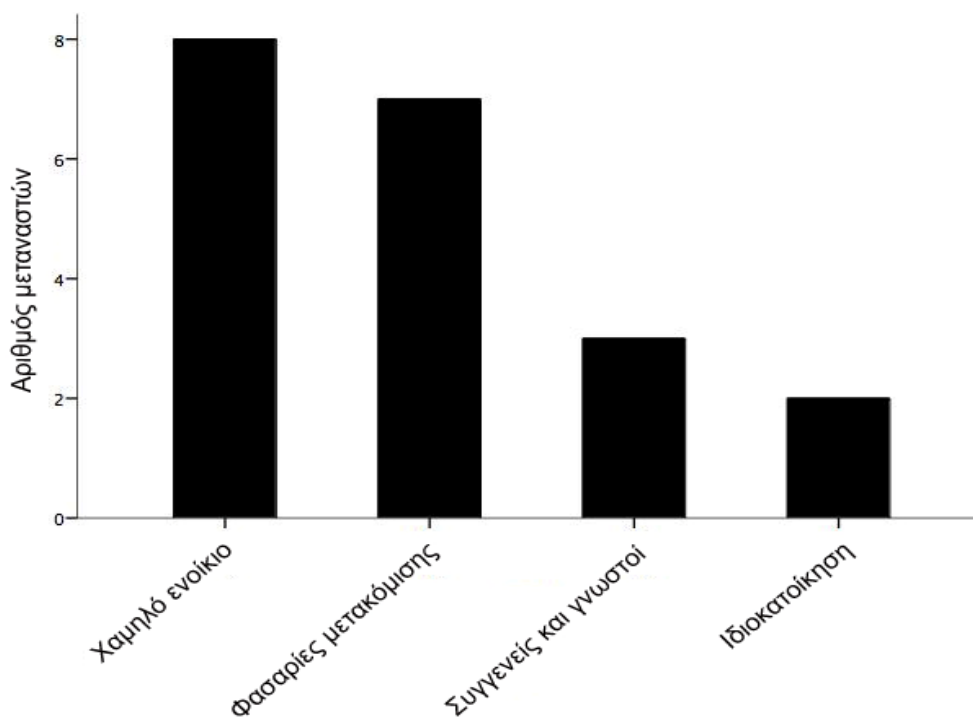
Η αναζήτηση των διαμερισμάτων τους γίνεται κυρίως από τις εφημερίδες (12 στους 20), είτε από επιτόπια έρευνα στην περιοχή με συμβουλές γνωστών και φίλων, ενώ η έκταση των διαμερισμάτων κατά μέσο όρο είναι $63 \mu^2 (\pm 18\mu)$ και βρίσκονται

ως επί το πλείστον στο ισόγειο ή στον πρώτο όροφο μικρών πολυκατοικιών οικογενειακού τύπου.

Όσον αφορά την κατάσταση των κτηρίων, πρόκειται για παλαιές πολυκατοικίες, οι οποίες είναι μέτρια ή καθόλου συντηρημένες (16 στους 20), ενώ ελάχιστοι είπαν πως η πολυκατοικία στην οποία μένουν είναι πρόσφατα ανακαινισμένη. Πιο ευχαριστημένοι είναι εκείνοι που διαθέτουν δικό τους σπίτι, έστω και αν το έχουν αγοράσει με δάνειο.

Έμφαση θα πρέπει να δοθεί στους βασικότερους λόγους, οι οποίοι τους αποθαρρύνουν να εγκαταλείψουν την περιοχή, κυριότεροι εκ των οποίων είναι το χαμηλό κόστος ενοικίασης των διαμερισμάτων όπως προειπώθηκε, καθώς και η ύπαρξη αρκετών φίλων και συγγενών (Διάγραμμα 9) και η ιδιοκατοίκηση. Παρόλα τα πλεονεκτήματα της περιοχής υπάρχουν και μειονεκτήματα, όπως για παράδειγμα η έλλειψη πρασίνου, η πυκνοκατοίκηση και η αυξημένη εγκληματικότητα, στα μειονεκτήματα της περιοχής συγκαταλέγεται το γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί «ξένοι». Σχεδόν η πλειοψηφία των ερωτηθέντων θεωρεί πως το επίπεδο ζωής των ίδιων, αλλά και γενικότερα των ανθρώπων της περιοχής, έχει χειροτερέψει και αυτό οφείλεται στην παρουσία των «ξένων». Ως «Ξένους» ορίζουν τους έγχρωμους, Πακιστανούς, Αλβανούς και άλλες εθνικότητες εκτός των Σλάβων.

Διάγραμμα 9. Οι λόγοι που εμποδίζουν να φύγουν από την περιοχή κατοικίας

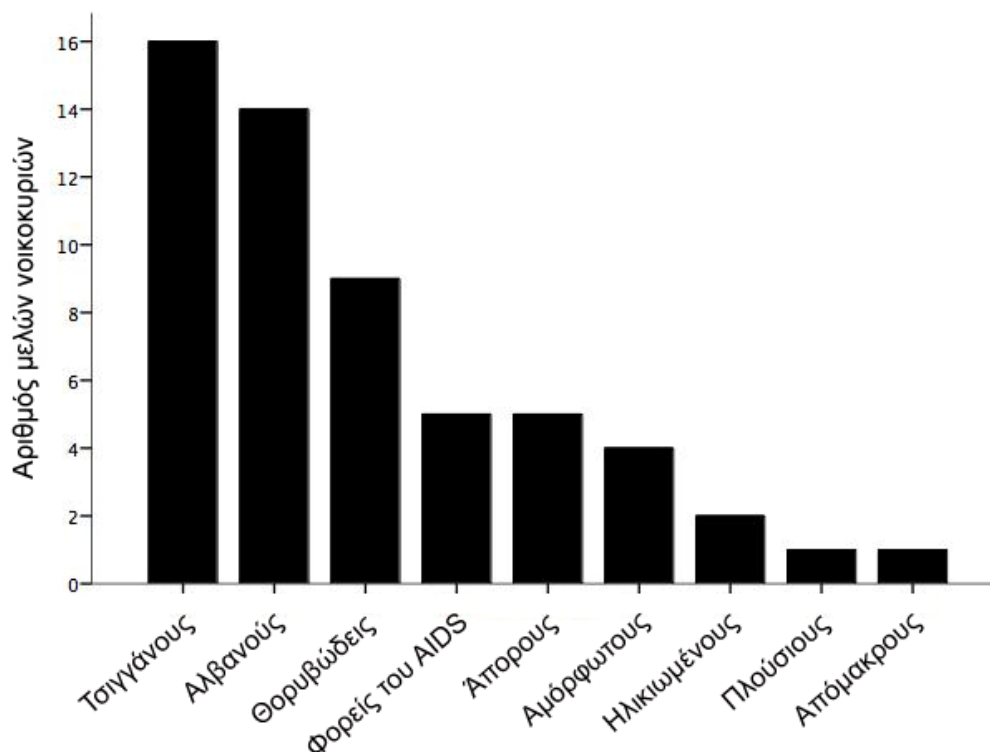
Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Αξιοσημείωτη είναι η μη προτίμηση των Αλβανών και των Τσιγγάνων, που δείχνει την κοινωνική απαξίωση των συγκεκριμένων ομάδων από μέρους τους, καθώς και η αρνητική στάση απέναντι στους «ναρκομανείς» και στους φορείς του ιού HIV. Ως λόγοι απόρριψης αυτών των κατηγοριών αναφέρθηκαν κυρίως: ο φόβος από τους κινδύνους που μπορεί να διατρέχουν οι ίδιοι, «η φήμης τους για κλοπές, εγκλήματα και φασαρίες» (αναφερόμενοι στους Αλβανούς, τους τσιγγάνους και τους ναρκομανείς), διαφορά νοοτροπίας και υποβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος (αναφερόμενοι κυρίως στους τσιγγάνους), κίνδυνοι για τα παιδιά τους (ναρκομανείς) και για την υγεία τους (ασθενείς από HIV). Γενικά, θα ήθελαν να αποφύγουν αυτό που όλοι θεωρούν «κίνδυνο», «υποβάθμιση» και «κακή φήμη της γειτονιάς».

Παρατηρούμε λοιπόν ότι φαινόμενα ξеноφοβίας, φυλετικών στερεοτύπων και δυσπιστίας απέναντι στο Άλλο, συναντώνται και ανάμεσα στους αλλοδαπούς. Βασίζονται κυρίως στο φόβο, την υπεργενίκευση και την έλλειψη εξοικείωσης με το άλλο, περισσότερο, παρά σε αντιλήψεις ρατσιστικής ανωτερότητας. Ο φόβος και η ανάγκη διατήρησης και αναβάθμισης της ποιότητας ζωής είναι συναισθήματα ισχυρότερα από τη συμπόνοια και την κατανόηση των ανθρώπων, όχι μόνον των γηγενών πολιτών, αλλά και των αλλοδαπών.

Η αίσθηση ταυτότητας που διατηρούν, όπως φάνηκε από τη συζήτηση με αρκετούς/ές από τους συμμετέχοντες, είναι ότι θεωρούν τον εαυτό τους άτομα της πόλης (αστικού περιβάλλοντος και όχι γεωργικής προέλευσης) και των υπηρεσιών, αισθάνονται ότι και στη χώρα που μετανάστευσαν η ζωή τους είναι υποβαθμισμένη και ότι οι αντοχές τους για περισσότερες κακουχίες είναι χαμηλές. Αυτό το σημείο θα ήταν ενδιαφέρον να ερευνηθεί σε σύγκριση με άλλες ομάδες μεταναστών (όπως οι Αλβανοί), που φαινομενικά τουλάχιστον, μοιάζουν να έχουν μεγαλύτερες δυνάμεις προσαρμογής, αντοχής και αισιοδοξίας για το μέλλον.

Διάγραμμα 10. Ποιους δεν θα θέλατε για γείτονες

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας πεδίου, 2008

Κλείνοντας, θα πρέπει να ειπωθεί ότι τα νοικοκυριά στα οποία υπάρχουν μικρά παιδιά, επιθυμούν να μετακομίσουν σε κάποια άλλη κοντινή περιοχή της Κυψέλης, με καλύτερες χωρικές συνθήκες, ενώ όσοι επιθυμούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους δεν έχουν τάση για μετακόμιση.

7.1.3. Τμήμα 3^ο: Εκπαίδευση, Υγεία και Πρόνοια.

Προτού ξεκινήσουμε, κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι οι ερωτήσεις του 3ου τμήματος αφορούν τις οικογένειες, οι οποίες έχουν παιδιά, τα οποία φοιτούν σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τα παιδιά τους φοιτούν αυτήν την περίοδο σε δημόσια δημοτικά και γυμνάσια σχολεία, τα οποία βρίσκονται στην ίδια γειτονιά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι γονείς θεωρούν πως τα σχολεία δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών τους, καθώς οι δάσκαλοι δε δίδουν την απαραίτητη σημασία, ενώ συγχρόνως πιστεύουν ότι τα παιδιά τους είναι απομονωμένα στη συγκεκριμένη περιοχή. (Δεν προτιμούνται στις προσκλήσεις των οικογενειών για παρέα με τα παιδιά τους ή για

πάρτυ, δεν βρίσκουν χώρους κατάλληλους για παιχνίδι και ανάμειξη με άλλα παιδιά, δεν υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον εκ μέρους των εκπαιδευτικών για τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, παρόλο που δεν υφίστανται περισσότερες διακρίσεις από ό,τι και τα παιδιά των ελλήνων πολιτών). Οι ασχολίες των παιδιών τους στον ελεύθερο χρόνο τους έχουν να κάνουν με τον αθλητισμό και την εκμάθηση ξένων γλωσσών. Όσον αφορά τις σπουδές και την εργασία των παιδιών, σημειώνεται ότι όσα από αυτά μετανάστευσαν στην Ελλάδα στην ηλικία μεταξύ 10 και 15 ετών, φοίτησαν στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο και ακολούθως κρίθηκαν με το σύστημα των Πανελληνίων εξετάσεων, προκειμένου να σπουδάσουν σε σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΑΕΙ ή ΤΕΙ), όπου αρκετοί το επέτυχαν, παρά τη γλωσσική υστέρηση των γονέων τους ως προς την επάρκεια στην ελληνική. Θα πρέπει επίσης να ειπωθεί ότι ένα σημαντικό ποσοστό από αυτούς που αποφοίτησαν από ΑΕΙ ή ΤΕΙ, είχαν την τύχη να εργαστούν σε αντικείμενο, το οποίο είναι συναφές με τις σπουδές τους. Στα βασικά προβλήματα διαβίωσης των παιδιών εντάσσεται καταρχάς η δυσκολία αποδοχής των παιδιών σε παιδικούς σταθμούς, κυρίως λόγω γραφειοκρατικών διαδικασιών (ειδικότερα, απαιτούνται δημόσια έγγραφα, τα οποία συχνά δεν τα διαθέτουν οι γονείς), ο υψηλός πληθωρισμός στην Ελλάδα, καθώς και ο φόβος μήπως αντιμετωπίσουν κάποιο πρόβλημα υγείας, καθώς δείχνουν ελάχιστη εμπιστοσύνη στους ιατρούς του δημοσίου, στους οποίους έχουν πρόσβαση. Αυτός άλλωστε είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο οι γονείς μετανάστες προτιμούν τους ιδιωτικούς ιατρούς, παρόλο που αρκετοί από αυτούς έχουν χαμηλά εισοδήματα

7.1.4. Τμήμα 4^ο: Επίπεδο ζωής και Ψυχαγωγία.

Είναι άξιο αναφοράς ότι η ποιότητα ζωής⁷⁶ των μεταναστών έχει βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, καθώς αυξήθηκαν οι αποδοχές στην εργασία τους, ενώ παράλληλα μιλούν αρκετά καλύτερα την ελληνική γλώσσα, πράγμα που τους βοηθά να επικοινωνήσουν πιο εύκολα. Θα πρέπει επίσης να ειπωθεί ότι εντός της

⁷⁶ το περιεχόμενο του όρου «ποιότητα ζωής» δεν έχει καθοριστεί μέχρι σήμερα με ένα συγκεκριμένο και ομοιόμορφο τρόπο. Εντούτοις, όλοι συμφωνούμε ότι στην έννοια της ποιότητας ζωής συμπεριλαμβάνονται το διαχρονικό δικαίωμα του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον, η διασφάλιση ενός ικανοποιητικού επιπέδου υπηρεσιών και η προώθηση ενός αποτελεσματικού κοινωνικού ιστού ασφαλείας. «Ποιότητα ζωής» είναι επίσης η διασφάλιση του δικαιώματος στην απασχόληση και στην επαγγελματική δημιουργία, η συμμετοχή και απόλαυση του πολιτισμού, ο διαρκής εμπλουτισμός των γνώσεων και η αύξηση του ελεύθερου χρόνου. Ο όρος «ποιότητα ζωής» αναφέρεται στον επανακαθορισμό του τρόπου ζωής μας, στα σημεία που δεν μας είναι αρεστά, στην αναμόρφωση των δομών της πόλης μας και στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Μπορεί να φτάνει ακόμα και στη διευκόλυνση των κοινωνικών σχέσεων, στην από κοινού κατάκτηση στόχων και στην ενίσχυση της προσπάθειας των εθελοντικών δράσεων (Μπιρμπίλη κ.α., 2004)

οικίας τους μιλάνε τη μητρική τους γλώσσα, ενώ συχνά χρησιμοποιούν και ελληνικές εκφράσεις, που τις αναμειγνύουν με τη μητρική.

Αναφορικά με τη διασκέδασή τους, σημειώνεται ότι συχνά διοργανώνουν φιλικές και οικογενειακές συγκεντρώσεις σε σπίτια συγγενών και φίλων, που βρίσκονται στην ίδια γειτονιά ή σε άλλους δήμους της Αθήνας, μια φορά την εβδομάδα ή συχνότερα. Ωστόσο, σε κέντρα διασκέδασης και εστιατόρια πηγαίνουν σπάνια, κυρίως λόγω του χαμηλού τους εισοδήματος. Συγκεκριμένα 8 στους 20 ερωτηθέντες βγαίνουν για φαγητό στο εστιατόριο δύο φορές το μήνα, 5 στους 20, κυρίως οι ανύπαντροι, μια φορά την εβδομάδα, ενώ 4 στους 20 αραιότερα από μια φορά το μήνα. Επίσης, οι βαθιά θρησκευόμενοι έχουν βρει χώρους συγκεντρώσεως, τους οποίους επισκέπτονται στα ρεπό τους, προκειμένου να διατηρήσουν την κοινωνική τους επαφή.

Το μηνιαίο εισόδημα των περισσότερων νοικοκυριών κυμαίνεται μεταξύ 1.500€ και 2.000€, ενώ στα υπόλοιπα νοικοκυριά είναι μέχρι 1.000€ το μήνα.

Αναφορικά με τις εντυπώσεις τους θα πρέπει να ειπωθεί ότι η ζωή τους στην Ελλάδα είναι χειρότερη απ' ό,τι την περιμένανε, ενώ πιστεύουν ότι η ελληνική κοινωνία τους υποδέχτηκε σχετικά καλά, αλλά παρόλα αυτά αντιμετώπισανε αρκετά προβλήματα (17 στους 20), και μόνο τρεις ερωτηθέντες δήλωσαν πως νιώθουν ότι ελληνική κοινωνία ήταν φιλόξενη και τους υποδέχτηκε χωρίς προβλήματα.

Τέλος, θα πρέπει να ειπωθεί ότι τα άτομα με τα οποία συναναστρέφονται είναι ως επί το πλείστον συμπατριώτες τους ή αλλοδαποί, οι οποίοι όμως ομιλούν τη δική τους μητρική γλώσσα, καθώς και Έλληνες με τους οποίους γνωριστήκαν στο εργασιακό τους περιβάλλον (όχι αναγκαστικά εργοδότες) και γενικά αισθάνονται αμοιβαία αποδοχή. Παρόλα αυτά 7 στους 20 ερωτηθέντες απάντησαν ότι κάνουν παρέα αποκλειστικά και μόνο με τους «δικούς» τους.

- Για την εξέλιξη της ζωής τους, οι περισσότεροι πιστεύουν ότι θα παραμείνει ίδια ή θα χειροτερέψει, και μόνο 7 άτομα πιστεύουν πως θα καλυτερέψει. Δυσκολευτήκαν όμως αρκετά να απαντήσουν στην ερώτηση το τι θα έπρεπε να αλλάξει στην Ελλάδα για να βελτιωθεί η ζωή τους. Οι πιο ομιλητικοί δήλωσαν πως για να βελτιωθεί η ζωή τους χρειάζονται:
- Περισσότερο ανθρώπινες μεταρρυθμίσεις για τη μετανάστευση,
- Βελτίωση της οικονομίας γενικά,
- Λύσεις στη γραφειοκρατία και το ζήτημα των δικαιωμάτων,

- Δράσεις για αλλαγή νοοτροπιών
- Διοργάνωση πολιτιστικών γεγονότων που θα τους ενδιέφεραν

7.1.5 Πρόσθετες ερωτήσεις στο πλαίσιο του διαλόγου: Σχέση με τους ντόπιους Έλληνες στην περιοχή και εικόνα τους προς τα έξω

Στο πλαίσιο του διαλόγου με τους συμμετέχοντες, σε κάποια στιγμή στρεφόταν η συζήτηση σε δύο ακόμη θέματα: α) στη σχέση τους με τους Έλληνες της περιοχής και β) στο πώς νομίζουν ότι τους βλέπουν οι γείτονες με στόχο να διερευνηθεί ο τρόπος που αντιλαμβάνονται και βιώνουν οι ίδιοι τη συμπεριφορά του κοινωνικού τους περιγύρου απέναντί τους. Τα θέματα αυτά τέθηκαν γενικά και με διαφορετική διατύπωση κατά περίπτωση, δεν διατυπώθηκαν όμως πάντοτε ως δύο ξεχωριστά ερωτήματα, μια που είναι αρκετά αλληλένδετα και έπρεπε να απαντηθούν αυθόρμητα και κατά τρόπο φυσικό κατά τη ροή της συζήτησης.

Όλοι απάντησαν στα ερωτήματα αυτά με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Οι περισσότεροι (15/20) θεωρούν ότι, σε γενικές γραμμές, η σχέση τους με τους Έλληνες της περιοχής είναι «κανονικές», όπως σε όλους τους τόπους. Οκτώ από αυτούς ανέφεραν ότι αρχικά, μέχρι να γνωριστούν καλύτερα με ορισμένους από τους κατοίκους της περιοχής μέσω των καθημερινών τους συναλλαγών, πολλοί από τους Έλληνες οικογενειάρχες απέφευγαν ή δίσταζαν να τους απευθύνουν το λόγο (στην είσοδο της πολυκατοικίας, στο δρόμο, στο σχολείο, στο φούρνο της γειτονιάς, στο ψιλικατζίδικο), όπως θα συνέβαινε κάτω από «κανονικές» συνθήκες, δηλαδή αν δεν ήταν οι άγνωστοι ξένοι, που μιλούν περίεργη γλώσσα. Με τον καιρό όμως, αρκετοί Έλληνες τους αποδέχθηκαν ως μέλη της τοπικής κοινότητας, έδειχναν υπομονή στην προσπάθεια που έκαναν για να συνεννοηθούν σωστά και καμιά φορά χαμογελούσαν (όχι με ειρωνία, αλλά με συμπάθεια, σαν να το διασκεδάζαν) όταν άκουγαν κάποια λάθη στη γλώσσα, που τούς φαίνονταν κάπως αστεία. Το χαμόγελο ορισμένων γνώριμων ατόμων στη γειτονιά, οι τυπικές κουβέντες για το πώς πάνε τα πράγματα, μερικές φορές και το γνήσιο ενδιαφέρον για το πώς αισθάνονται μακριά από την πατρίδα τους και με τον καθημερινό τους αγώνα στη δουλειά, άρχισαν να αντικαθιστούν τον αρχικό δισταγμό, την απλή περιέργεια και την ψυχρότητα με αποτέλεσμα να τούς κάνουν να αισθάνονται σαν «ένας από αυτούς». Οι ίδιοι εξ άλλου πιστεύουν για τον εαυτό τους ότι δεν έχουν κάποια χαρακτηριστικά (π.χ. στο ντύσιμο, στα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά, στη δημόσια συμπεριφορά τους, στο σεβασμό των κανονισμών της πολυκατοικίας κτλ) που να κάνουν τους Έλληνες να τούς

βλέπουν με κάποια ανωτερότητα ή να θεωρούν ότι τους παίρνουν τις δουλειές. (Πολλοί εξ άλλου άνδρες μετανάστες εργάζονται μακριά, ενώ όσοι εργάζονται στη γειτονιά θεωρείται ότι προσφέρουν στους ντόπιους Έλληνες χρήσιμο έργο. Ιδιαίτερα η γυναικεία εργασία φαίνεται να «έχει λύσει τα χέρια» πολλών ελληνικών νοικοκυριών και μικροεπιχειρήσεων). Το ότι πολλές από αυτές τις γυναίκες δεν ζουν ως παντρεμένα ζευγάρια πιστεύουν οι ίδιες ότι δεν φαίνεται να επηρεάζει, φανερά τουλάχιστον, τη συμπεριφορά των γειτόνων, εκτός από μία-δύο εξαιρέσεις, που ανέφεραν κάποια σημάδια δυσπιστίας και αδιακρισίας στις ερωτήσεις των γειτόνων τους.

Βέβαια, θεωρούν αναμενόμενο το ότι πάντα υπάρχουν και οι επιφυλακτικοί, ακόμη και οι παράξενοι, όμως αυτό το θεωρούν « φυσιολογικό» και μπορεί να το συναντήσει κανείς παντού, ακόμη και στην πατρίδα του. Η σχέση με τους ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων για παράδειγμα, δεν είναι ούτε κακές, ούτε ιδιαίτερα καλές, όπως συμβαίνει σε όλο τον κόσμο. Εκείνο που τούς δυσκολεύει όμως πολύ και τούς αγχώνει, είναι η αδυναμία τους στην ελληνική γλώσσα, γεγονός που εμποδίζει τους ίδιους να αισθάνονται σαν ίσος προς ίσο και να μην νιώθουν καθημερινή ανασφάλεια, ιδιαίτερα απέναντι στις δημόσιες υπηρεσίες και τους γραφειοκρατικούς υπαλλήλους.

Πιο κοντινές είναι όμως οι σχέσεις φιλικής γνωριμίας που έχουν αναπτύξει 2 γυναίκες και 2 ζευγάρια με άτομα από το χώρο της εργασίας τους. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα έχουν ανταλλάξει επισκέψεις στο σπίτι, συζητάνε φιλικά στη δουλειά και μερικοί κάνουν μαζί κολατσιό στα διαλείμματα.

Υπάρχουν όμως και 5 άτομα ανάμεσα στους ερωτηθέντες που δεν είχαν και τόσο θετική εντύπωση όσον αφορά τις σχέσεις τους με τους ντόπιους, γι' αυτό και προτιμούσαν να έχουν επαφές πιο πολύ με τους «δικούς» τους ανθρώπους (3 από αυτούς ήταν άνδρες που εργάζονταν μακριά - ένας εργένης και δύο σε κατάσταση συμβίωσης χωρίς παιδιά - και οι δύο ήταν γυναίκες, η μία με παιδί και η άλλη χωρίς). Οι μεν άνδρες δεν ήταν ευχαριστημένοι από ορισμένους εργοδότες τους, το σπιτονοικοκύρη ή κάποιους γείτονες που δεν τούς φέρονταν με το σεβασμό που τούς άξιζε και γενικά θεωρούσαν ότι δεν τους έβλεπαν γύρω τους «με καλό μάτι» στη γειτονιά. Από τις γυναίκες, η μία ήταν δυσαρεστημένη από τον τρόπο που της φέρονται στο σχολείο του παιδιού της, ενώ συγχρόνως δεν θεωρούσε τους Έλληνες με τους οποίους ερχόταν σε επαφή αρκετά ευγενικούς και φιλόξενους. Η άλλη, φαινόταν ενοχλημένη από την κακομεταχείριση ή και τη σεξουαλική παρενόχληση που συχνά δεχόταν στη δουλειά της, αλλά και από την ψυχρότητα ορισμένων γυναικών στη

γειτονιά (Η ίδια, όταν ρωτήθηκε, το ερμήνευσε ότι μάλλον παρεξηγούσαν την ομορφιά και το μοντέρνο της ντύσιμο, αλλά και ότι κάποιοι θεωρούν δεδομένο ότι μπορούν να ξεσπούν τα νεύρα τους επάνω της, επειδή «τής κάνουν χάρη που τής δίνουν δουλειά» στην Ελλάδα). Και οι δύο αυτές γυναίκες παραδέχθηκαν ωστόσο ότι και οι ίδιες μπορεί να μην άφηναν τον εαυτό τους να φέρεται αρκετά φιλικά προς τους ντόπιους, μια που στην πραγματικότητα το μυαλό τους βρισκόταν συνέχεια στους δικούς τους, καθώς και στα προβλήματα που δημιουργούνται από την απόσταση και βλέπουν την παραμονή τους στην Ελλάδα εντελώς προσωρινή.

Από την επαφή μας με τους συμμετέχοντες και από τις σημειώσεις που κρατήσαμε, διαμορφώσαμε γενικά την εντύπωση ότι η συγκεκριμένη ομάδα μεταναστών δεν αντιμετωπίζει, στην πλειονότητά της, προβλήματα προσαρμογής στη νέα τους κοινότητα, εκτός από τα προβλήματα της γλώσσας, που και αυτά υπάρχουν κυρίως σε αυτούς που δεν σκόπευαν από την αρχή να μείνουν για πολύ στην Ελλάδα. Έχουν αρκετή αυτοπεποίθηση ως προς τη «διαφορετικότητά τους» αλλά και ως προς τον τρόπο που θεωρούν ότι τους βλέπουν οι ντόπιοι Έλληνες. Έχουν απαιτήσεις ως προς την ποιότητα ζωής που θα έπρεπε να τους προσφέρει η ελληνική κοινότητα, αλλά και από τον εαυτό τους, γι' αυτό και φροντίζουν την εμφάνισή τους, προσέχουν τη συμπεριφορά τους στην πολυκατοικία και, πολλοί από αυτούς θα ήθελαν να μπορούσαν να μιλήσουν με τους ντόπιους και πιο σοβαρά - ή και προσωπικά - θέματα, όπως θα έκαναν κατά τρόπο «φυσιολογικό» και στην οποιαδήποτε χώρα που θα θεωρούσαν πατρίδα τους.

8. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Η σύγχρονη μεταναστευτική πολιτική αναφέρεται στη ρύθμιση και στον έλεγχο των όρων εισόδου, απασχόλησης, παραμονής και αναχώρησης των μη-πολιτών μιας κοινωνίας και ταυτόχρονα διαμορφώνεται από τις πολιτικές που καθορίζουν τη διαβίωση των ήδη εγκαταστημένων μεταναστών, αναφέρεται δηλαδή στις συνθήκες ένταξης και ενσωμάτωσής τους. Με τη σειρά τους αυτές οι συνθήκες καθορίζονται σε σημαντικό βαθμό από τις επιμέρους πλευρές της κοινωνικής πολιτικής, όπως είναι η εκπαιδευτική πολιτική, η πολιτική στέγασης, υγείας και κοινωνικής ασφάλισης και οι πολιτικές απασχόλησης που εφαρμόζονται για τους αλλοεθνείς κατοίκους μιας χώρας.

Η κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού της Κυψέλης άλλαξε τα τελευταία χρόνια. Τα πιο εύπορα κοινωνικά στρώματα μετακινούνται στα προάστια εξ αιτίας του θορύβου και της ρύπανσης που υπάρχει στο κέντρο της Αθήνας— εντός του κέντρου παραμένουν κυρίως άνθρωποι μεγάλης ηλικίας και μετανάστες. Η Κυψέλη γίνεται περισσότερο σύνθετη κοινωνικά και πολυπολιτισμική. Η Κυψέλη ως περιοχή έχει αρκετά προβλήματα: στερείται επαρκών, ποιοτικών δημόσιων υποδομών και έχει έλλειψη κοινωνικής υποδομής. Ένας από τους λόγους που οι μετανάστες άρχισαν να εγκαθίστανται στην Κυψέλη ήταν το φθηνό ενοίκιο και οι συγκοινωνίες. Η θέση της περιοχής για τους μετανάστες ήταν ευνοϊκή για πολλούς λόγους και είναι γνωστό ότι, κατά παράδοση, οι μετανάστες επιδιώκουν να συγκεντρώνονται σε ορισμένα σημεία, πιθανότατα γιατί αυτό τους βοηθά να αισθάνονται μεγαλύτερη ασφάλεια, στο πλαίσιο του νέου κοινωνικού περιβάλλοντος, λόγω των κοινών χαρακτηριστικών, αλλά και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν από τη θέση του αλλοδαπού μετανάστη, της αναμενόμενης αλληλοϋποστήριξης, αλλά και της ανάγκης ανταλλαγής αναγκαίων και κρίσιμων πληροφοριών.

Η συγκέντρωση των μεταναστών από το Πρώην Σοβιετικό μπλοκ στην Κυψέλη είναι αποτέλεσμα μιας αλυσιδωτής μετανάστευσης. Είναι αποδεδειγμένο ότι, ακόμη και εντός των πόλεων, οι μετανάστες προτιμούν να εγκατασταθούν σε συγκεκριμένα μέρη. Συνήθως οι γειτονιές που εγκαθίστανται οι εθνικές μειονότητες είναι εκείνες με τα πιο προσιτά ενοίκια, με το πλέον αναπτυγμένο δίκτυο χαμηλού κόστους σουπερμάρκετ, καθώς και πολιτιστικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες διαμορφωμένες σύμφωνα με τα γούστα των εθνικών μειονοτήτων.

Οι βασικοί λόγοι μετανάστευσης οφείλονται στην ύπαρξη μεγάλου ποσοστού ανεργίας στην χώρα τους, καθώς και η δυσχερής οικονομική κατάσταση και

ακολουθεί η μετανάστευση λόγω σπουδών. Οι περισσότεροι από αυτούς θα επιθυμούσαν να παραμείνουν στην Ελλάδα, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Παρόλα αυτά, αρκετοί επιθυμούν να γυρίσουν στην χώρα καταγωγής τους, αν και η παραμονή τους στην Ελλάδα αποφέρει μεγάλη οικονομική ενίσχυση στις οικογένειές τους. Αλλάζοντας τόπο διαμονής αλλάζουν και τον τομέα απασχόλησης, γι' αυτό και θα μπορούσαμε να πούμε ότι κατά κάποιο τρόπο, όπως οι ίδιοι αισθάνονται, υποβιβάζονται κοινωνικο-οικονομικά.

Για παράδειγμα, από τους συμμετέχοντες μόνον δύο άνδρες και μία γυναίκα παραδέχθηκαν ότι η επαγγελματική ασχολία τους στην Ελλάδα είναι κοντά σε εκείνη που είχαν πριν μεταναστεύσουν σε αυτή (συγκεκριμένα, ένας οικονομολόγος, που ασχολείται με λογιστικά και ένας ράφτης, που μάλιστα έχει αρκετή πελατεία στο μικρό του εργαστήριο, ενώ μία από τις γυναίκες συνέχιζε να εργάζεται ως μηχανικός). Αντίθετα, οι περισσότεροι από τους υπόλοιπους άνδρες, αισθάνονται ότι ετεροαπασχολούνται με εργασίες που δεν ταιριάζουν με εκείνες που ασκούσαν πριν περιπέσουν στην ανεργία στη χώρα καταγωγής τους. Πιο συγκεκριμένα, ένας χρυσοχόος δεν αισθάνεται ότι οι τεχνικές και καλλιτεχνικές του δεξιότητες, καθώς και οι συνθήκες εργασίας ταιριάζουν με την εργασία του βοηθού μηχανικού αυτοκινήτων, που τώρα κάνει στην Ελλάδα, όπως και ο πολιτικός μηχανικός, που έγινε τεχνικός βοηθός ηλεκτρολόγου. Το ίδιο αλλοτριωμένος έδειξε να αισθάνεται και ένας γεωπόνος, που κατέληξε να εργάζεται ως οικοδόμος, παρόλο που δεν είχε προηγούμενη εμπειρία σε αυτό και η σωματική του κατάσταση δεν ήταν και τόσο καλή. Και οι γυναίκες βέβαια, που ασκούσαν προηγουμένως κάποιο επάγγελμα με βάση τα εκπαιδευτικά τους προσόντα και τώρα εργάζονται ως καθαρίστριες ή μπαργούμαν, δεν είναι ευχαριστημένες από αυτό που κάνουν, παρόλο που προσπαθούν να το κάνουν καλά. Αντιμετωπίζουν όμως το θέμα πολύ πιο στρωτικά και προσαρμοστικά από ό,τι οι άνδρες, δεδομένου ότι η ασχολία αυτή τους είναι οικεία λόγω του ρόλου τους ως νοικοκυράς, ενώ η αίσθηση του υποβιβασμού τους ερμηνεύτηκε από τις ίδιες από το γεγονός ότι το είδος αυτό της εργασίας προς τρίτους αντιμετωπίζεται, γενικά από την κοινωνία, -υποτιμητικά.

Στα βασικά εργασιακά τους προβλήματα συγκαταλέγονται οι χαμηλές αποδοχές, οι δυσκολίες στην εύρεση εργασίας, οι κακές συνθήκες δουλειάς, η ελλιπής - ή και η μη αναγνώριση - των προσόντων και των επαγγελματικών ικανοτήτων τους (γεγονός που τους δημιουργεί ένα αίσθημα ματαιώσης) και, ιδίως, η δυσκολία στην επικοινωνία με τους συνεργάτες τους, δεδομένου ότι η ελληνική δεν είναι η μητρική

τους γλώσσα. Οι περιορισμένες δυνατότητες απασχόλησης συχνά τους έχουν αναγκάσει να εργαστούν ως ανειδίκευτοι εργάτες στην ανεπίσημη οικονομία. Παράδοξο είναι το γεγονός ότι ελάχιστοι απευθύνονται στα ειδικά γραφεία εύρεσης εργασίας (απέναντι στα οποία δεν τρέφουν ιδιαίτερη εμπιστοσύνη), καθώς περισσότερο βασίζονται στα δικά τους δίκτυα γνωριμιών.

Τα διαμερίσματα των μεταναστών βρίσκονται στις παλιές, μέτρια ή καθόλου συντηρημένες πολυκατοικίες. Η πλειονότητα των νοικοκυριών των μεταναστών στεγάζεται σε ενοικιασμένα διαμερίσματα. Ως μειονεκτήματα της περιοχής θεωρούν την έλλειψη πρασίνου, τη πυκνοκατοίκηση και την αυξημένη εγκληματικότητα. Κατά την άποψη των ερωτηθέντων, το επίπεδο των ανθρώπων της περιοχής χειροτέρεψε και αυτό οφείλεται στην παρουσία των «ξένων». Ως «Ξένους» ορίζουν τους έγχρωμους, Πακιστανούς, Αλβανούς και άλλες εθνικότητες, εκτός των Σλάβων. Εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι για γείτονές τους δε θα προτιμούσαν Αλβανούς ή Τσιγγάνους, γεγονός που καταδεικνύει την περιθωριοποίηση των συγκεκριμένων εθνικοτήτων από μέρος τους, ενώ συγχρόνως διατηρούν αρνητική στάση απέναντι στους ναρκομανείς και στους φορείς του ιού HIV.

Με βάση τα στοιχεία της έρευνας το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών των μεταναστών ανέρχεται στα 1.500 ευρώ και είναι χαμηλότερο του αντίστοιχου των ελληνικών νοικοκυριών (2.200 ευρώ). Σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι μισοί ερωτηθέντες έχουν αποφοιτήσει από κάποιο Ίδρυμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ΑΕΙ και ΤΕΙ) ή τουλάχιστον διαθέτουν Πτυχίο Τεχνικής Σχολής (ΙΕΚ, ΤΕΕ), γεγονός που αποδεικνύει ότι διαθέτουν ένα υψηλότερο από το αναμενόμενο επίπεδο εκπαίδευσης και μόρφωσης. Το γεγονός ότι αποδίδουν στον εαυτό τους την ιδιότητα του «εκπαιδευμένου ατόμου», σε συνδυασμό με την αίσθηση που έχουν διαμορφώσει για τον εαυτό τους ότι ανήκουν στην «αστική» τάξη, αλλά και με την εκτίμηση της κοινωνικής τους θέσης (που θεωρούν ότι κατείχαν πριν από τις αναταραχές στη χώρα τους, οι οποίες τους οδήγησαν στη μετανάστευση) είναι δυνατόν να ερμηνεύσει ένα αίσθημα ματαιώσης και υποβάθμισης που αισθάνονται από τη ζωή τους στη χώρα υποδοχής. (όπως τουλάχιστον τέσσερις από αυτούς έχουν αναφέρει). Με βάση την ερμηνεία αυτών των δεδομένων, θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε μία παρατήρηση με γενικότερη ισχύ, προβάλλοντας μία ψυχολογική και κοινωνική αρχή, ότι δηλαδή η αυτοαντίληψη των ατόμων και οι προσδοκίες τους – οπωσδήποτε και αν έχουν διαμορφωθεί και ανεξάρτητα από τη συμφωνία τους με την πραγματικότητα – παίζουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμοστικότητα των μεταναστών στις νέες κοινωνικές

συνθήκες, η οποία, στη συγκεκριμένη περίπτωση, εκφράζεται με ένα αίσθημα ματαίωσης ή, αντίθετα, ικανοποίησης από την ίδια τους τη ζωή. Οι άνθρωποι αυτοί, αν και δεν δοκιμάζουν ιδιαίτερες εμπειρίες οικονομικής εξαθλίωσης (αντίθετα, πολλά νοικοκυριά έχουν βελτιώσει την οικονομική τους κατάσταση), εκφράζουν σημάδια χαμηλού επιπέδου αντοχής στις δυσκολίες και τους συμβιβασμούς στην ποιότητα ζωής, πράγμα που θα άξιζε να ερευνηθεί σε σχέση και με άλλες κατηγορίες μεταναστών, που έχουν και εκείνοι κάθε λόγο να αισθάνονται ανασφάλεια.

Ως προς την κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού κατά φύλο, στην Κυψέλη, αντίθετα από τον Δήμο Αθηναίων, η πλειοψηφία αποτελείται από γυναίκες. Η κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού ανά φύλο είναι εντυπωσιακά ασύμμετρη, πράγμα που συνδέεται με τις συνθήκες στις χώρες προέλευσης και με διαφορετικά σχέδια, τρόπους και στόχους μετανάστευσης. Οι διαπιστώσεις αυτές υπογραμμίζουν ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της μετανάστευσης των τελευταίων ετών από τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ, που είναι η "θηλυκοποίηση της μετανάστευσης". Είναι άξιο αναφοράς ότι η πλειοψηφία των μεταναστών είναι γυναίκες, οι οποίες υπήρξαν διαζευγμένες ή αναγκάστηκαν να λύσουν το γάμο τους κατά την παραμονή τους στην Ελλάδα. Οι σύζυγοί των γυναικών δεν μπόρεσαν να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία, όπως για παράδειγμα, διότι αντιμετώπιζαν σοβαρό πρόβλημα ανεργίας ή διότι δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την αίσθηση της περιθωριοποίησης από την Ελληνική κοινωνία, ενώ οι γυναίκες αποδείχθηκαν πιο ευέλικτες και προσαρμοστικές στα νέα δεδομένα της ζωής τους.

Τα παιδιά τους φοιτούν αυτήν την περίοδο σε δημόσια δημοτικά και γυμνάσια σχολεία, τα οποία βρίσκονται στην ίδια γειτονιά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι γονείς θεωρούν πως τα σχολεία δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών τους, καθώς οι δάσκαλοι δε δίδουν σε αυτά την απαραίτητη σημασία, ενώ συγχρόνως πιστεύουν ότι τα παιδιά τους είναι απομονωμένα στη συγκεκριμένη περιοχή. Δείχνουν ελλιπή εμπιστοσύνη στους υπάρχοντες ιατρούς του Ε.Σ.Υ.. Αυτός άλλωστε είναι και ο βασικός λόγος για τον οποίο οι μετανάστες προτιμούν τους ιδιωτικούς ιατρούς, παρόλο που αρκετοί από αυτούς έχουν ασφαλιστική κάλυψη.

Είναι άξιο αναφοράς ότι η ποιότητα ζωής των μεταναστών αυτών έχει βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, καθώς αυξήθηκαν οι αποδοχές τους, ενώ παράλληλα μιλούν αρκετά καλύτερα την ελληνική γλώσσα, πράγμα που τους βοηθά να

επικοινωνήσουν πιο εύκολα⁷⁷. Θα πρέπει επίσης να ειπωθεί ότι εντός της οικίας τους μιλάνε τη μητρική τους γλώσσα, ενώ συχνά χρησιμοποιούν και ελληνικές εκφράσεις. Αναφορικά με τη διασκέδασή τους, σημειώνεται ότι συχνά διοργανώνουν φιλικές και οικογενειακές συγκεντρώσεις σε σπίτια συγγενών και φίλων, που βρίσκονται στην ίδια γειτονιά ή σε άλλους δήμους της Αθήνας, μια φορά την βδομάδα ή συχνότερα. Ωστόσο, σε κέντρα διασκέδασης και εστιατόρια πηγαίνουν σπάνια, κυρίως λόγω του χαμηλού τους εισοδήματος. Επίσης, οι βαθιά θρησκευόμενοι έχουν βρει χώρους συγκεντρώσεως, τους οποίους επισκέπτονται στα ρεπό τους, προκειμένου να διατηρήσουν την κοινωνική τους επαφή. Στους λόγους για τους οποίους επιδιώκουν επαφή «με τους δικούς τους» αναφέρουν, εκτός από την ανάγκη επικοινωνίας και το αίσθημα ασφάλειας, που τους παρακινεί, και το γεγονός ότι έχουν κοινά ενδιαφέροντα και προβλήματα, ανταλλάσσουν χρήσιμες πληροφορίες όχι μόνον για τα συμβαίνοντα στις χώρες προέλευσής τους, αλλά και για λύση σε προβλήματα γραφειοκρατίας, καθώς και για ευκαιρίες και στρατηγικές επιβίωσης που άλλοι έχουν δοκιμάσει στη χώρα υποδοχής.

Για να βελτιωθεί η ζωή τους θεωρούν ότι θα πρέπει να γίνουν αρκετές κρατικές μεταρρυθμίσεις στα ζητήματα της μετανάστευσης, ιδιαίτερα στα ζητήματα γραφειοκρατίας και της διαφθοράς, να βελτιωθούν τα πράγματα στο επίπεδο της οικονομίας και της εκπαίδευσης (σημειωτέον ότι η συζήτηση έγινε πριν από την οικονομική κρίση της χώρας) και, το σημαντικότερο, να αλλάξουν αρκετές νοοτροπίες.

Όσον αφορά τις αλληλεπιδράσεις τους με τους ντόπιους πολίτες της περιοχής, δεν φαίνεται οι συμμετέχοντες μετανάστες να αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα, πέραν της γλωσσικής τους αδυναμίας, ούτε αισθάνονται να τους χωρίζει με τους έλληνες γείτονες κάποια σημαντική πολιτιστική διαφορά (όπως, π.χ. στη θρησκεία, την εμφάνιση, τις συλλογικές συνήθειες και το μορφωτικό επίπεδο).

Όπως έχει φανεί και από τα επίσημα στατιστικά δεδομένα σχετικά με τις ηλικίες των μεταναστών στη χώρα, έτσι και ο πληθυσμός της συγκεκριμένης ομάδας που μελετήθηκε ανήκει στην κατηγορία της πλέον παραγωγικής ηλικίας (μεταξύ των 31 - 35 ετών), η οποία μάλιστα ήδη διαθέτει εξειδικευμένες επαγγελματικές δεξιότητες και εμπειρία. Πέραν των ενδεχόμενων προβλημάτων που προκύπτουν από τα επίπεδα της τρέχουσας ανεργίας στο γενικότερο πληθυσμό της χώρας, το γεγονός ότι ο

⁷⁷ Σημειωτέον ότι η έρευνα πεδίου πραγματοποιήθηκε πριν από την εμφανή έναρξη της ισχύουσας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, που έπληξε ιδιαίτερα και την Ελλάδα.

εμπλουτισμός του εγχώριου πληθυσμού με εργατικό δυναμικό αυτής της κατηγορίας, αποτελεί μία ευνοϊκή συγκυρία, αν λάβει κανείς υπόψη το τεράστιο δημογραφικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα με τις αρνητικές εξελίξεις στο ζήτημα της υπογεννητικότητας με την ταυτόχρονη αύξηση του γηρασμένου πληθυσμού και του ρυθμού των συνταξιοδοτήσεων.

Η ομαλή, λοιπόν, και ικανοποιητική για όλες τις πλευρές ενσωμάτωση στην παραγωγική διαδικασία και στον κοινωνικό ιστό ομάδων μεταναστών, όπως αυτή που μελετήσαμε, θα ήταν προς όφελος της γενικότερης κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης, αφού το ανθρώπινο κεφάλαιο και οι πολίτες της χώρας δεν το αποτελούν απλοί αριθμοί, αλλά άνθρωποι, με κίνητρα, ιδέες και ιδιαίτερο δυναμισμό, που είναι πρόθυμοι να εσωτερικεύσουν κοινές αξίες και πολιτιστικές δράσεις που θα τους συνέδεαν με την τοπική κοινωνία. Ο στιγματισμός τους αντίθετα ως «ξένων» δεν συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση. Η ένταξή τους βέβαια στην ελληνική κοινωνία και η διαδικασία της πολιτιστικής ανταλλαγής προϋποθέτουν το σχεδιασμό και τη δρομολόγηση μίας σειράς θεσμικών μέτρων (όπως για παράδειγμα, περισσότερες μεταρρυθμίσεις που θα λύνουν ζητήματα γραφειοκρατίας, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, οργανωτικά και επικοινωνιακά δίκτυα για τη διερεύνηση των ιδιαίτερων προβλημάτων των μεταναστών και την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο τη συμμετοχή όλων των μελών της κοινότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία και τη σύνδεση του σχολείου με τη ζωή, λειτουργία συμβουλευτικών υπηρεσιών στους δήμους και τα ΚΕΠ με επικέντρωση σε στόχους προσαρμογής και ενσωμάτωσης των μεταναστών, μαθήματα ελληνικής για όσους το επιθυμούν, οργανωμένες περιβαλλοντικές δράσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις για τη βελτίωση της γειτονιάς κτλ), κάτι βέβαια που θα έπρεπε να γίνεται και για άλλες κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερες ανάγκες, στο γενικότερο πληθυσμό.

Όσον αφορά την αντίληψη της προς τα έξω εικόνας τους και τη σχέση τους με τους Έλληνες της περιοχής, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, εκτός από ορισμένες εξαιρέσεις άνεργων συζύγων που προτίμησαν να διαλύσουν το γάμο τους για να επιστέψουν στις πατρίδες τους, στην πλειονότητά τους οι συμμετέχοντες σε αυτή την έρευνα έδειξε να μην αντιμετωπίζει ιδιαίτερο πρόβλημα προσαρμογής στη νέα τους κοινότητα, εκτός από τα προβλήματα της γλώσσας, που και αυτά υπάρχουν κυρίως σε αυτούς που δεν σκόπευαν από την αρχή να μείνουν για πολύ στην Ελλάδα. Έχουν αρκετή αυτοπεποίθηση ως προς τη «διαφορετικότητά τους», αλλά και ως προς τον τρόπο που θεωρούν ότι τους βλέπουν οι ντόπιοι Έλληνες. Έχουν απαιτήσεις ως προς

την ποιότητα ζωής που θα έπρεπε να τους προσφέρει η ελληνική κοινότητα, αλλά και από τον εαυτό τους, γι' αυτό και φροντίζουν την εμφάνισή τους, προσέχουν τη συμπεριφορά τους στο χώρο διαμονής και, πολλοί από αυτούς, θα ήθελαν να μπορούσαν να μιλήσουν με τους ντόπιους και πιο σοβαρά – ακόμη και προσωπικά - θέματα, όπως θα έκαναν κατά τρόπο «φυσιολογικό» και στην οποιαδήποτε χώρα που θα θεωρούσαν πατρίδα τους.

Τελειώνοντας, θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα ευρήματα και τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης δεν είναι γενικεύσιμα, αφού αφορούν μικρό δείγμα πληθυσμού και δεν εξάχθηκαν με βάση αυστηρά στατιστικό σχεδιασμό και έλεγχο συγκεκριμένων μεταβλητών αλλά αξιοποιούν ορισμένα πλεονεκτήματα μίας μικρής έκτασης ποιοτικής έρευνας, πολλά από τα στοιχεία της οποίας έχουν υποστεί ποσοτική επεξεργασία και στατιστική ανάλυση. Η ανάλυση του περίπλοκου φαινομένου της ένταξης των μεταναστών εξ άλλου χρειάζεται να διερευνηθεί περαιτέρω με την αναζήτηση κατάλληλων κάθε φορά προσεγγίσεων και ερευνητικών ερωτημάτων και ποικίλων μεθόδων.

Βιβλιογραφία

Anderson. E. (1990). *Streetwise: Race, Class and Change in an Urban Community*. Chicago: University of Chicago Press.

Baldwin-Edwards, M. (2004), *Statistical data on immigrants in Greece*, Migration Policy Institute, Greece.

Barou J. (2001) *L'Europe, terre d'immigration. Flux migratoires et integration*. 84-93.

Burgess E. W. (ed.) (1971). *The urban community, selected papers from the proceedings of the ASS, 1925*. New-York: AMS press.

Castells M. (1977). *The urban question*. London: Edward Arnold.

Castells M. (1983). *The city and grassroots. A crosscultural theory of urban social movement*. London : Edward Arnold.

Castles S., Miller M. (1998). *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. - New York,

Castles S., Miller M. J. (1993). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. - New York

Cesari J. (2004). *L'islam a l'epreuve de l'Occident*. 292.

Coleman D. (1991). *International migration in Europe: Adjustment and integration processes and policies*. Geneva. ECE/UNFPA. 10

Contrat et l' integration/ Haut Conseil a l'integration. 2003, -163.

Douboved M. Η γερμανική κοινωνία μπορεί να γίνει «κοινότητα». [<http://chemodan.com.ua/news/2004/09/1864.html>]. (πρόσβαση Δεκέμβριος 2007).

Dubet F. (1993). *Processus migratoires et nouvelles generations en Europe: Entre marginalisation et integration// Marche interieur europeen, immigration et pays teirs:*

Reflexions prospectives/ *World Employment Programme*. Working Paper, MIG WP. 73, Geneva, ILO. 41.

Fakiolas R (1997). *Recent efforts to regularise undocumented immigrants, WP/97/40/EN, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin, Ireland.*

Feagin J. *The Urban Real Estate Game. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall.*

Findlay A.M (1993.) *New Technology, High-Level Labour Movements and the Concept of the Brain Drain. The Changing Course of International Migration, Paris: OECD, 149-160.*

Fischer. C. (1982). *To Dwell Among Friends: Personal Networks in Town and City.* Chicago: Chicago University Press.

Gasler Ch.. [Οι υπήκοοι, το έθνος, η δημοκρατία –η Ευρώπη και η πολυπολιτισμικοί κοινωνία]. Διαδικτυακός τόπος: [<http://www.nzonline.ru/index.phtml?aid=20010537>] (πρόσβαση Μάιος 2008).

Giudina T.N.(2004). [*Κοινωνιολογία της μετανάστευσης*]. Μόσχα, Социология иммиграции. 8-9.

Glick S.(1999) *N. Transmigrants and Nation-States: Something Old and Something New in the U.S. Immigrant Experience. The Handbook of International Migration. Hirschmann C., Kasinitz P., De Wind J.* New York: The Russell Sage Foundation. 96

Glick S.N., Bash L., Blanc-Szanton C.(1992) *Towards a transnational Perspective on Migration. Race, Class, Ethnicity and Nationalism Reconsidered. Annals of a Haitian Transnational Identity.* - New York, (645)

Gottdiener M., Pickvance C.(eds.) (1991). *Urban life in transition.* Newbury park; London: Sage publications.

Greek Helsinki Monitor, (1995-1996). *Hate Speech in the Greek media, Athens, mimeo.*

Gregori M. (2000). Les opposants a l'initiative des 18% preparent leur strategie. *Le Courrier. 1-3.*

Harvey D. (1973). *Social Justice and the City.* Baltimire: John Gopkins university press.

- Harvey D. (1989). *The urban experience*. Oxford: Basil Blackwell.
- Held D., Goldblatt D., McGrew A., Perraton J. (1999). *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*. Polity and Stanford University Press
- Hirst P., Thompson G.(1995). Globalization and the future of the nation state. *Economy and Society*. (24):3, 408-442.
- Hliefeld J. (1992). *Immigrants, markets and state: The political economy of postwar Europe*. Cambridge, Harvard University Press.
- Holzmann R., Munz R. (2004). *Opportunities of international migration for the EU, ist member states, neighboring countries a rigions*. A policy note. – Stockholm.
- Hunter. A.(1974). *Symbolic Communities: The Persistence and Change of Chicago's local communities*. Chicago: Chicago University Press.
- Inozemtsev V. (2000). *Η μετανάστευση: Νέο πρόβλημα νέας εποχής*. Μόσχα, Ιοροс
- Janowitz. M.(1961). *The community press in an Urban settings: The Social Elements of Urbanizm*. Chicago: Chicago University Press.
- King, Russell & Black, Richard (επιμ.), *Southern Europe and the New Immigrations*, Brighton: Sussex Academic Press.
- Korchan Ch. Οι μετανάστες αλλάζουν την όψη της Παλαιάς Ευρώπης. Διαδικτυακός τόπος: [<http://www.inosmi.ru/translation/208220html>] (πρόσβαση Μάιος 2008).
- Kostinskii G. (1999). [Μετανάστες στις πόλεις: Προβλήματα πληθυσμών και αγορών εργασίας].-Μόσχα, ΜΓΥ,σ. 86.
- Kostinskii G.(1998) *Μετανάστες στις πολείς. Προβλήματα του πληθυσμού και των αγορών εργασίας της Ρωσίας και της περιοχής του Καυκάσου*. Μόσχα – Σταυρούπολη, ΣΓΥ, 88
- Lefebvre H. (1991). *The production of space*. Oxford: Basil Blackwell.

Lianos T P, Sarris A H, Katseli L T (1996), *Illegal Immigration and Local Labour Markets: The Case of Northern Greece*, International Migration.

Lincoln, Y. and Guba, E. (1985) *"Naturalistic Inquiry"*, Newbury Park: Sage.

Lyon, L.(1987). *The community in urban society*. Philadelphia: Temple university press.

Mager F. *Μετανάστες στην Γερμανία – από τους εργάτες-μετανάστες στον συγκάτοικους*. [http://www.ecsoc.msses.ru/data/276/588/1234/ecsoc_t5_n1.pdf] (πρόσβαση Απρίλιος 2008).

Mahler S.J.(2003). *Transnational Migration comes of Age*. – Miami, 15.

Malachov V. [*Η πρόκληση του κράτος-έθνος*]. Διαδικτυακός τόπος [<http://www.carnegie.ru/pubs/procontra/55682.htm>] (πρόσβαση Αύγουστος 2008).

Massey D.S.(1994). An Evaluation of International Migration Theory; the North American Case. *Population and Development Review* (3), 700-701.

Park R. E (eds) (1967). *The city*. Chicago; London: University of Chicago.

Pickvance, C. G. (1994). Housing privatisation and home protest in the transition from state socialism: a comparative study of Budapest and Moscow. *International Journal of Urban and Regional Research*. 18(3):433-451.

Pries L.(1996). Transnationale Soziale Räume. Theoretisch-empirische Skizze am Beispiel Mexiko – USA. *Zeitschrift für Soziologie*. (25):456-472.

Redfield R., Linton R., Herskovits M.(1936). Memorandum on the study of acculturation, in *American Anthropologist*. 149-152.

Rex J.(1991). *Multiculturalism and Political Integration in Modern Nation States*. Migration in the New Europe: East-West Revisited. ED. by A. Gorny, P. Ruspini. N.Y.,94.

Richmond A.H. (1994). *Global Apartheid: Refugees, Racism, and the New World Order*. Toronto: Oxford University Press.

Salt J., Clarke J.(2000). International migration in the UNECE region. *International Social Sciences Journal*. (165), 327.

Salt J.,(1997). *Reconceptualizing Migration and Migration Space. Paper presented at the International Conference «Central and Eastern Europe: New Migration Space».* Pultusk, Poland

Sassen S.(1988).*The Mobility of Labor and Capital.* New York: Cambridge University Press.

Stocker P. (1995). [*Εργασία των μεταναστών: Επισκόπηση της διεθνούς μετανάστευσης του εργατικού δυναμικού*]. Μόσχα, "Академия", 105.

Stoker P. (1995). [Μορφές διεθνούς μετανάστευσης του εργατικού δυναμικού]. Μόσχα, "Академия", 84.

Susser. I. (1982). *Norman Street.* New-York.: Oxford University Press.

Suttles. G.(1972). *The social construction of communities.* Chicago; London: University of Chicago Press.

Trends in international migration: Continuous reporting system on migration: 2002 ed./ OECD.-SOPEMI.-372 p.

Van Der Mei A. P. (2003). *Free movement of persons within the European Community. Cross-Border Access to Public Benefits.* Oxford-Portland Oregon, 22-23
Warren. R., Warren D. (1977). *The neighbourhood Organizer's Handbook.* Notre Dame University Press.

Wellman B. (1988). The Community Question. *American Journal of Sociology.* (84): 1201- 1231.

Wihtol de Wenden C. (2001). L'Europe des migrations.*Informations sociales,* Paris. 67, 87

Wilson. W.(1987). *The Truly Disadvantaged.* Chicago: University of Chicago Press.

World migration 2003 – Διαδικτυακός τόπος: [http://www.iom.int//DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/chap16p291_302.pdf] (πρόσβαση Σεπτέμβριος 2008)

Δημουλάς Κ. (2006). *Παράμετροι Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Ελληνική Κοινωνία: Η Περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής*. Στο βιβλίο: *Μετανάστευση και Ένταξη των Μεταναστών στην Ελληνική Κοινωνία*. Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής – Gutenberg.

Η Ευρώπη στα προπύλαια του παγκόσμιου Τζιχάτ. Διαδικτυακός τόπος: [http://news.pravda.ru/main/2004/04/27/62380_html] (πρόσβαση Οκτώβριος 2008)

Καβουνίδη, Τ., (2004), Έρευνα για την Οικονομική και κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών. Διαδικτυακός τόπος: [<http://www.paep.org.gr/gr/mod/fileman/files/erevna.pdf>] (πρόσβασή Φεβρουάριος 2008).

Κατσορίδας Δ. (1996). *Αλλοδαποί εργαζόμενοι στην Ελλάδα και οι συνθήκες διαβίωσης τους*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ ΑΔΕΔΥ, Αθήνα.

Κόντης, Α., Ζωγραφάκης, Σ. και Μητράκος, Θ. (2006). «Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν», ΙΜΕΠΟ

Λινάρδος-Ρυλμόν,(1993). *Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΙΝΕ

Μουσούρου Λ.(1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg

Μπάγκαβος, Χ. Παπαδοπούλου, Δ. (2003). Μεταναστευτικές τάσεις και Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτικής, ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ ΑΔΕΔΥ, Αθήνα, Μελέτη αρ. 15

Νικολινάκος, Μ. (επ), (1997). *Οικονομική Ανάπτυξη και μετανάστευση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κάλβος.

Πετράκου Η, Κόντης Α., Οικονόμου Μ. (2007) *«Αναλυτική Μελέτη για τις επιπτώσεις του Μεταναστευτικού Φαινομένου στην Κοινωνική Ασφάλιση»* Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Τριανταφυλλίδου Α. (2005). *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις*. Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής Και Εξωτερικής Πολίτικης (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Παράρτημα Ερωτηματολόγιο

ΤΜΗΜΑ 1^ο: ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

1. Τόπος καταγωγής: Άνδρας _____, Γυναίκα _____

2. Ηλικία του ερωτώμενου

21 – 25 ετών	
26 – 30 ετών	
31 – 35 ετών	
36 – 40 ετών	
41+	

3. Φύλο: Άνδρας _____, Γυναίκα _____

4. Οικογενειακή κατάσταση

Μονομελής (ένα άτομο)	
Ζευγάρι (χωρίς παιδιά) (ασχέτως γάμου)	
Ζευγάρι (με παιδιά) (ασχέτως γάμου)	
Μονογονεϊκή οικογένεια (με παιδιά) (ασχέτως γάμου)	
Διευρυμένη οικογένεια (ζευγάρι χωρίς παιδιά και άλλος/ οι συγγενείς)	
Διευρυμένη οικογένεια (ζευγάρι με παιδιά και άλλος/ οι συγγενείς)	
Συμβίωση συγγενών χωρίς οικογενειακό πυρήνα	
Συμβίωση χωρίς συγγένεια	
ΔΓ/ΔΑ	

5. Πόσα παιδιά υπάρχουν στο νοικοκυριό;

6. Τι ηλικία έχουν τα παιδιά που υπάρχουν στο νοικοκυριό;

7. Κύρια απασχόληση

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
Εργάζεται		
Συνταξιούχος		
Άνεργος/η		
Φοιτητής/τρια		
Στρατιώτης/ Οικιακά		
Άλλο (Προσδιορίστε.)		

ΔΓ/ΔΑ		
-------	--	--

8. Αριθμός εργαζομένων μελών του νοικοκυριού: _____

9. Μορφωτικό επίπεδο

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
Μεταπτυχιακό		
Απόφοιτος ΑΕΙ		
Απόφοιτος ΤΕΙ		
Απόφοιτος Λυκείου		
Απόφοιτος Γυμνασίου		
Απόφοιτος Τεχνικής Σχολής		
Απόφοιτος Δημοτικού		
Δεν τελείωσε Δημοτικό		
ΔΓ/ΔΑ		

10. **Επάγγελμα:** Περιγράψτε λεπτομερώς (Επάγγελμα, θέση στο επάγγελμα, θέση στην επιχείρηση / υπηρεσία)

Επάγγελμα Άνδρα: _____

Επάγγελμα Γυναίκας: _____

11. Τομέας απασχόλησης

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
Ιδιωτικός		
Δημόσιος		
ΔΓ/ΔΑ		

12. Τύπος απασχόλησης

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
Πλήρης/ με πλήρες ωράριο		
Μερική		
Προσωρινή (σύμβαση έργου)		
Εποχιακή		
Ευκαιριακή		
ΔΓ/ΔΑ		

13. Τόπος εργασίας

	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ
--	--------	---------

Στην ίδια γειτονιά		
Στον ίδιο Δήμο		
Στο Κέντρο της Αθήνας (Προσδ. Περιοχή:)		
Σε άλλο Δήμο (Προσδ. Δήμο:)		
ΔΓ/ΔΑ		

14. Τι επάγγελμα κάνατε στην χώρα που μένατε πριν έρθετε εδώ; **Μια απάντηση, αυθόρμητη απάντηση** _____

15. Ποια είναι τα τρία σοβαρά προβλήματα που έχετε στη δουλειά σας εδώ στην Ελλάδα; Ας ξεκινήσουμε από το πρώτο, το πιο σοβαρό πρόβλημα, μετά το 2^ο, και μετά το 3^ο. **ΜΕΧΡΙ 3 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

	1 ^ο πρόβλημα	2 ^ο πρόβλημα	3 ^ο πρόβλημα
Δεν βρίσκετε εύκολα δουλειά			
Χαμηλές αποδοχές			
Δεν αναγνωρίζονται προσόντα που τυχόν έχετε (πτυχίο κλπ)			
Δεν μπορείτε να βρείτε σταθερή δουλειά			
Δεν σας φέρονται καλά στη δουλειά			
Έχετε προβλήματα με τη γλώσσα			
Κακές συνθήκες δουλειάς (ανθυγιεινή, κουραστική κλπ.)			
Είστε άνεργος/η			
Άλλο (Προσδ.)			
Δεν αντιμετωπίζετε προβλήματα στη δουλειά			
ΔΓ/ΔΑ			

16. Ποια είναι τα άλλα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζετε γενικά στην Ελλάδα; **ΜΕΧΡΙ ΤΡΕΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**

	1 ^ο πρόβλημα	2 ^ο πρόβλημα	3 ^ο πρόβλημα
Δυσκολίες να πάνε τα παιδιά σας στο σχολείο ή σε παιδικό σταθμό			
Δυσκολία να αντιμετωπίσετε ένα πρόβλημα υγείας (δεν έχετε ασφάλιση - υγειονομική περίθαλψη κλπ.)			
Δυσκολία στις σχέσεις με τους γείτονες και τους ντόπιους έλληνες γενικότερα (σας βλέπουν σαν ξένους και σας απομονώνουν)			

Καχυποψία από την Αστυνομία			
Αισθάνεστε ότι δεν είστε ασφαλείς			
Ακριβή ζωή			
Άλλο (Προσδ.)			
Δεν θεωρείτε ότι έχετε ιδιαίτερα προβλήματα στην Ελλάδα			
ΔΓ/ΔΑ			

17. Με ποιο τρόπο βρήκατε τη δουλειά που κάνετε τώρα;

ΑΥΘΟΡΜΗΤΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ (μία απάντηση)	
Από αγγελία στις εφημερίδες	
Από ειδικό γραφείο	
Από τον ΟΑΕΔ	
Είχατε βρει δουλειά πριν φύγετε από τη χώρα που ζούσατε πριν και γι'αυτό ήρθατε	
Με τη βοήθεια οργάνωσης που φροντίζει για τους παλιννοστούντες / μετανάστες	
Από φίλους σας που δούλευαν στην ίδια ή κοντινή δουλειά	
Με άλλο τρόπο	
ΔΓ/ΔΑ	

ΤΜΗΜΑ 2^ο: Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ

- Από ποια χρονολογία βρίσκεστε στην Ελλάδα ; _____ / ___ /
- Σε ποιες γειτονιές / περιοχές της Αθήνας μένατε πριν εγκατασταθείτε στην Κυψέλη;

ΕΩΣ 4 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

1 ^η	
2 ^η	
3 ^η	
4 ^η	
Ήρθα κατευθείαν εδώ	
ΔΓ/ΔΑ	

3. Για ποιούς λόγους εγκατασταθήκατε στην περιοχή αυτή; Παρακαλώ ξεκινήστε με το λόγο, που είναι ο πιο σημαντικός για σας.

(ΑΥΘΟΡΜΗΤΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ, μέχρι 3 λόγοι ιεραρχημένοι)

	1ος	2ος	3ος
Είχατε συγγενείς στην περιοχή			
Είχατε κάποιο ακίνητο (οικόπεδο ή σπίτι) στην περιοχή			
Έμενε η οικογένειά σας εδώ από παλιά			
Σας άρεσε το φυσικό περιβάλλον της περιοχής			
Είναι κοντά στη δουλειά (τη δική σας ή κάποιου άλλου εργαζόμενου μέλους του νοικοκυριού)			
Είναι περιοχή με χαμηλό κόστος κατοικίας			
Έχει καλές δημόσιες συγκοινωνίες			
Είναι σε καλό σημείο για τη χρήση ΙΧ			
Έχει ή προβλέπεται να αποκτήσει νέες κοινωνιακές υποδομές (μετρό, Αττική Οδός κ.λ.π.)			
Σας άρεσε το κοινωνικό περιβάλλον της περιοχής			
Είναι κοντά στο σχολείο που θέλατε να στείλετε τα παιδιά σας			
Είναι βολικά από την άποψη των καθημερινών εξυπηρετήσεων (μαγαζιά κ.λ.π.)			
Άλλος λόγος			
ΔΓ/ΔΑ			

4. Ποια νομίζετε ότι είναι τα βασικά **πλεονεκτήματα** της περιοχής;

5. Ποια νομίζετε ότι είναι τα βασικά **μειονεκτήματα** της περιοχής;

6. Με ποιο τρόπο βρήκατε το σπίτι που μένετε τώρα; **ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ**

ΑΥΘΟΡΜΗΤΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

--

Από συμπατριώτες σας γνωστούς / φίλους	
Από αγγελίες στις εφημερίδες	
Από τον εργοδότη σας	
Περπατώντας στην περιοχή	
Με τη βοήθεια οργάνωσης που φροντίζει για τους μετανάστες / παλιννοστούντες	
Με άλλο τρόπο	
ΔΓ/ΔΑ	

7. Τύπος κτιρίου

Μικρή μονοκατοικία (έως 80 τμ, μέχρι 3άρι)	
Μεσαία ή μεγάλη μονοκατοικία (πάνω από 80 τμ, πάνω από 3 δωμάτια)	
Διπλοκατοικία (2 ανεξάρτητες κατοικίες)	
Μεζονέτα	
Μικρή πολυκατοικία (3όροφη ή 4όροφη οικογενειακού τύπου)	
Μεσαία ή μεγάλη πολυκατοικία (αρ. Ορόφων:	

8. Κατάσταση Κτηρίου

Νεόκτιστο (έως 10 ετών)	
Παλιό, πρόσφατα και καλά ανακαινισμένο	
Εποχής '80-'90 καλά συντηρημένο	
Εποχής '80-'90 μέτρια ή καθόλου συντηρημένο	
Παλαιότερο μέτρια ή καθόλου συντηρημένο	
Ανακαινισμένο – μεταποιημένο χαμηλής ποιότητας	
Σε κακή κατάσταση, παράπηγμα, κλπ.	

9. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που σας εμποδίζουν να φύγετε από αυτήν την περιοχή κατοικίας;

Εδώ έχετε χαμηλό ενοίκιο, κάτι που δεν είναι σίγουρο ότι θα βρείτε αλλού	
Είναι όλοι οι συγγενείς και γνωστοί σας σε αυτήν την περιοχή και είναι πρόβλημα να απομακρυνθείτε	
Έχετε δικό σας σπίτι εδώ που αν το πουλήσετε δεν θα πάρετε αρκετά χρήματα για να αγοράσετε κάτι άλλο σε καλύτερη περιοχή	
Δεν θέλετε τις φασαρίες της μετακόμισης και της προσαρμογής αλλού	
Άλλος λόγος	
ΔΓ/ΔΑ	

10. Ποιους **δεν** θα θέλατε για γείτονες; Παρακαλώ δώστε μέχρι 3απαντήσεις κατά σειρά προτεραιότητας.

	1°	2°	3°
Νέους – εφήβους			
Ανθρώπους με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο			
Ανθρώπους που κάνουν θόρυβο			
Αλβανούς			
Πλούσιους			
Ανθρώπους που είναι κλειστοί και απόμακροι			
Ηλικιωμένους			
Φορείς του AIDS			
Τσιγγάνους			
Οικογένειες ή άτομα με σοβαρά οικονομικά προβλήματα			
Αμερικανούς			
Πόντιους			
«Επώνυμους» - φίρμες			
Οικογένειες με μικρά παιδιά			
Άλλους			
ΔΓ/ΔΑ			

11. Θεωρείτε ότι το **επίπεδο των ανθρώπων** της περιοχής έχει βελτιωθεί ή έχει χειροτερεύσει τα τελευταία χρόνια;

Έχει βελτιωθεί		→ Πηγ.ΕΡ.11α
Έχει χειροτερέψει		→ Πηγ.ΕΡ. 11β
Έχει μείνει το ίδιο		
ΔΓ/ΔΑ		

11^α . Γιατί θεωρείτε ότι **το επίπεδο των ανθρώπων** της περιοχής έχει βελτιωθεί (ΑΠ. ΣΕ ΕΡ.11) τα τελευταία χρόνια; **ΣΥΝΕΧΙΣΤΕ**: Κάποιος άλλος λόγος;

11^β Γιατί θεωρείτε ότι **το επίπεδο των ανθρώπων** της περιοχής έχει χειροτερέψει (ΑΠ. ΣΕ ΕΡ.11) τα τελευταία χρόνια; **ΣΥΝΕΧΙΣΤΕ**: Κάποιος άλλος λόγος;

12. Το σπίτι που μένετε:

Είναι δικό σας		
Το νοικιάζετε		
Άλλο (σας έχει παραχωρηθεί)		
ΔΓ/ΔΑ		

13. Μέγεθος κατοικίας: /___/___/___/ τ.μ.

14. Σκοπεύετε να μετακομίσετε μέσα στο επόμενο χρόνο;

Ναι _____ 1

Όχι _____ 2

ΔΓ/ΔΑ _____ 3

15. Για ποιο/ ους λόγους σκοπεύετε να μετακομίσετε;

ΤΜΗΜΑ 3^ο : ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΕ ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΓΥΜΝΑΣΙΟ / ΛΥΚΕΙΟ

1. Ποιά είναι η βαθμίδα εκπαίδευσης των παιδιών σας;

	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί
Δημοτικό		
Γυμνάσιο-Λύκειο		
ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΣΧΟΛΕΙΟ		
ΔΓ/ΔΑ		

2. Το σχολείο των παιδιών σας είναι;

	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί
Δημόσιο		
Ιδιωτικό		
ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΣΧΟΛΕΙΟ		
ΔΓ/ΔΑ		

3. Που βρίσκετε το σχολείο των παιδιών σας;

	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί
Στην ίδια γειτονιά		
Στον ίδιο Δήμο		
Στο κέντρο της Αθήνας (περιοχή		
Σε άλλο Δήμο (Δήμος		
ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΣΧΟΛΕΙΟ		
ΔΓ/ΔΑ		

4. Θεωρείτε ότι το σχολείο του παιδιού σας είναι ικανοποιητικό;

	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί
Ναι		
Μάλλον ναι		
Μάλλον όχι		
Όχι		
ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΣΧΟΛΕΙΟ		
ΔΓ/ΔΑ		

5. Γιατί θεωρείτε ότι το σχολείο δεν είναι ικανοποιητικό;

6. Το παιδί σας αισθάνεται καλά στο σχολείο του;

	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί
Ναι		
Όχι		
ΔΕΝ ΠΑΕΙ ΣΧΟΛΕΙΟ		
ΔΓ/ΔΑ		

6^α γιατί όχι;

	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί
Όχι γιατί είναι απομονωμένο		
Όχι γιατί δεν τα καταφέρνει		
Όχι γιατί θεωρεί ότι το επίπεδο της τάξης είναι χαμηλό		
Όχι για άλλο λόγο (προσδ.....)		
ΔΓ/ΔΑ		

7. Ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες έχουν τα παιδιά σας εκτός σχολείου;

Ξένη γλώσσα	
Φροντιστήριο (ή ιδιαίτερο) για τα μαθήματα του σχολείου	
Μαθήματα μουσικής	
Αθλητισμό (συστηματικά)	
Άλλο (προσδ.....)	
Δεν έχουν, αλλά αυτές τις δραστηριότητες τις καλύπτει το σχολείο	
Δεν έχουν	
ΔΓ/ΔΑ	

ΤΜΗΜΑ 4^ο : ΕΠΙΠΕΔΟ ΖΩΗΣ – ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ

1. Θεωρείτε ότι τα τελευταία (πέντε) χρόνια το επίπεδο ζωής σας:

Βελτιώθηκε	
Μάλλον βελτιώθηκε	
Δεν άλλαξε	
Μάλλον χειροτέρευσε	
Χειροτέρευσε	
ΔΓ/ΔΑ	

2. Αν άλλαξε το επίπεδο ζωής σας αυτό συνέβη επειδή: (πολλαπλή απάντηση)

Αυξήθηκαν σημαντικά οι αποδοχές σας	
Κληρονομήσατε ή με κάποιο άλλο τρόπο αποκτήσατε περιουσία	
Χάσατε τη δουλειά σας	
Αρρωστήσατε εσείς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογενείας σας	
Αυξήθηκαν τα έξοδά σας (κάνατε παιδιά, σπουδές κ.λ.π.)	
Μειώθηκαν τα έξοδά σας (τα παιδιά έφυγαν κ.λ.π.)	
Άλλο (προσδ.....)	
ΔΓ/ΔΑ	

3. Συγκριτικά με τον υπόλοιπο κόσμο, θεωρείτε ότι το δικό σας επίπεδο ζωής:

Βελτιώθηκε	
Μάλλον βελτιώθηκε	
Δεν άλλαξε	
Μάλλον χειροτέρευσε	
Χειροτέρευσε	
ΔΓ/ΔΑ	

4. Έχετε ασφαλιστική κάλυψη;

Ναι αλλά μόνο σε επαγγελματικό ταμείο (ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, κ.λ.π.)	
Ναι σε επαγγελματικό ταμείο και ιδιωτική ασφάλιση	
Ναι αλλά μόνο ιδιωτική ασφάλιση	
Όχι	
ΔΓ/ΔΑ	

5. Όταν χρειάζεστε ιατρική συμβουλή ή εξέταση πηγαίνετε συνήθως;

ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	
Σε ιδιωτικό γιατρό ή διαγνωστικό κέντρο στην περιοχή σας	
Σε φορέα δημόσιας περίθαλψης στην περιοχή σας	
Σε ιδιωτικό γιατρό ή διαγνωστικό κέντρο σε άλλη περιοχή	
Σε φορέα δημόσιας περίθαλψης σε άλλη περιοχή	
Σε φίλο ή συγγενή γιατρό ανεξάρτητα από φορέα και περιοχή	
Άλλο (προσδ.....)	
ΔΓ/ΔΑ	

6. Ποια (ή ποιες) γλώσσα/ες μιλάτε στο σπίτι σας;

Τη γλώσσα μου (Ποιά;.....)	
Άλλη /ες γλώσσα/ες (Ποιά;.....)	
ΔΓ/ΔΑ	

7. Πόσο συχνά βγαίνετε το βράδυ για φαγητό σε εστιατόριο ως ψυχαγωγία εσείς προσωπικά;

1 φορά τη βδομάδα ή και συχνότερα	
2 φορές το μήνα	
1 φορά το μήνα	
Αραιότερα από 1 φορά το μήνα	
Ποτέ ή σχεδόν ποτέ	
ΔΓ/ΔΑ	

8. Περιοχές στων οποίων τα εστιατόρια συνήθως πηγαίνετε:

1.
2.
3.

9. Πόσο συχνά πηγαίνετε στον κινηματογράφο εσείς προσωπικά;

1 φορά τη βδομάδα ή και συχνότερα	
2 φορές το μήνα	
1 φορά το μήνα	
Αραιότερα από 1 φορά το μήνα	
Ποτέ ή σχεδόν ποτέ	
ΔΓ/ΔΑ	

10. Πόσο συχνά πηγαίνετε σε οικογενειακές, συγγενικές, φιλικές συγκεντρώσεις σε σπίτια για διασκέδαση;

--	--

1 φορά τη βδομάδα ή και συχνότερα	
2 φορές το μήνα	
1 φορά το μήνα	
Αραιότερα από 1 φορά το μήνα	
Ποτέ ή σχεδόν ποτέ	
ΔΓ/ΔΑ	

11. Περιοχές που βρίσκονται τα σπίτια των συγγενών και φίλων στα οποία συνήθως πηγαίνετε:

1.
2.
3.

12. Το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού σας βρίσκεται σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες;

μέχρι 1.000 ευρώ	
1.000 – 1.500	
1.500 – 2.000	
2.000 – 3.000	
3.000 – 5.000	
5.000 – 7.000	
7.500 – 10.000	
10.000 – 10.500	
πάνω από 10.500	
ΔΓ/ΔΑ	

13. Η ζωή σας στην Ελλάδα είναι : ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Όπως την περιμένατε	
Χειρότερη από ότι την περιμένατε	
Καλύτερη από ότι την περιμένατε	
ΔΓ/ΔΑ	

14. Η ελληνική κοινωνία νομίζετε ότι: ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Είναι φιλόξενη και σας έχει υποδεχθεί χωρίς προβλήματα	
Σας υποδέχθηκε μάλλον καλά, αλλά έχετε και αρκετά προβλήματα	
Είναι μάλλον κλειστή απέναντί σας	
Είναι πολύ κλειστή και συχνά εχθρική απέναντί σας	

ΔΓ/ΔΑ	
-------	--

15. Κάνετε παρέα: ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Μόνο με δικούς σας(ΕΘΝΟΤΗΤΑ ΕΡΩΤΗΜΕΝΟΥ)	
Με(ΕΘΝΟΤΗΤΑ ΕΡΩΤΗΜΕΝΟΥ) και ΜΕ (άλλους) μετανάστες	
Και με(ΕΘΝΟΤΗΤΑ ΕΡΩΤΗΜΕΝΟΥ) και με άλλους μετανάστες και ντόπιους (έλληνες)	
Μόνο με ντόπιους (έλληνες)	
ΔΓ/ΔΑ	

16. Νομίζετε ότι η ζωή σας θα γίνει σύντομα: ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Καλύτερη	
Χειρότερη	
Θα μείνει ίδια	
ΔΓ/ΔΑ	

17. Τι νομίζετε ότι θα πρέπει να αλλάξει εδώ για να βελτιωθεί η ζωή σας;

1. _____
2. _____
3. _____

18. Ποιος είναι ο κύριος λόγος που φύγατε από τη χώρα που βρισκόσασταν; ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Εμφύλιος / τρομοκρατία / ανασφάλεια	
Δύσκολη οικονομική κατάσταση / ανεργία	
Άλλοι λόγοι	
ΔΓ/ΔΑ	

19. Πριν από εσάς είχαν έρθει από εκεί άλλοι συγγενείς σας / φίλοι σας; ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ναι	
Όχι	
ΔΓ/ΔΑ	

20. Υπάρχουν φίλοι ή συγγενείς που έχουν μείνει εκεί και σκοπεύουν να έρθουν στην Ελλάδα για να μείνουν για μεγάλο διάστημα; ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ναι	
-----	--

Όχι	
Υπάρχουν, αλλά δεν σκοπεύουν να μείνουν για μεγάλο διάστημα	
ΔΓ/ΔΑ	

21. Σκοπεύετε να μείνετε μόνιμα στην Ελλάδα;

Ναι	
Θέλω να μείνω μερικά χρόνια και μετά φύγω	
Νομίζω ότι θα μείνω αρκετό καιρό και δεν ξέρω πότε και αν θα φύγω	
Όχι, σκοπεύω σύντομα να φύγω	
Άλλο	
ΔΓ/ΔΑ	

22. Όταν ήρθατε στην Ελλάδα είχατε σκοπό να μείνετε μόνιμα εδώ; ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ναι	1
Όχι	2
Δεν είχα αποφασίσει	3
ΔΓ/ΔΑ	4

Δ.Π.Μ.Σ. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» Ε.Μ.Π.

Ειρήνη Λιόβα

Η Μεταναστευτική Διαδικασία στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία:

Οι Μετανάστες από τις Χώρες του Πρώην Σοβιετικό Μπλοκ στην Κυψέλη
